

Sborník historického kroužku

Redaktor

prof. Josef Hronek

Ročník XXX.

V Praze 1929

Majitel

nakladatel a vydavatel

Družstvo Vlast, Praha II.

Žitná ul. 26 n.

OBSAH ROČNÍKU XXX.

Čl á n k y:

- Hronek Josef: Památce Jaroslava Golla. 81.
Macourek Vladimír A.: Počátky katolické restaurace na Moravě za biskupa Prusinovského. 59, 113.
Muk Jan: Vilém Slavata o Majestátu a mírovém jednání r. 1646, str. 61.
Neumann Augustin—Tenora Jan: Z francouzských relací o českém povstání. 30, 143.
Novák Antonín: Víra Táborů. 74.
Oliva Václav: Kacířská záplava, obraz rozvrácených náboženských poměrů v době XVIII. věku na Litomyšlsku. 50, 112.
Peřínka Frant. Václ.: Oč mezi biskupem Stanislavem Pavlovským a Zdárem činiti bylo. 127.
Štědrý František: Kde se sluší hledati faru Radimiri villa neb Ratmerzdorf zvanou. 66.
Vacek František: Úvahy a posudky o literatuře svatováclavské. 6, 82.
Vojáček Jos.: Klášter Augustiniánů bosáků v Lysé n. Lab. 1, 135.
Teplý František: Osudy náboženských bratrstev v Jindřichově Hradci. 67.
Vyskočil Jan Kap.: Účast Minoritů na boji Ludvíka Bavora s papežem Janem XXIII. 57, 121.
Zháněl Rudolf: Valy u Češova v Čechách, str. 43.

L i t e r a t u r a:

- K svatováclavskému jubileu (přehled nejdůležitějších spisů). 73.
Památce Josefa Dobrovského. 159.
Balcárek Ev. Vl.: Doksany nad Ohří. 159.
Krejčík A. L.: Příspěvky k soupisu archivů velkých statků. 159.
Rynešová Bl.: Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka. 160.

Z p r á v y:

- † Kardinál Gasquet. 74.
Katalogisační práce biskupa Dra. Ant. Podlahy. 75.
Rodopisná společnost československá v Praze. 76.
Conventus pro studius orientalibus v Praze. 77.
O sv. Dominiku. 78.
Ruch franciszkański a odrodzenie Polski w XIII. a XIV. w. 78.
Nový příspěvek pro dějiny jižních Slovanů (Fr. Dvorník). 78.
Filosofický a sociologický kongres v Oxfordě. 158.
IV. mezinárodní sjezd archeologický v Barceloně. 158.
† Dr. František Hýbl. 158.
Prof. Dr. Václav Novotný šedesátníkem. 158.
Sdělení redakční. 160.
Začátky protestantismu. 157.
PhDr. Matěj Kovář. 157-
Zlaté jubileum sv. Otce Pia XI. 157.

Kláster Augustiniánů bosáků v Lysé nad Labem.

Úvod.

V Lysé nad Labem býval slavný klášter Augustiniánů bosáků; dnes z něho zbyla pouze budova bez kostela, jež ozdobena jsou k jihu ve štítech velikou sochou sv. Mikuláše a k východu sochou sv. Jana Nepom., patrona konventu, jako hrad vypíná se nad městem, takže i s dráhy, i se širokého okolí lze klášter viděti lépe než zámek, stojící v pozadí. Po vypuzených řeholních zbyly jen zajímavé památky, totiž několik knih, hlavně annály, jež za převora Gotharda od sv. Veroniky r. 1782 dle různých pramenů pracně sepsal P. Josef od sv. Víta; týž Ludvík Bezděka narodil se v Táboře r. 1723, žil v Lysé 11 let a zde zemřel r. 1789. Bez jeho píle nevěděli bychom o konventu skoro ničeho; leda že ve starých matrikách hojně podpisy kněží bosáků vydávají svědectví o horlivé, nezištné a téměř nepřetržité práci jejich v duchovní správě.

Annalista píše literou jasnou a pevnou, latinou elegantní, barokní, obsahující velmi mnoho významů věcí hospodářských, řemeslných, kuchyňských a pod., jejichž překlad těžko se nachází v našich slovnících.

Jenom 100 let působili Augustiniáni v Lysé, ale provedli ohromnou práci, počavše takřka za žebráckých podmínek. Přeskočka, že vše, co krásného, uměleckého a drahocenného bylo nashromážděno v chrámu a v budově, v knihovně a v archivu strohou konfiskací zašantročeno bylo a upadlo v úplnou zkázu! Kdyby každý spolek nebo jednotlivec tak neúnavně, bystře a soustavně pracoval „pro domo sua“, viděli bychom divy.

Mimo annály jsou dobrou pomůckou též knihy účetní (z posledních let) a inventář, jakož i jiná kniha zápisní; též knihy farní obsahují mnohé vysvětlení. V městském museu i v archivu nalézají se rovněž listiny z kláštera lyského.

Dějiny kláštera lnářského od P. Aloise Majera, priora téhož řádu ve Lnářích, jsou pomůckou nepostradatelnou. Spis dra Heinricha Benedikta: „Graf Spork“ — podává též zajímavé podrobnosti.

Založení a vývoj kláštera.

Za Karla IV. patřil kostel farní v Lysé nad Labem pražskému augustín. konventu na Karlově a bylo zde pět lateránských mnichů při kapli sv. Desideria na zámku. Karlovští Augustiniáni udrželi se v Lysé jen do r. 1421, kdy husité klášterec zničili. Známí jsou jen tři augustiniánští faráři. Za válek a za doby

utrakvistické jejich právo vyhaslo. Annalista uvádí zprávu Balbínovu, že kaplička lyská stojí na bývalém božišti — fanum — Libušině; dle téhož historika připisovali založení kapličky sv. Desideria lateránským kanovníkům, kteří sem z Francie přišli a zavedli známost i úctu nám cizího světce. Ale v pražském maltánském archivu jest listina královny Kunhuty z r. 1241 — (Emler, Regesta II. 1220) — dle níž „svou kapli sv. Desideria v Lize“ obdarovala vesnicí Vrutici. Nutno hledati starší styk s Francií, kterým byla úcta sv. Desideria do Čech zavedena. A hle! Matka rozvaděných bratří: Boleslava III., Oldřicha a Jaromíra (jenž se pak „klidně choval na svém hradě Lysé — dle Palackého) — byla Emma, dcera krále burgundského — provdaná za Boleslava II., zakladatele pražského biskupství a zároveň 20 kostelů. Není nemožno, že Boleslav II. na knížecím úřadu jeden z těch kostelů založil a zasvětil patronovi francouzskému. Pak by bylo možno, že i zavražděný Jaromír v kapli sv. Desideria nebo u ní byl pochován.

Za Smiřických a Wachtlů přešla kaple v majetek zámku, pak Ferdinanda I. a ostatních Habsburků, až generál Špork celé panství darem dostal. Těsně k této rotundě — široké jen 7 loket — přistavěla Kateřina Kolovratová v XVI. století kostelíček Narození P. Marie; z tohoto kostelíku vcházelo se na straně evangelijní do kaple sv. Desideria, která potom sloužila za sakristii.

Generál Jan hrabě Špork dal opravit kapli sv. Desideria, hrabě František Antonín obnovil kostel P. Marie; nový oltář ze sádky vytvořil vlašský sochař Spacio. Trochu dále na východ od kostela postavil hrabě F. A. Špork r. 1700—4 malý domek — tuguriolum — nejen aby šetřil místem, ale též aby nezastavěl krásného rozhledu ze zámku. Roku 1704 přistavěla manželka Šporkova, Františka Apolonie, na jižní straně epištolní ke kostelíku loretánskou kapli a pod ní rodinnou hrobku. Dům byl postaven za 1446 rén. zl. a kaple za 550 rén. zl. Na severní straně byla mezi kostelem a domem výstavná brána, od níž vedlo na pravé straně podloubí ke kostelu, na levé k fortně klášterní. Do té vešed, nalezls vpravo dvě cely mající po jednom okně k jihu, k Labi; vlevo pak kuchyni a refektář, obrácený delší frontou k východu. Jedny schody vedly nahoru do podkrovních tmavých světniček; druhé vedly do dolejší chodby a tam byly opět k jihu dvě cely, právě pod oněmi v I. poschodí, a proti nim přes chodbu byl do stráně vyhloubený špatný sklep. Kolem kostelíků se rozkládal k západu malý hřbitov se zvláštní branou. Vše pak bylo kolem dokola obeháno zdí.

Toto vše zamýšlel hrabě Frant. Ant. Špork svěřiti nějaké

řeholi. Nejprve byl nadšen pro Piaristy. V jeho memoriálu (IV. 1702) jest fundační listina, sjednaná s provinciálem Piaristů P. Klementem od sv. Filippa Ner., kde se praví, že „aus besonderer Zuneigung, Liebe und Affektion gegen diesen hl. Orden — — wegen vielerlei Instruierung der Jugend und dabei angewendeten Fleises... zum gemein entstehenden Nutzen — chce je uvést jako „živé chrámy“. Špork se uvolil zde vydržovati 4 kněze, 1 klerika a 1 bratra laika mimo služebné, budou-li konati pilně veřejné bohoslužby, v neděli a ve svátek důsledně míti poučná kázání česky a německy, zbožně zachovávati observance a vyučovati děti náboženství, čtení, psaní, počtům, hudbě, „rudimenta latinitatis“ (počátkům latiny) a dobrému chování. Hrabě chtěl platiti veškeren hospodářský a osobní náklad — „vůbec vše, co jméno má“, v domě, ve škole a v kostele.

Každou sobotu ráno měly se vyplatiti každému řeholníkovi 2 zl. r., k tomu ročně pšenice 12 strychů, žita 30, piva 24 sudů, kaprů 5 centů a štik 2. Jenom tolik měli bratři slíbiti, že u nich nebude „Ordinari Herberg“ a že nebudou ani víno ani pivo prodávati na úkor panství a občanů.

Proč k uskutečnění smlouvy (bez data) nedošlo? Také Dominikáni se ucházeli o prázdný klášter, ale přenáhleným jednáním o výši peněžitě podpory dotkli se hraběte nešetrně a odešli s nepořízenou.

Pražský převor kláštera Augustiniánů bosáků na Zderaze, P. Maxmilián od Ježíše — František Dubský, naroz. r. 1666 v Břežanech — dověděl se r. 1709 od P. Bernarda od sv. Terezie o této residenci a nejvyšší představení řádu téhož ve Vídni se dohodli, že by bylo možno v Lysé se usaditi; v této poradě zasedal nedlouho před svou smrtí též proslulý kazatel P. Abraham a s. Clara. Dále uznáno za nezbytné získati někoho z nejvyšších šporkovských úředníků; tím mohl býti asi správce Sceliske nebo quaestor Payerle.

Týž jim vyzradil, že hrabě chce vyzkoušeti skromnost, trpělivost a důvěru žadatelů, a že vyhrají ti, kdož obětavě a nezištně ujmou se díla. Ve jmenovaném „memoriálu“ zapsána je druhá fundace (12. října r. 1710), a to pro Augustiniány. Ale v té není zmínky ani o penězích, ani o deputátu! To má býti ona zkouška skromnosti? „Aus besonders guten Intention“ dává jim hrabě vše do volného a pravého majetku s podmínkou, kdyby jednou majiteli býti přestali, že vše vrátí se v majetek zámku; též zachoval si právo zříditi tu jakoukoliv fundaci. Mniši slibovali, že povedou vzorný život, vše budou udržovati v pořádku, že nebudou na panství žebrati ani hraběte obtěžo-

vati; že si nebudou stěžovati na hudbu, střelbu a jiný hluk v okolí kláštera, že se nebudou místiti do záležitostí zámeckých a hospodářských. Potom bylo rozhodnuto, že pražský konvent bude v Lysé vydržovati dva — a třeba 6 bratří, aniž by se na hraběti nějaká obět žádala.

Teprve 9. ledna r. 1713 byla podepsána smlouva převorem P. Viktorinem od sv. Vavřince*) a P. Janem za řád, a s druhé strany hrabětem F. A. Šporkem, baronem Talenbergem a Astfeldem, velkým to příznivcem řádu; hrabě si přidal podmínku, že kněz, který by mu nevyhovoval, bude přeložen. Tehdy daroval hrabě Augustiniánům kostelík se hřbitovem, loretu vyjímaje. Za čtvrt léta, na své narozeniny 9. března 1713, daroval hrabě řádu dům se zahrádkou, žádaje výslovně, „aby nikoho z provinilých nebo propuštěných služebníků panských v klášteře ani neukrývali, ani nepřechovávali.“

P. Maxmilián od Ježíše (Dubský) vzal na se složitou úlohu vymoci povolení k pobytu řehole v Lysé u pražské konsistoře a u české kanceláře ve Vídni. Konsistoř tu byla ve 14 dnech — s naprostým zákazem pro nedostatek a nejistotu sustentace. Nicméně se svolením řádu a hraběte nastěhoval se do Lysé 26. května 1713. Němec P. Bernard od sv. Terezie, „císařský bohoslovec“, jenž měl patrně hraběti imponovati jak rodem, tak učeností, byl rodák vídeňský, neznámého jména, snad Devarina — dle matrik.

V domě našel jenom hlídače, dědečka a babičku, v jiné světnici rozviklaný stůl a nějakou židli, dvě velice chudobná, málo čistá lůžka — a nic víc! Nová zkouška! Milerád vzal zavděk pohostinstvím faráře Tomáše Melzoveského a tiše konal své povinnosti. Když už třetí den odsloužil v kostelíčku P. Marie mši sv., vrátiv se domů, našel ve světnici překvapení: krásná roucha a nádoby mešní v úplném počtu, nutné prádlo domácí, peřiny a přiložené písemné pozvání, aby se častěji dostavil k hraběcí tabuli. Téhož roku dne 12. srpna žádali, aby směli v Lysé kázat; pak přistěhoval se P. Seraf od sv. Anny (František Silbert ze Suberu, Jihlava) a kuchař Oswald od sv. matky Moniky (Vác. Dvorský).

Zatím psal vrchní kancléř hrabě Schlick, že záležitost kláštera jest na nejlepší cestě. Konsistoř se uspokojila ujištěním, že pražský konvent posílá měsíčně 10 zl. r. a kostelní víno bratřím v Lysé. Hrabě podporoval je potravinami a dárky na mše sv. Povolil jim z každé várky sud — urnam — piva a půlku „rarae“, to jest řediny, týdně kopu ptáků, zvěř a drůbež.

*) Jan Ulrich z Prahy, † 27. září 1713.

Hrabě Morzin z Kounic posílal peníze a lyský syndikus, učitel Kučera pamatoval na ně zeleninou a ovocem; i pan farář je často zval ke stolu, zač mu pilně v duchovní správě vypomáhali; P. Seraf kázal česky, P. Bernard pro vrchnost a úředníky německy. Tak byly první svízele překonány a nastal nový, horší osud!

Toho roku na podzim zavlekli hokynáři z Prahy do lyského okolí mor.

Teď se bratři panu faráři bohatě odměnili. P. Seraf celé dny chodil po vesnicích, mlýnech a samotách, ošetřuje a zaopatřuje nemocné. Vyspal se, kde se dalo, a jedl, co dostal. „Farář se mohl úplně ušetřiti námahy i náklady.“

Dne 4. října zachvácen byl u poustevny sv. Václava (blízko železničního čelakovického mostu) nějaký pražský advokát morem; utíkal před smrtí z Prahy, do Čelakovic ho nepustili, prchal tedy dále, až u sv. Václava ho smrt dohonila.

Kněz Suchánek, poustevník, jenž tu se svým bratrem bydlel, připravil jej na smrt a pochovali jej na kraji lesa směrem k Toušeni. Tito dva bratři Suchánkové a P. Seraf mnoho lidí ošetřili, zaopatřili a pochovali, aniž by se byli nakazili. Jen P. Seraf přece v horečce dva měsíce zápasil se smrtí. Uzdraviv se, dostal 8. ledna 1714 od magistrátu přípis plný díků, úcty a uznání. Podobnou attestaci vydal řeholníkům farář Melzoveský 26. dubna 1714. Pak byl P. Seraf přeložen do Prahy i s P. Bernardem, seniorem konventu, který se stal ředitelem konfederace u sv. Jana na Skalce (snad bratrstva P. Marie, založ. 1706) a tam zemřel 27. září 1713.

Do Lysé přišli pak P. Severin od sv. Anny, Augustin Vačanský z Plaňan, P. Daniel od sv. Ludmily, František Stoček z Prahy II., (nar. 1683, zemřel 1739) a kuchař Tomáš.

Pro radostný začátek dostali od vikáře Zeleckého z Ouhřiněvsi zákaz konati služby Boží na zámku v kostelíčku; P. Maxmilián uvedl v Praze vše rázně do pořádku a p. farář Melzoveský dal hned písemné stvrzení, že mu řeholníci v ničem nepřekážejí, ba naopak velice prospívají a kostelíček P. Marie že nikdy nebyl filiálním, ale čistě zámeckým; on sám že bez dovolení hraběte se nikdy neodvážil tam sloužiti mši sv. nebo někoho na hřbitůvku pochovávat.

R. 1715 přijel P. Maxmilián do Lysé na jmeniny hraběte F. A. Šporka blahopřát mu jménem celého řádu; po slavné hostině hrabě podepsal a zpečetil, že klášteru postupuje své válečné státní půjčky z let 1691, 95 a 96 v ceně 7000 zl. r. Opětovnou podmínkou bylo, aby horlivě konali bohoslužby a zvláště katechetická, mravoučná kázání; zajistil též pro sebe, manželku a obě dcery zádušní

mše sv. s kázáním o mravních ctnostech a týdně jednu mši sv. za živé, druhou za mrtvé členy rodu. Zdá se, že výše úroků z této jistiny nestačila na remuneraci uložených povinností, a byla to opět zkouška jejich ochoty. Smlouva byla opět podepsána představenými řádu a hrabětem, pak rytířem Václavem z Hrádku a Františkem Sezimou Mitrovickým z Nemyšle jako svědky. Skutečně, zanedlouho přidal jim hrabě úroky z fundace na Vysoké (u Kutné Hory) nemaje potuchy, jaké daroval bratřím — starostům, soudy a nepříjemnosti. Celými annály se táhne dlouhý proces o „Vysokou“.

Pak se dostali do Lysé P. Norbert od sv. Augustina, Josef Černý z Jičína a P. Zacheáš od sv. Susany, Josef Rovenský z Prahy († ve Vilémově u Nēm. Brodu 1739.) jako „skuteční kaplani“ a to neúnavně pilní; jejich podpisy jsou ve všech matričních aktech, takže (píše annalista): „Dominus curatus plene quieti vacabat“, p. farář si mohl nadobro hovět.

Tím více ohromil všechny bratry ostrý farářův přípis plný výčitek: proč prý jest vůbec v Lysé residence, za jakým účelem, jaký přináší užitek a jak má ještě dlouho trvati? „Bouře jak přišla, tak odešla“, hlavně autoritou pana hraběte zažehnána. A v archivu klášterním uložili si osvědčení farářovo ze dne 28. září 1717, že mu klášter v ničem nepřekáží. (Pokračování.)

Prof. Fr. Vacek:

Úvahy a posudky o literatuře svatováclavské.

(Pokračování.)

O Podivenovi, věrném služebníkovi sv. Václava, napsal Kristián celou kapitolu a umístil ji v popise svatováclavských zázraků. V ní vyšel od věty, že svrchu, to jest v životopise sv. Václava, pověděl již o Podivenovi, že byl on účastníkem a společníkem ve všem, co sv. Václav někdy konal („quem comparticipem et consocium universorum, que dudum a martyre gerebantur, fuisse diximus“); ale v tom se zmýlil, a to nejspíše tím během, že zmátl Kosmův Letopis se svou legendou, neboť v Kosmově Letopise je řečeno o Podivenovi: Byl to panoš a nerozdílný druh v práci a lopotě sv. Václava, kdežto v Kristiánově legendě praví se jen, že Podiven byl se sv. Václavem, když řečený světec vycházel v čas žní v noci na své pole pokosit něco pšenice na hostijní mouku. Jinak Kristián nenapsal nic o účastenství Podivenově v záslužných činech sv. Václava, ani že Podiven pomáhal světcům vážit vodu potřebnou na zadělání mouky na hostie, ani že pomáhal mu trhati vinné hrozny, nositi je do komůrky a li-

sovati z nich víno k mešní oběti, ani že provázal světce při církevních průvodech, ba ani o záslužném činu Podivenově, jenž záležel v tom, že po smrti sv. Václava Podiven nepřestával velebiti zbožné skutky světcovy, a že tím uvalil na sebe hněv knížete Boleslava. To, co napsal Kristián o Podivenovi, je kromě zmínky o způsobu hrdelního trestu, jaký byl Podivenovi přisouzen, a kromě zmínky o šedivění jeho hlavy po smrti, všechno nové a jiné, než se čte ve starších písemných pramenech, zejména v legendě *Crescente fide* a v Gumpoldově legendě.

Podle Kristiánova popisu totiž Podiven byl nejen panošem Václavovým, nýbrž i hofmistrem, čili správcem knížecího domu a almužníkem. Jako hofmistr naučil on všechny dvorské služebníky, i kuchyňské sluhy v to počítaje, zpívati kostelní hymny, spisovati takové zpěvy a rozuměti smyslu církevních obřadů. I měl se k nim tak laskavě, že požíval u nich otecké úcty. Jako almužník poděloval chudšasy a rozdával jak peněz, tak potravin o jednu tolik více, než měl poručeno. Po smrti sv. Václava, aby ušel pronásledování, uprchl do Německa a po drahý čas žil tam ve vyhnanství. Potom, když nastal pokoj v Čechách, vrátil se do vlasti a dlouho přebýval skrytě. Až v kterýsi den, rozžele se tuze nad smrtí svého bývalého pána, uchopil meč a pospíšil do domu předního vraha Václavova, i zastal jej, an leží v lázeňské jizbě. Tento zočiv onoho, zvolal po českém zvyku: Buď zdrav, příteli, buď zdrav (srovn. to, co napsal letopisec Kosmas o selském zvyku pozdravování: „sicut mos est rusticis, non sufficit semel dixisse, sed inflata bucca ingeminant: Salve, dux, salve!“) Načež Podiven dal mu za odpověď: O mé zdraví postará se Bůh, ale ty, pozbuda zdraví i života, zahyneš ve svém hříchu na věky. A zabil jej mečem. Potom dal se na útěk a hleděl se skrýti v lese. V tu chvíli však kníže Boleslav, zvěděv o jeho činu, poručil obstoupiti les svými pochopy, a když Podiven padl jim do rukou, byl oběšen. I visel on na šibenici tři léta, po kteroužto dobu nedotkl se ho ani pták, ani dravá šelma (srovn. staroslověnskou legendu, vzdělanou na větším díle překladem Gumpoldovy legendy, kdež se dí, že Bůh poslal orla, aby střežil tělo oběšeného Podivena, to jest, aby zaháněl od něho slabší dravce), ani hniloba, kdežto nehty a vousy mu narůstaly a vlasy docela zbělely, jako se to děje živoucímu člověku. Nad tím zázrakem, daleko široko rozhlášeným, rozmrzel se konečně kníže Boleslav a dal tělo Podivenovo pochovati na tom místě. Ale, že není možná, aby div boží byl zakryt, vzešlo nad Podivenovým hrobem nebeské světlo jako náznak zásluh zemřelého sluhy; a jevilo se lidem mimořádným. I putovali na to místo věřící odevšad, skládali na hrob své obětní dary a poroučeli se Bohu a

Podivenovi ve svých životních potřebách. Když pak nemálo času minulo, bylo tělo Podivenovo zdviženo z toho hrobu, přeneseno ve slavném průvodě duchovenstva i laiků do Prahy a pochováno na hřbitově u kostela sv. Víta, takže jeho hrob dělil se jen zdi od hrobu sv. Václava (srovn. zprávu Kosmovu o tom, že za biskupa Šebíře při rozšiřování exedry u hrobu sv. Václava bylo třeba vykopati tělesné ostatky Podivenovy, aby nová zeď mohla se založiti). V kostele, kdež oni oba odpočívají, dávají se zhusta viděti za noci planoucí světla a slyšeti chvalozpěvy andělů.

Letopisec Kosmas, napsav o Podivenovi, že byl nerozdílným druhem sv. Václava v jeho práci a lopotě, dodal, aby se nemusil šířiti výkladem těch slov: „O jeho činech dosti se oznamuje těm, kdož chtějí věděti, v Životopise sv. Václava“. Totě poukaz obdobný poukazu, jež učinil Kosmas při zmínce o prvotínách křesťanství v Čechách, kdež místo výkladu o věci, vypočetl tři starší spisy, v nichž byla řeč o dotčených prvotínách, totiž Privilegium moravského kostela, Doslov strany Moravy a Čech a Popis života a utrpení sv. Václava. Není-li možno vyšetřiti, který spis je míněn jeho slovy Popis života a utrpení sv. Václava, jmenovaný v poukaze posléze řečeném, protože Kosmas znal jak legendu Crescente fide, tak Gumpoldovu legendu, lze dobře spolehnouti na to, že Životopisem sv. Václava, na nějž on poukázal při zmínce o Podivenovi, je Gumpoldova legenda, neboť v ní na pěti místech mluví se o Podivenovi a popisují se tam jeho činy i jeho smrt, kdežto v legendě Crescente fide schází jak zmínka o tom, že Podiven provázel sv. Václava na církevních průvodech, tak popis způsobu jeho smrti.

Proti tomu Pekař při vedení důkazů o původě Kristiánovy legendy z X. století pokládá za jisté, že Kosmas, čině zmínku o Podivenovi a poukazuje při ní na Životopis sv. Václava, poukazoval na Kristiánovu legendu. Důvody bere si odtud, že Kosmas tak jako Kristián zná jméno Podivenovo, jež nebylo poznamenáno v Gumpoldově legendě, že Kosmas tak jako Kristián nazývá Podivena panošem („cliens“), kdežto Gumpold nazývá jej panošíkem nebo pokojským mladíkem („clientulus“, „puer cubicularis“, „juvenculus cubilaris“), že Kosmas tak jako Kristián uznává Podivena za křesťanského, zasloužilého muže, jemuž dostalo se cti pochovánu býti na blízku hrobu sv. Václava, že Kristián vypravuje dosti o činech Podivenových. Ale v těch důvodech neshledává se váha. Pokud jde o první z nich, nelze přec za to míti, že v Čechách za XII. století, kdo nečetl Kristiánovy legendy, nedověděl se jména Podivenova a nepochopil, že

nejmenovaným komorníkem a věrným nohsledou sv. Václava, o němž je psáno v Gumpoldově legendě, byl Podiven. Ve druhém důvodě z míry prohlubuje se rozdíl mezi panošem a panošíkem, a zapomíná se jednak, že to, co pověděl Gumpold o přičinění Podivenově, aby šířila se úcta k sv. Václavu, nemůže se týkati chlapce, nýbrž mladého muže, a jednak na to, že v legendě *Crescente fide*, kterou Kosmas znal, je Podiven nazýván panošem. Ve třetím důvodě přechází se mlčením, že Gumpold podává zprávu o zázraku, jaký dál se na mrtvém těle Podivenově, a že tudíž i z Gumpoldovy legendy vědělo se o ctihodnosti bývalého komorníka sv. Václava. Čtvrtý důvod je vzat ze slov letopisce Kosmy, vyjadřujících, že Životopis sv. Václava, na nějž on poukazuje, oznamuje dosti činy Podivenovy; k čemuž Pekař dopovídá, že o činech Podivenových vypravuje dosti Kristián. Avšak pojem toho, co je dosti, bývá namnoze subjektivní, a Kosmas ho nevyměřil. Je pak leckdo, kdož uznává, že by byl Kristián učinil lépe, kdyby byl pověděl méně, než pověděl, a zejména, kdyby byl nepřijal do svého spisu smyšlenku o vraždě nictví Podivenově. Také dodejme, že i H. G. Voigt, ač věří v sepsání Kristiánovy legendy za X. století, připouští, že poukaz Kosmův na Životopis sv. Václava může se týkati Gumpoldovy legendy.

Nicméně spojitost mezi Kosmovým Letopisem a Kristiánovou legendou je nepochybná. K tomu, co napsal Kosmas: O činech Podivenových dosti se oznamuje těm, kdož chtějí věděti, v Životopise sv. Václava („de cuius actibus in vita ipsius sancti satis declaratur scire volentibus“), přimkl se Kristián, řka: Nyní já s boží pomocí těm, kdož chtějí neklamně věděti o novém mučedníku Podivenovi, přednesu nové zázraky („nunc deo auctore de novo martyre sincere scire volentibus nova miracula pandam“). O rozdílu mezi starými podivenskými zázraky a novými Kosmas nevěděl, ani nenazýval Podivena mučedníkem nebo světcem, aneb, jak cí Bretholz, nebyl ještě povědom světecké hodnosti, v níž Kristián představuje Podivena svým čtenářům, ač je možno, že znal lidovou pověst, uchylující se od zpráv starých legend, kterou potom Kristián vtělil v legendu o sv. Václavu. Jestliže ji znal, mohlo by se za to míti, že jeho slova: „O činech Podivenových dosti se oznamuje v Životopise sv. Václava“, jsou nejen poukazem na Gumpoldovu legendu, ale i zamítnutím obsahu básnivé pověsti. Však buď jak buď, ze spojitosti zpředu naznačené se poznává, kdy, to jest, v který čas vzhledem k době Kosmově, tak zvaný Kristián pojal úmysl doplniti čtení o svatých Lidmile a Václavu, a jak si vedl, když od úmyslu přikročil k činu.

Podle Pekaře jest i v tom spatřovati přímý poukaz Kosmův na Kristiánovu legendu, co napsal Kosmas o vykopání tělesných ostatků Podivenových z hrobu v první polovici XI. století, když biskup Šebíř rozšiřoval kapli u hrobu sv. Václava, a když při tom nebylo lze založiti novou zeď, leč by se zrušil hrob Podivenův. Předpokládá tedy Pekař, že o místě Podivenova hrobu Kosmas nemohl zvědětí odjinud, než z Kristiánovy legendy, a poněvadž mluví Pekař o jeho přímém poukazu na tu legendu, sčítá na Kosmu, že on slovem „činy Podivenovy“ minil také polohu hrobu Podivenova; což má sotva jakou podobnost k pravdě. Proti tomu zpráva Kristiánova, že hrob věrného panoše Václavova, mučedníka a světce Podivena, byl na hřbitově, na blízku hrobu sv. Václava, ale oddělený od něho kostelní zdi, je tak překvapující, že naléhá otázka, jak mohla vzniknouti. Z toho, co víme o potomním uložení tělesných ostatků Podivenových v kostele sv. Víta, jde, že spočívaly ony prve v kapli u hrobu sv. Václava. Kdyby byly spočívaly na hřbitově, bylo by se tam našlo jiné místo k jejich uložení. Slova Kristiánova o kostelní zdi, dělící hrob Podivenův od hrobu sv. Václava, jsou tudíž pokusem o výklad slov Kosmových.

Za Kosmův poukaz na Kristiánovu legendu, a to nepochybný, pokládá H. G. Voigt propověď Kosmovu: „Jak ošemetně Boleslav pozval svého bratra na hostinu, ač spíše strojil mu smrt, aby zmocnil se otěží vlády, aneb jak on před lidmi zastíral („dissimulaverit“) vinu bratrovraždy, a ne před Bohem, o tom po mém úsudku je s dostatek pověděno v plesu utrpení sv. Václava.“ Při tom hned zpředu dopouští se chyby, že za příkladem Pekařovým dává latinskému slovu „dissimulare“ význam zatajovati, kdežto přec ono znamená zastíratí, čili dělati jinak, než vpravdě je. I uvádí pak na základě toho omylu, že jen v Kristiánově legendě se čte, jak Boleslav k vykonání bratrovraždy obral si noční hodinu podle evangelického výroku: Každý, kdo činí zlé, nenávidí světla. Ale věc strany významu a vztahu Kosmových slov má se zcela jinak. Kosmas poukázal na legendu, v níž se čte, jak Boleslav ošemetným způsobem zval svého bratra na hostinu, předstíraje cit upřímné bratrské lásky, a jak při bratrovraždě zastíral svůj vražedný úmysl, volaje na pomoc své lidi, jakoby sv. Václav útočil na něj, ač bylo tomu naopak, a nic nedbal na to, že páše zločin u chrámu, stánku vševědoucího Boha. O prvním pověděném kuse, totiž o ošemetném způsobu zvaní, není v Kristiánově legendě ni slova; druhý kus si tam přivádí. Zato v Gumpoldově legendě a v legendě Oportel nos popisují se oba kusy, v této obšírněji, než v oné. Je tedy usouditi, že Kosmas poukázal buď na Gumpoldovu

legendu anebo na legendu Oportet nos. Jeho rčení: „v plesu utrpení sv. Václava“ není tuším bez významu, ukazujíc snad spíše na legendu Oportet nos, v níž oba kusy svrchu řečené jsou vyličeny živě a vedeny rýmem, než na Gumpoldovu legendu.

Ve snaze, dokázati, že Kosmas při skládání svého Letopisu užil na pomoc Kristiánovy legendy a neužil Gumpoldovy legendy, Pekař zašel daleko. Podle jeho úsudku Kosmas projevil znalost Kristiánovy legendy i těmito zprávami: kteří knížata od Bořivoje do Boleslava I. vládli v Čechách a jaký byl jejich rozrod; že knězic Boleslav dal si vystavěti hrad Boleslav římským dílem; že sv. Václav byl zavražděn v Boleslavi; že sv. Václav skončil v roce 929; že sv. Václav nedožil se posvěcení kostela sv. Víta v Praze; že řezenský biskup Michal r. 930 posvětil kostel sv. Víta; že kníže Boleslav poručil, aby tělo sv. Václava bylo přeneseno z Boleslavě do Prahy v noci. Ať jen maličko se ozveme proti tomu ponětí, zůstávající při dějinách, týkajících se sv. Václava: v Čechách s počátku XII. století, kdy Kosmas spisoval Letopis, vědělo asi více lidí než jeden, které místo je mučedništěm sv. Václava, a který rok pokládá se za úmrtní léto toho světce. O tom, že sv. Václav nedožil se posvěcení kostela sv. Víta, Kosmas četl v legendě *Crescente fide* („quia ecclesia nondum perfecta esset“) a shledav, že to čtení je správnější než čtení Gumpoldovy legendy o posvěcení řečeného kostela za života sv. Václava, opravil ve svém Letopise omylnou zprávu Gumpoldovu. Svou znalost legendy *Crescente fide* osvědčil přivedením jejích slov: „*Frater eius fraudulenter invitavit eum in domum suam quasi ad convivium, sed potius ad necandum.*“ Jak byl by mohl zvědět z Kristiánovy legendy o posvěcení kostela sv. Víta řezenským biskupem Michalem a o vystavění hradu Boleslavě římským dílem, je zhora nepochopitelné. Jeho zmínka pak o tom, že kníže Boleslav poručil přenést tělo sv. Václava z Boleslavě do Prahy v noci, jest ozvukem toho, co nového dlením času bylo přimyšleno ke Gumpoldově zprávě o dotčeném přenesení (srovn. staroslověnskou legendu, tvzdělanou na větším díle překladem Gumpoldovy legendy). Však i v Gumpoldově legendě se praví, že přenášení dalo se v noci ze strachu před ukrutností knížete Boleslava.

Zbývá pozorovati, jakých prostředků užil tak zvaný Kristián, aby u čtenáře svého spisu vzbudil a udržel víru, že čte spis, složený v době biskupování sv. Vojtěcha. Z legend o sv. Vojtěchu věděl dotčený Kristián o těžkostech a překážkách, jež stavěly se v cestu pastýřské horlivosti toho světce, protože lid jeho doby byl tvrdošíjný

a nepoddajný, kněžstvo nedbalé církevní kázně, a vlivné osoby v zemi spíše mařily dílo biskupovo, než podporovaly. Z Kanařiovovy legendy věděl Kristián o sv. Vojtěchu, jak on hořce želoval toho, že není s to, aby vykoupil všechny křesťanské zajatce a otroky, jež v jeho diecési kupovali židé. Z Brunovy legendy o sv. Vojtěchu bylo Kristiánovi známo, že syn knížete Boleslava I., jenž oddal se mnišskému stavu, slul Kristián, a že při válečném obléhání hradu Libice v roce 995 obléhající zamítli žádost obležených, aby dne 28. září za příměří a klidu zbraní byl svěcen svátek sv. Václava, vykřikující potupně: Je-li vašim svatým Václav, našim je Boleslav. Těch všech výzvědků užil tak zvaný Kristián na pomoc ke svému účelu.

Především totiž vzal na sebe podobu mnicha Kristiána, ale tak, že neprohlásil se přímo za syna Boleslava I., nýbrž jen oklikou, děláje se strýčkem sv. Vojtěcha, o němž dí, že je pokrevný příbuzný Přemyslovců. Tím mělo býti zdůvodněno jeho důvěrné přátelství s řečeným biskupem, vedoucí ke společné péči o zvelebení svatolidského a svatováclavského kultu. Jeho předmluva ke spisu, kromě nářku na vlažnost Čechů v uctívání zemských patronů a kromě poukazu na horlivost věřících ve Francii a v Lotrinsku v uctívání tamních světců, neobsahuje nic původního. Hned první souvětí v ní jsou ustrojena podle prvních souvětí předmluvy Lucianova spisu O nalezení a převezení těla sv. Štěpána z roku 415. Ostatek pak je zhotoven napodobením buď předmluvy k Valafriidově legendě o sv. Havlu z IX. století, anebo předmluvy k životopisu Řehoře Velikého, sepsanému od Jana, římského jáhna, v IX. století, a předmluvy k Alkuinově legendě o sv. Villibrordu z IX. století, jenže tuto mluví se o svolení k tomu, aby legenda směla veřejně přečítána býti bratřím v kostele. Prosba Kristiánova, vznášená k Vojtěchovi, starce k mladému muži, aby on po své smrti vyžádal mu odpuštění hříchů, nemá ovšem příkladu v jiných spisech.

Na tvrdošíjnost lidu v Čechách za biskupování Vojtěchova a její možné následky vzpomněl Kristián při řeči o následcích klatby, jež byla vydána sv. Methodem na knížete Svatopluka a jeho zemi. Morava, napsal, udeřená tou klatbou, pláče až po dnešní dobu, jsouc se svými brázdami a úrodou sklíčována rozmanitými pohromami; i buď to výstraha pro nás, kteří opovazujeme se jíti touž cestou, kterou se brali Moravané. Tato slova nemohla býti napsána za doby sv. Vojtěcha, neboť tehda nebylo lze ukládati Čechům, aby uvěřili, že již po sto let je Morava navštěvována zvláštními živelními pohromami a neúrodou. Pekař vykádá věc tak, že v tom místě Kristiánovy legendy mluví se o pohromě, jakou

utrpěla Morava od Uhrů po roce 903, a že snad Kristián, opsav ten passus ze své předlohy, jež byla asi z první polovice X. století, zůstavil slova „až po dnešní den“ tak, jak je shledal v řečené předloze. Nedbá tudíž slov Kristiánových: „země se svými brázdami a úrodou je skličována rozmanitými pohromami“, anebo je přehlédl. Voigtovi zdá se sice za nepochybné, že v tom místě je řeč o zpustošení a zpustnutí Moravy příčinou uherských vpádů, ale nezdá se mu za dobré přisuzovati slova: „až po dnešní den“ předloze Kristiánově. Práví totiž: Kristián poznamenává, že po jeho den Morava jest v ubohém stavu, a že svým zatemněním vzbuzuje pohrdání u lidí, kteří po ní cestují. Tu však Voigt dopouští se chyby, vykládaje to, co je v Kristiánově legendě řečeno o první příčině pohromy moravské země, totiž nadřívání tmě proti světlu (podle 2. listu sv. Pavla ke Korintským 6, 14) za následek zpustošení Moravy od Uhrů.

Kristián, trvaje na představě o neutěšeném stavu církve v Čechách za času sv. Vojtěcha, a nemoha se vyzouti z pomyslení na lepší časy, jež znal, nazval dobu biskupování Vojtěchova hrubou dobou („rudia tempora“). A přece to, co vypravuje z „hrubé doby“, nesvědčí o nedostatku náboženského vzdělání pražských diecéšanů. Podle jeho popisu totiž, uvedeného na sklonku legendy, úcta svatováclavská mile kvetla. Věřící v Čechách vzývali sv. Václava, dovolávající se jeho pomoci ve svých potřebách, v nebezpečnostech, v nemoci, v neštěstí, v protivě, v boji. Byli tehdy zbožní lidé z předních rodin v zemi, kteří si přáli míti aspoň částku tělesných ostatků toho světce. A vyskytli-li se takoví, kdož nevěřili v pomoc svatováclavské přímlyvy u Boha a vinili z podvodu ctitele sv. Václava, nescházeli jiní, kteří důvěřující v jeho přispění, podstoupili soud boží ohněm, aby obhájili čest sv. divotvůrce.

Ať tu mimochodem cosi připomeneme, pozoruhodné je ponětí Kristiánovo o krádežích svatých ostatků. Práví on totiž, že krádcové takových ostatků byli dvojího druhu, jedni, kteří předsevzali krádež z dobrého úmyslu, chtějíce tomu, aby rozšířila se úcta ke světci, druzí, kteří dopustili se krádeže ze ziskuchtivosti; i dodává, že ti, kdož ukradli svaté ostatky z nešlechtné pohnutky, neušli pomstě boží. Soudil tudíž, že krádež svatých ostatků, vykonaná z dobrého úmyslu, není trestná. S týmž ponětím potkáváme se ve spisech bavorského původu ze druhé polovice XI. století. Buď pak nám dovoleno, když vzpomínáme názoru Kristiánova o přípustnosti toho, čemu se říká „laudabile furtum“, domýšlet se, že názor Kristiánův na to, čemu se říká „pia fraus“ byl asi téhož způsobu.

Svou vědomost o tom, že sv. Vojtěch vykupoval trhově

otroky, a že pro nedostatek peněz nemohl je vykoupiti všecky, projevil Kristián při zmínce o zbožnosti knížete Václava, jevíci se tím, že řečený kníže, když v bílou sobotu a v sobotu před svatodušními svátky nedostávalo se křtěnců, skoupil na trhu všechna otročí pacholata a dal je přivésti nebo přinésti do kostela ke křtu. I učinil to Kristián apostrofou, řízenou ke sv. Vojtěchu: „Čteš to, blahodějný biskupe, a divíš se, že dovedl světský vladař vykonati to, co jak víš, sotva dovedli vykonati církevní hodnostáři; i pochval můj spis, neboť já nepíši než to, co jsem slyšel od tebe anebo, co jsme spolu vyzvěděli od věrohodných lidí.“ Jaký je základ Kristiánovy řeči o vykupovávání otročích pacholat svatým Václavem a vedení jich ke křtu, nevíme, protože ve starších písemných památkách nic o těch dějích se nepraví, ani nenaznačuje, a to, co se líd v breviární recenzi staroslověnské legendy, že kníže Václav vykupoval lidi prodané, netýká se otroků, nýbrž dlužníků. Jak za to máme, ujal se Kristián pozdní zkazky o tom, že sv. Václav vykupoval otroky a vedl je ke křtu, a při jejím ztlumočení v legendě užil příležitosti, aby přirovnal lidumilnou činnost toho světce k obdobné činnosti biskupa Vojtěcha.

Podnět k sepsání legendy o svatých Lidmile a Václavu daly nejspíše osoby, jimž na tom záleželo, aby byl spis, dokládající starobylost svatolidmilské úcty v Čechách. Na nich bylo vyhledati literáta, k pořízení toho díla schopného, a opatřiti mu na pomoc cizozemské spisy, jichž po tu dobu nebylo ještě užito k české dějepřavě, ač se již o nich vědělo, že obsahují zmínky, týkající se prvotín křesťanství v Čechách. Pokud lze říci v jistotě, byla mu zjednána možnost pročísti Vidukindovu Saskou kroniku a Kroniku Dětmara Meziborského, knihy, k nimž letopisec Kosmas nepřihlédl. Po velké pravděpodobnosti byl mu opatřen také překlad staroslověnské legendy o sv. Lidmile. Je pak za to mítí, že dotčený literát, totiž tak zvaný Kristián, měl již jméno znalce hagiografie, a že prve, než byl obrán za skladatele legendy o svatých Lidmile a Václavu, podal důkazy své znalosti v tom oboru, nejspíše duchovními řečmi, O tom je třeba nejen se zmíniti, nýbrž i rozepsati, protože způsob jeho písemné díkce zavalil příčinu ke křivým úsudkům.

Hagiografická literatura, pokud tím jménem rozumějí se Acta sanctorum, čili životopisy svatých, ať mučedníků nebo vyznavačů, byla větví církevního písemnictví, zachovávající si formální zvláštnosti, s nimiž jinde již jen tu a tam jako s ohlasem dotčeného písemnictví se setkáváme. Jejimi zakladateli v VI. století byli Řehoř Tourský, auctor spisů De virtutibus s. Martini, De gloria confessorum, De vitis sanctorum, a papež Řehoř

Veliký, spisovatel díla *Libri quatuor dialogorum de vita et miraculis patrum Italicorum et de aeternitate animarum*. K fraseologické typice potomních legend přičinila velkým dílem záliba ve čtení právě jmenovaných Čtyř knih dialogů, jež záhy po křesťanstvu se rozšířily. V VIII. století ustálila se v západní a střední Evropě legendní fraseologie, takže v dalších stoletích již jen nemnoho nového bylo k ní přibráno. Podle té fraseologie spisovatelé legend užívali k označení některých druhů duševní nebo tělesné činnosti vždy stejných, aneb jen málo pozměněných rčení. Vedle toho ovládl v legendách starožitný slovník k označování osob a věcí, vyvážený namnoze ze spisů *Acta martyrum*, jež zprvu těšily se větší vážnosti než *Acta confessorum*. Z toho jde, že legendní literatura zachovávala si tradiční starobylou dikci, rozdílnou od dikce jiných písemností.

Uveďme příklady z jejího slovního pokladu, na nichž nám více záleží než na fraseologii. Jsou to slova a rčení: *athleta* (neohrožený křesťan), *chresticola* (horlivý křesťan), *miles Christi* (statečný vyznavač křesťanství), *testis Christi* (mučedník), *victima Christi* (mučedník), *doctor* (učitel víry), *coepiscopus* (biskup z téže církevní provincie), *beatus* (svatý; ter *beatus pontifex Gregorius*), *felix* (blahoslavený), *sanctitas* (název zbožného muže; *sanctitas tua, venerande vir*), *gleba sancti* (tělesné ostatky světcovy), *pignora sanctorum* (ostatky svatých), *basilica* (chrám o jakémkoli slohu), *casa Dei* (chrám), *sacerdotes et levitae* (kněží a duchovní nižšího svěcení), *chorus* (sbor), *vigiliae privatae* (soukromé noční bdění), *senior* (pán), *populi* (národ, lid), *plebes* (zástup), *membra* (poddaný lid), *membra Christi* (křesťané), *exercitus* (šlechtici), *armatura* (zbrojní druhové), *patria* (země, v níž kdo přebývá), *provincia* (země v politickém smyslu), *metropolis* (sídelní místo arcibiskupa nebo biskupa), *dispensator eleemosinae* (almužník), *baiulus* (nosič), *apparitores* (sluhové), *vernaculi* (sluhové), *perfidus* (člověk zpronevěřilý víře), *tyrannus* (vrah), *car-nifex* (vrah), *apices* (písmo), *crimina* (hříchy).

Slov a rčení právě vyčtených užil ve svém spise i tak zvaný Kristián. Z toho je usuzovati, že on napodobil dikci starých legend. Kdo by usuzoval jinak, a to tak, že těch slov a rčení Kristián užil v době, kdy se jich zpravidla užívalo, a že to bylo v X. století, tuze by se ukvapoval, neboť by přehlížel, že jsou i jiné legendy ze XII. století, v nichž zachovává se tradiční legendní terminologie. Ostatně, že byl Kristián napodobitelem cizí dikce, a ne svérázným auktorem, poznává se z nedopatření a poklesků, jež se mu přihodily. Tak nazval on svaté Lidmilu a Václava „*idonei testes Christi*“, kdežto ve starých legendách „*idoneus testis*“ má význam člověka způsobilého ke svědčení, a nikdy se

tam ke rčení „testis Christi“ nedává přívlastek „idoneus“, protože by to nebylo naprosto nazývati mučedníka způsobilým. Tak napsal on „casae Christi“ na místo „casae Dei“, a „aliquantuli clericorum chori“ na místo „clericorum chorus“ (ve starých legendách „chori“ má vždy přívlastek „psallentium“ a znamená tudíž dva sbory, střídající se ve zpívání žalmů). Tak pojmenoval on Prahu „civitas metropolis Praga“ nebo „metropolis Pragensis“ nebo „civitas Pragensis“; což jsou způsoby rčení ve starých legendách neobvyklé (tam praví se: Antiochia metropolis, metropolis Ratispona). Tak přidal on nevhodný attribut ke slovu dispensator (rozdělník věcí), napsav „dispensator universorum inter tecta sancti Wenceslai degencium“. Tak pojmenoval on posly přinášející ústní zprávu „baiu i boni nuncii“, což by znamenalo listonoše.

Nelze tudíž tvrditi, jako to činí Pekař, že rčení a slova: miles Christi, beatus, ter beatus, vestra sanctitas, basilica, casae Christi, levitae, clericorum chori, vigilae, senior, populi, provincia, naskýtající se v Kristiánově legendě, ano dokonce i jiná tamní slova a názvy: pontifex, pontifex inclite, pontifex alme, patrum felicissime, sapientes (rádcové papežovi, kardinálové), presbyter, parochia (diecése), parochiani (diecéšané), sabbatum (týden), stuba svědčí o sepsání té legendy v X. století. Ale při zmínce o tom je příležitost posouditi jeden z názvů, na něž Pekař ukazuje. Oslovili Kristián ve svém spise biskupa Vojtěcha: „patrum felicissime“, užil nevhodného rčení, protože název „patres“ nedával se žijícím biskupům, nýbrž byl výhradným označením jednak dávných výtečných církevních spisovatelů, jednak zvěčnělých zakladatelů řeholí. K té výtce neměli bychom příčiny, kdyby byl on nazval biskupa „felicissimus pater.“

Kristián, jako napodobil starožitnou legendní terminologii, tak napodobil i starobylou legendní fraseologii. Příkladů toho uvedeme jen několik. Podle jeho dikce kdo vidí nebo pozoruje, „čerpá ostrým svých očí“, kdo se poddává moenému dojmu, „zalevá se deštěm slz“, kdo tuze želí, „je vyvářen bolestí srdce“, kdo je nevinně sužován, „chápe se zbraní trpělivosti proti ostnu zpupnosti svého sužovatele“, kdo prosí, „vrhá se k nohám toho, koho prosí“, kdo se modlí, „činí to s pozdvíženými rukama“, kdo se modlí soukromí nebo skrytě, „modlí se v komůrce svého srdce“, kdo děkuje Bohu, „zpívá díky Kristu“, anebo „neunavným hlasem velebí veliké skutky Kristovy“, kdo odmítá žádost bližního, „nechce nejen splniti prosbu, ale ani ji slyšeti“, kdo je nešlechtně živ, „kráčí po propastné stezce neřestí“, kdo nenávidí, „brousí zbraně nenávisti“, kdo neustává v zášti, „rozšiřuje zuřivost svého jedovatého nitra“, kdo usiluje o zkázu bližního, „je ze všech stran raněn šípy ďáblůvými“. V napodobení dotčené fraseologie zvlášť

dobře vedlo se Kristiánovi tam, kde nebyl upoutáván svými předlohami, to jest staršími legendami o sv. Václavu, jejichž spisovatelé neřídili se tak úsilovně starými legendními vzory jako on. Tak se vysvětluje, proč některé kusy jeho díla, a z nich zejména popis života a utrpení sv. Lidmily, mají starobylější vzhled než jeho popis života a utrpení sv. Václava, a jak se mohlo státi, že Tomek a po něm i Kalousek naklonili se k mínění, že částka Kristiánovy legendy, popisující utrpení sv. Lidmily a zapsaná o sobě v legendariu heiligenkreuzského kláštera z konce XII. století, je spis samostatný, složený v X. století.

Jinou další věc je znamenati u spisovatele Kristiánovy legendy, totiž zálibu ve slovech řeckého nebo řeckolatinského původu, jakými jsou: *protoplastus* (prvotvořený, Adam), *psalmographus* (žalmista, David), *didascalus* (učitel náboženství, katecheta), *paedagogus*, *phythonissa* (hadačka, vědma), *parochia* (diecése), *parochiani* (diecésáni), *bibliotheca*, *psalmodia* (prozpěvování žalmů), *diadema*, *chlamys*, (vojenský plášť), *sarcophagus*, *zabulus* (*diabolus*), *chelydrus* (zmije, ďábel). I to pokládá se a prohlašuje za známku jeho spisovatelské činnosti v X. století, protože, jak dí H. G. Voigt, tehda sv. Vojtěch obcovoal drahně s řeckými mnichy v Itálii, a saští Otové byli sešvakřeni s Řeky. Vpravdě však již dávno před tím všechna slova, svrchu vytčená, byla známa v západní církvi dílem z písma svatého, dílem z patristické literatury, dílem ze starých legend. Zasluguje pak povšimnutí, jak nedobře pochopil Kristián význam slova *paedagogus*, ač měl jej znáti z písma svatého. Domnívaje se, že „*paedagogus*“ znamená učitele, a chtěje posloužiti zvláštním názvem na označení literního učitele, utvořil podivuhodné rčení „*paedagogus apicum*“ (= vychovatel čili pěstoun liter).

Ze záliby ve slovesných zvláštnostech nespokojil se Kristián ani s některými slovy svých předloh z X. století, totiž legendy *Crescente fide* a Gumpoldovy legendy, a nahrazoval je jinými, na díle starožitnějšími termíny. Tak zejména položil na místo *ecclesia* „*basilica*“, na místo *episcopus* „*pontifex*“, na místo *gladius* „*framea*“, na místo *libellus* nebo *libellulus* „*codicellulus*“, na místo *libri* „*bibliothecae*“ (kodexy písma svatého), na místo *lignum* (kláda) „*nervus*“, na místo *magistri* „*didascali*“, na místo *matutinum* „*vigiliae*“, na místo *nuncii* nebo *legatarii* „*legati*“. V tom zase z neznalosti významu slova *bibliotheca* přihodil se mu omyl. Kdežto totiž v jeho předloze je pověděno o bavorských a švábských kněžích, že přinášeli s sebou do Čech knihy, napsal on o nich, že přicházeli do Čech s přemnohými biblemi.

Snaha dáti legendě podobu starobylého díla vedla Kristiána až ke tvoření neobyčejných rčení. Tak shledav on ve spisech cizo-

zemského původu, že slovanští národové jsou tam označováni dvoj-
jmením, totiž jménem Slovanů a příjmením jejich vlastním, na
příklad Sclavi, qui dicuntur Uchri, Lusici Sclavi, Pulani Sclavi,
Sorabi Sclavi, neváhal k označení Čechů užití rovněž takového
názvu, i pojmenoval je Sclavi Boemi. Ale při tápání ve volbě
termínů, jež je nám u něho dobře pochopitelné, nepřestal na tom
názvu a vymyslel i druhý: Boemi viri. Nelze pak za to mít, že
název posléze řečený souvisí se rčením staroslověnské legendy
o sv. Václavu „muži česskyi“, neboť v dotčené legendě rozumějí
se českými muži dvorští a zemští popředníci v Čechách, kdežto
Kristián dává název „čeští muži“ Čechům vůbec. Právě totiž, že
čeští muži byli svého času diecesány řezenského biskupa Tuta.
K pojmenování Čechů českými muži navedla jej nejspíše dikce
písma svatého: viri Israelitae, viri Athenienses. Nazval-li však
církevní hodnostář viri in ecclesia, dlužno uznati, že to
učinil z nedopatření, chtěje napsati summi viri in ecclesia, jak
lze souditi z kontextu („ipsos summi in ecclesia gracia dei viros“)
a přirovnáním tamních slov ke rčením starých legend. Za to
jeho smyšlenkou je označení soboty slovy septima sabbati
dies, vzniklou z neporozumění slovům písma svatého: „septimus
dies sabbati est“ (sedmý den je den odpočinku).

Na otázku, zda tak zvaný Kristián znal Kosmův Letopis,
je odpověděti, že jej nejen znal, nýbrž že i vážil z něho
poučení o minulé době, v níž kromě pražského knížete
byli v Čechách knížata i na jiných hradech a měli sobě podřízeny
národy a země, však jen, jak si představoval, pod vrchní vládou
pražského knížete. A protože čtením jiných spisů, jichž Kosmas
při skládání svého Letopisu nepoužil, zejména Vidukindovy Saské
kroniky a Kroniky Dětmara Meziborského, prohloubil své vědo-
mosti o Slovanech X. století, zjednal si možnost opravit některý
udatek Kosmův. Podobně také, ježto užil výzvědků ze staro-
slověnské legendy o sv. Lidmile, jichž Kosmovi se nedostalo, měl
příležitost napsati cosi jinak, než jak to napsal Kosmas. Přive-
de-li tedy doklady k tomu, že Kristián opravoval Kosmu
v jeho propovědích, podáme tím důkaz, že znal Kosmův Letopis.

Kosmas, čině zmínku o knížeti Vratislavovi I., napsal, že
„pojal on choť jménem Drahomír z nejzatvrzejšího národa lutic-
kého, ze země řečené Stodorsko.“ V těch slovech je neshoda
s pravdou, protože Stodorané nepříslušeli k Luticům. Vrstevník
Kosmův, Adam Brémský, píše, že jméno Lutici mají čtyři národové,
usedlí při baltském moři na březích řek Pěny a Dolenské: Čres-
pěňané, Chyčičané, Dolenci a Rataři. Rovněž tak Dětmara Mezi-
borský rozeznává Stodorany od Luticů a vykládá, že název
Stodorsko je na rovni s názvem Havolsko. Také ve Vidukindově

Saské kronice jmenování jsou o sobě Havolané a o sobě Vlci (to jest Lutici). Odtud pochopil Kristián, že není správně počítati Stodorsko za zemi lutického národa, i napsal, vypouštěje zmínku o původu Drahomířině z národa lutického: „Vratislav pojal chof jménem Drahomíř ze země pohanských Slovanů řečené Stodorsko.“

V Kosmově Letopise označeny jsou rod a rodiště sv. Lidmily těmito slovy: „Byla dcera Slavibora hraběte, z hradu Pšova.“ Kristián, jenž věděl z Kosmova Letopisu, že v X. století Pšovsko (Pšované) bývalo zemí tak jako Litoměřicko, Děčínsko a j., vyslovil se o původu Lidmilině poněkud jinak. Napsal totiž: „Lidmila byla dcera Slavibora hraběte, ze země Slovanů, jež za starodávna slula Pšovskem a nyní podle hradu nově vystavěného nazývá se Mělnickem.“ V tom rozdíle je leccos pozoruhodno. Kosmas mluví o rodišti sv. Lidmily, hradě Pšově, Kristián o její rodné zemi (srovn. staroslověnskou legendu o sv. Lidmile: „bjaše ot zemlja serbskyja“). Kosmas nepodotkl nic o poloze hradu Pšova. Předpokládal tedy, že jeho poloha je známa. Kristián však vykládá, jaká změna stala se zatím se Pšovskem. K tomu výkladu užívá slov („ex provincia Sclavorum, que Psou antiquitus nuncupabatur, nunc a modernis ex civitate noviter constructa Mielnik vocitatur“), jež čtou se v Kosmově Letopise na jiných místech („Luczani, qui nunc a modernis ab urbe Satec vocitantur Satcenses, ... antiquitus nuncupabatur ea natio Luczano“, „urbem, quam moderni nuncupant Wissegrad, tunc autem ab arbustis traxerat nomen Hrasten“). Jeho řeč o Pšovsku čili potomním Mělnicku a mlčení o hradě Pšově, rodišti sv. Lidmily, jsou sic opravou Kosmovy propovědi, ale nezdařilou.

V Kosmově Letopise praví se, že Bořivoj zplodil s Lidmilou dva syny: Spythněva a Vratislava. Kristián napsal, že Bořivoj zplodil s Lidmilou tři syny a tři dcery, ale zejména uvedl jen dva syny, Spythněva a Vratislava. V udatku o počtu dětí Bořivojových spisovatel posléze jmenovaný řídil se výzvědkem ze staroslověnské legendy o sv. Lidmile, kdež se dí: „Bořivoj a Lidmila zplodili tři syny a dcery,“ anebo podle textu jiné recense téže legendy „tři syny a tři dcery“. Tomu, kdo považí rozdíl mezi dotčenými propověďmi o počtu synů Bořivojových a nepřehlédne skutečnosti, že Kosmas neměl výzvědků ze staroslověnské legendy o sv. Lidmile, bude trvám patrné, který ze dvou spisovatelů, svrchu jmenovaných, byl oprávcem, a který opravencem.

Jak různí se Kristián od Kosmy v propovědích o tom, proč došlo k přenesení těla sv. Václava z Boleslavě do Prahy, a komu bylo uloženo, aby přenesení vykonal, vzpomenuť je svrchu. Tuto

zbývá ukázati na příčiny dotčených neshod. Kristián chtěje vyložiti původ kostela sv. Michala na Tetíně, vypůjčil si z Kosmova Letopisu myšlenku mající vztah ke hrobu sv. Václava v Boleslavi, že se u něho dály mnohé zázraky, a že kníže Boleslav, když o tom doslechl, poručil zdvihnouti tělo Václavovo odtamtud a pochovati je v kostele sv. Víta v Praze, z obmyslu, stanou-li se příště jaké zázraky u nového hrobu Václavova, aby byly přičítány zásluhám sv. Víta a ne zásluhám Václavovým. Po převodě té myšlenky na Tetín, a to takovém, že se na Tetíně u hrobu sv. Lidmily přihodily zázraky, a že kněžna Drahomír, uslyševši o tom, dala rozkaz proměnití tamní dům, stojící nad hrobem Lidmiliným, v kostel a posvětití jej ve jméno sv. Michala archanděla, k tomu konci, aby další zázraky, stanou-li se u řečeného hrobu, byly přičítány zásluhám světců, jichž ostatky budou spočívati v kostele, a ne zásluhám Lidmiliným, nevidělo se Kristiánovi následovati Kosmy ve zdůvodnění toho, proč došlo k přenesení těla sv. Václava z Boleslavě do Prahy, zvláště když shledal, že v legendě Crescente fide a v Gumpoldově legendě udává se důvod jiný, a to ten, že po třetíém spočívání těla Václavova v Boleslavi bylo vnukáno některým věřícím ve snách, aby přenesli je do kostela sv. Víta v Praze. Tak tedy nahodila se mu příležitost opravit propověď Kosmovu. Věta Kosmova, že v čas přenesení kníže Boleslav nebyl nijak pohnut lítostí nad zločinem bratrovraždy, líbila se Kristiánovi, ale aby on pojal ji do svého spisu beze změny, k tomu přec nemohl se odhodlati, neboť měl výzvědek ze staroslověnské legendy o sv. Václavu toho znění: „Boleslav pak vzpomenuv k Pánu Bohu, jak veliký hřích spáchal, pomodliv se k Bohu a ke všem svatým a poslav sluhy přenesl tělo bratra svého Václava z Boleslavě hradu do slavného hradu Prahy, řka: Zhřešil jsem, a hřích můj a nepravosti mé já znám.“ I spojil Kristián obě v jedno, napsav, že v čas přenesení kníže Boleslav dělal se horlivým křesťanem, ač jím nebyl, a že jeho poručení, aby tělo Václavovo bylo přeneseno do Prahy, nevzešlo než jen ze špatného úmyslu.

Pekař, přirovnáv texty míst, v nichž jeví se dílem shoda a dílem neshoda mezi Kosmovým letopisem a Kristiánovou legendou, uznal, že oba ty spisy přímo souvisejí, a že buď Kristián vážil z Kosmova Letopisu anebo že Kosmas vážil z Kristiánovy legendy. Dal pak přednost druhé části alternativy, a to z těchto důvodů: Kosmas četl v Kristiánově legendě o původu Drahomířině „ze země pohanských Slovanů, řečené Stodorsko“, i přidal k tomu slova: „z nejtvrďšího národa lutického“, protože jsa spisovatelem XII. století, věděl již o zoufalém zápasení Veletů.

za svobodu. Týž letopisec nejspíše nerozuměl smyslu Kristiánových slov o domovině sv. Lidmily, nevěděl již o Pšovsku, a nepochopil, že rčením „hrabě ze země Slovanů, jež za starodávna slula Pšovskem“, je míněn tamní bývalý vévoda. Přehlédnuv tedy, že Kristián mluví o Pšovsku, vyčetl z jeho legendy, že Pšov sluje nyní Mělníkem; ale věděl, že Pšov a Mělník jsou různá místa. Je pak možno, že za jeho doby byl ve Pšově hrad. Neshoda, týkající se počtu dětí Bořivojových, nemá významu, ježto Kosmas chtěl z Kristiánova popisu podati jen výtah. I stačilo poznamenati ve výtahu, že synové byli dva. Ostatně i Kristián, vypočet tři syny, neuvedl z nich jménem než jen dva. Tu my shledáváme, že pod jménem důvodů předkládají se domněnky a výklady, z nichž některé jsou vpravdě podivny.

Vyšetřením pravého stáří Kristiánovy legendy splňuje se nejen povinnost naznačena pravidlem církevního práva: „Error, cui non resistitur approbatur, et veritas, quae non defenditur, opprimitur“ (c. 3; Dist. LXXXIII), nýbrž i prokazuje se služba vědě, neboť je na bíledni, že vědě záleží na tom, aby pojmy a názory, ztlumočené ve starém spise, nebyly přisuzovány jiné době, než ze které pocházejí, a by písemné pomůcky, jichž auctor starého spisu užil, neumísťovaly se časově jinam, než kam umístiti je sluší. Protože Kristián pracoval na zapřenou a nepracoval o předmětu ze své doby, nýbrž z doby mnohem starší, jeho dílo nemůže sice vydati velkou žeň soudobých myšlenek a názorů, ale pro studium pramenů je nemálo významno. Zjištěním toho, že bylo zhotoveno v prostředku XII. století, otvírá se pohled na literární činnost slovanských mnichů v sázavském klášteře, o níž posud nemnoho se vědělo. Tak poznáváme, kdo to byli, kdož se zabývali obadáváním českých církevních dějin z doby, jež předešla vládu knížete Svyatopluka I., a skládáním spisů o životě sv. Lidmily, poustevníka Ivana a sv. Václava, i kdo to byli, kdož rozšířili v Čechách známost o působení slovanských věrozvěstů, svatých Kyrila a Methoda.

Však i současné názory, projevené spisovatelem Kristiánovy legendy o slovanské liturgii, jsou nemálo pozoruhodny. Z nich se poznává, že sympatie k dotčené liturgii, jež byla v Čechách vzbuzena činností sázavských mnichů, posud trvala, ač ovšem nebyla obecná. Námitka, kterou by kdo chtěl zdvihnouti poukazem na antipatii letopisce Kosmy, nemá veliké váhy, neboť to, z čeho je Kosmas viněn od našich badatelů, že byl prý nepřítelem slovanské liturgie, a že z nechutí k ní nerozepsal se o prvotinách křesťanství v Čechách, sotva bylo by lze dokázati. Spíše, jak se podobá, i Kosmas jako muž vlasteneckého citění byl dojímán pojmem církve po slovansků zřízené; ale že prohlédal k okol-

nostem své doby a že chápal nemožnost, aby tuto uvedlo se ve skutek, co nemělo trvání na Moravě, uznal za dobré poznamenati jen, kdo byl prvním vrchním pastýřem a spoluzakladatelem moravské církve, a strany podrobností poukázati na jiné starší spisy. Proti tomu Kristián, nejsa vázán ohledem na řečené okolnosti, směl se vyjádřiti vřeleji; i neváhal vypověděti podrobnosti, k nimž Kosmas jen poukázal.

Z Kristiánova spisu poznáváme, jak doba 160 let, jež uběhla od sepsání legendy *Crescente fide* a Gumpoldovy legendy, nezůstala bez účinku ve vzrůst pověstních zpráv jednak o skutcích sv. Václava, jednak o přenesení jeho těla z Boleslavě do Prahy, jednak o jeho přátelstvu, jednak o životě a smrti jeho věrného komorníka Podivena. O vysvobození vězňů ze žaláře přičiněním svatých Václava a Vojtěcha r. 1091, jak toho divu vzpomíná letopisec Kosmas, podotýká, že byl svědkem jeho, a o vítězství, jehož s pomocí sv. Václava dobyli Čechové nad Němci r. 1126 u Chlumce, Kristián nemohl se zmíniti. Je však si povšimnouti, že mluví on jen o jednom novém vysvobození vězňů, jež se stalo působením sv. Václava, a že praví o témž světcí, jak zázračně pomáhá on bojovníkům ve válce, když volají o jeho přispění.*).

VIII.

Kristiánova legenda způsobila změnu v osnování a skládání dalších svatováclavských legend. Kdežto totiž starší legendy o sv. Václavu, sepsané v XI. století, po většině jsou vzdělány na základě Gumpoldovy legendy a s přivzetím na pomoc buď legendy *Crescente fide* nebo legendy *Oportet nos*, aneb obou právě jmenovaných legend, legendy o témž světcí, pocházející

*) V minulém pokračování (Sborník list. kroužku, XXIX. str. 92) vypadl ze statí odstavec, jež tuto donášíme:

Důkaz o tom, že Kristián užil textu legendy *Oportet nos* ke zmínce o zdělení zadních vrátek, lze vésti i ukázkou shodných rčení (a ovšem i myšlenek při nich pověděných), naskýtajících se v legendě *Oportet nos* a ve spise Kristiánově. Auktor legendy *Oportet nos* napsal: 1. „qui bonis actibus suis invidebant“; 2. „Nos elegimus te in principem“; 3. „patienter et humiliter sufferebat“; 4. „fecit occultas posterulas“; 5. „in occasu solis“. Ve spise Kristiánově čteme: 1. „invidentes actibus illius sanctissimis“; 2. „Princeps, qui a nobis in regni fastigio sublimatus est“; 3. „clipeo se paciencie muniens animo illeso perferebat“; 4. „occulte posterulas agens“; 5. „ruente sole in occasum“. O pěti rčeních, přicházejících v malém odstavci jednoho spisu, shodných s pěti rčeními v malém odstavci jiného spisu a v témž pořadí tam i tuto za sebou jdoucích, k nimž nedostává se příkladu v textu třetího, staršího spisu, neřekne snad nikdo, že jsou dílem pouhé náhody, anebo že jsou přejaty odtamtud, kde jen dvě z nich, a to čtvrtá a pátá, se shledávají.

ze XIII. a XIV. století, po většině jsou zpracovány na základě Kristiánovy legendy, a jen s nevelkou dávkou pomoci legendy *Crescente fide* a Gumpoldovy legendy, aneb i legendy *Oportet nos*.

První z mladších legend, opírajících se o znění Kristiánovy legendy, vzala svůj původ iz počátku druhé polovice XIII. století. Podle slov, jimiž se počíná, sluje *Oriente iam sole*. Její auktor nebyl asi Čech, neboť neznal dobře českých dějin, napsav, že kostel sv. Víta jeho doby je týž chrám, jež vystavěl sv. Václav. I to, co dí on hned z počátku svého spisu o Čechách, že byla to země děsná a bohopustá, prve než ji osvítil paprsek svatosti Václavovy, je projevem spíše cizinského ponětí než domácího. Sebe týž auktor v legendě nejmenuje, nýbrž jen, čině zmínku o svých pramenech, vyznává, že zprávy o starých svatováclavských zázracích vážil z různých rukopisů, a o dvou nejnovějších že mu pověděli bratři z kazatelského řádu. Účelem svého popisu zázraků prohlašuje, aby věřící, jsouce o těch zázracích dobře zpraveni, s plnou důvěrou vzývali ve svých potřebách sv. Václava. Je pak hodno vzpomínouti, že výtahu z jeho legendy užívali bratři Německého řádu za liturgické čtení.

Legenda *Oriente iam sole* není v první částce své, jež týká se života sv. Václava a přenesení těla toho světce z Boleslavě do Prahy, ryze historického rázu, jakými jsou namnoze všechny starší svatováclavské legendy (nevyjímaje ani legendu *Oportet nos*, v níž spíše se pozývá k rozjímání, než aby předkládaly se hotové úvahy), nýbrž z některého dílu výpravná a z některého dílu úvahová. Spisovatel její zachoval celkem týž postup dějů, jaký se shledává v Kristiánově legendě. Kde však přec od toho svého vzoru se uchýlil, a jak, povíme my dílem hned a dílem vyložíme později. Vypravování o zápase sv. Václava s kouřimským knížetem, jež je posledním článkem Kristiánovy legendy, umístil v životopise světce jako doklad válečné zdatnosti sv. Václava a jeho vítězení nad nepřáteli. Podobně zmínku o tom, že kníže Václav vykupoval otročí *pacholata* a dával je pokřtiti v bílou sobotu, jež v Kristiánově legendě přichází opozdile, přenesl do popisu jeho zbožných skutků. Proti tomu však odložil řeč o prorockém daru sv. Václava až za výčet jeho ctností a životních zásluh.

V legendě *Oriente iam sole* je přidáno stínu na obraz povahy kněžny Drahomíře. Ovšem již ani Kristián nemírnil se v popise zloby řečené paní, avšak v tom, co napsal Kristián o odporu Drahomířině proti náboženské horlivosti Václavově, neopominul přece podle svých pramenů povědět, že Drahomíř přikračovala k činům s radou dvorských

nebo zemských úředníků. Za to auktor legendy Oriente iam sole svaluje v té příčině všecku vinu na dotčenou paní. Nazývá ji tvorem ukrutnějším nad šelmu, ctitelkou model, jež prý vši mocí, jakou měla, usilovala odvrátiti Václava od křesťanství. Aby toho dosáhla, vydala rozkaz, že mají býti na hrdle trestání kněží a duchovní nižšího svěcení, kteří by hledali přístupu k němu; a postavila stráž na ulicích, jimž bylo poručeno zabíti duchovní a pobožné lidi, hodlající jej navštívit. To, co on dí o postavení stráží na ulicích, je vzato z interpelované částky legendy *Crescente fide*.

Spisovatel legendy Oriente iam sole přirovnáv to, co se čte v Kristiánově legendě o obratu věcí, jaký nastal, když sv. Václav, dospěv let, vyvětil se z poručnické moci své matky, že totiž potřel spiknutí, směřující proti rozkvětu křesťanství v Čechách, k tomu, co se o tom praví v legendě *Crescente fide*, zpozoroval, že Kristián přešel mlčením děj nemálo důležitý, totiž obnovu církevních ústavů v Čechách. I neváhal ve svém spise napravit ten nedostatek. Umístil však zprávu o řečené obnově tak, že z jednoho spiknutí, o němž je řeč v legendě *Crescente fide*, udělal dvoje spiknutí, jedno předcházející obnovu církevních ústavů v Čechách, druhé po ní následující. Osnovatelem druhého spiknutí, jež on nazývá povstáním pohanů proti křesťanům, a v němž, jak on dí, s obou stran přemnoho lidské krve se prolilo, byla prý opět Drahomír. Její neutuchající pohanské běsnění dalo sv. Václavu příčinu k obavě, aby křesťanství v Čechách nevzalo za své. I chtěje on tomu zbrániti, vyhnal Drahomír ze své říše.

O milosrdenství sv. Václava k chudým lidem zmiňuje se auktor legendy Oriente iam sole poněkud šířeji než Kristián. Uvádí pak příkladem, jak řečený světec pomáhal chudším v jejich nouzi o palivo, přinášeje v noci na svých bedrách polena ke dveřím jejich příbytků a tam je skládaje. V řeči o jeho slitovnosti nad lidmi, kteří byli souzeni ze zločinů, dodává, že sv. Václav někdy sice dopustil, aby zemští soudcové vyřkli zatvrzelému zlosynů, a zvláště nevěrci, rozsudek o ztrátě hrdla, ale že to učinil jen proto, aby nahnal zlosynům strachu a přiměl je k nápravě života, načež trest jim prominul, když se dali na pokání. Řeč o zrušení mučidel, žalářů a šibenic provází výkladem, podle něhož zdejší bývalý zvyk, mučiti a zabíjet lidi, vzešel z přílišné divokosti pohanských Čechů; kdežto naopak sv. Václav si umínil získati ducha svých poddaných a upevniti svůj vladařský stolec ne provozováním ukrutenství,

ale prokazováním milosti a mírnosti. Při zmínce o válečném štěstí sv. Václava poznamenává, že světec bojoval proti nevěřícím, a to proto, aby je uvedl pod sladké jeho Kristovo.

V ýzvědkem z Gumpoldovy legendy je, co se píše v legendě Oriente iam sole o sv. Václavu, že se svým věrným služebníkem Podivenem putoval v noci bos od chrámu ke chrámu, při čemž z jeho rozdrásaných chodidel krev se řinula a barvila jeho šlépěje, a že rozdával hostie, jež zhotovil, a víno, jež ulisoval, kněžím ke konání mešní oběti. Kromě toho z Gumpoldovy legendy přijata je do legendy Oriente iam sole téměř doslova věta, jak mstivě bylo naloženo s přichylníky sv. Václava po jeho usmrcení: „Když nástupcem v zemské vládě stal se kníže nezměrné zloby Boleslav, pustil uzdu své zuřivé ukrutnosti proti osobám, jež byly věrny světcovi, a vkrátce po smrti svatého muže vydal na smrt jeho duchovní a přátele, i jeho domácí služebníky.“

Do životopisu sv. Václava vložil auctor legendy Oriente iam sole zánovní vypravování, podávající výklad, proč nový kostel na hradě Praze byl založen ve jméno sv. Víta. Podle toho vypravování kníže Václav měl povinnost obcovati říšským dvorským rokům. Když jednou se v tom omeškal a nepřišel včas, císař, horše se z jeho nedochvilnosti, ujednal s knížaty, kteří byli přítomni roku, že nesmí nikdo z nich pod trestem smrti, až kníže Václav přijde, povstati jemu na uvítanou a udělati mu místo po svém boku. A hle, první, kdo potom nezdržel ujednání, byl císař. Neboť sotva on pohleděl na Václava vstupujícího do shromáždění, povstal i šel mu vstříc, a ujal jej za ruku a vedl ke své stoličce a posadil vedle sebe. I knížata vstali a žasli. Jim pak v soukromí vyložil císař příčinu svého počínání, řka: Spatřil jsem, jak jemu po boku kráčejí andělé, jak jeho tvář stkví se jasným důstojenstvím a jak na čele září mu znamení kříže. Když potom říšský rok byl ukončen, pozdržel císař u sebe knížete Václava a pobídl jej, aby žádal si, co by mu vhod přišlo, buď světských hodností, nebo bohatství, nebo rozšíření panství, nebo královského žezla. Ale kníže Václav, byv nejspíše poučen zjevením sv. Víta, nepožádal, než jen za ostatky toho svatého, k čemuž císař přidal mu mnohé jiné vzácné dary a osvobodil jeho zemi od povinnosti dávat roční poplatek k říši.

Na to v legendě Oriente iam sole píše se o zakládání kostela sv. Víta v Praze. Řezenský biskup, s jehož svolením stavba toho kostela se počala, není jmenován, tak jako nejsou v řečené legendě uvedeni svými jmény ani kněz, jenž v Budči vyučoval

sv. Václava literárnímu umění, ani kněz Pavel, jenž byl dvorským duchovním v Praze, ani král Jindřich, k jehož době vlády, jak se naznačuje v Kristiánově legendě, připadly poslední dny života Václavova. Při řeči o tom, co zbránilo sv. Václavu, že neuvedl ve skutek svůj úmysl putovati do Říma a státi se mnichem, praví se, že byla to jednak starost o dokončení stavby kostela sv. Víta, jednak ohled na dobré vdov a sirotků, kteří při doslechu, že hodlá on zřici se zemské vlády a odejiti do cizozemí, volali k němu, tonouce v slzách: Proč, otče, chceš nás opustiti?

V popise mučednictví sv. Václava auktor legendy Oriente iam sole uchýlil se ve dvou kusech od své předlohy. Nejprve v tom, co přidal o novém provinění kněžny Drahomíře, že prý ona, byvši v ten čas svatým Václavem zavolána z vyhnanství domů, ač té milosti nezasluhovala, věděla, to jest byla v to zasvěcena, oč potají uradil se její mladší syn se svými příchýlníky strany úkladů, chystaných na záhubu sv. Václava. V dalším popise pominul dokonce Kristiánovo vypravování o tom, že Boleslav poručil kněžím chrámu svatých Kosmy a Damiána, aby nedopustili sv. Václavu vejíti do chrámu na jitřní, a že jeden z těch kněží zavřel chrámové dveře, když uviděl blížiti se k nim sv. Václava. Při zmínce o přípitku světcově, učiněném ke cti sv. Michala, náš auktor rozpomněl se na passus Kristiánovy legendy, kdež se dí, že kníže Václav pil někdy při hostině přes svou obvyklou míru; i po káral to povědění jako nepravdu, z níž, jak praví, mohli by si pijaní dělati omluvu své neřesti. Rokem smrti Václavovy poznamenal rok 928, nejspíše asi proto, že v rukopise Kristiánovy legendy, jejž měl před rukama, rok ten byl napsán.

I ve zdůvodnění toho, proč došlo k přenesení těla sv. Václava z Boleslavě do Prahy, auktor legendy Oriente iam sole zpustil se spisu Kristiánova a přidržel se mínění pověděného v Kosmově Letopise, že kníže Boleslav chtěl přenesením způsobiti, aby zázraky, dějící se u hrobu sv. Václava nebyly prisuzovány zásluhám řečeného bratra jeho, nýbrž svatého Víta. V popise pak přenesení dodal dva děje, jeden, že na paměť zázraku, jaký se stal na potoku Rokytnici, byl založen kostel na Proseku, v němž Přenesení sv. Václava je předním svátkem, druhý, že při přenášení udál se v pražském podhradí zázrak osvobození vězňů, a to takový: Když průvod se svatým tělem bral se podle žaláře, v jehož temném nitru úpělo drahně vězňů, zatřásla se země, osvítil se žalář, spadly vězňům okovy s rukou i s nohou, a ozval se hlas z nebe: Vstaňte a pospěšte vstříc svému osvoboditeli, mučedníku sv.

Václavu! Vězňové, vyšedše ven, kráčeli vesele a velebili Boha, že pro zásluhy sv. Václava pomohl jim na svobodu. V tom místě pak, kde byl žalář, zbudován je kostel sv. Václava.

Vzhledem k tomu, že druhá polovice legendy Oriente iám sole obsahuje popis zázraků, naznačme prve, než obrátíme k ní zření a povíme, co nového podává, jak vzstoupá v legendách počet svatováclavských zázraků. Legenda Crescente fide přivádí jich 13, počítaje v to i prorocký dar sv. Václava a potrestání osob, jež byly pomocníky kněžice Bolelava při bratrovraždě. V Gumpoldově legendě jest o jeden zázrak více, totiž o zázrak, dokládající svatost Podivenovu; kdežto jedno zázračné vysvobození vězně ze žaláře, zapsané v legendě Crescente fide, je tam pominuto. Spisovatel Kristiánovy legendy vypočetl celkem 22 svatováclavských zázraků. V legendě Oriente iám sole je řeč o 28 zázracích, z nichž dva nové, totiž andělský průvod sv. Václava při jeho vstupování do sboru knížat a osvobození vězňů z temného žaláře v pražském podhradí, jsme již připomněli.

Další zázrak záležel v náhlém navrácení sluchu které si ohluchlé české šlechtičně. Paní ta přijela na poutní slavnost do Prahy a ubytovala se ve Starém městě. Ježto pro svou hluchotu nechtěla se setkat na hradě se svými známými, aby nebyla uváděna v rozpaky, co jim odpovídati kdyby jali se s ní rozmlouvat, vyjela ve svatvečer, když zvonili na hradě k nešporům, z města na pražský most, a stanuvši tam, zírala ke kostelu sv. Víta a modlila se za uzdravení. Když odtamtud vracela se do města, ucítila šubání v uších. I mírnila bolest svými prsty. Jakmile pak vyňala prsty z uší, znamenala, že dobrý sluch je jí navrácen.

Jiný zázrak směřoval k ochranění majetku, jenž náležel kustomovi hrobu sv. Václava. Stalo se totiž kdysi, že za noční doby vnikli lupiči do nadačního dvora kustomova v Bykoši a odvěkli z něho sveřepici. Ale sotva se svým lupem vyšli ze vsi, padla na ně taková slepota, že bloudíce oni kolem celou noc, nenašli cesty, kudy by se z místa vzdálili. Když pak nastalo jitro, vzpamatovali se ze svého zločinu a přivedli dobytče zpět do dvora.

Znamenitější zázrak přihodil se v Dánsku. Tamnímu králi Erikovi, jenž byl oddán hříšnému životu a meškal právě na lovu, zjevil se ve snách člověk přibitý na kříži, mající hlavu ke hrudi nakloněnou, oči sklopené, líce bledé, vzezření nadmíru bolestné. I užasl král, neboť ještě nikdy neviděl ukřižovaného člověka. A když se poněkud vzpamatoval z úžasu a ptal: Kdo jsi a kdo tě ukřižoval, dostalo se mu za odpověď: Jsem Ježíš Kristus,

a tys mne ukřižoval. Ta slova pronikla králi k srdci a vzbudila jeho svědomí, obtížené množstvím hříchů. Jal se tedy prositi o milost a přál si věděti, čím by dosti učinil za své hříchy; načež bylo mu řečeno: Zbuduj chrám ke cti svatého mučedníka Václava. Král, chtěje potom splniti, co mu bylo uloženo, nemohl dlouho vyzvědět o Václavovi, kdo to byl, ježto v Dánsku jméno Václav nebylo posud slýcháno. Po příležitosti dotazoval se ripenského biskupa, ale ani ten biskup neznal světce jménem Václava. Teprve, když přišli do Dánska bojovníci ze země, sousedící s Čechami, poučili krále, že sv. Václav byl český kníže, milovník křesťanství a horlivý šířitel víry, a že skončil mučednickou smrtí, byv zavražděn od svého mladšího bratra, ježž proti němu pošťvali nepřátelé křesťanství. Král, zvěděv tak konečně, co přál si věděti, založil chrám ve jméno sv. Václava a zřídil při něm benediktinský klášter. Ve vypravování o tom naznačuje auctor legendy Oriente iam sole, že je míněn král Erik IV., jenž vládl v letech 1241—1250.

Poslední nový zázrak, poznamenaný v legendě Oriente iam sole, udál se v ústské farnosti. Zemřela tam dívka nepokřtěná, ale již připravující se na přijetí křtu a mající jméno Václava. Její nenadálé skonání způsobilo rodičům nevýslovný zármutek. Přivezli tělo zemřelé ke chrámu a prosili, aby bylo pochováno na hřbitově. Když v tom potkávali se s odporem, přibyla k účastníkům pohřbu panna jeptiška, jež zvěděvši příčinu velkého nářku rodičů a vyptavši se na jméno nebožčino, jala se hlasitě modliti: Svatý Václave, náš přelaskavý orodovníku, jenž se slitováváš nad těmi, kdož tě vzývají o pomoc, nedouštěj, aby duše této dívky Václavy musila dlíti v pekle, ale zjednej jí návrat do těla, aby mohla se státi účastna křestní koupele a dojíti věčného života. Sotva že ta modlitba byla vyslovena, dívka pootevřela oči, zavzlykala a ožila. Byvši pak pokřtěna, zůstala na živu ještě 14 dní.

Legenda Oriente iam sole byla ve XIV. století na svém znění předělána, jednak totiž někde ve slovech zkrácena, jednak zase rozšířena vsuvkami, ač ne mnohými a ne případnými. Některé z dotčených vsuvek shledávají se jako kusy vypravování i ve svatováclavských legendách Ut annuncietur zvaných, o nichž my jednáme později, a jsou vzaty odtamtud, kdežto jiné tam nepřicházejí. Tak na příklad dodává se v předělané legendě Oriente iam sole, že sv. Václav vykoupil všechny dědičné nevolníky, v Čechách a uvedl je na svobodu; že on neštítil se špíny naskýtající se u chudých a nemocných lidí; že on uctíval svým ochráncem sv. Jana evangelistu; že on, stoje kdysi po straně oltáře

téhož apoštola v kostele sv. Víta, předpověděl: Zde jest odpočívání mé na věky věků; tu přebývati budu, neboť jsem zvolil je; že jeho smrt mstil císař Ota I., přitrhnuv s velikým vojskem do Čech, a tak krutě pronásledovav bratrobijce Boleslava, že téměř celá česká země byla zpustošena; že kníže Boleslav byl konečně stížen hrozným malomocenstvím a bídě zahynul; že vidění dánského krále Erika stalo se v době německého krále Jindřicha I. (ke kteréžto změně příčinu dala asi úvaha, že ve XIII. století nemohlo v Dánsku býti neznámo jméno sv. Václava). Největší změna předělané legendy Oriente iam sole záleží jednak v popise přenesení těla sv. Václava z Boleslavě do Prahy, jenž je vzat z legendy Ut annuncietur, jednak v přidavku, učiněném k tomu popisu, a obsahujícím, které nové zázraky svatováclavské staly se ve druhé polovici XIII. století a v první polovici XIV. století, jednak v pořadí, jakým svatováclavské zázraky jsou uváděny. Pro ty změny nazývají badatelé dotčenou legendu legendou Oriente iam sole druhé recense.

Nových svatováclavských zázraků, popsanych v legendě Oriente iam sole druhé recense, je čtvero. Pomineme-li z nich ty, s nimiž setkáme se v legendě Ut annuncietur a na něž dojde řeč později, zbudou dva, připadající k letům 1338 a 1347 a povědomé nám i odjinud, totiž z Františkovy Kroniky, odkudž předělavatel legendy Oriente iam sole je opsal. První z nich týká se uzdravení Němce, jednoho z cechu pražských puškařů, z roku 1338 (v legendě je napsáno: roku 1334), kteří ve svatvečer svátku Přenesení sv. Václava rokovali o tom, má-li v příští den cech obcovati církevní slavnosti čili nic. Proti účastenství v oslavě svátku ozval se dotčený Němec a nazval při tom sv. Václava sedlákem. Avšak sotva se tak vyslovil, oněměl a ztrnul na všech čidlech. Aby z toho ubohého stavu byl vysvobozen, přinesli jej na druhý den ke hrobu sv. Václava, položili tam na zem s roztaženými rukama, modlili se za něj a učinili ofěru. Když pak byla přinesena hlava světcova a držena nad jeho hlavou, vzkřikl on tak, jakoby jej někdo mocně udeřil, počal mluvit a ozdravěl. I uznal svou vinu a smyl ji veřejným pokáním. Od té doby mnozí Němci měli sv. Václava ve větší úctě než prve.

Druhý zázrak nesl se k uzdravení oněmělého jinocha, syna kutnohorského měšťana Ebrharda. Rodiče tohoto jinocha hledali pomoci nejprve u lékařů jak v Kutné Hoře, tak v Praze; ale když léčení nic neprospívalo, a řeč se nevracela, přivedli jej do metropolitního kostela sv. Víta a vykonavše tam ofěru, vzývali sv. Václava za přímlovu u Boha, aby

syn jejich ozdravěl. Při tom i jinoch vzdychal a dával znamení důvěrné modlitby. A hle, najednou vzala za své překážka jeho hlasového ústrojí. Vzdávali pak rodiče i syn díky Bohu a svatému Václavu, načež duchovenstvo zapělo v kostele: Tebe, Bože, chválíme. To stalo se v den po svátku sv. Víta r. 1347.

(Dokončení.)

Z francouzských relací o českém povstání.

(1618—1622.)

Z francouzských archivů podává P. Augustin Neumann, O. S. A.

Úvodní stať zpracoval Jan Tenora.

(Pokračování.)

K novým rozpakům a úvahám zavdávalo pak podnět chystané slavné poselství Francie do říše a k císaři. Ale jak se v úsudku rozcházel! Nassavský vévoda Vilém věřil, že Francie sleduje cíle pacifiční a chválil je; při tom mínil, když pomoc Anglie je nejista a holandští stavové sami všecko nevydrží, že se Fridrich ukvapil, přijav korunu a nemaje ji zajištěnu od těch, kdož mu ji nabízeli. Princ oranžský varoval se jakéhokoli projevu mínění, ale přece bylo poznati, že domnívá se, že poselství francouzské je jen přípravou k vojně a že se mu to nelíbí. Náзору vévody nassavského nechtěl rozuměti princ oranžský, ani pan z Bouillonu, Jindřich de la Tour, hlavní stranici Fridrichovi, kteří stále doufali, že přece pro Fridricha do boje stržen bude také král anglický. Ovšem, sledoval při tom princ oranžský a stavové za ním stojící také cíle sobecké (dle zpráv francouzského vyslance); zamýšleli docíliti toho ve svůj vlastní prospěch, aby Španělsko, které bylo zaujato zmatky v Čechách, odvráceno bylo od stavů holandských, s nimiž docházelo příměří, jehož stavové tolik si přáli, trebas je na venek odsuzovali. Nejistota, co budoucnost přinese, je znepokojovala, všelijaké zprávy sobě navzájem odporující je mátlly; mluvilo se, že Fridrich se vyrovná s císařem sňatkem jejich dětí, anebo že za Čechy bude odváděti císaři roční plat — ale pochybovalo se také o tom a vidělo se, že zbraně rozhodnou. Naděje holandských stavů v Bethlena hroutily se pod zprávou, že uzavřel s císařem příměří, pomoc od Anglie nebyla nijak zajištěna, a teď byla ještě nová obava, že také poselství krále španělského do Anglie způsobí tam odklon od Holandska — samé to zvěsti na pováženou (č. 68).

Než, kdežto Holandsko přece stále trvalo proti Habsburkům při Čechách a Fridrichovi, — Anglie, na kterou nejvíce spoléhal Fridrich i Holandsko, právě naopak dávala najevo Fridri-

chovi, zeti krále anglického, oficiálně jen neochotu a projevovala k jeho záměrům přímý odpor; každou pomoc odmítala. Na podzim 1619 vypravil Fridrich Kryštofa z Donína do Anglie, jenž 11. září donesl do Londýna dvě zprávy velikého dosahu: o zvolení Ferdinanda císařem a Fridricha Falckého králem českým. Král anglický Jakub byl nemile dojat; snahy jeho také směřovaly k tomu, aby zachován byl pokoj — a teď viděl, že je nezbytný boj; kromě toho kladly se tím překážky do cesty jeho oblíbenému záměru uzavřít manželství syna králova s infantkou španělskou, neboť chtěl-li býti pro svého zetě, musil upustiti od sňatku. Vyslanec francouzský v Londýně utvrzoval krále v jeho smýšlení proti Fridrichovi a tak uplatňoval svůj vliv a působil v intencích francouzské politiky (č. 41). Měl audienci u krále a dostalo se mu velmi přátelského přijetí. Král sice si stěžoval, že Habsburkové nepřistoupili na jeho dobře míněné návrhy a podotkl, že poselství Doncastrovo,¹²⁾ které ho stálo 100.000 liber, mělo za účel ujmouti se rakouského domu a udržeti mír v Německu, ale zároveň se vyjádřil, že Fridrich přijal korunu bez jeho svolení. Označil pak hned své stanovisko právní: král bude pro toho, kdo ke koruně prokáže právo — ale hned dodal, že sám považuje za daných poměrů sesazovati krále za neobvyklé, ba dokonce považuje to i za nebezpečné, protože se věci počíná dávat náboženský náter. Vyslanec měl vyříditi francouzskému králi, že se král anglický dosud nerozhodl, a že chce zůstatí spravedlivým ke katolíkům i k protestantům (č. 43).

Na dvoře anglickém odmítavé stanovisko proti Fridrichovi zaujímal král, s ním souhlasil a v něm jej posiloval vyslanec francouzský, proti Fridrichovi vyslovil se také zástupce savojský, stěžuje si do toho, že se savojskému vévodovi nedodržely sliby se strany falcké učiněné. Ale poddaní krále Jakuba, puritáni, slyšeli s nadšením o volbě Fridrichově a sledovali ji s velikými nadějemi: správně soudili, že se boj neobmezí pouze na Čechy, nýbrž že se povstání rozšíří na celé Německo (č. 46). A již viděli vítězství protestantismu a hned propukalo jejich záští proti katolíkům, kteří začali býti pronásledováni; čtyři katoličtí kněží byli uvězněni, druhým konfiskován majetek, jiní nuceni odpřísáhnouti, nevyjímaje ani žen, a přímo se mluvilo, budou-li mítí protestanté v Německu úspěch, že budou katolíci v Anglii vyhubeni. A mezi anglickými šlechtici ozývaly se hlasy proti Francii a odsuzovalo se příznivé její stanovisko pro císaře a pro katolictví, a zavzněla pohrůžka jednoho šlechtice za souhlasu druhých: „Co z toho, my máme Hugenoty; ti, nebudou-li moci nám pomoci venku, učiní

¹²⁾ Viz Gindely uv. m., II. 100 násl.

to doma tak, že král bude mít co dělati sám se sebou; jeho vojsko tedy nepůjde daleko!“ (č. 54). Nepráteleství ke katolíkům stále trvalo a se projevovalo; protestantští duchovní rozeštvávali lid k výtržnostem; kaplan savojského vyslanectví byl v prosinci k smrti ztlučen, protože byl v něm poznán katolický kněz. Pod vlivem českých událostí stávaly se výtržnosti nesnesitelnými. Také v Anglii znám byl list Fridrichův k p. z Bouillonu, jímž osvědčil nenávisť ke katolickému náboženství (č. 57). V Anglii byly rozšiřovány obrazy Fridrichovy, na nichž mu dáván titul krále českého, což úředně se na veřejnosti nedálo; na obrazech bylo připojeno několik potupných veršů proti papež (č. 66).

S nedůvěrou pozorovali vyslanec francouzského; každá jeho otázka a zmínka o českých věcech dávala podnět ke spoustě kombinací a budila podezření, že se jedná jen o to, aby byla Anglie oklamána. Proto vítal vyslanec opatrný pokyn, aby se již neptal na české věci. Jako by všech se zmocnilo rozechvění, a zdálo se, že je lépe ani nemluvit o tom, co všecky zaměstnávalo. Když v polovici října 1619 předložil francouzský vyslanec státnímu anglickému sekretáři Naunttonovi návrh francouzského krále o Čechách, nedostal odpovědi; bylo mu jen vzkázáno, že král chce býti neutrální, že se nechce nijak exponovati ani pro mír ani pro válku; — vyslanec takový vzkaz vysvětloval tím, že král nemá peněz a obává se žádati stavy o půjčku (č. 49). Již obracela se nálada také proti králi: Skotové prý výslovně prohlásili, že mají vůči králi taková práva, jako Čechové proti císaři. Král raději se oddával honbě, aby se vyhnul veřejným záležitostem, a celá jeho politika omezovala se na pouhá slova beze skutků. Veřejnost však dávala směrnicí jeho vyčkávacímu a odkládacímu stanovisku tak, aby král byl co nejdéle neutrálním, ale potom aby dovedl všecko obrátiti ve prospěch svého zetě (č. 51). Než králi Jakubovi stával se obtížným Fridrich i jeho záležitost i jeho žádosti; král by se nejraději zabýval záležitostmi českými jen v teorii jako rozsudí o právu sporných stran; chtěl mít určité zprávy, byla-li volba Fridrichova pravoplatna, aby se neřeklo, že stranicky si počíná ten, jenž chce udržeti mír, a proto vypravil i svého vyslance a prohlašoval, že by dokonce i svědčil v neprospěch svého zetě, kdyby vývody nebyly pro něho. Když mu pak byly předloženy doklady českých stavů proti císaři, nelíbily se mu a žádal o jiné informace (č. 54).

Ale francouzskému vyslanci v Londýně zdálo se celé ovzduší podezřelé a nedůvěřoval ničemu; věřil jen, že všude osnují se pikle. Koncem prosince 1619 oznamoval do Paříže, že je přesvědčen, že nový vyslanec Fridrichův svob. pán Achác z Donína je ve Francii, a odtud že pojede do Anglie. Podnět k tomuto poselství dali prý

Angličané a účelem jeho prý je vyzvěděti smýšlení krále francouzského a dle něho dáti další směr politice Fridrichově; při tomto pobytu ve Francii chce prý však také Donín strojit pikle s Hugeny, s nimiž je dorozuměn. Proto vyslanec londýnský varoval před tímto poselstvím, aby se na ně dávalo pozor, a aby bylo brzy odbyto (č. 58). Brzy potom (12. ledna 1620) ohlašoval z Londýna změnu smýšlení u krále Jakuba, jak mu o tom vyprávěl vyslanec savojský; král prý vyslovil potěšení z aliance Benátek se sdruženými státy proti císaři i nad korunovací svého zetě Fridricha; obležený císař ve Vídni neví prý si rady, a o síle Španělska mluvil prý s opovržením (č. 60). Ale tyto zprávy podávané vyslanci z druhé ruky byly zabarveny stranicky a byly asi smyšleny na oklamání francouzského vyslance.

Francie chtěla také v Anglii svým vyslancem propagovati politiku stavu quo ante, a státní tajemník Puissieux dával vyslanci francouzskému v Londýně pokyny v tom smyslu, — ale vyslanec prohlašoval to za přímo marné, neboť se veřejně mluvilo, že Fridrichovi musí česká koruna zůstat. A u anglického krále pro oblíbenou jeho myšlenku na španělský sňatek bylo dokonce možno, že úplně se odvrátí od Francie a přikloní ke Španělsku. Ale přece i v tomto případě měl francouzský vyslanec za to, že Anglie nebude zasahovati do vnitřních poměrů francouzských a že se nebude zastávati Hugentů. Na druhé straně však Anglie neoficiální, straníci Fridrichovi, kteří s jeho jménem zároveň slučovali protestantskou propagandu, udržovali náladu pro Fridricha a odklízeli s cesty všecko, co by mu mohlo překážeti nebo škoditi: Doncaster věděl již koncem února, že císařský vyslanec hrabě Fürstenberg se žádostí o vojenskou pomoc pro císaře nepochodil a že dostal pouze povšechnou odpověď, rovněž aby se nemyslílo, že Fridrich je v tísní a proto že se doprošuje peněžité pomoci z Anglie. vyprávěl, že má dosti svých peněz, a ostatně prý by protestanté, o jejichž věc se jedná, mohli učiniti sbírku pro svou milovanou královnu českou.

Král za těchto proudů zachoval se jako dotud; zůstával tvrdý ke své vlastní dceři i k Fridrichovi. Vyslance jeho Donína přijal se vsí slávou, ale ve skutečnosti audience měla průběh nemilostivý. Král pravil k Donínovi: „Bože, vy chcete hájiti invase, již učinil můj zeť na cizí majetek?“ Donín odpověděl: „To není invase, to je dobro zázračně s nebe dané!“ Král jej přerušil: „Jak, vy věříte, že poddaní mají moc sesazovati své panovníky? Mám zprávy, že vy rozséváte toto mínění po Anglii, aby mají poddaní mne zahnali a dali jiného místo mne.“ Donín namítnul, to že je něco jiného, neboť v Anglii je král dědičný, kdežto v Čechách volený, a uváděl, že Anglie se příznivě zachovala, když byl podobný případ ve Švéd-

sku. Nato král děl markýzovi z Buckinghamu: „Nedívám se, že můj zeť dělá tolik impertinencí, vidím-li, že má u sebe tak „rozumné rádce“. Potom král, uklidniv se četl důvody císařovy, z nichž některé shledal správnými. Donín pak odešel radit se, jak pomoci Fridrichovi. provázeli ho arcibiskup canterburský, Edmund Wotton a vikomt Doncaster (č. 63).

Jen v tom polevil král, že trpěl as najímání se jízdních i pěších v Anglii pro Fridricha, — ale dalo se to na útraty Fridrichovy! (č. 66). Stoupenci jeho dávali se však oddaně do jeho služeb. Doncaster se vypravoval do Francie a byl tak pro Fridricha, že francouzský vyslanec pokládal za možno, že překročí hranice vymezené mu králem anglickým; vyslanec před ním varoval, neboť byl velmi znám s Hugenoty i na dvoře (č. 66).

Zatím dojel vyslanec Unie Buwinkhausen z Hágu do Londýna žádat jménem Unie o pomoc. V polovici března 1620 navštívil ho francouzský vyslanec a naznačil mu snahy a úmysly francouzského krále o mír. Buwinkhausen zase dlouhou řečí vyložil mu politiku Unie: chce prý udržeti v Německu mír a tím udržeti také Falc a zatím býti pouhým divákem toho, co se děje v Čechách; tam posílají jen tajně pomoc, a veřejně se k tomu nehlásí, aby jejich vlastní země netrpěly wojnou. Prospěchářská jejich politika počítala takto: vyhrá-li Fridrich, budou zeslabeni Habsburkové a a Unie zmohutní, — nevyhrá-li, zůstane Unie jako před tím; — to že bude výsledek dlouhé vojny. (č. 67.)

V audienci u krále Jakuba žádal Buwinkhausen krále o poslání 4000 pěších a 600 jízdných, jež slíbil Unii (č. 67). Král mu odpověděl proklínáním Fridricha i všech jeho svůdců. Vyslanec namítnul, že se nejedná o Čechy, nýbrž o Falc, načež král odvětil že vůbec nevidí, že by Falc nebo jiná země byla napadena císařem nebo někým jiným, a že kdyby tomu tak bylo, teprve v takové chvíli bylo by záhodno žádati o pomoc, — ježto jejich spolek je defensivní a nikoli offensivní. K tomu podotkl Buwinkhausen, že nutno již napřed se připraviti a zameziti útok císařského vojska na jejich území, a dodal: kdyby císař sebral některému protestantskému knížeti zemi, pak by nic neprospělo posílati tam anglické vojsko; knížata by neměla v tom případě tak dobře o chlebiček postaráno, jako zeť králův Fridrich: ten může prchnouti do Anglie! Prosil pak, aby král dal písemné vyjádření, že dostojí svým slibům daným Unii a svou pomoc pošle. O totéž se přimlouvali u krále princ walleský a markýz Buckingham. Král se zdráhal a odkládal, — za to puritáni slibovali pomoc. A skotský plukovník Gray najímal bez hluku 2000 pěších; měl na to 10.000 liber a měl dostati ještě 14.000 důchodu, který dával král své dceři Alžbětě; — ale mysliło se, že to nestačí oni k dopravě vojska až do Čech (č. 66).

Král Jakub konečně oblomil se tolik, že dovolil najímati pro Fridricha vojsko veřejně, — ale zase prý nebylo jisto, jestli neodvolá svého svolení. (č. 69).

Francouzský vyslanec v Londýně Tillières pilně sledoval všechno to jednání, jakož i působení anglického vyslance v Paříži Herberta, jenž dlel v březnu 1620 v Londýně; Herbert byl však straníkem Fridrichovým, a tu ovšem ve vzájemném styku rozcházel se názory Herbertovy s návrhy francouzského vyslance, ano odchylovaly se i od projevu samého krále anglického. Bylo znamenati neshody a napětí mezi Anglií a Francií, a z pamětního spisu krále anglického vyznívala nedůvěra ke králi francouzskému, což pokládal Tillières za projev žárlivosti na francouzské poselství právě do Německa vypravené. Vlastní nezdar nedovolil přáteli z daru druhému, — a král anglický těžko nesl, že loni nic nepořídil jeho vyslanec Doncaster vypravený k císaři, aby prostředkoval mezi ním a Čechy, a že tento jeho vyslanec ještě byl obviňován vyslancem španělským ve Vídni Oňatem, že straní Fridrichovi Falckému. Doncaster sám tak vžil se do svého poslání, že ještě začátkem března 1620 poslal k císaři kurýra a nabízel prý dohodu (č. 67); reputace jeho hájil pak král anglický tím, že se ho zastal proti Oňatovi (č. 69).

Na krále Jakuba v okolí jeho působilo se pro Fridricha a jeho stranu dále. A král nechtěl sice ještě ani při třetí audienci Buwinkhausenově slyšeti o závaznosti vůči Unii pro tu chvíli, — ale dal povolení, aby město Londýn půjčilo Fridrichovi 400.000 liber. Věřilo se, že se půjčka zdaří, protože Fridrich byl v Anglii oblíben, a pak i proto, že jednalo se o zničení katolictví v Německu; ale přece naděje se nesplnily: ve skutečnosti vynesla potom jen 200.000 liber. Král trval v rozpacích a nerozhodnut, — a dvůr jeho stavěl se stále více na stranu Fridrichovu a hotov byl použiti každé vhodné příležitosti proti rodu habsburskému; dály se pokusy vyprovokovati nepřátelství mezi Anglií a Španělskem (č. 69.)

Doklady.

66.

Tillieres k p. z Puissieux.

Posílá dva obrázky krále českého s potupnými verši na papěže. Vikomt z Doncastru jede do Francie jednati s Hugenoty. Je pro Bedřicha falckého a proto před ním varuje.

[Před 7. březnem, 1620, Londýn.]

(Tamže, Ms. franc., 15988 fol. 419b.)

. . . Je vous envoie deux portraitz de Mons. l'electeur palatin, on le fait roy en peinture, n'estant permis de le dire tel aux

actions publiques. Il y a quelques vers qui ne sont a l'avantage du pape, ceux qui les ont faitz ne l'ayment pas d'amour.

On dit que le vicomte de Doncaistre pourra aller en France (cest) çaresme. Jusques a cest heure je ne le scay que du bruit de la ville. Si j'en apprendz davantage, je vous le feray scavoir. Il me semble qu'en ce que l'honnesteté et la biensceance pourra souffrir, on s'y doit opposer parce que c'est un homme si passionné pour l'electeur palatin, que s'il ne trouve les affaires disposées suivant ses affections, il est a craindre qu'il ne se serve de l'autorité de Son Maistre et de ses intelligences pour nous brouiller, a quoy il est plus propre que homme d'Angleterre, ayant conservé son credit dans la cour et parmy les Huguenotz de France, puisqu'il est party de France avec toute sorte de soing . . .

67.

Tillieres k p. z Puissieux.

Rozmluva s p. z Benicause o poměru Anglie k českému povstání. Vojsko pro Čechy. Nedůvěra a žárlivost Anglie k vůli poselství Angoulemovu. Jakub I. nechce pomoci Unii a proklíná Bedricha. Porada státních tajemníků s českými zástupci o závazcích Anglie.

Březen, 16. 1620, Londýn.

(Tamže, Ms. franc. 15988, fol. 424b — 427a.)

. . . ce que Sa Maté avoit faict au parlement estoit plus tost une precaution au mal qu'un remede present, qu'il sut (sic) les articles de la Ligue des protestans, dont il est chef. On m'a asseuré qu'il a respondu, qu'il veut scavoir ou l'on les veut employer d'autant que c'estoit pour assister l'electeur palatin, qu'il n'en vouloit rien faire, que si c'estoit pour leur particulier, qu'il desiroit estre asseuré devant que les envoyer, quel besoing ilz en avoient, gar (sic) jusques a cest heure il ne croyoit pas qu'il fust si grand comme il luy donnoit a entendre.

J'ay sceu une partie de tout cela dudict Sr. de Benicauze, lequel j'ay esté voir aujourd'hui et luy ay faict gouter comme de moy mesmes les ouvertures d'accommodement et les bonnes intentions de Sa Maté. Ausquelz il a respondu fort prudemment et respectueusement par ung long discours, duquel ce que j'en ay peu recueillir c'est que l'intention des princes uniz se porte a entretenir la paix en Allemagne, affin que par icelle ilz puissent conserver le Palatinat et cependant estre spectateurs de ce qui se passera en Boheme y portant leurs aydes soubz main ou autrement, sans que leur pays soit mangé de gens de guerre, ny eux mesmes obligés a se deffendre, que s'il baste bien pour ledict Sr. electeur, ilz payent l'avantage d'avoir rabassé la maison d'Austriche et

augmenté leur party; que si au contraire ses affaires vont mal, il se trouve tousjours comme auparavant. Ce qu'ilz croient bien ne pouvoir arriver sans une longue guerre qui diminuera tousjours des forces, et l'empereur et toute ladicte maison d'Autriche vous en cognoistrez davantage, mais qu'il soit par della par son discours, je pense que ce sera bien tost, s'il recoit quelques parolles plus particulieres de ce prince, ou quelque assurance de secours comme il est fort apres avec l'ayde des Puritains. Si je l'aprens¹⁾ . . . je ne manqueray de vous le faire scavoir.

Le colonel Gray, Escossois, que je vous avois mandé esté venu icy pour faire deux mille hommes de pied, a la (sic) permission de les lever, mais sans battre le tambour et sans assistance d'argent.²⁾ Il a apporté dix mil livres qui luy serviront pour faire sa levée, et quarante mil de la pension que le roy faict a sa fille, laquelle on luy payra, ayderont a les conduire le plus loing qu'il pourra, car je ne croy pas que cela les puisse mener en Boheme veu la longueur du chemin.

Je n'ay manqué suivant le recommandement de Sa Maté de communiquer a ce roy la responce qu'avez faicte a Monsr. de Herbert³⁾ et de mot a mot. Il en a tesmoigné beaucoup de reconnaissance et monstre de vouloir travailler franchement et puissamment en l'affaire d'Allemagne et le tout conjointement avec Sa Majesté. Il me fist sur ce subject beaucoup de discours et assez inutiles, ce qui fut cause oultre qu'il ne faict aucune difficulté de se⁴⁾ . . . et les ambassadeurs aussy quand c'est son mieux de me vouloir bailler son intention par escript, prenant mon discute sur le deffault de memoire, ce qu'il a faict et me l'a envoyé par Mons. Nanton secrétaire d'Estat. L'ayant considerée, je trouvoy qu'il n'y avoit rien de semblable a ce que (je) sçavois proposé n'y aussy a ce que ce roy m'avoit respondu, ce qui me fit renvoyer vers ledict Sr. Nanton pour luy dire qu'ayant regardé le memoire qu'il m'avoit envoyé de la part de Sa Maté de la Grande Bretagne, j'y avois trouvé diffidence de la proposition que je la j'avois faicte a Sa dicte Maté. Laquelle je luy envoyois de mot a mot comme je l'avois proposée, et que suivant icelle je le priois qu'il bastist la responce qu'on vouloit que j'envoyasse au roy, ce qu'il a faict. Je vous envoie l'une et l'autre par ce procedder vous jugerez qu'il faict bon traicter avec les gens icy par escript, qui disent d'une facon en une heure et en l'autre font de l'autre.

¹⁾ Nečitelné slovo dešifrovaného interlineárního textu.

²⁾ Viz Gindely, III., 41—42.

³⁾ Sir Eduard Herbert, anglický vyslanec v Paříži.

⁴⁾ Nečitelné, s diplomatickými chifframi částečně splývající slovo.

Je suis fort estonné de ce que Mons. Herbert vous a proposé pour plusieurs raisons.

Premierement, d'autant que plusieurs fois j'avois faict la mesme ouverture icy, sur laquelle je n'avois eu que des parolles générales, et de plus que j'avois sceu de bon lieu qu'on n'entreroit point. Sur ce particulier de cette affaire qu'on ouy le comte de Gondomar, ce qui a hasté le desseing, est a mon advis que ce roy a peu jalousie de cette grande ambassade qu'envoye Sa Mate en Allemagne Laquelle il craignoit qu'elle fist quelque notable effect sans que son nom y intervint, ou qu'il a veu (1) payroit par moyen d'un traicté (sic). L'electeur palatin et les princes Unis qui le pressent de secourir, ou qu'il a veu que ce seroit un moyen d'aviser Sa Mate et l'engager a ne donner secours a l'empereur, auquel le vicomte de Domcastre a depesché ung courrier depuis quatre jours par le recommandement de ce roy. On dit qu'il porte parolles d'accomodement, et si le comte de Gondomar eu met en avant, elles seront bien receues, ... et celles de France d'autant qu'on les fera cheminer avec le mariage. Quoyqu'il se fasse, il n'y a guerres d'assistance a ce prince qui ne faict bien a personne, avec lequel . . . force, ny la paix, ny la guerre, et duquel tous ceux de la Ligue sont mescontans que rien plus . . .

Comme j'achevois ma lettre, j'ay appris que le S. de Benicause a eu une seconde audience de Sa Mate de la Grande Bretagne, en laquelle l'ayant pressé de vouloir envoyer aux princes Uniz les quatre mil hommes de pied et les Vlc chevaux qu'il est tenu de fournir par les articles de la Ligue protestante, il ne luy a respondu directement sur ce subject mais en jurant qui luy avoient conseillé d'entreprendre l'affaire de Boheme, luy a tesmoigné qu'il ne vouloit donner aucune assistance audict Sieur l'electeur, et que ceux qui l'avoient embarqué dans ce boubier (sic), l'en retirassent. A quoy le Sr. de Benicause a respondu, qu'il ne s'agissoit icy de l'affaire de Boheme, mais seulement de la conservation du Palatinat et des terres et seigneuries des princes Unis, a quoy le dict roy ayant reparty, qu'il ne voyoit point, que le Palatinat fust attaqué, ny leurs terres aussy par l'empereur, ou autre prince, et que, quand cela seroit, il y auroit lieu a cette heure là de demander secours, que leur Ligue estoit deffensive et non offensive. A quoy le Sr. de Benicause a repplicqué, que quand l'Empereur auroit saisy les Estatz des princes Unis ou quelque autre de leurs voisins, que son ayde leur seroit inutile, qu'ilz n'avoient pas intention d'en venir là, que quand ilz auroient perdu leurs Estatz, ils ne trouveroient pas qui leur donneroit du pain, comme a son gendre qui avoit ung bon reffuge en Angleterre, et que partant il supplioit Sa Mate de luy vouloir donner son intention par escript.

affin de la porter a Ses Mes, qui n'estoient point en si mauvais termes avec la maison d'Austeriche, qu'ils ne recusassent des conditions fort avantageuses pour se departir d'avec Mons. l'electeur palatin.

La dessus intervindrent Monsieur le prince de Galles et Mr. le marquis de Bucquinghem, qui dirent au roy, que Mr. de Benicause avoit raison, et qu'il falloit que Sa Maté se portast a donner satisfaction a Mess. les princes Uniz. Ce qui se trouve de plus difficile, c'est que ledict Sr. de Benicause desire que Sa Maté donne son secours ouvertement, et qu'elle ne peult⁵⁾ . . . a cause de son humeur et de la venue du comte de Gondomar.⁶⁾ Il se fist hier une conference sur cubiect entre Mrs. les secretaires d'Estat et les ambassadeurs de Mons. l'electeur palatin et des princes Unis, ce qui en est ressorty, ne se sçayt. Si je luis apprendray, je ne manqueray a vous le faire scavoir . . .

Je prie Dieu, Monsieur, qu'il vous tienne en Sa santé et garde.

Vostre tres humble serviteur
Tillieres.

De Londres, ce XVIe mars, 1620.

68.

Dumaurier k panu z Puissieux.

Rozmluva Dumaurier-a s princem oranžským a vévodou nassavským o situaci Bedřicha falckého. Příčiny jeho posláni do Čech. Řeči o smíru Bedřichové s císařem. Obavy Holanďanů do budoucna.

Březen, 19, 1620, Haag.

(Tamže 15958, fol. 347a—348a).

J'ai faict entendre audict seigneur prince la resolution de Sa Majesté d'envoyer une si notable ambassade en Allemagne sur le sujet des mouvements presens et des forces qu'elle faict acheminer vers la frontiere de Champagne comme aussy a monsieur le comte Guillaume de Nassau; ce dernier a fort loué le dessein de Sa Majesté de s'employer pour la pacification de si grands troubles imminents ne ait pour le [prince]^{a)} d'Orange, il ne s'y est aucunement estendu, demeurant couvert a son ordinaire, ayant tousiours beaucoup plus „in recessu quam in ore“. Le Jourdain a mesmes bien recogneu que ce preparatif de guerre ne luy plaist pas. Ledict Jourdain⁷⁾ les a veuz separément et les a trouvéz de

⁵⁾ Jedná se o nečitelné slovo rozluštěné chifrované věty.

⁶⁾ Správně Don Diego Sarmiento de Acuna posel Filipa III. na londýnském dvoře.

^{a)} Nezřetelně napsaná rozluštěná cifra.

⁷⁾ Nad tím: Mr. Dumauriez.

jugement bien differens sur tout cela, car leur représentant les notables difficultéz qui se remontroient en cette negotiation pour y moyenner le contentement des parties, et mesmes les sondant sur les moyens quy pourroient tenir les mediateurs; le velours a dict qu'il n'y voyoit pas assez claire pour en dire son adviz, sinon qu'il falloit que l'electeur emplyast biens a vie pour se maintenir cet couronne, ayant monstré de le commencement qu'il a esté avec l'innocent un des principaux instigateurs pour embarquer ce prince en cet affaire, poussé du désir et de veoir un si ennué avancé a telle dignité, et par ce moyen Neron^{b)} diverty de penser a eux, recognoissant bien que s'il n'a des affaires ailleurs jamais en aucun autre temps il ne les sçavoit trouver en si mauvaise posture. Quant audict conte, il dict qu'en l'incertitude de l'assistance du sobre, et voyant que le satin seul ne peut suffire au soustien de cette guerre contre un si puissant ennemy (ny met en grande consideration ce que peuvent ces princes uniz) son ar . . . c) eust esté que ledict electeur appellé par les Bohemes, porté sa personne, employé son credit et ses amys pour leur assistance, mais se fut abstenu d'accepter la couronne iusques apréz avoir mis en seureté ceux qui la luy deferoient pour la recevoir lors avec plus de fondement, de merite et de gloire; et durant le doute des evenments avoir cependant tousiours un moyen honneste en main pour en venir a reconciliation, si besoin estoit. Mais il paroist que son conseil n'a pas prevalu le velours et l'innocent (ainsy que le taffetas mesmes l'advoue) ayans esté auteurs a l'electeur d'accepter hardiment, l'asseurans que c'estoit l'unique moyen d'embarquer le sobre avec luy en cette affaire, ce que difficilement il feroit, s'il voyoit qu'il ne fust que simple chef de part. Enfin ledict comte ne sçait desormais comment ce differend pourroit estre accomodé, si ce n'est par le moyen de quelque alliance par mariage entre quelque enfant de l'empereur et dudict electeur, si la religion differente qu'ils professent n'y faict obstacle, ou bien que l'on prist quelque expedient que ledict electeur feist quelque recognoissance annuelle de cette couronne a l'empereur. Mais tous ces deux moyens ont leurs inconvenients et difficultéz qui pourront estre diminuez par les succéz de la guerre, aussy bien qu'augmenter.

Ils ont voulu douter icy que la trefve fust resolue entre l'empereur et le transsylvain jusques a la fin de Septembre, mais a cette heure on la tient pour faicte, et n'ont pas plus d'assurance du costé du sobre^{d)} qu'auparavant, se deffians que l'arrivée de l'ambassadeur de Nerone^{e)} préz de luy, dont ils ont nouvelles

b) Interpolováno: „le roy d'Espagne“. — c) utrženo.

d) Král anglický. — e) Král španělský.

achevera de faire encliner son esprit du costé qu'ils apprehendent le plus. — Voyla ce que i'ay peu decouvrir sur ce sujet, a quoy j'adjouste que leur perplexité augmente a vene d'oeuil de ce que Neron ne se laisse point encore entendre desirer la confirmation de la trefve qu'ils souhaitent aussy passionémment comme oy devant ils l'ont detestée inconsidérement.⁸⁾

69.

Tillieres k p. z Puissieux.

Verbování pro Čechy dovoleno. Král anglický nechce dostáti závazkům daným Unii. Arcibiskup canterberský usiloval o rozrůžku mezi vyslancem španělským a p. z Tillieres.

Brezen, 22. 1620, Londýn.

(Tamže, Ms. franc. 15988, 430a – 432a.)

Monsieur,

. . . Le colonel Gray, que je vous ay dict, avoir eu liberté de lever deux mil hommes sans battre le tambour, a obtenu le permission de le faire quvertement, ce qu'il faict dans la ville de Londres en presence et dans la rue mesmes de l'ambassadeur d'Espagne,⁹⁾ et a faict afficher sadicte permission au coing de sa porte. Laquelle porte, a ce qu'on m'a dict, que quiconque voudra aller servir le roy de Bohême, le peut faire en tout liberté.

Je m'asseure qu'il ne manquera d'en parler a ce roy hautement d'autant qu'il en est fort picque, et de plus, qu'il sçait que c'est le moyen de reussir avec luy et croy qu'il ne se fera entendre de mariage qu'il n'y ait tiré quelque esclarcissement touchant la Boheme et autres affaires, dont il se plaind, et qu'il n'en ayt receu advantage pour Sa Maté catholique, son maistre. On dict que ce roy suivant ses coustumes defadvorisera ce colonel Gray pour contanter l'ambassadeur d'Espagne, lequel je ne croy pas le pouvoir faire de si peu chose.

Mons. de Benicause a eu sa troisieme audience en laquelle encores que ce roy ne luy ayt voulu accorder, qu'il soit tenu pour le present par les articles du traicté de la Ligue protestante de donner secours aux princes d'Allemagne. Neantmoins il est fort satisfait, d'autant qu'il luy plaira, et est fort apres a luy faire prester par la ville de Londres quatre cens mil escuz pour faire

⁸⁾ Vysvětlivky přezdívek: Innocent = M. de Bouillon (fol. 348). Cerf = la princesse d'Orange (tamže). Fex = France (ibid). Velours = le prince d'Orange (fol. 355). Le satin = Des États (holland.) (fol. 455). De ses malveillants au pied = en Hollande (fol. 452).

⁹⁾ Srov. Gindely, III, 43.

sa levée et pour la payer. On croit qu'il en viendra a bout a cause de l'affection que l'on porte icy a Mr. l'electeur palatin et l'enuie qu'on a de ruiner la religion catholique en Allemagne.

Je fais difficulté de vous mander des changemens si estranges comme sont ceux de ce pais, lesquelz, ce me semble, veu la qualité du prince qui le gouverne, lequel est de age. Le repos qui y reigné ne se peuvent croire que de ceux qui les voyent, et neantmoins je vous prie de vous asseurer que les choses vont comme je vous escrips. A la seconde audience de l'ambassadeur d'Espagne ilz pourront changer de face, n'y ayant rien icy d'assuré que l'incertitude, irresolution et l'extravagance mesme de malice.

J'ay sceu asscurement ce que porte cette depesche que je vous ay mandé avoir esté faicte a l'empereur qui n'est que pour justifier le vicomte de Domcastre de quelques accusations qu'a faict[es] contre luy le comte d'Ogniati, auquel ledict vicomte en escript assés rudement et a l'empereur avec le respect qui est deub a ung si grand prince pour la lettre de ce roy qui est dans le mesme pacquet. Elle ne se porte sinom sur le desgoust qu'avoit èntendu icy par les ministres d'Espaigne. Il avoit desir qu'il s'en purgeast vers Sadicte Maté imperialle, ce qu'il croyoit qu'il feroit de telle facon qu'il perdrait l'opinion que l'artifice de ses ennemis luy auroit peu faire naistre dans l'esprit.

Le secretaire de Mcns. le duc le Lenox m'est venu trouver aujourd'huy et m'a dict comme son maistre me donnoit advis, que ce roy avoit resolu de nous prier, M. l'ambassadeur d'Espaigne et moy a la course en lice, que je vous ay mandée se devoir faire a cette micarsme . . . J'iray visiter les lieux et vous assure que je seray placé comme il appartient a l'honneur de la Maté, ou j'en parleray comme il fault. Il y a deux jours que j'ay sceu que cela s'estoit resolu entre l'archeveque de Cantorbéry et le grand chambellan pour nous brouiller l'ambassadeur d'Espaigne et moy, s'ymaginant que cela pourra aller jusques a la mauvaise intelligence de deux couronnes. Je ne vous entretiendray de plus long discours priant Dieu Monsieur, qu'il vous tienne en sa digne et sainte garde.

De Londres, ce XXII jour de Mars, 1620.

Vostre serviteur tres humble.
Tillieres.

Dr. Rudolf Zháňel:

Valy u Češova v Čechách.

(Dokončení.)

Návštěvou ve „VALECH“.

„Valy“ jmenují se v knihách a v ústech lidu Valy Češovskými, ale též „Valy“ u Kopidlna, u Vrsců. Ve starověku, kdy byly vystavěny, měly dojista své zvláštní vlastní jméno, jako mají dosud jiná hradiska, na příklad Kazín, Tetín, Libušín, Libice a jiná; než toto vlastní jméno vymizelo během věků z paměti lidské, zachovalo se jen jméno všeobecné, kterým nazýváme i jiné prečtené starobylé hradby u nás. Zajímavé, že lid okolní mluví vždy jen o valech; až při zevrubnějších dotazech dovíme se, že jednu část „VALŮ“ jmenují též „Hradiskem“ nebo „Hradištěm“; někteří říkají tak zevní ohradě východní, jiní veliké ohradě elipsovité.

„VALY“ jsou v katastru obce češovské, nejbližší obce u nich nesou zajímavá staročeská jména, a jsou to: na východ od valů Vršce a Labouň, na jih Slavhostice, na severozápad Češov a Liběšice. Při jménu osady Češov ve Stiepelově Orientierungslexikon der ČSR. je uvedeno v závorce též jméno Čechow, tak že by se tu ozývalo slovo ČECH, podobně jako ve jménu Slavhostice slyšíme pranázev náš Slované.

Polní tratě kolem „válů“, — pokud jsem se dověděl, — jmenují se Kopce, Dešeň, Za osadou, Před valy, Jitá bučice; kolem Vrscův označili mi školáci jména polních úseků: Za Huncovými, Na Pazderně, Křestanec (jméno pastvin západně od valů; mezi nimi je zvláště nápadnou oblý osamělý kopec, hned v sousedství valů; jméno toto vysvětlovali mi všichni na otázku: „Proč říkáte KŘESTANEC“? — typickými slovy: „Protože tam tekla kdysi křesťanská krev“, — nevědouce však ničeho bližšího), Na Pazderně, Pod křestancem, Brdo, Pod Hadovkou, Na koši, Na holi, Blížkov, kde prý stál i kostel, z jehož rozrušeného staviva byl prý částečně i vzdělán kostel ve Vrscích. (Ve Vršeckém pěkném barokovém farním kostelíku sv. Vavřince muč. je zajímavý náhrobní kámen s českým nápisem: „L. P. 1604 dne 17. měsíce márze umřel urozený a statečný rytíř pan Jan Ancha z Borovnice a z Češova a tuto pochován očekává slavného vzkříšení“). Školní děti z Liběšic, když mne vedly kratší cestou přes kopec z Češova do Liběšic, pojmenovaly mi tyto polní tratě: Na kožojínku, habří, v lišti, v novinách, na vinici, na holi, obce, luka, podháj. V češovské škole ukazoval mi řídící učitel velmi pěkný barevný model „válů“, vykládal, že valy jsou poměrně málo.

známy širší veřejnosti, ale přece někdy dojedou se na ně podívat lidé z daleka, tak prý v létě 1926 byl tam schválně kterýsi vzdělanec až z Berlína. Školní děti z okolních osad podnikají někdy výlety do valův, aby za průvodu učitelů poznaly tuto ojedinělou památnost svého domova. Okolnímu lidu jsou valy milou procházkou sváteční, mládež chodí tam na jaře na květiny, zvláště na konvalinky, které rostou tam ve velikém množství.

Jak se dostaneme nejlépe do valův? Valy leží poměrně dosti daleko od dráhy. Je sice v Česově též stanice, ale jenom úzkokolejná dráha cukrovaru z Kopidlna, po které se toliko sváží na podzim cukrovka do Kopidlna, odtud pak rozváží zemědělcům dávky, které jim dává cukrovar výměnou. Než úzkokolejná tato dráha, která jede dosti velikými oklikami (z Kopidlna velikým okruhem nedaleko Mlýnce jižně od Bučevse k Židovicím, odtud na jižní konec Česova, kde připojuje se pobočka, vedoucí do Kozojed), není zařízena na dopravu osob.

Chceme-li nejpohodlněji navštívit VALY, jedeme drahou do Jičíněvsi, odtud přes Liběšice jsme za 1 hodinu v Česově; z osady jest 15—20 minut k valům, jež jsou jihozápadně od vesnice. Odtud též máme nejlepší přehled starobyklých těchto ohrad. Pozorujeme zcela jasně násep, který obklopuje předhradí a na straně východní tvoří pravý úhel 90°. Toto předhradí je totiž proměněno v selská pole, násep však sám, pokud patří k panství bývalého hraběcího rodu Šliků v Jičíněvsi a ve Vokšicích, je porostlý lesem, takže se našemu oku rýsuje zcela jasně a patrně. Litovati jest, že násep tohoto předhradí, pokud je majetkem rolnickým, byl bezohledně rozmetán. Sešel jsem se při své návštěvě valů se starým usedlíkem česovským, který svých 75 let tu žije. Vyprávěl, že majitel jednoho pole, do něhož jsou valy vklíněny, vyhořel. Použil náspu na cihly, ostatek pak rozvezl. Tak stalo se, že v severním zevnějším valu je veliká mezera. Zkušený a soudný ten muž zcela rozumně mínil, že nyní by se něco podobného státi nemohlo, že by stát tomu zabránil; tenkrát prý nikdo se o to nestaral. Muž onen pamatoval ještě „VALY“ ve své celistvosti a ukazoval mi, že v místě, kde val zmizel, bývala též veliká fortna, čili vchod.

Veliká elipsovitá prostora vnitřních valův, jakož i další jejich menší trojúhelníkový díl, který poněkud se sklání k západu, rovněž náspy je věncící, jsou porostlé hustým lesem; většina jeho patří k panskému statku jičíněvesko-vokšickému, ale jest tu též několik objemných parcel selských. Na valech stojí místy duby dojista 200 let staré.

Někteří badatelé starověku jsou toho názoru, že prehistorické obranné a ochranné valy bývaly již tenkrát zalesněny, aby tím

větší překážkou byly dorážejícímu nepříteli; větve křoví a stromů bylo možno splésti, čímž bylo nepříteli velmi stíženo je stéci nebo pře'ezti (srovnej Meyers Konversationlexikon, heslo Heiden-schantzen). Ano již i pouhé skácení stromoví a keřů na valech zvyšovalo jejich nedobytnost. Mámeť všichni v živé paměti, kterak Srbové a Rusové ustupující vždy pokáceli všechny stromy podél silnic a položili je na dráhu jízdnou. Překážky tyto byly ovšem snadno odstraněny, ale přece jenom tím byl postup pronásledujících vojsk, — dojista všech vozů, automobilů a špižovacích oddílů, a jin., — velice stížen a poněkud zadržen.

Květena valů. Byl jsem ve valech několikráte a vždy mne zajímala jejich květena. Když jsem zavítal do valů na počátku jara, než se rozzelenaly stromy, tu viděl jsem tam hojnou a krásnou květenu jarní. Všude bylo plno červeno-modrého plicníku, v trávě bělaly se bílé sasanky smíšený se sasankami žlutými čili pryskyřníkovými, sem tam modraly se trsy silných jaterníků jasně nebeskou svou barvou, též pěkné žluté křivatce, (*Gagea lutea*) přinesl jsem si odtud; jívky, dosti početně tu rostoucí, byly pokryty šedavými kočičkami. Tenkrát bylo ve valech ještě hodně mokro; příkop, který zvenku táhne se všude podél nich, někde pak jest i uvnitř, byl plný vody, která zvláště u severních předvalů, na místě, kde vchází se do nich mohutnou „fortnou“, tvoří dosti dlouhé rybníčky.

Po druhé byl jsem ve valech v květnu 1927. Tenkrát měli jsme o ledových mužích veliké mrazy; skoro všechny duby, zvláště mlázi, bylo zmrzlé. Zato celý les je plný konvalinek a mařinky vonné; tuto bylo by možno odnášeti v náručích. Kromě toho jsou tu četné druhy pryskyřníků, pěkné imortelky, (*Gnaphalium dioicum*), na cestě k valům na louce před Liběšicemi našel jsem milý úhledný úpolín (*Trollius europaeus*). Velmi hojně roste ve valech bílý lesní rožec (*Cerastium*), lecha jarní atd. Později můžeme tu nasbírat hojně kvetoucích lilií zlatohlavých (*Lilium martagon*). Zajímavo jest, že ve valech a v celém okolí nevyskytuje se nikde ani sněženka ani bledule, rovněž koniklec je tu rostlinou neznámou.

Fauna valů. Při návštěvě náspů česovských jsou nám především nápadny četné výchovy doupat jezevčích, z nichž některé jsou zrovna čerstvě vyhrabány. Není jezevčík ve valech vzácností; neubližuje se mu tu, poněvadž nepůsobí žádné valné škody. Se zálibou staví jezevčík svá doupata zrovna v samých náspech. Ze zvěře lovecké zdržují se občas ve valech srnci, je tam něco bažantů, koroptve mívají tu hnízda, též ozve se někdy fókání tetřívkovy, zajáci a zvláště králíci nejsou žádnou zvláštností. Starý lovec česovský vykládal mi, že asi před 40—50 lety

zabloudilo do lesů valovských stádo daňků, kteří asi uprchli z některé okolní obory.

Když jsem v květnu procházel valy, tu zaslechl jsem nejednou křik slavičí, kos pěl tu své lesní elegie, kukačka volala vesele své terce zelenému lesu a jakoby dávala takt mnohohlasnému ptačímu koncertu, který tu mile provází každého návštěvníka.

V létě vykládal mi hajný z nedaleké panské hájovny, že vyskytují se tu dosti čteně jedovaté zmije. — Říkal, že zabil jich tu několik tuctů, ba jednoho mrtvého toho ohavného plaze viděli jsme ležeti u cesty.

Poloha valů. Valy jsou rozloženy na horském ostrohu, který na východě souvisí úplně s okolní krajinou, na severu jest od ní oddělen nepatrnou proláklinou, zato však na jihu a východě spadá dosti srážně do rokle, místy hodně úzké a hodně příkré, takže s této strany je výstup na valy dosti obtížný. Přicházejíce do valů Češova, sestupujeme pohodlně do nepatrného úvalu, s něhož rovněž velmi mírným svahem pouze několik metrů stoupáme k valům. Přichozí z Kozojed, od východu, jde neustále v téže rovině až k valům. Blížíme-li se k valům od Vrsců, tedy se strany východní, vidíme je před sebou na vysoké strmé výšině, pod níž dole jsou bažinaté louky, v nichž bývaly kdysi rybníčky, jak ukazují dosud zachovalé hráze. Cesta s této strany vede nás též kolem „Křestance“, táhlého jehlancového vrchu, odděleného od okolní krajiny, který již takto je každému nápadným.

Podle této polohy „valů“ chápeme též jejich opevnění: na severu a východě jsou obehnány dvojím mocným náspem; druhý zevní val počíná zrovna tam, kde končí strmá stráň a hluboká rokle, podobná spíše horské strži. Se strany východní, tedy od Kozojed, táhnou se k valům též jakési náspy, částečně již rozvezené; lid nazývá je „malými“ na rozdíl od valů „velikých“.

Veliké, elipsovitým valem obtočené hradiště je náhorní rovinou, ke středu mírně stoupajících, kde dosahuje výše 321 metru. Menší hradiště podoby trojúhelníkové, připojené k elipsovitému na západě, je plocha k západu mírně nakloněná.

S valů je krásná vyhlídka na všechny strany, jež ovšem nyní je dosti stížena tím, že jsou hustě zalesněny.

Uprostřed velikého elipsovitého hradiště jest až doposud možno sledovati menší náspy, zvláště jeden, táhnoucí se od středu směrem západním. Též zevní val východní měl kdysi jakési pokračování směrem severním, z něhož se uchovala jenom nepatrná část.

Ze vchodů jsou původními dva: jeden od východu od Kozojed, druhý od severu od Češova; oba byly opevněny náspy, běží-

žícími dovnitř, jak doposud lze dobře pozorovati. Se strany severní prý ještě jedna taková „fortna“ v náspu, který je nyní již zrušen.

Prof. A n t. N o v á k:

Víra Táborů.

(Pokračování.)

Dříve, než se budeme obírat časovými narážkami v Replce, pokusíme se určit, kdy nastala osobní známost mezi oběma muži. Písemné styky trvaly zajisté již delší dobu, neboť Chelčický sledoval pozorně náboženský vývoj na Táboře, hned od jeho počátku. Víme na př. o něm, že se stýkal s Martínkem, upáleným v srpnu 1421, a bral účast na projednávání otázky násilí. Je tedy pravděpodobné, že Chelčický se s Biskupem stýkal již v průběhu r. 1421. Příbram v traktátu svém „De ritibus missae“, kterým na počátku r. 1421 hájil proti Biskupovi Jakoubka, praví, že traktát Jakoubkův „De cerimoniis“ kterýsi bratr (táborský) tajně a lstně opsal a jím ho dodal s nedobрым úmyslem. Tímto bratrem nebyl asi nikdo jiný, než Martin z Volyně, který byl znám s Chelčickým (je skoro jeho rodákem), neboť mu dle vlastního přiznání opsal přehled Dionysiovy modlitby, vedle výpisků z různých knih Jakoubkových, patrně spisů Viklefových.¹⁶⁵⁾ Jinak bychom dosti těžko si vysvětlovali znalost spisů tohoto cizího mistra u Chelčického, který v Praze zdržel se jen velmi krátce. Také později v Replce hájí Viklefa ve smyslu Jakoubkově proti Táborům. Modlitby Dionysiovy užil již v traktátu „O čtyřech bytech“. Pochází dle Sedláka od Jakoubka.

O bývalém betlemském kazateli Martinovi z Volyně, pozdějším knězi táborském, dovídáme se ještě v jiné souvislosti.¹⁶⁶⁾ Goll seznamuje nás s listy, jež psal Chelčický kněžím táborským, Mikulášovi¹⁶⁷⁾ (Biskupovi) a Martinovi (z Volyně). Napomínal je v nich, aby ve svých obcích zavedli kázeň církevní.¹⁶⁸⁾ (1. článek synody písecké.)

Není tedy smělým závěr, že tento Martin z Volyně při opisování výpisků z knih Jakoubkových opsal také výpisky „pro

¹⁶⁵⁾ Replika 472. Viz Krofta: Jastrebovova studie o Petru Chelčickém, rep. str. 21.

¹⁶⁶⁾ Č. Č. M. 1881, 21.

¹⁶⁷⁾ Vydal ho Černý v List. filol. XXV., str. 471 a Goll, Acty Jednoty bratrské I., 568.

¹⁶⁸⁾ Obsah Goll nevystihuje přesně. Chelčický vybízí Mikuláše, aby ve svém povolání (asi volba jeho biskupem) chodil prospěšně, a mluví hlavně o stavu kněžském a svátosti pokání.

et contra“ nehotového traktátu Jakoubkova. Martin z Volyně byl nepochybně prvním prostředníkem mezi oběma muži.

Listy, o nichž se zmiňuje Goll, odnášejí se k událostem z konce r. 1421. To shodovalo by se dobře se zprávou, že Chelčický mluvil s Martínkem táborským před jeho smrtí. Varoval Táboře před ním. O čem jednal druhý list, nevíme. Ale v úvodu traktátu „O trojím lidu“ praví Chelčický, že má pochybnosti o rozumu, který někteří (t. j. Viklef) mají o rozdělení trojího lidu. Z dalšího je patrné, že ho nějaký kněz táborský vybídl, aby mu sdělil svůj názor „v krátké řeči“.¹⁶⁹⁾ Poněvadž to tak Chelčický neumí, nechá „vzkazování“ a „krátké řeči“, a posílá mu traktátec, v němž praví, že to psal k jeho polepšení, ale že nemůže (ho navštívit) pro nemoc. Tímto knězem táborským mohl by býti Biskupec, jak z adresovaných listů plyne. Spadaly-li jmenované listy do konce r. 1421, náleží traktát „O trojím lidu“ již k roku 1422. Chelčický zmiňuje se totiž o svých sporech, které měl s kněžími táborskými o přípustnosti války na Písku, a naráží tu nepochybně na masopustní konvokaci táborskou v Písku. Přesvědčuje onoho kněze táborského, aby se nebál zůstat na těch „rozumech“ přípustností války. Biskupec se nepochybně držel výpověď mistrů Křišťana a Jakoubka, kteří dali za pravdu pacifistickému názoru Mikulášovu, že jest lépe přemáhati nepřitele láskou, než mečem, a stanovili podmínky spravedlivé války takové, že se nedaly v praxi zachovati. Biskupec musil změnit své přesvědčení, poněvadž se bál Žižky,¹⁷⁰⁾ který zakročoval proti každému oslabování branné moci Tábora. Že usnesení písecké synody, které dosud neznáme, bylo ještě mírumilovné, plyne z toho, že v Replce vyčítá Chelčický Biskupcovi, že na Táboře změnili původní stanovisko. — Na Táboře vládl Žižka — válečník.

To vše podporuje domněnku Bartošovu, že traktát „O trojím lidu“ byl poslán Biskupcovi.

V traktátu obrací se Chelčický přímo proti „písmu“ přeloženým mistrem Jakubem z knih Viklefových, ježto sú „O nadání kněžském“, a to podporuje náš výklad, že mu k tomuto překladu pomohl Martin z Volyně, druh Biskupcův.

Písemné styky obou mužů dlužno tedy klásti do r. 1421 a 1422, kdy také (kolem synody písecké) začaly styky osobní. V replce vypravuje Chelčický, že před třemi lety Biskupec přišel s knězem Lukášem na hráz rybníční u Vodňan a poslal si na

¹⁶⁹⁾ Na konci prvního listu praví Chelčický: „A teď posílám,“ jako ohlašoval list druhý.

¹⁷⁰⁾ Žižka nebyl spokojen dobrozdáním mistrů a začal boj bez svolení vrchnosti. Táboři sestavili nepochybně na Písecku nějaké artikule ve smyslu dobrozdání mistrů.

nedaleké Chelčice pro Chelčického. Když tento přišel, ptal se Biskupec Chelčického, co soudí lidé o tábořské nauce o sv. Oltární. Poněvadž do té doby nebyla nauka tato synodálně řešena, týkal se tento dotaz Biskupcův asi jeho traktátu „ad magnificationem“, o němž chtěl znáti Chelčického úsudek. Omluva Biskupcova, že by nikdy proti pravému učení nevystoupil, ale že jen usiloval, aby se z víry o Svátosti odstranilo vše, co nepravého je přidáno, potvrzuje tuto domněnku, neboť právě v úvodu k traktátu „Ad magnificationem“ praví Biskupec, „že nechce psáti proti cti svátosti těla a krve Kristovy“.¹⁷¹⁾ Chelčický se dosavad touto otázkou nezabýval, a věděl o těchto věcech tolik, co ví o tom, co papež v Římě činí. Když po dlouhém čase se sešli opět pravděpodobně u přítomnosti Korandově v Biskupcově komnatě v Písku, nezůstalo jen při debatování. Chelčický, který se počal o tuto otázku zajímati, vyžádal si od Biskupce písemné poučení. Tento mu však ještě tolik nedůvěřoval, aby mu dal traktáty v plném znění.

Ze strachu před Žižkou se táborští kněží s autorstvím svých traktátů skrývali. Dal mu jen výtahy některých traktátů a traktát Němcův, kterého před Chelčickým oba vychvalovali. Až dosavad byl Chelčický s výklady kněží tábořských srozuměn.¹⁷²⁾ Ale když dostal od druhů Biskupcových i druhé jeho traktáty, a je dobře prostudoval, poznal, že spisy jeho se liší od jeho řeči, a začal s ním boj. Druhá schůzka udála se až někdy kolem hádání konopištského.¹⁷³⁾ Tehdáž mohl míti Chelčický z tábořských traktátů tři: „Cum spiritus veritatis“ od Němce a dva Biskupcovy „Ad magnificationem“ a „De quattuor modis essendi“.

Ze čtení těchto udělal si Chelčický jakousi představu o eucharistické otázce a napsal traktát „O čtyřech bytech“.¹⁷⁴⁾ V úvodě kárá kněze nevěrné, že potlačili boží oběti a usílují umrtvití je v lidu. O teorii bytů, jak ji našel v traktátu Němcově a Biskupcově „De quattuor modis essendi“, praví ironicky, že chtějí věděti, „kterým bytem je Kristus na pravici božie a kterým u posvátném chlebě“, což však jest nesnadně k pochopení. Autor praví shodně s traktátem Příbramovým „Surge Domine“, že v této otázce jest nejlépe prostě věřiti, a že jen takovým Kristus dává své tělo za pokrm. Také co se týče přítomnosti těla Kristova na více místech věří s Příbramem. I v teorii bytů staví se proti rozumář-

¹⁷¹⁾ Č. Č. M. 1878.

¹⁷²⁾ Bartoš: Č. Č. M. 1914, 152. A ty řeči tak, jakož jste je mluvili ke mě, líbily sú se mě.

¹⁷³⁾ Chelčický praví v replice: Potom po dlúhém čase opět si po mě poslal...

¹⁷⁴⁾ Bartoš: Č. Č. M. 1914, 27—35. (D. 82).

skému výkladu o figurativní přítomnosti Kristově ve svátosti, a věří, že Kristus dává se ve svátosti právě tím tělem v bytu duchovním, a tomu větší užitek dává, kdo se lépe uzpůsobí pro jeho přijetí oddanou a pokornou věrou ve skutečnou přítomnost Páně. Ironisuje Biskupcovu sentenci z úvodu traktátu „Ad magnificationem“: Pravda přemáhá vše slovy, „že pravda vzdělává pravdu, života pravdu, múdrost a poznání pravé u víře, a spravedlnost rozmáhá“. Vytýká Biskupcovi, že ten rozum zfalšoval, nevěrně pravě, že jediné těla duchovního ty ctnosti činí. (Třetí byt v Biskupcově traktátu „De quattuor modis essendi“). V této části traktátu nejsou žádné teoretické odchylky od eucharistio-logie tábořské pro toho, kdo traktáty ty zná. (Pokračování.)

Václav Oliva:

Kacířská záplava.

Obraz z rozvrácených náboženských poměrů v době XVIII. věku
na Litomyšlsku.

Ze všech krajín českých husitství a po něm následující bratrství snad nejlouběji v náboženský život zasáhlo na Litomyšlsku. Stalo se tak nesporně zásluhou Kostků z Postupic, kteří v podpoře připomenutých náboženských směrů spatřovali nejbezpečnější oporu k udržení svých rozsáhlých latifundií v litomyšlské krajině, latifundií, jež před vojnou husitskou náležely jednak litomyšlskému biskupství a jednak litomyšlské kapitule, t. j. vlastně litomyšlskému klášteru, poněvadž biskupská kapitula tamější skládala se toliko ze členů tamějšího kláštera. Kostkové tedy, podporující protikatolický náboženský ruch na Litomyšlsku, neměli vlastně na mysli pravdu náboženskou, ale spíše obavu, aby po navrácení se lidu do lůna katolické církve nemusili vydati statků, jimiž na úkor katolictví vládli. Tím dá se vysvětliti, proč v patnáctém a šestnáctém století na Litomyšlsku katolíků téměř ani nebylo, a proč v sedmnáctém a osmnáctém věku přes vpravdě obrovské úsilí o rekatolisaci této krajiny, se strany státu, církve a litomyšlské světské vrchnosti stále na Litomyšlsku objevovali se noví a noví, mnohdy i velmi četní tajní nekatolíci.¹⁾

¹⁾ Prameny, jichž jsem použil, jsou: Pamětní kniha fary v Českých Heřmanicích, sepsaná dle nejstarší latinské pamětnice na konci XVIII. století; Dr. Ant. Podlaha, Z dějin zápasu katol. náboženství s jinověrstvím v Čechách v letech 1700—1756; Dr. Ant. Rezek, Dějiny prstonárodního hnutí náboženského v Čechách; Tomáš V. Bílek, Katolická reformace; Ant. Tomíček, Následky tolerančního patentu na městském panství litomyšlském; Jaksch, Gesetzlexikon a j.

Alespoň o českoheřmanickém faráři Jiřím Abrahamovi²⁾ v tak mější farní pamětní knize³⁾ zaznamenána jsou tato fakta: „Ačkoliv tento dobrý a spravedlivý kněz byl oblíben u katolíků, přece, když již téměř dvacet let na své duchovní vinici byl horlivě pracoval, k svému zdrcujícímu a nesmírnému bolu shledal, že v osadě Heřmanicích byla objevena náhle záplava⁴⁾ tajných kacírů, mezi něž patřil také místní učitel a správce choru, Jiří Bečička... I nezbývalo tedy nic jiného než že bylo třeba nejen ty kacíře, kteří byli pochyťáni, ale i zpronevěřilého učitele vrchnostenskému úřadu oznámiti, kterýžto pak zlopopověstného Bečičku za trest pro kacírství vydal k vojsku.“

A na jiném místě ještě se dokládá: „Před smrtí tohoto faráře bylo v obci heřmanické objeveno veliké množství tajných kacírů, kteréžto zlo již tolik se rozšířilo a tak daleko zasáhlo, že i tehdejší místní učitel Jiří Bečička byl jím nakažen a ke kacírům se hlásil. Proto po objevení této kacířské záplavy, propadl též učitel přísnému vrchnostenskému trestu. Z toho velice se rmoutil Jeho Excellence, gruntovní pán na Litomyšli, Václav hrabě z Trautsmansdorfu, a činil proto faráři Abrahamovi veliké výčitky, takže tento všemi těmito událostmi ztrápen, klesl v předčasný hrob. Zemřel po dvacetileté práci ve farnosti heřmanické v měsíci září roku 1740 a byl pochován ve farním kostele na pravé straně u hlavního oltáře.“

Potom o nástupci Abrahamově, faráři Václavovi Šedém se uvádí: „Za tohoto velmi nadaného a neohroženého kněze po celou dobu deseti let jeho v Heřmanicích farářování, konaly se nepřetržitě výslechy a vyšetřování proti kacírům. Proto byli mu ku pomoci a k snadnějšímu zpracování velmi těžkého tohoto úkolu přidáni dva arcibiskupští misionáři, a to Jan Zobl, jak svědčí křestní matrika při dni 14. října r. 1746, a Jan Hlavsa. S jakým ovšem výsledkem připomenutí misionáři v Heřmanicích pracovali, není známo, protože všechny výslechy, záznamy a akta tohoto vyšetřování proti kacírům, bohužel, za nepřátelského vpádu pruského zároveň s farním archivem, byly od Prušáků zúplna zničeny, a při životopise faráře Antonína Dlabala se praví: „Za tohoto kněze dne 10. července r. 1758, když od obléhání Olomouce bylo upuštěno a pruský král Bedřich s nesčetským voj-

²⁾ Byl rodákem z Morašic u Litomyšle. Kaplanil v Jablonném. Farářem v Heřmanicích stal se 20. září 1720 a zemřel v září r. 1740.

³⁾ Kniha tato má nadpis: „Series parochorum et capellanorum in beneficio Bohemo Hermanicensi“, t. j. soupis farářů a kaplanů při faře v Českých Heřmanicích“.

⁴⁾ Výraz originálu „magna colluvies“, t. j. doslova „velký stok“, dá se nejlépe nahraditi českým pojmenováním „Záplava“.

skem přes Litomyšl táhl do Králové Hradce, některé vojenské zástupy šly Heřmanicemi. Při té příležitosti přepadly faru a farní archiv tolik zpustošily, že zde mimo několik nepatrných zlomků ničeho nezbylo a nesčetných výslechů, konaných za faráře Sedého proti kacířům...“⁵⁾

Tím, jak myslím, označena je krátce sice, ale výstižně jak ve svém počátku, tak i konci velmi vzrušující událost z XVIII. věku na panství litomyšlském, událost zasahující nejen v obor moci státní, ale i církevní, událost, plná zajisté úzkosti, běd i slz, ale také událost, vrhající až příliš ostré světlo do poměru církve a státu v Čechách za vlády „velikého“ císaře Karla VI.

* * *

Pronásledování jinověrců v Čechách po bitvě bělohorské ne-
dělo se jedině z příčin náboženských, ale hlavně z příčin poli-
tických, takže státní úřady považovaly evangeliky či protestan-
tismus, kterýmžto slovem vyrozumívati dlužno jak starohusitství,
tak novoutrakvisty, České bratry, luterány, kalvíny celou ještě
řadu jiných sekt, za zločin politický, jenž za každou cenu musí
býti vyhuben. A tato zásada došla svého vrcholu zejména za
Karla VI. Proto na počátku XVIII. století bylo postupováno od
státních úřadů, jimž církevní úřady musily ve všem býti po vůli,
ježto tehdy také církev v Rakousku byla v největším porobení
se strany státu, proti tajným nekatolíkům, jichž v Čechách po
celé XVII. a XVIII. století bylo až příliš mnoho, zvláště na Čáslav-
sku, Královéhradecku a Chrudimsku, s takovou bezohledností, že

⁵⁾ Soupis duchovních, působících v Heřmanicích po bitvě bělohorské udává, že dleli tu: od r. 1639—1648 P. Hyacint Secký, fran-
tiškán, děkan ve Vys. Mýtě a zároveň farář v Brandýse, Heřmanicích,
Vračovicích, Sv. Jiří a v Morašicích; od r. 1648—1651 Pavel Zák,
taktéž děkan ve Vys. Mýtě a farář v Brandýse, Heřmanicích a Mora-
šicích; od r. 1651—1658 doktor obojího práva Tomáš Wolf, farář
v Brandýse a Heřmanicích; od r. 1658—1661 Zbyněk František
Binovský, farář v Brandýse a Heřmanicích; od r. 1661—1666 Jan
Paukert; od r. 1666—1680 Václav Aulhonner; od r. 1680—1697
Jiří Matheides ze Závětic; od r. 1697—1720 Matyáš Zdán-
ský; od r. 1720—1720 Václav Gregor. Jmenovaní vesměs jako
faráři bydlili v Brandýse a do Heřmanic pouze dojížděli. R. 1720 byla
však v Heřmanicích fara obsazena svými duchovními, t. j. kněžími,
kteří tam i bydlili. Byli to: r. 1720 Antonín Schertzer; r. 1720
Piarista z Litomyšle P. Diviš; od r. 1720—1740 Jiří Abraham;
od r. 1740—1750 Václav Šedý, jenž se psal všeobecně Schedey;
od r. 1750—1753 Vojtěch Klička; od r. 1753—1757 Tomáš
Arazim (Čalouník); od r. 1757—1762 Antonín Dlabal; od r. 1762
do 1770 Ignác Frank; od r. 1770—1789 Matěj Střelský; od
r. 1789—1796 Ignác Tichý; od r. 1796—1798 František Vach;
od r. 1798—1807 Josef Vašíček atd.

jednání podobné ani v nejmenším nesrovnávalo se s božskými a mírnými o jinověrcích zásadami sv. evangelia a katolické církve.

Proto ne divu, že tento státní tlak ve věcech víry vzbudil zcela důsledně na straně nekatolíků protitlak. Tím postavily se do rozhodného boje proti sobě dvě moci, z nichž jedna vládla silou hmotnou a druhá silou náboženského svodu. A výsledkem toho bylo jen utrpení, strádání, bol a slzy celé řady jednotlivců i rodin. To platí ovšem o době Karla VI. všeobecně a vůbec, ale o Litomyšlsku speciálně a výhradně. Tehdy totiž působením německého pietismu, zaneseného do Čech ze Slezska, celé vesnice ve východních Čechách v kraji chrudimském tak byly nábožensky zfanatisovány proti katolické církvi, že neběželo jim již o zachování snad husitství za bratrství jako v dobách dřívějších, ale o vyhlazení katolíků vůbec. Bylo to dílem a prací četných do Německa a Uher, a hlavně do Saska, Lužice a Slezska uprchlých z Čech nekatolíků, kteří zanedlouho v úloze nábožensko štvaných agitátorů potajmu vrátivše se zpět do staré vlasti, zde uklidňující se již tajné nekatolíky, znovu a znovu znepokojovali a církevně protinábožensky sílili.

Takovýchto nekatolických agitátorů utajovala se na počátku XVIII. století velmi četná řada také v okolí Litomyšle, hlavně na Heřmanicku. Tak na př. František Čapek, rodilý z Heřmanic a poddaný panství litomyšlského, uprchl r. 1729 do Lužice a usadil se nedaleko Zhořelce mezi Němci. Každého roku však docházel tajně do Čech mezi své přátele a známé a tu proti katolické církvi agitoval. Roku 1732 zdržoval se v Zálší u Jiříka Ostrovského a později v Heřmanicích u Jana Hajného, kdež konával protikatolické tajné schůze, zpíval ze zpěvníku „Harfa“ protikatolické písně a přítomným předčítal z nekatolické bible. Mimo to bratru svému Jakubovi Čapkovi v Heřmanicích, jenž zdánlivě platil za katolíka, ale tajně byl protestantem, a toliko, aby nemusil ze statku svého odejiti stal se katolíkem, dal nekatolickou bibli „Harfu“ a modlitební knížku „Přemýšlování“, a druhému svému bratrovi Jiřímu Čapkovi, taktéž v Heřmanicích, přinesl nekatolickou modlitební knihu.

Téhož roku při jiné návštěvě Čech přinesl František Čapek s Matějem Novotným, jenž rovněž před tím do Německa z panství litomyšlského uprchl, heřmanickým nekatolíkům, kteří právě na přelomu XVII. a XVIII. století byli se v této osadě seskupili v tajný spolek a schůzky konali nejprve buď u Jiřího Čapka nebo u Jakuba Čapka nedaleko katolické fary, a později u Jakuba Mikuleckého, od predikantů Jana Liberdy z Hennersdorfu a Šulce ze Zhořelce pozdrav a zvláštní poselství.

Roku 1733 při nové návštěvě Čech kolem velikonoce pořídil si docela František Čapek seznam všech nekatolíků a svých stoupenců na panství litomyšlském. Bylo jich přes 500. Tehdy také mimo v Heřmanicích zdržoval se delší dobu s jiným agitátorem Václavem Sodomkou v Širokém Dole, hlavně u Hanuše Březiny, dále v Lubné, odkudž prchajícimu Tomáši Daliborovi pomáhal nésti jeho věci do Zálší k Jiřímu Ostrovskému a konečně i na Horkách.

Roku 1734 zavítal František Čapek do Heřmanic zase a zdržoval se u svého bratra Jiříka Čapka, přemlouvaje kde koho, aby s ním z Čech uprchli. Mnozí rádi by tak byli učinili, ale bylo jim líto statků, jež s sebou vzít nemohli. Proto zůstali sice v Čechách, ale srdcem se nadobro katolické církvi odcizili. To-liko tři svobodné dívky strojily se na cestu. Ale i ty v poslední chvíli odřekly. Odcházel tedy František Čapek i tentokráte z Čech sám. Na cestě však setkal se s Hanušem Švihlem a Václavem Slánským, jenž pocházel z panství náchodského, a dále s Františkem Jůzou, uprchlým kovářem z Lubné. Všichni zašli k Hanušovi Škeříkovi, sklenáři v Tyništi a odtud vrátili se k Jakubovi Cejpovi, krejčímu ve Vanicích. Z Vanic zanedlouho František Čapek odešel do Zálší a lákal Kateřinu, vdovu po Václavu Ostrovském a její dceru Annu, aby s ním ušly do Německa. Ale marně.

Jiným protikatolickým agitátorem na panství litomyšlském byl Hanuš Vokas, řečený Martínek, a pocházející z Netřebí u Heřmanic, povoláním krejčí. Ten, když mu r. 1733 byly odebrány kacířské knihy a když byl usvědčen, že účastní se kacířských schůzek, konaných v Heřmanicích u bratří Čapků, anebo též ve statku Jakuba Kavky, ze strachu před trestem utekl zároveň se svou sestrou Dorotou do Zhořelce k Václavu Sodomovi. Ale nezůstal tam, nýbrž hned již roku následujícího, totiž 1734, vrátil se do Čech a v květnu téhož roku odvedl s sebou do Německa tři jinochy ze Sloupnice. Týž tehdy po delší dobu konal tajné schůzky nekatolíků na Netřebí, u Mikuláše Chaloupky, kdež vykládal své bludné učení. Stavěl se velmi zbožným, zapíral, nedal se nikým a ničím v náboženské pravdě přesvědčiti a šířil bludařství velmi pilně a obratně.

Dalším protikatolickým agitátorem na Litomyšlsku byl Jan Vaňous, zvaný pro svoji malou postavu Vaňousek, čeledín v Horkách, jenž, když před rokem 1733 byl vyšetřován pro přechovávání kacířských knih a pro obcování s Václavem Němcem, také protikatolickým agitátorem a jinými z kacířství podezřelými osobami, uprchl do Zhořelce v Lužici. Ale krátce po tomto útěku se do Čech vrátil a vzal s sebou matku, sestru a brat-

ra. Mimo to horlivě agitoval pro útěk do Saska v Heřmanicích, Cerekvici, Bohňovicích, Sloupnici a Voděradech. Na zpáteční cestě do Zhořelce sešel se u tajného nekatolíka Hanuše Cejpa ve Vysokém Mýtě s Janem Vokasem a Matějem Paďourem, tajným nekatolíkem, krejčím z Hrušové. Potom všichni tři i s o-
němi třemi jinými, jež Vokas ze Sloupnice s sebou do Německa přibral, uchýlili se do Saska.

Úlohou protikatolického agitátora zabýval se také Václav Němec, kovář z Heřmanic. Týž alespoň, když u něj byly nalezeny kacířské knihy a upadl v podezření, že se zúčastňuje kacířských schůzek, utekl dne 19. ledna r. 1733 do Saska. Ale již o sv. Duše téhož roku se vrátil domů do Heřmanic a přinesl své sestře Nový zákon a zpěvník „Harfu“. Mezi známými silně proti katolíkům bouřil, vykládal svým stoupencům bibli a každého, komu jen trochu důvěřoval, nabízel se za průvodce na útěk z vlasti. Týž roku 1734 přišel ze Saska domů po druhé a usídlil se ve Voděradech, odkudž ve všech sousedních vesnicích a zvláště ve Džbánově a Vlčkově popouzel k útěku do ciziny a rozšiřoval zapovězené knihy.

S Václavem Němcem skoro současně uprchli r. 1733 z Heřmanic také protikatoličtí agitátoři, a to krejčí František Andrle, Hanuš Pivnička, Jakub Kavka s matkou, dvěma bratry a třemi sestrami a František Vojtěch, a sice nejprve do Voděrad, kde zdržovali se nějaký čas u sedláka Jakuba Málka, u něhož konaly se tajné nekatolické schůzky, podobné schůzkám v Heřmanicích a teprve později ušli za vedení Václava Sodomy do ciziny. Zanedlouho však František Andrle se do Heřmanic vrátil a tam s Jakubem Mikuleckým, jenž býval hlavou nekatolíků heřmanických, a ještě se třemi jinými protikatolickými agitátory, často se scházel a radil. Kolem letnic téhož roku přišel Frant. Andrle zase do Čech a přinesl svému bratrovi Hanušovi Andrlovi kacířskou knihu, sepsanou od Arndta, druhému svému bratrovi Jiřímu Andrlovi Nový zákon v ceně jednoho tolaru, a konečně třetímu svému bratrovi Václavu Andrlovi Nový zákon v ceně 20 zlatých.

Jiný bratr Františka Andrle, a to Jakub Andrle, rovněž protikatolický agitátor a krejčí, vyzvedl si na počátku roku 1733 cechovní list a pod záminkou, že chce se podívat do světa, odešel do Saska. Ale již kolem sv. Víta téhož roku se vrátil do Heřmanic a přinesl svému bratrovi Václavovi Andrlemu Nový zákon a modlitební knihu od Kašpara Motěšického. Týž přemluvil sedláka heřmanického Tobiáše Jirečka, syna Matěje Jirečka, bývalého rychtáře, že se ženou, sestrou Kateřinou a dětmi odešel za vedení Václava Sodomy r. 1733 do Saska. Alespoň

Andrle pomáhal před útekem Jirečkovi odnášeti domácí nářadí k Jiřímu Ostrovskému do Zálší. Po roce přišel Jakub Andrle do Čech znovu a agitoval v Heřmanicích a Netřebí. S ním přišel také z Lužice jako agitátor Tobiáš Jireček, který zdržoval se nějaký čas u svých rodičů v Heřmanicích a pak u Jiřího Ostrovského v Zálší a u Jakuba Málka ve Voděradech. Oba v té době, a to jak Jireček, tak Andrle, konali téměř každého týdne v okolí Heřmanic „kacířská“ shromáždění, šířili zakázané knihy a rozsévali kacířské bludy.

Dalším protikatolickým agitátorem na Heřmanicku a vůdcem všech nekatolíků byl Jakub Mikulecký, známý všeobecně pod přezdívkou dle svého řemesla Krejčí. Chodil stále opatřen ručnicí a šířil jak bludy, tak nekatolické knihy. Počínal si sebevědomě a pánovitě. Byv při své agitaci polapen, utekl do Lužice, ale rok co rok se odtamtud na Heřmanicko vracel a zdržoval se v Sedlištích, Kornicích, Horkách, Heřmanicích, Orlově, Sloupnici, Vlčkově, Lubné, Širokém Dole, jakož i jinde v okolí Litomyšle a Poličky, ba zacházel až na Novoměstsko na Moravě a hlavně do Jimramova a okolí. Rozšiřoval velmi mnohé bludné knihy, vykonával náboženská shromáždění, a kde koho mohl, sváděl k útěku do Lužice. Zaopatřoval k době velkonoční jednotlivým obcím k jich přání predikanty, kteří pak v přestrojení pronikali do Čech a večerí Páně tajným nekatolíkům vysluhovali. Mikulecký takovýmto jednáním vylákal a vyvedl do Lužice mnoho rodin z celého Litomyšlska.

Ale tím řada protikatolických agitátorů na Heřmanicku v první polovici XVIII. století není vyčerpána, neboť zacházeli sem velmi často ještě jiní agitátoři z osad a panství sousedních, jako na př.: Václav Sodomka z Oldříše u Poličky, Jiří Ostrý, Jakub Svítílů z Řetové s bratrem svým Pavlem, Jakub Koudelka z Pusté Kamenice,⁶⁾ Vavřinec Kalibanský či Pakosta z Kamenného Sedliště s bratrem Jiřím, Pavel Toman, řečený Štursa z Dolního Újezda, Maximilián a Pavel Jílkové, František Jůza, Hanuš Kovář, nazvaný později Schmidt, Jiří Krejsa, řečený Nešpor, Václav Vopálka, Matouš Paďour a jiní.

Václav Sodomka, kovář v Oldříši, konal tajné schůzky nekatolíků po celém svém okolí na Poličsku. Byv prozrazen, utekl

⁶⁾ Koudelka byl poddaným panství rychmburského a utekl z něho r. 1732, ježto byl z kacířství podezřelý a bylo u něj nalezeno 8 bludných knih. Prchal s celou rodinou. Ale nedaleko lužických hranic byl dopaden a měl býti dopraven zpět do Pusté Kamenice. Na cestě se však strážcům vytrhl a utekl za hranice přece. Po roce se vrátil do Čech a vzal s sebou ženu i dívky. Sr. Adámek, Chrudimsko, 71; Dr. Rezek, d. c. 75

r. 1731 ještě se 14 jinými svými sousedy do Zhořelce. Ale odtud každoročně se do Čech vracel, nekatolické knihy šířil a celé zástupy svých krajanů do ciziny odváděl. Docházel i na Heřmanicko, a tu často s ostatními vůdci nekatolíků míval porady. Byl považován vedle Mikuleckého za „velikého svůdce“ a velmi obratného agitátora.

(Pokračování.)

P. Dr. Jan Kapistran Vyskočil, O. Fr. M.:

Účast Minoritů na boji Ludvíka Bavora s papežem Janem XXIII.

(Pokračování.)

Celá motivace, celá argumentace, vůbec celý obsah jest takový jako v Cesenově appellaci, začínající „*Liquido enim constat*“, ba celá slova i věty se opakují. Jan se nazývá již jen knězem Jakubem de Caturco, který se nazývá papežem. Prohřešil se heresí proti víře, učení a životu evangelickému svými dekretály. Z bludů, pro které již není papežem, nýbrž heretikem, jehož jest se varovati („*vitandus haereticus*“) se uvádí v obou sedm, které se též vyvracejí. Pročež prý od té doby, co počal tyto heretické statuty vydávati a zatvrzele je hájil, upadl do herese a zbavil se ipso facto vši církevní důstojnosti a moci a není třeba, aby byl od někoho souzen a odsouzen. Tato věta přidána zřejmě proti motivům římského sesazení, které se dalo nesprávně císařem laikem proti kleriku na soudě. Papež nemůže býti dle toho souzen, leč když sám se ipso facto odsoudí heresí.

Uvádí dále analogii s papežem Anastasiem II., od něhož prý se klerici odtrhli, poněvadž se spojil s Fotiem a chtěl bludaře Achatia povolati, ale zasažen byl soudem Božím. Horlivost víry a horlivost o spásu duší žádá toho, aby se proti takovému papeži bojovalo a marně prý se chlubí křesťanským jménem, kteří toho zanedbávají.¹⁴³⁾

Toť skoro zřejmá appellace Cesenova na to, aby jako generál uložil celému řádu a celému křesťanstvu povinnost s jeho krokem souhlasiti a odvrátiti se od papeže. Jest to nenávisť do hloubi srdce uraženého Minority ve svých nejvyšších ideálech chudoby, aby tím celý řád a celý svět křesťanský odvrátil od nenáviděného papeže, nyní dle něho už jen kněze Jakuba, jenž se papežem neprávem nazývá. Odvrátiti řád se snažil appellací svou, odvrátiti svět snažil se proklamací císařskou, které dal vlastně Ludvík jen

¹⁴³⁾ Baluze vyd. Mollat: *Vitae pap. Aven.* III. 446 etc.

své jméno, ale jejím skladatelem jsou Minorité a hlavně Cesena. Obě spolu byly také přibity na dveře kathedrály v Pise.¹⁴⁴⁾

Ale strana druhá také nelenila. Jan XXII. hned po útěku Cesenově a soudruhů jeho vyhlásil exkommunikaci na Cesenu a společníky jeho celému křesťanskému světu. Na všechny strany a v první řadě tam, kde Cesena měl své největší příznivce, donášeny rychlé zprávy o poradném, apostasovaném generálu Cesenovi, který tím samým přestal být nejen generálem, ale vyloučen jest z řádu i z církve. Že se odebral k bezbožnému Ludvíkovi, s nímž už prý jistě dříve byl ve spojení a s ním vyjednával, ba že prý dokonce jemu Ludvík poslal loď. Z jednání Cesenova a celé mentality řádového generála víme však, že to byla jen pomluva, které Jan použil, aby tím spíše zapadla hvězda oblíbeného generála a oblíbence i dvorů anjouských. Ovšem o věcech v Římě sám Jan praví jen v „dicitur“ v listě k arcibiskupu palermskému a jeho suffragánům.¹⁴⁵⁾ Podobné listy zasílal papež kardinálu legátovi v Itálii Bertrandovi¹⁴⁶⁾ a jiným významným osobám. Že zprávy ty brzy účinkovaly a způsobily znamenitý převrat v myslích dříve Minoritům oddaných, o tom svědčí listina jež z 3. července, tedy poměrně krátký čas od útěku Cesenova, dne 25. května, vydaná vévodou kalabrijským Karlem, v níž nařizuje rychtáři města Bari,¹⁴⁷⁾ aby pečoval o to, aby Minorité království (Sicílské a Neapolské) neopouštěli. Minorité totiž byli pronásledováni a dokonce týráni jako spojenci Ludvíkovi. Karel píše svým oficiálům hned nato 16. července,¹⁴⁸⁾ že není též příčiny k pronásledování celého řádu pro odpad několika jednotlivců k Ludvíku Bavorovi, a pobízí tytéž, aby Minority chránili.¹⁴⁹⁾ Máme-li na mysli, že to se dělo v království, kde královští manželé se tak exponovali za právě exkommunikované Minority, zvláště za Cesenu, možno z toho souditi, jak veliký převrat nastal v myslích ostatního světa uprchnutím Ceseny a v zápětí následovavší exkommunikací papežovou.

(Pokračování.)

¹⁴⁴⁾ Baluze III. vyd. Mansi. 246—303.

¹⁴⁵⁾ Ficker: Die Urkunden z. Gesch. d. Röm. Zuges K. L. d. B. Innsbruck 1865 str. 76, č. 130, též u Martene II. 749.

¹⁴⁶⁾ U Raynalda Annales etc. k r. 1328, 62, viz též četné listy zasílané ke dvorům královským ve Vatikáně. Akten na příslušných místech o útěku Ceseny a jeho společníků.

¹⁴⁷⁾ Ficker: E. c. str. 82. č. 145.

¹⁴⁸⁾ I. c. str. 84. c. 152.

¹⁴⁹⁾ Mansi Baluze III. 314. O této bulle viz pojednání Lämmerovo. Meletemat. rom. mantiss. Ratisbone. 1875. str. 70 etc:

Dr. Vladimír A. Macourek:

Počátky katolické restaurace na Moravě za biskupa Prusinovského (1565—1572).

(Pokračování.)

Císař mu vyhověl, neboť podkomoří Zoubek 13. července t. r. vyzývá Olomučany, aby vypravili do Brna své plnomocníky s konečnou odpovědí, zdůrazňuje při tom rovněž, že městské zdi náležejí městu jen k opatrování, vlastnictví jejich však císaři.⁵⁰⁾ Z dopisu biskupova císaři dne 5. listopadu roku 1570 se potom dovídáme, že k vyšetření žádosti byli stanoveni komisaři, zemský hejtman, podkomoří, maršálek i Jetřich z Kunovic a že biskup před touto komisí nabízel Olomouckým za postoupení tohoto města sporné vesnice kláštera svatojakubského, bezplatný zákaz šenkování piva třebovského, konkurujícího s pivem olomouckým, na svých statcích, vystavění městské zdi se střelnou u kláštera na vlastní svůj náklad. Olomučané však nepřistoupili na žádný z těchto biskupových návrhů, ale žádali postoupení některých poddanských usedlostí na stolních statcích biskupských. Tvrdili, že ostatně stačí snížit na dotyčném místě terrain, aby tím nahlížení do oken bylo znemožněno. K dohodě tedy nedošlo a biskup žádal císaře, aby on sám příznivě rozhodl nebo vyslal novou komisi.⁵¹⁾ Záležitost se tedy vlekla ještě dlouho a teprve za Rudolfa II. sporné místo bylo přiřknuto koleji.⁵²⁾ Odpor města proti jesuitům nemohl se projevovati ve větších rozměrech; o spojenou moc a spojené úsilí biskupa a podkomořího, jemuž ani císař nepřekážel a neodporoval, tříštil se právě v takové příležitostné projevy neochoty a nepřívznivého smýšlení. Je ostatně velmi pochopitelný u města z valné části protestantského, uvážíme-li jen, co všechno znamenal pro Olomouc příchod jesuitů.

Obnovení katolických bohoslužeb.

Bohoslužba ve farních chrámech olomouckých začínala se konati po způsobu protestantském jazykem lidovým a bez bohoslužebných rouch dosud obvyklých.⁵³⁾ Kazatelny byly namnoze stejně jako veřejná náměstí forem kněží, kteří vnitřně nebo i zevně při-

⁵⁰⁾ Navrátil I. c. str. 65—66.

⁵¹⁾ Navrátil, Jesuité str. 102—105.

⁵²⁾ Schmidl, *Historiae societatis Jesu provinciae Bohemiae Pars I.* (1774) pg. 274—5.

⁵³⁾ Biskup Marek obrátil se 21. XI. 1561 listem na městskou radu, aby neomezovala v městě katol. bohoslužeb. Kameníček, *Sněmy I.* str. 453².

klonili se k luterství, a to jak domácího duchovenstva farního,⁵⁴⁾ tak odpadlých mnichů a potulných kazatelů protestantských.⁵⁵⁾ Nyní se na těchto kazatelnách objevili jesuité. Hned o velkonočních roku 1565 kázal po prvé v Olomouci Dr. Ascherman, spolužák biskupův z koleje vídeňské a nyní její člen;⁵⁶⁾ o rok později počala pravidelná kázání jesuitská nejprve ve farním chrámu Panny Marie. Ale i v jiných farních kostelích jesuité stali se brzy pravidelnými, nebo alespoň často zvanými kazateli.⁵⁷⁾ Přišli do Olomouce v době, kdy visely ve vzduchu nové bouře. Lid, podrážděn stiháním predikantů a kněží klonících se k protestantismu, zaujímal ke kazatelům katolickým hrozivý postoj. Než jesuité dovedli se přizpůsobiti situaci; kázali umírněně a obezřetně a ve chvílích zvláště kritických změnili ožehavé téma a kázali o křesťanském pokoji a jeho dobrodiních. Přes to došlo přece jen k hlasitým projevům nevole proti nim jak mezi lidem tak i mezi duchovenstvem, dotčeným káráním kněžských vad, zvláště když všichni přece jen dovedli tak se mírniti a ovládati.⁵⁸⁾ Jesuité však netoliko kázali, ale zaváděli znovu ušní zpověď, která i mezi katolíky již přestávala býti obvyklou, počali s velkou bedlivostí a okázalostí obnovovati dávno katolické zvyklosti, konati ve svém chrámě dávno již zapomenuté církevní obřady a slavnosti, na příklad ve velkonočním týdnu.⁵⁹⁾

⁵⁴⁾ R. 1553 stal se luteránem farář u sv. Mořice, r. 1555 farář u Panny Marie, 1557 u sv. Blažeje se svým českým pomocníkem. Pro jejich odstranění došlo r. 1558 v Olomouci ke krvavým bouřím. V. Müller, *Geschichte der Hauptstadt Olmütz*, str. 116–118. Winter, *Život církevní I.* str. 122 n. Kameníček, *Sněmy III.* 452–453.

⁵⁵⁾ R. 1566 městská rada na přání biskupovo vykazala cizího predikanta a byla za to od něho pochválena. Wolný, *Kirch. Topographie I.* str. 230/2. Ale v letech 1566 i 1567 biskup neustále si nařiká na skryté působení cizích kazatelů. Císaři stěžuje si do nepořádků, jež v Olomouci způsobili svými kázáními na náměstí vojenští nekatoličtí kazatelé, kteří na pochodu protitureckých vojsk r. 1566 přišli do Olomouce. Wolný, *Kirchliche Topographie I. c.*, Tamtéž str. 71/1,2. Prasek, *Kopíř 1566*, č. 114.

⁵⁶⁾ Kroess, *Geschichte der böhm. Provinz I.* 292.

⁵⁷⁾ Podle výroční zprávy z let 1569–70, podané generálovi, mívali jesuité vedle četných mimořádných kázání troje pravidelná v neděli: u P. Marie, u sv. Mořice a ve vlastním chrámě. O rok později (1570–71) mimo to české kázání u sv. Petra a německé u sv. Bernardina v chrámě seminárním. Navrátil, *Jesuité* str. 71–116. Dle záznamu rektora Péreze omezovali se ve vlastním kostele jen na dětskou katechesi v neděle a svátky. Kroess I. c. 343.

⁵⁸⁾ P. Baltasar Hostounský (Hostivinus) na př. vzbudil rozčilení mezi lidem a nelibost samého biskupa, když v neděli velikonoční 1563 kázal v biskupském chrámě proti přijímání pod obojí. I oficiál biskupský Jan Haď z Hadršdorfu sám na kazatelně 25./VII. 1569 napadl prudce jesuity, vytýkáje kazateli Rimelovi S. J., že veřejně útočí na kněze pro jejich chyby. Kroess, I. c. 341–344, Schmidl I. pg. 260–261, 267.

⁵⁹⁾ Navrátil, *Jesuité* str. 72, 73, 116–118.

14. června roku 1571 konán po delší době zase po prvé slavný průvod o Božím Těle za vedení biskupa a za účasti podkomořího hraběte Gabriele Majlátha na Litenčicích a některých jiných katolických šlechticů z kostela sv. Františka k hlavnímu chrámu na hradě biskupský.⁶⁰⁾ Několik dní před tím požádal biskup radu, aby zajistila dříve obvyklou účast cechů na tomto průvodě a zapůjčila k němu monstranci, jež dříve náležela klášteru sv. Františka a nyní chovala se na radnici.⁶¹⁾ Rok nato, 5. června 1572, byl biskup o Božím Těle již tak těžce nemocen, že dal se v průvodu, jemuž přikládal velké důležitosti, alespoň nésti na nosítkách.⁶²⁾

Drobné články.

PhDr. Jan Muk:

Vilém Slavata o Majestátu a mírovém jednání r. 1646.

Za našeho času poznáváme také patrně a skutečně, kterak Pan bůh vnitřnímu horlivému aumyslu a předsevzetí velikých Potentátův žehnati ráčí, a ten příklad máme na slavné a svaté paměti Císaři Ferdinandovi druhým, o kterém se ví, když po smrti Jeho Mti pana otce svého Arciknížete Ferdinanda neráčil chtíti v svých královstvích a zemích, které po JMti panu otci svém arciknížeti Karlovi zděditi ráčil, potvrditi jich privilegia, který byli od JMti arciknížete Karla Pana otce JMti Císaře dostali in sumum praeiudicium Catholicae fidei, a tehdaž jiní potentáti katholičtí, vzláště císař Rudolf JMti to neschvaloval, pravíce, že tím dává velikau příčinu k nepokojům v svých knížectvích a zemích. A papež Clemens Octavus pravil tato slova: L'Archiduce fa una Grande cagioneria di riformar in guesti tempi le sue Provinzia, ale ten horlivý pobožný císař na takové napomínání nic nedbal, právě,¹⁾ že by chtěl raději v chudobě s hulkou z těch zemí se odebrati, nežli aby měl s aurážkou svého svědomí takový zlý škodlivý privilegia in praeiudicium Stae Catholicae Fidei dáti a potvrditi. A Pan bůh ráčil Jehomiti požehnati, že v těch knížectvích a zemích, proto že JMCá (tehdaž toliko arcikníže v mladým věku svém) neráčil

⁶⁰⁾ Navrátil I. c. str. 118, Schmidl I. pg. 247.

⁶¹⁾ Navrátil I. c. str. 113.

⁶²⁾ Kroess I. c. str. 347—8. Protestantský německý kronikář města praví o tom: „1572 hat man an Corporis Christi den Bischof Wilhelm zu Olmütz in der grossen Procession herumgetragen für einen Abgott, bald den Sambstag darnach stürzte ihm Gott seinem hochmütigen Stuhl um gleich wie dem Lucifer aus dem Himmel und wegen seiner Abgoterey, B. Dudík, Olmützer Sammelchronik Mähr. und schlesische Chroniken I. Theil. Brünn 1861/S 35.

¹⁾ Srovnej: Jireček: Slavatovy paměti I. str. 55—56.

chtíti jich Privilegia na scestná jich náboženství dána potvrditi, ani Exercitium v jich scestném náboženství dovoliti a trpěti, žádný nepokoj ani jaké pozdvižení stavův nepošlo, nýbrž JMCá ráčil potomně ještě dále v těch zemích reformírovati a žádného za obyvatele, který by s JMUCou v víře sv. katolické římské se nesrovnával, netrpěti, musil se vyprodati a odtud vystěhovati, a až do smrti své pokojně v těch zemích ráčil panovati. Když potomně JMCá ráčil chtíti do království českého dědičným právem (neb žádný z stavův na sněmě obecným proti tomu právně na odpor se stavěti nemohl) přijíti, aby tím pokojněji se to státi mohlo, a JMCá v lásce a svornosti všech stavův téhož království s pod jednau i s podobojí královati motci ráčil, před korunováním svým ráčil stavům Revers od sebe dáti, že všechna jich Privilegia i ten Magestat na náboženství čtyři neděle před tím prve nežli ráčí Posses v tom království vzíti, ráčil chtíti prý potvrditi. Tak jakž po smrti Cisaře Mathyáše JMCá nedajíc čtyrem nedělím projíti²⁾ ráčil stavům pod obojí na Hradě Pražském tehdáž spolu shromážděným to potvrzení odeslati a poněvadž jak někteří theologii, tak větší díl politických katolických radd JMCé k tomu raddili, že jest s dobrým svědomím, ráčil motci to učiniti a takové potvrzení dáti, poněvadž neráčí nic nového dávatí a to, co oni již mají, že dobrovolně a bez válečné moci neráčí motci jim odnítí.³⁾ Tehdy JMCá tím veseleji a spokojnou mislí ráčil v tom kráčíti a pamatuji se, když JMCá ráčil přes pavlač ode dvora k tomu korunování do kostela Sv. Víta jíti, ráčil ke mne tato slova promluvíti: „Chvála Pánu bohu, že toto korunování mé se vykoná bez aurážky svědomí mého.“ Já jsem na to žádné odpovědi nedal, toliko mý ramena jsem skrčil, JMCá znajíc na mne, že to neschvaluji, že jest JMCá ten Revers na ten způsob od sebe dáti ráčil, ráčil mne dále to praviti, že jest ráčil čtyrem předním Theologům in Collegio Patrum Soc. Jesu dáti to uvážiti a že ti všichni čtyři jednomyslně v tom se snesli, že JMCá s dobrým svědomím ráčí motci to učiniti; znaje nad to tehdáž, že mý na odpor se tomu stavění nic nespůsobí, mlčením jsem to pominul.

Už některý den před korunováním panu Cardinalovi Cleslovi ad partem jsem pravil, že mne se vidí, že by nyní byl čas, aby JMti arcikníže Ferdinand (neb tehdáž vyššího titulu neměl) stavům se omluvil, že rád chtíti ráčí všechna Privilegia stavům potvrditi, než v příčině toho Majestátu na náboženství že bez aurážky svého svědomí, zejména a inspecie neráčí motci potvrditi,

²⁾ Srovn. tamtéž str. 54.

³⁾ Str. 56.

věda, že žádnéj z nich to, co by při sobě uznávali, že proti jich svědomí jest, tolikéž by učiniti nechtěl, sice že Jeho Mtí arcikníže, když ráčí k králování přistoupiti, ráčí chtíti k tomu se snažiti pokojně kralovati a nedávati zaumyslně příčiny k nějakému nepokoji. Pravil jsem to proto, že jsem to vskutku byl shledal, když JMt Pan Otec Vaší Milosti a já nechtěli jsme tu Amnisty podepsati, pravíce, že uznáváme to býti proti našimu svědomí, že jest pan Joachim Andreas Šlik a někteří jiní pod obojí nám to schvalovali, pravíce, že nás uznávají bejti dobrého svědomí, co v srdcích našich smejšlíme, to že ústy vyznáváme, oni že by tolikéž tak učinili. Pročež že přední osoby z stavů dají tomu místo a nebudau na JMt Arcykníže dále tisknauti. Pan Clesl mne na to za odpověď dal, jestliže já JMti arcyknižeti takovou raddu dám, a JMt že ji následovati bude, tehdy že já budu příčinau, že JM Arcykníže římským císařem nebude. A já jsem na to řekl, že já nejsem JMti arcyknižetci radda, pročež že JM arcykníže neráčí v té věci o mém zdání se dotazovati a mne že nenáleží, aby já sám od sebe non quaesitus měl raddu dávati; tak tehdáž při tom zanecháno bylo.

JMC ráčil potomně vskutku to shledati, že JMC davše to privilegium na náboženství Stavům pod obojí Království českého v té naději, že tím pokojněji kralovati bude, ten cíl nedosáhl, nýbrž skrze ty, kterým ten Majestát dal, několik měsícův před smrtí svau téhož království a všech zemí k němu vtělených zbaven byl. Už to aspoň věděl (však s malým svým potěšením), že bratr jeho nejstarší (kterému vedle práva to náleželo), po něm kralovati bude.

Císař Mathyáš, kterej týž Majestát o náboženství stavův Království Českého a Slezákům vše pod obojí potvrdil před smrtí svau též několik měsíců správy a králování v Čechách a Slessii a v Lužicých zbaven byl a při smrti své nemohl jistotu věděti, kdo po něm kralovati bude.⁴⁾

JMC Ferdinand druhý, též to příliš vskutku shledati ráčil, že ten Revers danej v příčině Majestatu na náboženství a to potvrzení na ten Majestát vše stavům pod obojí k pokojnému králování nic nespomohl, než po smrti Císaře Mathyáše týž stavové pod obojí v Čechách, ve Slessii a v Lužicých přijmauce k sobě stavy pod obojí v Markrabství Moravském, netoliko nechtěli JMCou k králování připustiti, než Jehomti regicírovali jiného krále a po něm jeho nejstaršího syna za Designata volyli s tím aumyslem, aby napotom žádný z slavného domu Rakauzského jich králem a pánem víceji nebejval. Pročež JMCá nepochybně se z obzvláštního vnuknutí ducha sv. ten pobožný a horlivý aumysl

⁴⁾ str. 53.

v srdci svém zavřítí ráčil, jestliže jeho božská Milost JMC vítězství nad JMti Rebellimi poddanými dáti ráčí, že neráčí chtítí víceji in praeiuditio Catholicae fidei Privilegia datovati, nýbrž Ex fundamento reformirovati tak, jakž jest to po dosaženém šťastném vítězství v Čechách, v Moravě, v Vrchních i dolejších Rakausých skutečně dokázati a učiniti ráčil.

Vím, že mnozí duchovní i světští politici katholičtí Pateru Lamermanovi velice v tom zazlívají, že jest in Laudibus Augustissimí Imperatoris Ferdinandi Secundi hanc laudem aeterna memoria diegnam posuerit, pravíce, že skrze to protestanti katholickým víceji věřiti nebudau, ale mne se vidí (Saluo tamen Samori (?) iudicio), že by bylo lepší, aby všichni protestanti vědomost o tom měli, že Katholictví tak věřiti mají, jestliže kdo z nich vzláště z Potentatův in praeiudicium Catholicae fidei (z) přinucení něco dovolil neb za právo ustanovil, kdyžkoliv příležitost dostane bezpečně to revocirovati a remedirovati, že ex conscientia to učiniti povinnen jest, tak jakž chvalitebně ten přeslavný Císař Ferdinandus Secundus v Čechách, v Moravě a v Rakausích učinil, a před smrtí svau Království české v tom způsobu zanechal, jak bylo za slavné paměti Císaře Karla čtvrtého, toho Patre Patriae, totiž zbavena všeho kacířství, scestného náboženství, a vyzdvíhl zase v něm potlačený stav duchovní a v takovém pokoji, že ani v Městech Pražských ani ve všem Království žádná quarnisi ani žádnéj verbovanej soldath se nenacházel. A vidí mně se, kdyby protestanti věděli, že katholičtí tak věřiti mají, zanechali by na to tisknauti, aby katholičtí, zvláště potentáti a vrchnosti to povolovali a jako za právo ustanovili, co proti Jich víře a svědomí jest a že nejsau povynni to držeti, a přestali by na tom, co válečnou mocí dostali; kdyby jim to kdo tauž válečnou mocí chtěl odníti, aby to také možné hájiti a zastávati mohli mocí; tím sešlo by z takovejch nepořádných jednání a tractací, připořádání, se zavazování, proti víře katholické a proti svědomí nepořádně za právo ustanovovati.

Pročež snáším se Vaší milosti dobrým zdáním, že ten Anonymus dobře udělal, že jest pravau víru Katholických vyjevil. A četl jsem v jednom tractatu jednoho pobožného učeného Theologa, který byl na čas zpovědníkem císaře Ferdinanda druhého, totiž Patris Martini Becaici, kterej na tuto otázku odpovídal, a psal, že má se jeden každej a zvláště Potentáti světa varovati a nepřipovídati nic, co neslušného, zvláště co by na ublížení víře sv. katholické bylo, ale když připoví, že to již nemůže rušiti, než jest povinen to plniti a zadosti učiniti, ale smejšlím, že jiní mnozí učení Theologii jsau contrariae opinionis, jakž mezi jinějmi ten Anonymus tak smejšlí.

Naši Čechové v té poslední Rebelii Katholickým v Království Českém duchovním i světským mezi jinejmi artykuli, na který měli přísahnouti a se poděkovati, přednesli totiž toho artikule in concilio Tridentino posito, quod Hoereticis non sit servenda fides. Ježto týž artykul v tom concilio se nenachází, já jsem tehdaž raději Patriae meae malediciroval, nežli bych měl ty škodný artykule podepsati.

Co se dotejče té tractaci jednání a zavření in praeiudicium Catholicae fidei a velice škodný, s knížetem Sedmihradským Ragozim, pokud jsem tehdaž byl při dvoře neb (potomně jsem na čas v Pasově se zdržoval), pamatuji se, že týž Rakozí tam astute a podvodně svými Manifesti a svá psaní tehdejšímu panu Palatinovi dirigíroval a profitíroval, dokládajíc v nich, že k té válce přinucen byl skrze merum zelum suae religionis, poněvadž poznal, že tak zle a škodlivě proti ní et contra (leges)? Patriae v království uherském se procedíruje, že conscientia ductus nemohl deleji to trpěti a k tomu mlčeti, a že Pana Boha za svědka bere, že tu nic jiného nevyhledává, toliko zastání své religii, načež sice předešlej pan palatinus solide et bene respondit reputans suos falsos praetextus, ukazujíc, že jest to mohlo jiným způsobem a ne válechnau mocí předsevzato a remedírováno bejti. Tak jakž rozdílný copie týchž psaní JM Panu otci JMti jsem odsýlaval, a tehdaž jsem pravil, poněvadž Ragozi tak zjevně se prohlásil, že tu válku pro hájení svého náboženství před sebe vzal a že má silnau naději, že Pan Bůh jemu v tom požehná, tehdy že tu jest optima occasio, aby JMC ráčil si též resolvírovati, že chce svau pravau spasitelnau víru válečně zastávati, v té celé důvěrnosti ku Pánu Bohu, že JMti v tom opustiti neráčí. A dostala se potom ta věc k tractati a k přátelskému jednání, při kterémž Rakozí zanechajíc statum religionis tractíroval statum regionis, a tak daleko přivedl, že téměř všechno, co chtěl jmíti, obdržel. Naposledy pak obrátil se k svému nejprvnějšímu praetextu, přednášejíc, že by tak budoucímu věčnému jeho posměchu bylo, poněvadž jest tu válku pro zastání a rozmnožení své religii před sebe vzal, kdyby nyní beze všeho vyřízení měl od toho upustiti a toliko na tom přestati, že jest svůj content obdržel a dostal. Pročež tím praetextem obdržel tolikéž na větším díle to vše, co sám chtěl, ačkoliv pan arcibiskup Strigoniensis a jiní přední obyvatelové katholičtí velice proti tomu protestírovali, ale nic neobdrželi. Dulce desiderium pacis vše převyšoval. Jak nyní při tomto uherském sněmě v té materii se povede, brzy se přezví, před mým odjezdem z Lince povídal mi jeden Pater Soc. Jesu, že jest jemu referoval jeden Pater eiusdem soc. (kterej v Münster in Collegio za některej čas se zdržoval), že tam někteří

katholičtí, vzláště pan biskup Osnaburgskej, velice na odpor se tomu stavěli, k čemu tak pak hrabě z Trautmansdorfu in praeiudicium Catholicae fidei jménem JMCké povoluje a přistupuje, vzláště, aby Arcybiskupství Bremeňské Švédům bylo zanecháno a císař, aby z toho hrabství neb knížectví učinil, kteréž aby od královny starýmu hraběti Oxensteru, dokud jeho linie mužského pohlaví trvati bude, dáno bylo. Pan Hrabě z Trautmansdorfu že dal pro to odpověď, že má při sobě v kapsi dobré zdání Theologorum Austriacorum, kteří JMC k tomu radí, že JMC rebus sic stantibus ráčí mocí s dobrým svědomím k tomu povolit a to učiniti. (Dokončení.)

František Štědrý:

Kde sluší se hledati faru Radimiri villa neb Ratmerzdorf zvanou.

V knize konfirmační I. Finglovo vydání str. 59 čte se:

Radymiry, 1358 13. april. ad presentacionem Pertoldi ordinis domus theutonice commendatoris de Drobovicz Petrus clericus de Nausedlicz ad ecclesiam in Radomirivilla per mortem Zyfridi plebani vacautem fuit confirmatus. Executor plebanus in Braticz.

V knize konfirmační I. Emlerova vydání na str. 46. nalézá se: Raimerzdorf die quo supra (7. maji) 1364, Michael Bartholomei de Drebonicz ad presentacionem Rudolphi de Honburg provincialis domus Theutince ad ecclesiam in Ratmerzdorf per resignationem Petri vac. fuit institutus. Executor plebanus in Potycha.

Že Ratmerzdorf jest totožný s Radimiri villa, jde odtud, že Petr, plebán v Radimiri villa, jest s plebánem v Ratmerzdorfu Petrem, resignujícím, jeden a týž, rodací pán v Radimiri villa jest komendator německého řádu rytířského Pertold, v Ratmerzdorfu provinciál Rudolf z Honburgu, téhož řádu rytířů německých. Tato fara Radimiri villa více se v knihách konfirmačních a erekčních, ani v soudních aktech konsistoře nenalézá.

Nezbývá, než ji hledati mezi farami komendy Drobovické. Ty fary známe již z listiny krále Václava, 1242 27. července, kterou stvrzuje král Václav špitálu domu německého darování Jana, syna Zbraslavova. Záleželo ze vsí Drobovic, Přibyslavic, Samoples, Vršce, půl vsi Vinar, vsí Branišov a Markvartice, patronát kostela v Polné se dvěma vesnicemi, které obě slují Jankov, vsi dvě Potěhy, Tupadly a druhou polovicí Vinar. K těmto vsím přišly Bračice (nebo Bratčice) před r. 1326 darované od Jana z Bračic, který byl zetěm Vikarta z Polné. Emler, Reg. B. III. 455.

Z far komendy drobovické jsou známi faráři: z Polné od r. 1362 až do r. 1418, z Příbyslavic od r. 1363 až do r. 1411, z Bračic od r. 1362 až do r. 1409. Jen faráři z Potěh nejsou známi od r. 1358 až do r. 1401. Teprve farář Ondřej přichází 14. juni 1401. kde se mu dostává čtvrtlán polí vzdělávati a užitek bráti, zároveň ale berní a jiné poplatky z něho odváděti. Po něm jest tu farářem Mikuláš ze Štítného a od r. 1406 Albert, dříve farář v Hrádku neb Chlistovicích. Tato okolnost nutí nás faru Ratmíř villa neb Ratmerzdorf zařaditi do Potěh. Také komendátor drobovický Mikuláš, řečený Ratmír, připomínaný r. 1326. R. B. Emler III., 455, a r. 1332, R. B. Emler III., 737, zdá se souviseti s farou Ratmíř villa, ač se o něm více zpráv nezachovalo.

Komendátoři Drobovic jsou povědomi tito: Gotfried r. 1272. Emler, R. B. IV., 731. — 1325 Martin. Emler R. Boh. III., 399. — — 1326—1332 Mikuláš, řečený Ratmír. Emler R. B. III., 455, 737. — 1341 Styborius, commendator. Emler R. B. IV., 347. — 1347 Vitek, comendator. Sedláček, Excerpta arch. Drážďan I., 260. — 1355, 1358, 1362, 1366, 1370 Tingl, conf. I., 59. Sedláček, Sxcerpta arch. Drážďan. 260, 261, 262, 263. Emler, conf. I., 77. — 1376 Jindřich Kapp. Emler, conf. III., 51, 52. — 1391—1394 Jindřich Šaf. Tingl, conf. V., 195, a Sedláček, Excerpta arch. Drážďan, 273, 274, 277. — 1396—1401 Bartoš, comendator. Tingl, conf. V., 250, a Borový ercet. 549.

Snad jest to poslední z drobovických komendátorů. V Drobovicích byl jen špitál a při něm kaple.

František Teplý, archivář:

Osudy náboženských bratrstev v Jindř. Hradci.

Hradecký magistrát: Jachym Osimus, purkmistr, Jan Wimmer, primátor, Jakub Mazetti, Frant. Hieber a Ignác Hilgartner, radní páni, požádali dne 25./2. 1785 krajský úřad v Táboře, aby jim prodloužil třídní lhůtu pro odevzdání skvostů, t. j. zlatých a stříbrných předmětů ze zrušených kongregací v městě. Napsali důvody: v tak krátké lhůtě nelze všechno stříbro z nich sejmouti, odvážiti, přezkoušeti a odvézt, neboť tyto stříbrné věci mají takovou váhu, že jedna osoba jich neunese a musí se tudíž do Tábora (kamž nařizeno) povozem zavézt, což nyní za zimní nepohody není snadno. Také neví, kdo dopravní výlohy má hraditi — a duchovní řiditelé zrušených bratrstev prohlásili, že potřebují více času k jich náležitému odhadu. Předměty nalézají se v bezpečí v radničním depositu a sice s kusy zrušených latinských

škola, k nimž inventář tak řeč. latinské kongregace snad jako součást náleží a j. v. Krajský úřad vyslal ke zkoncování této záležitosti komisaře Leopolda barona Wernera dne 5./3. t. r. do Hradce, kdež na faře u přítomnosti probošta barona Prokopa Henikara, panského aktura (jako zástupce patrona hraběte Černína, jenž se domníval, že po zrušení řádu jesuitského patronát na něho zpět spadl), Václava Rohra, purkmistra Ign. Hilgartnera, radního Hiebra; dále ředitele německého bratrstva sv. Isidora, pátera Karla de Groote, exjesuity, ředitele českého bratrstva P. Parvonicze, ředitele bratrstva Smrtelných úzkostí J. Krista na hoře Olivetské (Congregatio Olivetana) P. Filipa, ředitele františkánského bratrstva P. Huberta a bývalého sekretáře českého bratrstva Františka Zelenky i vice-sekretáře téhož, Petra Beránka opětně prohlížen byl inventář všech bratrstev. Skvosty přineseny a zlatník hradecký Jindřich Galli vybíral z nich cenné kovy. Kus po kousku do protokolu zapisovali. Baron Werner kázal zjistiti, že congregatio Olivetana (při probošt. kostele) skvostů nevykázala a tudíž i neodvedla, ale komisi spokojila písemným vysvětlením bratrského předsednictva: P. Leopolda Filipa, Ant. Berneggera, Jos. Fr. Resche, v němž se dosvědčovalo, že tato náboženská společnost není bratrstvo v pravém slova smyslu, nýbrž jen pouhé náboženské shromáždění, které trvalo teprve 36 roků, žádných podobných předmětů nemajíc. Co mělo, příslušelo kostelu, kterému půjčené skvosty zase již navrátilo. Co zbývá, jsou pouze postříbřené kříže, sochy, jakž kraj. úřadu před rokem se správně oznámilo.*) Protokol uzavřeli tímto zajímavým prohlášením probošta Henikara: Ačkoli on, jakožto duchovní správce ředitelem a představeným veškerých kostelů v městě je, toto bratrstvo respective shromáždění, vždy jen o své újmě a samostatně jednalo, na kteréž svémocné počínání předchůdcové jeho r. 1745 a r. 1746 na příslušných místech si stěžovali, za pomoc marně prosili. Z té příčiny že žádá, aby zproštěn byl veškeré zodpovědnosti za jakákoli buď dřívější, nebo nynější i budoucí výkony tohoto spolku. Navrhuje, aby veškeré rekvizity po bratrstvech věnovány byly ku prospěchu dotyčných kostelů. Končí takto: A jelikož jednou z mých největších povinností je, abych o dobro svých církevních dítek zvláště pak ovšem, co se dotýče mládeže, otecky se staral, ohlašuji, že v tomto směru u nás panuje značný nedostatek pro české děti. Ač tu máme hlavní normální školy, české děti potřebného vyučování ve své mateřské řeči nemají a zdejší magistrát

*) Guberniální výnos dto 8. II. 1786, č. 854, magistratu 26. II. t. r. sdělený, toto faktum uznal.

hodlá podati prosbu na úřední místa, aby se tomuto odpomohlo. Myslím, že při této příležitosti mohu připojit svou žádost o zřízení české normální anebo jen aspoň české triviální (farní) školy v městě J. Hradci, což tímto co nejsnažněji činím. Oddávám se zcela naději, že prosba moje i městské rady oslyšána nebude, ježto jest i úmyslem našeho nejmilostivějšího zeměpána, aby skvosty zrušených bratrstev připadly k dobru a vyučování mládeže nebo ku podpoře chudých sloužily... Tak Henikar. Poněvadž o něm odjinud víme, že si počínal jako kovaný Němec a proti vůli měšťanstva německá kázání a bohoslužby do velkého kostela mocně zavedl — hradečtí Němci měli až dosud svůj kostel v městě u sv. Jana — překvapuje nás tento obrat. Musíme v něm spatřovati výraz smýšlení tehdejší šlechty v Čechách, kteráž, třeba že ani dobře česky nemluvila, vídeňské centralisaci potlačováním češtiny se Josefu II. silně protivila, na obrátku byť i špatnou češtinou při samém okolí císařově najednou mluvit se neostýchala, usilujíc o zřízení učitelské stolice na universitě pražské, což se jí až r. 1791 podařilo.*) Čeští stavové postavili se tak na stranu několik málo „českých vlastenců“, kterým ve Vídni přezdívali „böhmische flastenczen“. Brzy po komisi hradecké nařídil krajský úřad v Táboře, aby bývalí ředitelé hradeckých bratrstev se dostavili se spisy, předměty do Tábora. Hradečtí proti nařízení protestovali, poukazující k tomu, že doprava ta se nevyplatí a že v Hradci, v jehož okolí se nalézá mnoho far, které by jich potřebovati mohly, se lépe zpeněží. Stříbro že již do Tábora dodali. Positiv z kostela sv. Alžběty že transportu nesnese. Kromě toho, že baron Werner tunc temporis v Hradci bydlí, ať se licitace odbude tady.

Krajský moudrý úvaze té vyhověl. Dne 18./8. 1785 přejal Werner z inventované kusy po bývalém „sedlském bratrstvu“: Útěku Panny Marie do Egypta pod ochranou svatého Isidora, rolníka, v kostele sv. Alžběty. Dostavil se probošt, z rady: Wimmer a Mazetti, exjesuita Josef de Groote, rektor Jan Kaiser, sekretář (podepsal se „sekriter“) Jan Tipl. Některé části inventáře kněz Josef de Groote reklamoval „poněvadž bez nich bohoslužba v kostele sv. Alžběty se vykonávati nemůže“. Až na další tedy vyňato z prodeje: 12 velkých svíců cínových, 2 menší, cínová lampa, 2 konvičky s táckem, měděná kaditelnice, zvonek, obraz sv. Isidora, 2 mešní zvonky, 3 missály,

*) Kanovník hrabě Kašpar Sternberg ve své autobiografii (vydal r. 1868 Fr. Palacký str. 38) napsal: K. Josef, der alles centralisiren wollte, suchte auch die českische Zunge zu unterdrücken; dieses Palladium der Nationalität lässt sich aber kein Volk rauben. Unverabredet hörte man in den Vorsälen bei Hofe alle, die der Muttersprache mächtig waren, böhmisch sprechen.

varhánky či positiv. Item 2 dřevěné sochy sv. Isidora, sv. Barbory, 2 obrazy sv. Františka de Regis a sv. Alžběty.

Kromě toho bratrstvu náleželo: římská bulla bratrstva (pergamen), bratrská kniha členská, v níž i římská císařovna (kte-rá?) vlastnoručně se podepsala, kalich s patenou zlacený, stříbrné jméno Maria, stříbrná růže na štole rektorově (rectoris congregationis), stříbrný Kristus na pacifikálu, stříbrné kování, dvě stříbrné desky na bratrské knize a stříbrné okrasy monstrance.

Kasulí mělo bratrstvo 5, některé již ne více nové, ale opotřebované, 3 alby, 2 superpellicia, 4 humeraly, 5 korporalů, 2 purifikatoria, 14 ručníků, 12 ministrantských lněných komží, 6 párů „taclí“ pro fakulanty, oděv pro kostelníka červený, oděv pro nosiče umbely, 6 červených španělských šatů pro fakulanty, 6 modrých a 6 červených šatů pro ministranty, 6 červ., 6 černých, 6 modrých břitků pro tytéž a velký černý přikrov ku pohřbům.

Item: měděnou monstranci pozlacenou, ciborium a pacifikal téže jakosti, stoly 2 s „leonskými“ krajkami, 6 „petard“ pro fakulanty, 6 malovaných obrázků (štítků) na máry, 4 dřevěné svícny pěkně vyřezávané, veliký prapor ze zeleného damašku, malý podobný prapor, zelenou umbelu, item černou, 8 obrazů ku nosení s příslušnostmi.

O bratrské knize, která měla vazbu v modrém sametu, r. 1785 11./12. píše krajský hejtman rytíř Streeruwitz, že mosazné její kování se prodalo a popsané listy její zároveň (t. j. téhož dne) posílá guberniu do Prahy. Na reklamaci Grootovu ut supra rozhodlo dne 1./10. 1785 guberno, že kostel na předměty žádných nároků nemá, že se mají prodati, ale že ještě může kněz s opětnou žádostí svou obrátiti se přímo na duchovní komisi. Tak zanikla všechna sláva tohoto selského sdružení náboženského poddaných na Hradecku.

Poslední účty r. 1784 mluví o bratrstvu těmito položkami:

Z předešlého roku zbylo 15 zl. 40²/₄ kr. Novem přijato: sbírky členů při konventech 4 zl. 8 kr. Za půjčení paramentů v tomto roce 1784... 8 zl. 10 kr.; celkem přijato 27 zl. 58²/₄ kr. Vydáno: při schůzích 2 zl. 27 kr. Útraty na titulární den sv. Isidora a na procesi ku sv. Barboře 4 zl. 17 kr.; služné kostelníkoví 1 zl. 30 kr., oprávký 34 kr., papír a kolky 33 kr. in suma 8 zl. 51 kr.

O bratrstvu sv. Františka Serafinského ve františkánském kostele sv. Kateřiny podávají acta tyto podrobnosti:

Bratrstvo mělo fundace čtyři: 1. Doroty Knebsové na 24 mší ročně, s kapitálem 300 zl., jenž tkvěl jako hypoteka na domě Frant. Neubaura č. 26 v ohradě města; 2. Anny Špánkové (recte Spangs) na 4 mše, s kapitálem 50 zl. na domě Ignáce Ročka

č. 142 v městě; 3. Jiřika Ryšánka na 24 mší, s kapitálem 300 zl., pojištěným na Ryšánkovském dvoře (dříve Tettenwolfovic) u Sv. Trojice č. pop. 10*); 4. Evy Ryšánkové na 8 mší, s kapitálem 100 zl., hypotékárně na obecním dvoře na Vajgarském předměstí uložených**). Do majetku spolku náleželo 5 knih stanov a 2 bratrské knihy tak zvaná alba, pěkně se sponami v umělé vazbě se stříbrným kovááním zachovalé. Věci od stříbra: Stříbrný pozlacený kalich (vážil s patenou 1 libru 1 lot), stříbrnou sochu sv. Františka (1 libra 23 lotů), nádherný misál, jehož stříbrné okrasy (patrně desky) vážily 7 liber a 14 lotů, 3 ornáty, pluvial, umbelu z červeného, druhou z černého sametu, bratrskou štolu (!sic) se stříbrným vyšíváním. Inventář a protokol psaný 18./8. 1785 u přítomnosti Kašpara Ant. Berneggera, sekretáře, fratera Heriberta Kuny, indigni Franciscani, vykazuje dále: 10 cínových svícňů, 2 dřevěné, 1 měděný špalíček k tisku pro obraz sv. Františka, bratrskou pečeť, 2 kusy sukna červeného na bratrské štolky, přikrov, baldachýn z červeného sametu se stříbrnými franclemi, červený, modrý a černý oděv pro nosiče umbely, 12 obrázků ku pohřbům, pozlacenou sochu sv. Františka, 6 červených obleků pro ministranty, 6 červených a 6 černých plášťů pro fakulanty, 6 paruk pro ministranty, 10 praporců či fanglí, dřevěnou sochu sv. Anny, 6 párů punčoch pro kluky (vor die Buben), item 8 párů střevíců pro ně, 4 červené pláště pro nosiče baldachýnu, jeden jerusalemský kříž, 6 španělských sukni pro fakulanty, 6 klobouků pro ně, 4 modré oděvy pro ministranty, 14 nákrčníků (Halskrägen) pro ně, misál v sametové vazbě a pozlacený pacifikal z mědě. To vše vydáno 19./8. 1785 baronu Wernerovi před quardianem P. Trojanem Forstem, býv. řiditelem bratrstva Heribertem Kunou, sekretářem Berneggrem a městskými radními: J. Wimmerem, Jar. Mazettim.

Účty za r. 1784 zní: Pokladní hotovost 30 zl. 25 kr., od tří pohřbů 6 zl., 34 zl. z fundací = 70 zl. 25 kr. Vydáno: hudebníkům 4 zl. 24 kr., kazateli 4 zl., za 15 liber voskovic 15 zl., bratrskému kostelníku 5 zl., ministrantům 1 zl., při procesi Božího Těla 8 zl. 12 kr., konventu za mše 28 zl. 50 kr. za mše do Bechyně, celkem 70 zl. 26 kr., takž bratrstvo má 1 kr. dluhu!

Latinské bratrstvo sub noe Početi blahoslavené P. Marie.

Komise na jmění konala se 18./8. 1785. Přítomni: baron Werner, probošt Henikar, z rady: Wimmer a Mazetti. Zjistilo se, že mimo rekvisit bratrstvo jmění nemá a stříbro, že odvedeno

*) Ten dvůr koupil 17./1. 1781 za 2700 zl. Tomáš Nikodém.

**) Obec koupila r. 1766 od dědiců Kölblovských.

již 7./3. 1785 krajskému úřadu. Zástupci magistrátu diktují do protokolu: Bratrstvo řídili patres Jesuitae, zaniklo se zrušením řádu, posledním rectorem jeho byl † P. Josef Faulkner S. J. Ten žádného jmění nevykázal.

Inventář uvádí, že bratrstvo mělo: album, římskou originální bullu. Věci stříbrné (už úřadu dodány): socha P. Marie (4 libry 21 lotů), krucifix (24 lotů), z rouch uřezané stříbrné součástky vážily 82 lotů (v poznámce napsáno, že 8 liber 29 lotů), ornátů a mešních rouch neměli. Mezi prádlem nalézáme opět 12 nákrčníků (skruží = Halskrageln) a přikrov k pohřbům. Dále: 6 černých, 6 červených plášťů pro ministranty, 6 španělských červených oděvů, 6 červených kalhot, 6 černých pro fakulanty, 6 červených plášťů pro tytéž, 6 červených quadratů, žlutý celohedvábný přikrov na oltář, 6 červených ministrantských sukni, červené sukno pro sochu P. Marie, černé sukno pro touž sochu, 9 kongregačních voskovic, 8 nápisů k pohřbům, 6 černých plášťů, černý oděv pro nosiče umbely; 6 mosazných, 4 cínové svíce na oltář, 2 lilie, 6 černých oděvů, 9 černých kvadratků, pozl. kříž dřevěný k umbele, červený přikrov na oltář, umbela z černého sametu s franclemi, jiná z červeného sametu se zl. franclemi a portami, kartáč na samet, mosazná gloriola, velký pozl. klíč bratrský, kratiknot velký, lis na pečeti, konventní tabulka, dřevěný krucifix, 8 párů černých kardabonových (!sic) bot, 2 tyčky ku spolkovým praporecům, tyč k umbele, měděný kříž pozlacený a měděná koule k též umbele náležející, dřevěná socha P. Marie, štola bratrská z červeného sametu zlatem protkávaná, dva praporečky z červeného damašku, 3 obrazy, 2 umrlčí figury, 2 pyramidy, 2 sloupy s podstavci, 2 dřevěné pozlacené zbraně.(!), skříň na knihy, 6 měděných štítků, 6 červeným sukrem potažených seslí, 16 dřevěných fakulí, čtyři „berly“ k nošení sochy, 2 železné kyrusy s rozličnými plechy, 4 velké dřevěné skříně, krucifix s oběma zločinci, 2 mosazné glorioly (svatozáře).

R. 1785 10./8. na gubernium píše krajský úřad, že sametová vazba starodávného alba hmyzem (moly) docela ožrána a že album toho nikdo koupiti nechtěl a proto že krajský album i s papežskou bullou posílá do Prahy, aby gubernium s tím dle vlastního uznání naložilo.

R. 1789 21./1. se táže gubernium, zdali latinské bratrstvo přijímalo za členy jen studenty anebo snad i jiné osoby. Odpověď zněla: jenom studující (hradeckých jesuitských škol).

(Dokončení.)

Literatura.

K Svatováclavskému jubileu.

Milleniová literatura přináší řadu nových publikací o svatém Václavu. Idea svatováclavská se stala předmětem četných sporů. Byla vyslovena mínění pro i proti ní.

Z prvních, kdo ideu svatováclavskou popírali a v důsledku toho se stavěli proti oslavě tisíciletého výročí smrti sv. Václava byl F. M. Bartoš, který nejdříve ve statí „Kníže Václav v dějinách a legendě“ (Akademie 1928) a potom v knize (naklad. „Čin“), dává legendárním příběhům jakýsi význam politický, ostře vytýká, že mladický panovník, jakým byl kníže Václav, nemohl mítí vůbec dějinného významu, že památka Václavova nehrála v českých dějinách takovou roli jaká se jí připisuje, ba naopak, nikoliv tradice svatováclavská, nýbrž husovská dala českému národu sílu, velikost a světovost.

Proti tomu ozvaly se však i z řad jeho českobratrských kolegů četné hlasy. Zejména prof. Ferd. Hrejša, známý historik české reformace, který v publikaci „Kníže Václav ve světle pravdy“ (nákl. Blahoslavovy společ. 1928) vřele se ujal významu sv. Václava i svatováclavské tradice a dovedl, proč i stoupenci evangelické církve českobratrské se hlásí k svatováclavské ideí a k oslavám tisíciletého výročí smrti světcovy.

Zájem o milleniové oslavy, velkolepá výstava památek svatováclavských, projevy novinářské, přednášky a pod., to vše usvědčuje, že milleniová příležitost přinese řadu hodnotných projevů předních našich historiků a jak možno již nyní souditi, v podstatě budou jednotného názoru.

Tak první publikace prof. dra Fr. Dvorníka: „Život svatého Václava“ (nákl. Výboru Svatováclav. 1929, str. 86), jaksi oficielní katolická propagační knížka (vyšla v několika řečích polsky, francouzsky, anglicky) v nejlepší slova smyslu, založená na bedlivém studiu pramenů a literatury, zahajuje jubilejního roku milleniovou literaturu. Po ní hned následuje publikace doc. dra K. Stloukala: „Svatý Václav a svatováclavská idea v našich dějinách“ (Pol. Klub čsl. národ. demokracie 1929, str. 50), která se vzácným taktem a při tom kriticky podává stanovisko, k jakému dnes dochází historik posuzující věci nezaopatě a dochází k závěru: Tisíciletí výročí smrti sv. Václava podává nám jedinečnou, nikdy se nevracející příležitost dokumentovati před celým světem, že nejsme národem a státem novým, vzešlým z mírových smluv, nýbrž, že máme za sebou kulturní existenci již tisíciletou, a že se tím rovnáme nejstarším národům a státům evropským. To je důvod, který by měl postačiti, aby celý národ československý, bez rozdílu stran a smýšlení, se spojil svorně k oslavě millenia.

Dobrou prací jest kniha pilného historika Ant. Rokyty (= Olivy) „O významu nábožensko-politických snah sv. Václava v rámci světových dějin“ (Praha 1929). Autor vytýká, že až dosud všímáno si bylo nábožensko-politických ideí a tradic, jež v době tohoto tisíciletí na české půdě se byly uplatnily, a to: idee cyrilometodějské, svatováclavské, husitské, reformační, protireformační, osvícenské, osvoboditelské, legionářské atd., na jednu ideu se však všeobecně zapomnělo — ideu ariánskou. Církevní dějiny prohlásily ji již koncem VII. století za

mrtvou, ale účinky a důsledky její pocituje posud v náboženském životě českém každý, kdo s utajeným dechem v průvodu české minulosti poslouchá na srdci čsl. lidu.

Polemickým spisem jest Karla Chaury: „Pravda o denaru svatováclavském“ (v Praze 1929). Numismatická studie tato poukazuje na charakteristické známky ražeb Karlovských i našich za Boleslava I., k nimž denar václavský nemá žádného vztahu a dokládá, bylo by krásné, kdybychom sv. Václavu mohli připsati založení mincovny, ale nelze tak učiniti, zůstává přece památka jeho snah o rozvoj křesťanství a tím kulturní povznesení českého lidu nedotčena. Této památce bylo by na újmu připisovati jeho době, co nebylo. Studie tato vydána byla též v jazyku německém pod titulem: Die Wahrheit über den St. Wenzel-Denar.

Ojedinělou a nejhodnotnější prací jest studie prof. Dr. Pekaře: „Svatý Václav“ (nákl. Histor. klubu, 1929, 44 str.), určená pro Sborník svatováclavský. Docela jinak se dívá Pekař než jak dosavad bylo zvykem na kulturní úroveň Čech za sv. Václava. V podání Pekařově knize sv. Václav se zvedá ve velkou osobnost evropského formátu, v panovníka imponujícího západním sousedům i církevním nositelům kultury svou cílevědomou snahou po nejvyšších metách duševního života tehdejšího. Podle Pekařova názoru, málokterý německý knížecí dvůr se mohl vyrovnati Václavově Praze co do vzdělanosti i lesku; to vše spojeno s českou bojovností tvořilo z knížete Václava panovníka mocného i proslulého tolik, že se sousedé o jeho přátelství ucházeli. Pekař při tom vyvrací některá tvrzení: poučuje, že mládí Václavovo nelze měřiti dnešními názory, když třináctiletý Ota II. vedl vojsko do Itálie a byl korunován za císaře; odmítá dohad o souvislosti bratrovraždy s revoltou polabských Slovanů; vyvrací názor Palackého o poplatnosti Václavově do Němec; odmítá vůbec domněnky o vojenských výpravách proti Václavovi, dovozuje, že nešlo tehdy o boje s Čechy, nýbrž o boje Sasů s Bavory o prvenství. V těch bojích hrála politika Václavova významnou roli tím, že se vědomě přiklonil k saskému Jindřichovi; a Jindřich vchází válečně do Čech až po jeho smrti, právě, aby pomstil zabítí svého spojence. Tak vyvstává z líčení Pekařova knize sv. Václav jako panovník mocný i probudilý, který pozvedl prestiž své země do linie, z níž mohli těžiti jeho energií nastupci k ještě pevnějšímu utvrzení jednotného státu. Usilováním sv. Václava byl český národ uveden mezi národy, západní národy, jako rovný mezi rovné a přestal být pro Němce možnou kořistí. A Pekař dovozuje pak, jak hluboké křesťanské cítění středověku musilo se nadchnouti svatostí Václavovou, prvního slovanského světce a jak tato úcta roste v dějinách v nadšenou a vroucí lásku k patronu českého národního sebevědomí. Prof. Pekařovi jsme neskonale vděční za toto krásné dílo, kterým sv. Václava glorifikuje a přáli bychom si, aby v bibliofilské úpravě česky, francouzsky a anglicky bylo oficiální publikací státní!

Zprávy.

Kardinál Gasquet zemřel. Dne 5. dubna t. r. zemřel v Římě u sv. Kalista kardinál František Aidan Gasquet, z řádu sv. Benedikta. Narodil se v Londýně 5. října 1846, v mladých letech vstoupil do řádu sv. Benedikta a dne 30. září 1867 složil v opatství

Downside, poblíž města Bath, sliby. Tamtéž byl dne 19. prosince 1874 vysvěcen na kněze. Roku 1878 se stal převorem téhož kláštera a r. 1900 vedoucím opatem (abbas praeses) anglické benediktinské kongregace. V papežské konsistoři dně 25. května 1914 byl papežem Piem X. jmenován kardinálem. Jako mnich a opat byl pilným badatelem v církevních dějinách Anglie. Vydal několik vzácných spisů, jako: „Henry VIII. et the English Monasteries“, 1888 a násl., 2. svazky; — „Edward VI. et the Book of Common Prayer, 1890; „The great Pestilence“, 1893; „The last Abbot of Glastonbury“, 1895; „The Eve of Reformation“ (Předvečer reformace), 1900; „English Parish Life in the Middle Ages“ (Život v anglických farnostech ve středověku); „Lord Acton and his Circle“. Ještě než byl jmenován kardinálem, dostalo se mu s nejvyššího místa uznání za jeho vědecké práce tím, že byl papežem Piem X. postaven v čelo komise pro nové vydání Vulgáty a jmenován ředitelem vatikánského archivu. Pohřben jest v překrásném kostele opatství downsidského.

Katalogizační práce biskupa dra A. Podlahy došla pochvalného uznání v publikaci mezinárodního sjezdu knihovníků a bibliofilů, kterýž se konal v Praze roku 1926: „Congrès international des bibliothécaires et des amis du livre tenu à Prague du 28. Juin au 3. Juillet 1926“ (Prague 1928). Ve článku „Die Handschriftenkataloge böhmischer Bibliotheken und ihre wissenschaftliche Bedeutung“ píše o nich univ. prof. Dr. Vilém Wostry takto: „...Die tschechische Akademie der Wissenschaften begann 1910 mit der Ausführung des gross angelegten Planes, die Handschriften der Bibliotheken und Archive der böhmischen Länder wie auch der handschriftlichen Bohemica ausserböhmischer Sammlungen in wissenschaftlichen Katalogen zu verzeichnen im „Soupis rukopisů knihoven a archivů zemí českých, jakož i rukopisných bohemik mimočeských“. Im genannten Jahre erschien das von J. V. Šimák sorgfältig bearbeitete Verzeichnis der Handschriften der Graf Nostitzschen Majoratsbibliothek in Prag. Šimáks Katalog trägt die Nummer 2 der Serie, als Nummer 3 folgte 1915 das von Ad. Patera ausgearbeitete Verzeichnis der Bohemica der fürstlich Dietrichsteinschen Bibliothek zu Nikolsburg. An Umfang werden diese Bände weit übertroffen durch die Nummern 1 und 4 der Reihe. Sie enthalten das Ergebnis langjähriger und sorgfältiger Arbeiten des Bischofs Ant. Podlaha, der hier die handschriftlichen Schätze der Bibliothek des Prager Metropolitankapitels verzeichnet. 1910 war der erste Band des „Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly Pražské“ erschienen. Es nannte als Autor neben und vor Podlaha noch Ad. Patera. J. V. Šimák hatte diesem Bande einen Ueberblick über

die bisherige Arbeit der Heuristik und über den Plan des Unternehmens vorangeschickt. Der zweite und abschliessende Teil erschien 1922 und trägt als Autornamen nur noch den Podlahas allein. Auch für Podlahas Katalog gab Truhlář das Muster, aber mit Recht konnte hervorgehoben werden, dass sich darüber hinaus Podlahas Arbeit durch grössere Reichthaltigkeit der Beschreibung und des Registers auszeichne. Die gleichen Vorzüge weist auch der zweite Handschriftenkatalog auf, mit dem Podlaha 1923 hervortrat: „Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur“. Von der Höhe der sechzig Jahre, die er heuer (1925) erreichte, blickt Bischof Ant. Podlaha auf ein arbeitsreiches Leben zurück; in seinem so vielseitigen Lebenswerke werden ihm besonders seine wertvollen Handschriftenkataloge den dauernden Dank der Wissenschaft sichern.“ Skvělé toto uznání veliké práce biskupa dra Podlahy na mezinárodním fóru potěší každého, kdo skromného badatele zná s přáním, aby byl dlouho této badatelské činnosti zachován.

Rodopisná společnost československá v Praze se ustavila dne 13. března 1929 za četné účasti. Schůzi zahájil a řídil předseda přípravného výboru senátor Em. Hrubý, jenž v proslovu svém nastínil důvody, jež byly popudem k založení společnosti rodopisné také u nás. Pak následovala přednáška vrch. archiváře dra Ant. Markusa „O rodopisu, jeho úkolech a cílech“, načež vrchní odborový rada Dr. Krejčík nastínil průběh prací přípravných. Poté schváleny stanovy a vykonány volby funkcionářů; Podrobná zpráva o ustavující valné schůzi bude otištěna v 1. čísle časopisu společnosti, kdež uveřejněna bude i přednáška dra Markusa. Zvoleni byli tyto funkcionáři: předsedou senátor Em. Hrubý, starosta N. J. S. a předseda Klubu čsl. turistů; místopředsedy Dr. Ad. L. Krejčík a Zdenko Kolowrat; jednatelem Dr. Ant. Markus; pokladníkem Dr. Ed. Šebesta, Členy výboru: Dr. B. Jenšovský, František Thun-Hohenstein, Dr. Vlad. Klecanda, Inž. F. Kojecký, Roman Procházka, Richard Hrdlička, Dr. R. Maršan. Náhradníky: JUC. J. Škréta, Dr. Rud. Svozil, J. Pilnáček, MUDr. Ignác Horníček, V. Kamareith, Václav Hadač. Revisory účtů: Dr. Gustav Heidler, Dr. Frant. Roubík. Smírčí soud: Dr. Maršan, Dr. Svozil, řed. Bukovský. Počet členů do valné schůze se přihlásivších byl 72, z toho 7 zakládajících, a stoupl za první měsíc trvání společnosti (do 15. dubna) na 104, v tom 14 zakládajících. Za členy se přihlásily osoby z nejrůznějších stavů a tříd společenských, doklad, že zájem pro rodopis a pochopení jeho významu proniká do všech vrstev obyvatelstva. — Publikace Rodopisné společnosti československé. Mimo vlastní časopis miní Společnost vydávati nebo účastniti se vydávání

hodnotných genealogických děl a příruček, rodopisných materiálů a dějin jednotlivých rodů všech vrstev a stavů, pokud mají širší význam nebo jsou cenné pro poznání rodopisné. Společnost účinnou radou bude též napomáhati k uveřejňování jednotlivých rodopisů a sbíratí materiál pro zamýšlený Československý slovník životopisný. — **Časopis Rodopisné společnosti.** Prvé číslo má vyjít v září t. r. a členové R. S. Č. budou jej dostávat zdarma. Časopis bude přinášeti stati a články z theorie i praxe rodopisné, z historie genealogie i věd zpřízněných, metodicky uváděti do studia a zužitkování rodopisných pramenů, uveřejňovati seznamy badatelů rodopisných, méně známých sbírek genealogických, přehledy rodopisného materiálu v jednotlivých archívech, zprávy o literatuře rodopisné, příležitostné nálezy, dotazy a odpovědi.

Conventus pro studiis orientalibus v Praze. Na IV. velehradském kongresu v roce 1924 bylo stanoveno, aby se tento kongres konal vždy každého třetího roku, mezitím však, aby kdekoli na vhodném místě konaly se kursy orientálního bohosloví, které by měly za účel nejen seznamovati Západ s bohoslovnou naukou Východu, nýbrž i šířiti zájem o správné poznání odloučeného křesťanského Východu v jeho životě a zvycích, buditi mezi naším lidem k němu úctu a pracovati k duchovnímu sblížení, a tím i k pozdějšímu náboženskému sjednocení. Takový orientální kurs rázu vědecko-populárního konal se pak záhy potom r. 1925 v Lublani za hojné účasti nejen Jugoslavců, nýbrž i přechetných hostů zahraničních. Následující kurs konal se pak podle lublaňského usnesení roku 1926 v Chicagu při světovém kongresu eucharistickém, kde však sjezdový ruch byl klidné práci kursu orientálního velice na překážku. Pátý kongres velehradský roku 1927 ustanovil za souhlasu přítomných zástupců polského episkopátu, aby se příští orientální kurs konal v Polsku hned roku příštího. Ale že nebylo možno pro nezdravý poměr Poláků k haličským Ukrajincům dohodnouti se na vhodném místě, kde by se sjezd měl konati, sešlo s jeho pořádání vůbec. Až teprve zase naše svatováclavské milénium to jest, které umožňuje, aby v rámci svatováclavských sjezdů konal se i u nás, a to po prvé, tento orientální kurs. Ze závažných důvodů bylo upuštěno od původního úmyslu pořádati jej ve volných všedních dnech počátkem července, a dnes jest doba pro jeho konání definitivně určena na 11.—14. srpen, aby pak všichni účastníci mohli se zúčastniti eucharistických slavností ve Staré Boleslavi. Sjezd bude zahájen slavnou archijerejskou liturgií u sv. Kříže v neděli 11. srpna, a zakončen podle možnosti slavnou pontifikální mší sv. u hrobu sv. Václava u sv. Víta, jinak denně mezitím budou

míti účastníci vzácnou ~~příležitost~~ sledovati vzorné konání bohoslužebných obřadů v kostele emauzském. Vědecké přednášky z oboru o církvi a liturgii budou se konati na historické půdě kláštera Na Slovanech, a to dopoledne, kdežto populární přednášky o východních otázkách jazykem lidovým konati se budou asi na jiném vhodném místě, aby byl tam všem umožněn přístup. Tyto poslední přednášky konati se budou namnoze se světelnými obrazy. Přípravné práce jsou v plném proudu, a již jest zajištěna aktivní účast mnohých odborníků zvučného jména. Jsou mezi nimi na př.: De Meester, Beauduin, Bourgeois, Grivec, Šimrak, Djulov a De Bellog, který bude míti přednášku o nynějším sv. Otci jako zaníceném šířiteli myšlenky misí mezi pohany a pak myšlenky unionistické. Rozumí se, že nechybí ani P. Spáčil. Zvláštního lesku se dostane sjezdu přítomností ndjp. biskupa Msgra Mich. D'Herbignyho, předsedy papežského Orientálního ústavu římského a výtečného znatele náboženských poměrů ruských, o nichž referuje svatému Otci. Z domácích odborných vědeckých pracovníků slíbili již spolupráci univ. prof. Vajs, Vářica, ndjp. opat Vykoukal. S jinými domácími i zahraničními se dosud vyjednává. Od sjezdu očekáváme, že u nás mocně povzbudí zájem o poznání slovanského, ať už sjednoceného nebo odloučeného Východu, s nímž jednou po dostavení se klidnějších poměrů politických budeme jako jedni z nejbližších sousedů v nejčilejších stycích v každém směru.

O sv. Dominiku napsal dílo Heribert Ch. Scheeben (u Herdera ve Freiburgu). Zajímavé jest, že autor monografie ukazuje na dílo Petra Valdenského, které mělo veliký vliv na ideové směrnice řádu sv. Dominika s tím rozdílem, že sv. Dominik dovedl se vyhnouti sektářství Petrovu.

Ruch franciszkański a odrózenie Polski w XIII. a XIV. w. jest název studie Jana Dambrowského, která otištěna ve sborníku „Świety Franciszek z Assyzu“.

Nový příspěvek pro dějiny jižních Slovanů podal prof. Dr. Fr. Dvorník v posledním čísle „Bulletin de Correspondance Hellénique“ (Paris, 1928), vydávaného proslulou školou francouzskou v Athénách, kde uveřejňuje dva nápisy řecko-bulharské z devátého století (Deux inscriptions gréco-bulgares de Philippes, str. 125 a násl. se dvěma fotografickými reprodukcemi). Tyto nápisy nalezeny byly roku 1923 a 1924 ve zříceninách byzantské basiliky, nazývané „Dérékler“ dvěma členy francouzské školy v Athénách při vykopávkách konaných ve Philippi. Publikování a rozřešení těchto nápisů svěřeno bylo dru Dvorníkovi, který svými pracemi v dějinách jižního Slovanstva získal si v tomto oboru zaslouženého věhlasu. První z těchto nápisů byl

již dříve znám a již roku 1707 nalezen, avšak špatně transkribován, takže nemohl býti úplně využit. Jen jedna věc dala se z něj vyčíst, totiž, že běželo o nějakou výpravu proti slovanskému kmenu Smoljanů, který sídlil severovýchodně od Soluně. Rozluštěním, které podal Dr. Dvorník, věc jest nyní jasná. Podle interpretace této nápis zní: „Z milosti Boží vládce nesčíslných Bulharů, Presjam, poslal na válečnou výpravu Isbula, svého chána, a svěřil mu vojsko, pána (boias) Zerku, pána (boilas) Kanase jako velitele prvního oddílu. A chán (na tažení) proti Smoljanům...“ Rozluštění nápisu řeší některé problémy bulharských dějin. Presjam panoval od roku 836 do r. 852, a byl nástupcem Malamirovým. Z jeho panování zachovalo se málo dokumentů. Chán Isbul byl jedním ze starých boljarů bulharských, druhem dřívějšího chagana Omortaga, jedním ze starých aristokratů mongolských, kteří byli oporou staré bulharské tradice pohanské a pracovali pro velikost Bulharska. Proto mu asi svěřil Omortag poručnictví nad nezletilým svým nástupcem Malamirem, jehož bratři Eurovota a Zvinica byli vyloučeni z následnictví pro své sympatie ku křesťanství. Jak některé jiné nápisy bulharské z té doby, jež autor uvádí, svědčí, hrál Isbulos význačnou roli jak za Malamira, tak za Presjama. Hodnost chána, kterou mu tento nápis připisuje, byla nejvyšší hodnost bulharská. Chán byl první po chaganovi — vládci Bulharů. Boilas Zerko, o němž mluví nápis, jest okolnost záhadná. Srovnáním s různými dokumenty z této doby — na př. se záhadným nápisem na míse nalezené v Nagy-Szent-Miklos, se zápisy o poutnících, navštívivších klášter v Cividale, s listy papeže Jana VIII. bulharským mocným atd. — dochází autor k závěru, že Boilas Zerko pocházel rovněž ze starobulharské šlechty, hrál jistou roli za Presjama, jak svědčí tento nápis, zůstal v okolí jeho syna a nástupce Borise, byl jedním z věrných a přátel Borisových, na které se obracel papež Jan VIII. se žádostí, aby pohnuli cara k odpoutání se od Cařihradu, doprovázel Borise na jeho pouti do Cividale, kde byl uctíván rukopis evangelia, považovaný za originál, psaný sv. Markem, a že zastupoval cara na koncilu Cařihradském (869—870). Zvláště povšimnutí hodno jest, co autor praví stran datování tohoto nápisu. Klade jej do roku 837 a uvádí jej ve spojitost s událostmi, o nichž vypravuje biografie sv. Řehoře Dekapolity, kterou dříve byl vydal (Dvorník, *La Vie de Saint Grégoire le Décapolite et les Slaves macédoniens au IXe siècle*, Paris, 1926). Tento životopis podává několik nových dat o Slovanech z okolí Soluně a řeky Strymonu. Mluví se tam o vzpouře Slovanů z okolí Soluně a o operacích byzantské armády, která v tu dobu měla svůj generální štáb v Christopolis (nynější Kavala). Autoru podařilo se v úvo-

dě ku kritickému vydání této biografie identifikovat vůdce této armády v rukopisech nazývaného všeobecně césarem. Byl jím césar Alexis Mosélé, který roku 836 dostal za manželku Marii, dceru císaře Theofila, později však upadl v nemilost. Pohyby byzantské armády, o nichž rukopisy mluví, klade autor ve spojitost s hnutím mezi Slovy soluňskými a s expedicí bulharskou proti Smoljanům, o které mluví nalezený nápis. Zajímavé jest, že historiografové byzantští se o tom nezmiňují, až na temnou zmínku kronikáře Georgia Monacha o tažení cara bulharského proti Soluni, s níž si dosud historikové nevěděli rady. Interpretace Dvorníkova tuto záhadu řeší úplně. Podle vývodů, které autor z tohoto nápisu a ze zmínek biografie jím vydané uvedl, nutno poopravit některá dosavadní mínění stran datování událostí ze života césara Alexia Mosélé, možno mít za to, že Bulhaři dostali se skorem až k Egejskému moři v této době, nutno usoudit, že došlo k nějakým konfliktům mezi Byzantijci a Bulhary v této době, ač se všeobecně dosud mělo za to, že panoval mezi nimi mír, a konečně r. 837 byl by začátkem expanse bulharské směrem k jezeru Ochridskému. Dosud o tom byly vysloveny jen některé domněnky. Podle těchto dokumentů Bulhaři použili nepokojů mezi Slovy u Soluně, zvláště Smoljany, k rozšíření svého panství, avšak nechť se dostati do většího konfliktu s byzantskou armádou, kterou Theofil císař ihned do Christopole odeslal, spokojili se svými úspěchy nad Smoljany a obrátili se pak směrem k Ochridě. Druhý nápis jest podle tvrzení autorova konec delšího nápisu, jehož začátkem je nápis první. Tento zlomek zní v překladě: „Hledá-li někdo pravdu, Bůh vidí, a lže-li někdo, Bůh vidí. Bulhaři prokázali křesťanům mnoho dobrého, a křesťané na to zapomněli, avšak Bůh vidí.“ Dobrodiní, které prokázali Bulhaři křesťanům — Byzantijcům — jest pomoc, kterou poskytl Omortag byzantskému císaři Michalu II. ve vzpouře Tomáše Slovana (823), Výčitku, jako by Byzantijci na toto „dobrodiní“ zapomněli, vztahuje autor na pomoc, kterou poskytl okolo r. 836 císař Theofil řeckým zajatcům, internovaným v Bulharsku u Dunaje, a kteří za jeho pomoci se vzbouřili a po lodích byzantských dostali se až do své vlasti. Za to prý — tyto represalie Bulharů! Zajímavé jest dále, kde byly nápisy nalezeny. Byly vytesány do plochých podstavců, na nichž stály svého času sloupy basiliky. K nápisům bylo použito těchto podstavců až po zničení basiliky. Z toho soudí Dvorník, že basilika byla vyvrácena pravděpodobně Kramem, který Philippi dobyl — byl by to jediný jasný důkaz o dobytí Philippi Bulhary — a že byla později znovu zřízena v menším měřítku, takže těchto podstavců již použito nebylo.

Památce Jaroslava Golla

Dne 8. července 1929 zemřel zakladatel moderní historie české, ideál učitele, univ. profesor Jaroslav Goll.

Bolestně se dotkla smutná tato zvěst vynikajících stoupenců jeho, oddaných žáků veliké školy Gollový, těžce dolehla i na každého přítele vědy historické.

Životní dílo Mistrovo leží před námi, ale osobní kouzlo vzácného člověka zmizelo. Bylť stejně velkým vědcem jako učitelem a člověkem. S citem jemného básníka s elegancí západního Evropana přistupuje k studiu historickému, které se stává jeho životním údělem. Jeho armarium musí obsahovati vše, co věda přinesla a přináší. Příliš úzký je mu kruh domácí a tak se ocitá v Gotinkách u Waitze a jde dále — zříme ho v Berlíně, Londýně, Haagu, všude pracuje a výsledkem studia jeho jsou dodnes cenné příspěvky k obecným dějinám XVII. a XVIII. věku.

Vrátiv se do vlasti r. 1875, habilitoval se na universitě pražské. Skon Palackého — začátek činnosti Gollový! Nasnadě bylo, že kdekdo se domníval: Goll naváže na životní dílo „otce národa“. Ale zájem Gollův se odvrátil jinam — k počátkům Jednoty bratrské a při nich setrvává, až dopíše poslední stránku svých velkolepých dějin této Jednoty. Když pak r. 1882 ožila „alma mater“, byl Goll první, který se zdvojeným úsilím staral se o českou universitu, jak ve svém semináři (od r. 1883), tak v přednáškách a výchovný jeho zájem se dále rozšiřoval, až roku 1895 mohl s Rezkem založit Český časopis historický. Goll — rector magnificus 1906/7 — usiluje o novostavbu university Karlovy. Několik let potom odchází z akademického života. Jako člen panské sněmovny stržen v ideový okruh politiký úplně. Důsledek toho by, že se odlišoval svým názorem na konečné řešení naší národní existence za světové války. Tím však naprosto ne-utrpěla veliká osobnost vědce a vzácného vychovatele, za jehož dílo, lásku a obětavost platí mu naše křesťanské: Ave anima pia, candida!

Jos. Hronek.

Úvahy a posudky o literatuře svatováclavské.

(Dokončení.)

IX.

Úvahový ráz legendy *Oriente iam sole* nemálo se zalíbil a došel záhy nejen napodobení, ale i hojnějšího užití. Doklad k tomu dává další legenda o sv. Václavu, počínající se slovy *Ut annuncietur*. Ježto legendy toho jména jsou dvě, jedna starší a stručnější, pocházející nejspíše ještě ze XIII. století, druhá mladší a obsírnější, podotýkáme, že máme na mysli onu a ne tuto, a že o této pojednáme teprv později. Starší a stručnější legenda *Ut annuncietur* je podle svého tvaru duchovní řeč, rozjímavá a naučná, v níž životopisná data o svätci slouží za podklad úvah. V tom tedy její autor pokročil dále než spisovatel legendy *Oriente iam sole*. Jméno toho autora není nám známo. Lze však z některých známek usouditi, že byl on rodem Čech a stavem spíše mnich než světský duchovní. Ve zmínce totiž o rodě sv. Václava jmenuje i Bořivoje, o němž dí, že pro obranu křesťanské víry snesl mnohá protivenství a vyhnanství, vykládá pak latinskými termíny význam jmen Bořivoj („*defensio exercitus*“), Vratislav („*redditio glorie*“), Václav („*maior gloria*“), šíří se o způsobu zvolení sv. Václava za knížete a o jeho nastolení a činí výtku prelátům a farářům, že někteří z nich v poskytování mešních potřeb podřízeným kněžím nenásledují příkladu sv. Václava, ale vedou si skoupě, ač nedávají ze svého jmění, nýbrž z církevního, a že raději dopouštějí, aby po jejich smrti popadla královská komora, co za jejich života mělo býti vynaloženo ke cti boží.

V legendě *Ut annuncietur* je zpracován toliko životopis sv. Václava a děj přenesení těla Václavova z Boleslavě do Prahy, kdežto na zázraky, jež se staly po přenesení, řeč nedochází. Spisovatel legendy předsevzav si dovoditi, že „velikým u Boha i u lidí ukázal se sv. Václav za svého chlapectví, větším za svého jinošství a největším svou smrtí, a že po smrti zůstavil Bohu ve své zemi a své zemi v Bohu čest a slávu,“ splnil svůj úkol vřelým panegyrikem. Za literární pomůcku k tomu měl legendu *Oriente iam sole* první recenze, legendu *Crescente fide*, Kristiánovu legendu a Kosmův Letopis, ale užíval jich namnoze libovolně a neváhal leccos přidati, o čemž snad za to měl, že nedopatřením nebylo v nich poznamenáno. Ježto jde o to, aby ozřejmelo, co nového přibral on do svého díla a čím různí se jeho ponětí o svatováclavských dějích od ponětí spisovatele nejstarší latinské legendy.

(Crescente fide), uvedeme na přehled jeho dějepravné a povahopisné vývody.

Sv. Václav, praví on, jakmile počal užívatí daru řeči, přiváděl svou moudrostí kdekoho v obdiv. Nemaje zalíbení ve hrách a kratochvilích, docházel do chrámů, jichž tehdy v Čechách bylo pořádku, a poslouchal zbožně, co se tam čte a zpívá. Povyrostl uprosil svého otce Vratislava, aby dal jej učiti ve svatých knihách. I byl poslán na hrad Bučeč a poručen tamnímu knězi Unějovi jako učiteli. Když potom zemřel jeho otec, sešli se k volení knížete všichni čeští šlechtici, starší i mladší. Rokovavše mnoho a nedávše místa námitkám pohanské strany, zvolili za knížete Václava. Hned pak bylo vypraveno slavné poselství do Budče, jež odvolalo Václava od učení, ano chopilo se kněžice a odvedlo jej, ač tuze se vzpíral a nechtěl býti knížetem. Jeho nastolení dalo se za chvalozpěvu duchovenstva: Tebe, Bože, chválíme, k čemuž lid odpovídal: Krleš (srovn. Kosmův Letopis v tom místě, kdež se popisuje nastolení biskupa Dětmara). Ježto v ten čas nevykročil ještě z jinošského věku, byl z obecného usnesení šlechticů poručen své bábě Lidmile k dalšímu vychovávání. Však ani potom neustal od učení, nýbrž maje vždy po boku učitele, shromažďoval poklady vědomostí.

Ale matka jeho, druhá Jezabel, a mladší bratr jeho, druhý Kain, nelibě shlíželi na jeho učení a na jeho zbožnost, i usilovali s lidmi sobě podobnými odvrátiti jej od jeho svatého předsevzetí a zbrániti mu v horlivém křesťanském cvičení. Proto někteří z nich veřejně, někteří v soukromí dávali mu okoušeti své nenávisti a téměř v každý den na něj doráželi, mnohé příkoří mu dělali, jej potupovali a hanami do tváře bili. Kněze a duchovní nižšího svěcení, kteří k němu docházeli, někdy trestali odnětím majetku, někdy dávali je krutě mrskati metlami. Avšak mladý bojovník boží mával proti nim praporem pokorného mlčení a nastavoval štít ochotné i radostné trpělivosti. Za své pronásledovatele a za jejich zlobu jen na modlitbách často k Bohu vzdychal, ne aby svolával na ně trest, ale by vyprosil jim odpuštění a milost prozření z duševní slepoty, v níž vězeři.

Když pak vyrostl v muže, zavolal svou matku a jiné osoby, jež byly jeho protivníky na cestě boží a pravil jim: Proč jste vy posud provozovali nade mnou tak krutou moc a zbraňovali mně, abych se neučil svatým písmům a nepoddával se službě svrchovaného krále? Uznejte, že příkrá vláda nade mnou, jakou jste vedli, má již vzíti za své, a že mají minouti překážky, jež jste mé dobré snaze v cestu kladli. Od této chvíle nebudu poslouchati rozkazů vaší důstojnosti, nýbrž chci neochvějně sloužiti Bohu a píleti v učení se posvátné vědě. Dělejte co dělejte, přituzte třeba v příkoří

mně činěném, však nikdy vaše krutost neshledá ve mně kohos jiného než učedníka a služebníka Kristova a skutečného příznivce a obhájce jeho sluhů! Od toho dne jeho matka, ano v pravdě spíše macecha než matka, a její spoluvinníci přestali sic zevně zuřiti proti světcí a neuráželi ho a nečili mu zjevného bezpráví, za to však skrytě, kde mohli a seč byli, povolující svodům zlého ducha, zlehčovali jeho dobrou pověst i jeho osobu i všechny jeho věrné služebníky, a neustali od toho nikdy. Sv. Václav pak povolal z vyhnanství kněze a duchovní nižšího svěcení, kteří po zavraždění svaté služebnice boží Lidmily utekli do sousedních a cizích zemí, když zlořečení synové Belialovi, zahubivše řečenou světici, je pronásledovali, o majetek oloupili a zmučili. Také ze sousedstva přicházeli ke svatému knížeti duchovní se svatými ostatky a bohoslužebnými knihami. A on přijímaje je otcovsky laskavě, prosil, aby u něho zůstali, a dával jim dary nebo sliboval obročí, anebo propouštěje je hodně obdarované zpět do jejich domoviny, poroučel se do jejich modliteb.

V plnění vladařských povinností byl on vzorem knížete. Jako vzhledem ke Kristu Pánu pílil o pokornou nevinnost, tak vzhledem k císaři přičiňoval se o chrabré vojenství. Jeho zásluhou se stalo, že Čechy přestaly býti poplatny k německé říši, kterážto poplatnost bývala příčinou, že předešlá česká knížata a jejich šlechtici docházeli posměchu u německých knížat. Jakkoli sv. Václav v přemnohých bitvách dobyl slavného vítězství, přec nikdy neposkrvnil svých rukou tak, aby koho z nepřátelského vojska zabil nebo do krve zranil. Do války býval oděn železnou zbrojí, ale užíval jí jen na ochranu svého života nebo podle vojenské zvyklosti. Zbroj ta posud se chová v komoře pražského kostela a bývá v jisté dni na paměť světcovu uctivě pozdravována od duchovenstva a lidu. Při konání soudu nad lidmi, kteří dopustili se zločinu, nesl na den podivuhodnou míru slitovnosti. Nikdy nevyřkl rozsudek smrti, ani nedal souhlasu k tomu, aby takový rozsudek byl vynesен. Nemohl-li jej odvrátiti, protože vina zločincova byla veliká a soudcové trvali na tom, že se musí dosti státi zemské spravedlnosti, přimlouval se u nich, aby byl propůjčen odsouzenému čas k pokání a ke zpovědi. Když toho nemohl dosáhnouti, zatonul slitovností v slzách, vstal se stolce, vyšel ze soudní síně a vypravil poselství k soudům, poroučeje jim, aby odložili vykonání rozsudku buď o den aneb o několik dní, načež pak v noci vešel do žaláře potěšit odsouzeného a dát mu peněz, aby se z trestu vykoupil.

Podle svého vladařského úřadu byl on otcem vdov a sirotků, opatrovníkem hostů čili cizinců příchozích do Čech, podle svého

milosrdenství dobrodincem chudých, vysvobozovatelem zajatců a otroků. Nezřídka v noci nosil dříví na svých ramenou a skládal je potají před dveře domů, kdež přebývaly vdovy. K hostům měl se milostivě, přijímal je radostně a poskytoval jim pomoc, v čem potřebovali. Když bral se na jitřní služby boží, sbíhali se k němu chudí lidé pro almužnu, s nimiž on, jak byl jeho zvyk, přívětivě rozmlouval. Co mimo jiné zdrželo jej od vykonání úmyslu odejiti z Čech a státi se mnichem, byla jeho starostlivost o dobré chudáky, aby jeho odchodem nedoznali újmy. O tom, kde kdo od svého přátelstva opuštěný zemřel, dával se zpravovati a staral se o jeho slušný pohřeb. Zajatce propouštěl na svobodu (srovn. Gumpoldovu legendu) a vykupoval otročí pacholata, ať ona odkudkoli byla k němu přivedena, a dav je křtem učiniti údy církve, připravoval jim lepší budoucnost.

V popisu zbožných skutků uvedl náš auktor, že sv. Václav byl milovný nočního bdění, o němž oddával se buď modlitbě nebo duchovnímu čtení nebo poslouchání katechetského výkladu. Nejraději čítával o utrpení sv. mučedníků, protože ta četba posilovala jeho touhu dokázati velikým činem sebeobětování lásku k Bohu. Ve svých modlitbách prosil nejen za spásu své duše, nýbrž i za spásu duší svých poddaných. Konal-li velké bdění po celou noc, dával si přečítati spisy Starého i Nového zákona. Nikdy neobmeškal obcovati jak jitřní pobožnosti tak dalším kanonickým hodinkám. Když konala se mešní oběť, přisluhoval u oltáře kněžím a duchovním nižšího svěcení. Aby mohl opatřovati chrámům bohoslužebné potřeby, zejména hostie a víno, zkopával z jara za noční doby políčko na pšeničnickou setbu a vzdělával vinice, z nichž na podzim sbíral zralé hrozny. V čas 40denního postu vstával v noci z tvrdého lůžka a se svým věrným služebníkem účastnil se průvodu z chrámu do chrámu, při čemž mrazem pukala mu kůže na chodidlech a na holeních, a krev řinula se z ran. Za to dotčený služebník, jda za svým pánem a vstupuje do jeho okrvácených šlépějí, znamenal, že ohřívají se mu nohy pro stýdlé od zimy.

Auktor legendy *Ut annunciatur* velebí střídmost sv. Václava, zachovávanou v jídle a v pití, a při řeči o boleslavské hostině vrací se k tomu dvakráte, aby ji pochválil. Jak jde z jeho slov, nesl těžce propověď spisovatele Kristiánovy legendy, že sv. Václav pil někdy více, než byla jeho obvyklá míra. Podle toho, jakým rčením zamítl tu propověď, nelze v jistotě usouditi, zda měl on za to, že spisovatel Kristiánovy legendy uvěřil pomluvě šířené od cizozemců, či zda chtěl naznačiti, že jeho propověď dala cizozem-

cům příčinu, aby směli nehodně smýšleti a mluvit o sv. Václavu. Práví totiž: Nechať přestanou cizí národové („barbarice nacionen“), popichovaní zhusta bodci lític, a jiní zlomyslní pomlouvači utrhatí sv. Václavu a začerňovati jeho neúhonný život porokem opilství! Ano, ať přestanou, neboť tou lží hryzou svůj jazyk a svou duši. Sv. Václav ukazoval vždy svou nelibost pijanům a buď je káral přísnými slovy, aneb i tělesným trestáním k nim přikračoval. Ó, kéž by podle jeho příkladu vedli si nynější knížata a z lásky ke Kristu trestali pijany slovy a ranami! Je jisto, kdyby to činili, že by rozhojnili svou slávu a čest u Boha i u lidí, a že by své zemi dopomohli ke zjednání velké zámožnosti.

Sv. Václav, získav darem od císaře rámě sv. Víta, jal se na hradě v Praze stavěti kostel ve jménu toho světce. Když dílo kostela bylo dokonáno, a nová svatyně byla opatřena jak potřebnými věcmi tak ozdobami, kníže Václav vypravil slavné poselství do Řezna k tamnímu biskupovi, k jehož duchovní pravomoci Čechy tehdá příslušely, žádat ho, aby přišel do Prahy a vykonal posvěcení. I vyhověl dotčený biskup a přišed, byl důstojně uvítán a po několik dní hostěn, načež za velikého plesání lidu posvětil nový kostel ke cti sv. Trojice, sv. mučedníka Víta a mnohých jiných svatých. A když potvrdil v úřadě duchovní osoby, jež sv. Václav při téměř kostele usadil, aby dnem i nocí konali služby boží, a utvrdil Čechy v křesťanské víře, i přijal hojné dary od knížete a šlechticů, vrátil se šťastně do svého města (srovn. Kosmův Letopis v tom místě, kdež se popisuje svěcení kostela sv. Víta řezenským biskupem Michalem).

Ve vypravování o tom, co se dalo v posledních dvou dnech života sv. Václava, autor legendy. Ut annuncietur uchýlil se od popisu, podaného ve starších spisech, těmito kusy: Když ve svátek svatých Kosmy a Damiána skončily se v boleslavském chrámě služby boží, kníže Václav porokoval nejprve se svým bratrem a se zemskými popředníky, kteří byli přítomni (což náhodou praví se též ve Vavřincově legendě o sv. Václavu) a potom usedl k snídani. Při hostině, pamatuje co na něj čeká, loučil se se spolustolujícími, a to tak, že vzal do svých rukou kalich a dával z něho píti všem k podobenství poslední večeře Páně. Po hostině zašel do chrámu obcovat nešporní pobožností, načež uchýlil se do svého hostinského pokoje a odpočinul. O půl noci, ne-li o něco dříve, vstal z lože a konal modlitbu soukromí, mnohokrát při ní poklekáváje. Potom odešel do chrámu na jitřní, aby tam, nejsa rušen přítomností lidu, tím vroucněji mohl děkovati Bohu. Když se vracel z chrámu, byl na cestě zaskočen od svého bratra. Po nezdařilém útoku Boleslavově, an Boleslavovi vypadl meč z ruky, a při tom an Boleslav upadl na zem, sv.

Václav pospíšil zpět ke chrámu, a když shledal, že dveře chrámové jsou zavřeny, klekl u nich, poručil duši Bohu a modlil se za své pronásledovatele, kteří pak přiběhše, jej zavraždili. Když nastal den, sešli se někteří bohabojní muži a kněží a služebníci chrámoví, zdvihli svaté tělo, zavinuli je prostěradly a pochovali uctivě, i oplakávali jej po mnohé dni. Krev mučedníkovu, kterou byla zkropena stěna chrámu, služebníci omyli jednou, po druhé a po třetí, kdy nejen ji omyli, nýbrž i ze zdi oškrábali; ale ona ukázala se tam zase a jevila se napořád až do zboření a přestavění boleslavského chrámu.

Popis přenesení těla sv. Václava z Boleslavě do Prahy je v legendě *Ut annuncietur* krom několika slov v témž znění, v jakém je v legendě *Oriente iam sole* druhé recense. Rozdíl věcného rázu jeví se jen v tom, že v legendě *Ut annuncietur* je řečeno: Pochovali ctihodné tělo v kostele sv. Víta poblíž oltáře, kdež nyní odpočívá, kdežto v legendě *Oriente iam sole* se praví: Pochovali ctihodné tělo v kostele sv. Víta poblíž oltáře sv. Jana evangelisty, kdež nyní odpočívá. Z toho rozdílu jde, že kontext popisu přenesení je v legendě *Oriente iam sole* v mladší způsobě než v legendě *Ut annuncietur*. Spisovatelem toho popisu přenesení byl nejspíše auctor legendy *Ut annuncietur*, soudě podle toho, že popis přenesení je právě tak proložen úvahou, jako jsou proloženy úvahami ostatní částky dotčené legendy.

Leegenda *Ut annuncietur* dala vzor k sepsání největší legendy o sv. Václavu, též *Ut annuncietur* zvané, o níž v jejím prepise ze druhé polovice XIV. století je poznamenáno, že je to řeč („dicta de vita et miraculis beatissimi Wenceslai“) olomouckého biskupa Jana ze Středy (r. 1364—1380). Jak svědčí některé známky, zpracoval ji dotčený Jan ze Středy za mladší doby svého života, ne-li dříve, aspoň v letech 1348—1350, kdy byl osobním písařem krále Karla. Je totiž jisto, že jeho spisu užil na pomoc též král Karel, když někdy s počátku druhé polovice XIV. století nebo krátce před tím skládal novou legendu o sv. Václavu, jež počíná se slovy *Crescente religione christiana*. Ukazují na to shodné propovědi, naskýtající se jednak v obšírnější legendě *Ut annuncietur*, jednak v legendě *Crescente religione christiana*, zejména totiž věty, že sv. Lidmila vykládala svému vnuku Václavovi písma svatá, že sv. Václav svými líbeznými kázáními obrátil na víru Čechy, že sv. Václav konáním pobožnosti omeškal se v příchodě na říšský rok, že Boleslav pozval knížete Václava na křtiny svého syna. I to je v naší příčině hodno povšimnutí, že v obšírnější legendě *Ut annuncietur* nejsou vyčteny nové svatováclavské zázraky z let 1338 a 1347, jež shledáváme zapsané ve Františkově Kronice.

Jan ze Středy převzal do svého spisu o sv. Václavu většinu myšlenek i slov auktoru stručnější legendy *Ut annuncietur*, ostatní pak buď změnil anebo pominul. Tak změnil on jeho obecnou propověď o přičinění sv. Václava, aby dostalo se chudým, opuštěným lidem, když zemřeli, slušného pohřbu, napsal, že sv. Václav kopal jim hroby svými rukama, zdvihal jejich mrtvoly, neštítě se puchu, pochovával je a modlil se za spásu duší osob zemřelých. Tak podle jeho popisu sv. Václav v den svého umučení neobcovoval jitrním službám božím v chrámě, nýbrž přišel ke chrámu a shledav, že dvěře chrámové jsou zavřeny, vykonal jitřní pobožnost před chrámem. Tak podle jeho popisu Boleslav, útoče na bratra, nepadl sám od sebe na zem, když mu vypadl meč, nýbrž sv. Václav chopil Boleslava za vlasy, porazil jej na zem, mával rukou nad jeho hlavou a domlouval mu. Tak podle jeho popisu neklekl sv. Václav u chrámových dveří, nýbrž prostřel se tam na zem v podobě kříže. Tak podle jeho popisu nesmývali po druhé služebníci Boleslavovy krůpěje krve sv. Václava a se stěny boleslavského chrámu jen vodou, nýbrž i louhem. Kárné napomenutí, jež učinil spisovatel stručnější legendy *Ut annuncietur* cizím národům a jiným lidem, nejspíše v Čechách bydlícím, že se opovžují zle smýšletí a mluví o řečeném světcí, jakoby byl on nezachovával míry v pití, auktor širší legendy *Ut annuncietur* převzal sice, ale namířil je proti všem a jakýmkoli zlehčovatelům svatosti Václavovy.

Jinak ještě týž auktor změnil odatky své předlohy tím, že vsuvkami nových podrobností rozšířil znění některých příběhů. Příkladem buď ukázáno na jeho vyprávění o pobytu sv. Václava v místě, kdež konal se říšský rok. Přidal tam, proč řečený světec omeškal se v příchodu do shromáždění ostatních knížat; kterými slovy vytýkala knížata císaři, že porušil předchozí usnesení, aby kníže Václav při svém opožděném příchodu nebyl uvítán; kterými slovy císař proměnil jejich hněv v obdiv a v úctu ke sv. Václavu, o němž jim pověděl, že jej viděl nesena dvěma anděly, tak že se nohama nedotýkal země. Přidal, jak sv. Václav, maje se rozhodnouti o tom, co by přijal od císaře darem, spatřil ve vidění sv. Víta, jenž mu řekl: Žádej za své ostatky a vezmi vše, co ti císař přidá, neboť tak tomu hce Bůh. Přidal, že císař, když vyslyšel prosbu za darování dotčených ostatků, přikročil s Václavem ke skříni, v níž byly uloženy ostatky různých světců a otevřev ji, nepověděl mu, který z nich je částkou těla sv. Víta, domnívaje se, že Václav se zmýlí a vezme jiný. Ale ráme sv. Víta pohnulo se samo od sebe, a císaři nezbylo, než je darovati, ač by byl rád si je

zachoval. Přidal, že Podiven byl pěstounem sv. Václava a opatrovníkem jeho od dětství.

Z počátku propovědí, jež auktor obšírnější legendy *Ut annuncietur* ze své předlohy nepřijal a pominul, je především povzdech nad některými preláty a faráři, že jsou skoupí v poskytování mešních potřeb kněžím jim podřízeným, potom zmínka o tom, že sv. Václav usadil při kostele sv. Víta sbor duchovenstva, potom nadhozená domněnka, že sv. Václav proto neujel z Boleslavě, ač byla mu k tomu uchystána příležitost, že nechtěl opustiti svou družinu a zůstaviti ji na pospas mstě rozlícených spiklenců. Některé jiné věty jsou pominuty jen zdánlivě, ježto auktor obšírnější legendy *Ut annuncietur* užil jich přece, jenže na jiných místech a v průvodě jiných okolností. Tak pomlčel sic o zvyku chudých lidí sbíhati se k sv. Václavu pro almužnu, když on bral se na jitřní do chrámu, ale pověděl za to, že zástup chudých lidí vyšel vstříc sv. Václavu, čekaje jeho návratu z Boleslavě do Prahy, že však tehdy místo almužny dočkali se smrti, byvše pobiti od pochopů Boleslavových, ženoucích se do Prahy. Podobně pomlčel sic o zvyku sv. Václava navštěvovati nemocné, ale pověděl za to, že sv. Václav nepřišel v čas k říšskému roku, protože se zdržel na cestě konáním pobožnosti a navštěvováním nemocných.

Jan ze Středy přibral do svého spisu některé podrobnosti výpravného rázu, jež vyvážil dílem z legendy *Oportet nos*, dílem z *Kosmova Letopisu*, dílem z *Kristiánovy legendy*. Podle toho, co zvěděl z legendy *Oportet nos*, poznamenal, že o zvolení Václavově za knížete byla podána zpráva císaři Otovi I., jenž pak ochotně potvrdil Václava v knížectví. Spolehnuv na Kosmův text Libušina proroctví, že na hradě Praze vyrostou dvě zázračné olivy, stromy o zlatých ratolestích, dosahujících až k nebi, jedna Václav zvaná, druhá Vojtěch, před nimiž budou se v úctě skláněti nejen všechny třídy obyvatelstva v české zemi, ale i ostatní národové, napsal, že sv. Václav již dávno před svým narozením byl z božího vnuknutí ústy pohanských osob předzvěstován světu. Na základě úvahy o tom, co se dí v Kosmově *Letopise* o knížeti Boleslavovi I., podotkl, že řečený kníže byl sic křesťanem, ale že křesťanskou víru spíše jim předstíral, než by podle ní žil, ba, že ji porušil hrozně svými skutky. Z *Kristiánovy legendy* přijal udatky, týkající se vyhoštění *Drahomířiny* z Čech a rozkazu Boleslavova, daného boleslavským kněžím, aneb, jak on praví, duchovnímu správci boleslavského chrámu, aby zavřením dveří bylo sv. Václavu zbráněno vejíti do chrámu.

V obšírnější legendě *Ut annuncietur* přivedeny jsou také

kusy vypravování původu nám nepovědomého. Z nich nejdelší má ráz zánovní povídky. Sv. Václav, praví se v něm, neváhal z lásky k chudým lidem, kteří zimního času strádali nedostatkem paliva, učiniti se rovna zlodějů. Za nejtěžších mrazů vstával v noci z lůžka a docházel do lesa, kdež byla složena polena k potřebě knížecího dvora, i bral vály toho paliva a donášel je k příbytkům chudých lidí. Ubývání dřevních zásob polekalo konečně hajného, takže on odhodlal se vstoupiti před knížete a věc mu oznámiti. Vznešený pane, pravil, nemohu smlčeti, že se dějí veliké krádeže palivového dříví v lese, a že já nejsem s to, abych zloděje postihl, ač jeho šlépěje ve sněhu jsou viditelné. Na to sv. Václav mu odpověděl: „Hlídej bedlivě, a popadneš-li jej, zbij jej kyjem, na kolik ti bude libo; ale ve tváři ať ho nezohavíš, a pak nech, ať si odnese, co nabral. Když tu odpověď zaslechli dvořané, velice se divili, neboť znajíce podivuhodnou dobrotivost knížete, jenž nikdy nikomu nepřisoudil krutého trestu, nechápali příčinu jeho nenadálé přísnosti. I stalo se, že opět sv. Václav zašel v noci do lesa na dříví, vzebral tam náruč polen, svázal je a vzkládal na bedra, když v tom byl popaden za vlasy a stržen k zemi. Hajný stál nad ním, vyčíháv zloděje a nepoznav, kdo to je. I zachoval se podle rozkazu jaký obdržel od knížete, zbil a zkrvácel domnělého pachatele krádeže, ale dovolil mu, aby si odnesl svazek polen.

Jiné další kusy, poněkud významné přičiňují k povahopisu kněžny Drahomíře. V popise nešlechtnosti Drahomířiny auctor obšírnější legendy *Ut annuncietur* zašel ještě dále než spisovatel legendy *Oriente iam sole*. Napsal totiž, že dotčená paní zuřila proti sv. Václavu již za jeho dětského věku, ježto předvídala, že bude on zhoubcem pohanství v Čechách. Povoluje pak své snaze doličiti její ničemnost, pověděl, že sv. Lidmila napomínala vnuka Václava, aby nedával souhlasu k radám své matky, protože nesměřují než jen ke zloupení pokladu jeho víry, a že Drahomíř, zvěděvši o tom, dala zbaviti života Lidmilu, aby měla příležitost odvrátiti Václava od křesťanství. Zavražděním svaté Lidmily zjednala prý si Drahomíř teprve volnou ruku v provozování modloslužby, i obětovala bésům a všem ďáblům.

Za popisem přenesení těla sv. Václava z Boleslavě do Prahy přivedeny jsou v obšírnější legendě *Ut annuncietur* svatováclavské zázraky, jednak ty, jejichž soupis shledává se v legendě *Oriente iam sole* první recense, jednak tři nové. Prvním z nových zázraků, jenž stal se za doby krále Přemysla Otakara I., sv. Václav projevil péči o strážce svého hrobu, to jest kustoda svatováclavské kaple v pražském kostele. Ukázav se totiž ve snách

kterési zbožné paní, přebývající v Praze, posteskl si jí, že nemá pásu, ač ho potřebuje. Hned zrána potom dotčená paní pospíšila do kostela a vyhledavši kustoda kaple sv. Václava, vypravovala mu o svém vidění. Kustod váhal zprvu vyznati, k čemu asi vztahuje se stesk světcův, až pak přece pověděl, že obdržel on nové duchovní roucho, jenže je bez pásu, jímž by vázal ke krku svou kapuci. Na to řečená paní nejen opatřila pás kustodovi, ale i věnovala cenné dary ke cti sv. Václava.

Druhé dva nové zázraky udály se v letech 1258—1278. Jedním z nich bylo zjednáno zdraví Václavovi, synu pražského obyvatele Petra, chromému od narození, jak na rukou tak na nohou, jenž nad to upadnuv v těžkou nemoc a jsa již blízek smrti, náhle ozdravěl, když jeho rodiče utekli se na modlitbách o přispění ke sv. Václavu. Druhým podobným zázrakem byla zbavena neduhu devítiletá dívka, dcera pražské paní Elišky. Jsouc ochrnutá na pravé noze, takže nemohla choditi, marně užívala léčebných prostředků. Její matka konečně, pominuvši lidskou pomoc, jala se poroučeti svého ubohého mrzáčka do péče sv. Václava, a když tak učinila potřetí, dívka nabyla zdraví, dne 28. června 1260.

Zdálo by se, že za nový zázrak je počítati i to, co se v obšírnější legendě *Ut annuncietur* (a v legendě *Oriente iam sole* druhé recense) popisuje takto: Mnozí věřící (kteří trvají za noční doby na modlitbách v kostele sv. Víta) vídávají, jak ke hrobu sv. Václava planou s nebe světla, ozařující podivuhodným jasnem to posvátné místo, a slýchávají, jak tam zaznívají chvalozpěvy andělských sborů, oslavující Pána sladkou symfonií pro vítězství jeho mučedníka sv. Václava. Avšak po přihlédnutí k věci se poznává, že ten zázrak neliší se od zázraku pověděného v Kristiánově legendě těmito slovy: „*Lucerne ardentes in basilica, sanctorum uterque (to jest sv. Václav a Podiven) ubi requiescit, nocte vise sunt, vocesque psallencium angelorum a plurimis inibi audite sunt frequenter.*“

Jiného zázračného zjevu vzpomíná se v obšírnější legendě *Ut annuncietur* v tom místě, kdež je řeč o marném smývání mučednické krve se stěny boleslavského chrámu. Spisovatel legendy vykládá, pokud stál starý chrám v Boleslavě, že rděla se jeho stěna nachem krupějí nevinné krve sv. Václava; když pak bylo zbořiti ten chrám a vystavěti prostrannější, totiž kollegiální kostel svatých Kosmy a Damiána, že tamní duchovenstvo sebralo ze staré budovy kameny, na nichž jevily se krvavé stopy, a že je chová tam posud na pamět veliké události.

Cena obšírnější legendy *Ut annuncietur* leží v úvahách, jimiž její auctor, Jan ze Středy, provodil všeka životopisná data o světcích

a poněkud i děje svatováclavských zázraků. V tom osvědčil on hotové mistrovství. Jeho meditace je ušlechtilá výběrem vhodných myšlenek, skládá se z mravoučných vývodů a propovědí, z napomínek a výstrah, směřuje vesměs k oslavě sv. Václava a místy stupňuje se v nadšený chvalozpěv. Při tom někde auktor užívá překvapujících obrátů. Tak v úvaze o rodu sv. Václava praví: Slovo věčné pravdy zní, že nemůže strom zlý vydávati dobrého ovoce.“ Avšak na našem světcí ukázala se „proměna pravice Nejvyššího,“ neboť matka jeho, ač byla stromem velmi zlým, vydala působením té pravice ovoce nejlepší, oplývající sladkostí ctnosti, a ač byla nepřítelkou víry, zrodila chrabrého zápasníka a nepřemožitelného obránce víry, jenž svým příkladem jako slunce svými paprsky zasvítit národu sedícímu ve tmě a ve stínu smrti. Anebo dí o sv. Václavu, chvále jeho učenlivost. Zmýlila se na něm propověď první knihy Mojžíšovy, že „ke zlému nakloněno jest myšlení lidského srdce od mladosti,“ neboť sv. Václav za svého chlapeckého věku byl nakloněn k dobrému, totiž učiti se dobrému, slyšeti je, přemýšleti o něm, konati je a vnukati je bližním. V nejedné úvaze činí auktor přirování mezi skutky sv. Václava a skutky jiných lidí své doby, zavázaných k tomu, aby plnili povinnosti, jaké on plnil. I povzdychá při tom nad některými soudci, že pro úplatky nehledí spravedlnosti a odsuzují i lidi nevinné, nad některými knížaty, že nejsou milovníky pokory a nepílejí štědrosti k chudým a k záduším, nad některými mnichy, že nevyznaménávají se horlivostí ve službě boží. Ovšem, není všechno jeho konceptem, co napsal, ale větší díl přece.

X.

Jak jsme pověděli již svrchu, sepsal král Karel někdy v prostředku XIV. století legendu o sv. Václavu *Crescente religione christiana* zvanou. Na otázku, co jej k tomu pohnulo, lze v jistotě říci, že byl to cit úcty ke světcí, jehož jménem byl na křtu nazván, jehož jméno dal jak svému prvorozenému synu, tak i druhému synu, když první syn v útlém věku zemřel, a jehož nástupcem byl na panovnickém stolci v Čechách. Kromě toho chtěl snad Karel dáti výraz svému nároku na běh, a způsob svatováclavských dějů, ježto asi pozoroval, že zprávy podané ve starších legendách v lečems od sebe se rozcházejí. Aby jeho spisu užilo se pro veřejnost anebo dokonce k liturgické potřebě, na to nepomýšlel. Dobře-li soudíme, svěřil se on s hotovým dílem jen svým důvěrníkům, jimž, trvám, dostalo se od něho po opise legendy. Nicméně již za jeho života pojata byla legenda *Crescente religione christiana* o znění poněkud zkráceném do Pulkavovy Kroniky.

Na zvláštnosti Karlovy legendy ukážeme rozborem jejího obsahu. V úvodních slovech té legendy jsou naznačeny přední momenty z úsvitu pokřesťanění Moravy a Čech. Praví se tam: Moravský král Svatopluk přijal křest od sv. Kyrila, moravského arcibiskupa. Když pak nástupcem Kyrilovým stal se sv. Method, pokřtil on Bořivoje, českého knížete, a jeho choť Lidmílu v metropolitním sídle svém Velehradě, v tamním kostele sv. Víta. Z těch vět se poznává, že vědomost Karlova o prvotinách křesťanství na Moravě a v Čechách zakládala se na výzvědcích vážených jednak z liturgického čtení o svatých Kyrilu a Methodu, jednak z Kosmova Letopisu, jednak z Kristiánovy legendy, ač při tom je vyznati, že ve spisech tuto jmenovaných ani není přímo řečeno, že arcibiskup Kyril pokřtil krále Svatopluka, ani není vysloveno, že velehradský kostel byl posvěcen ve jméno sv. Víta. Strany dvou kusů, posléze řečených, nezbyvá tedy než usuzovati, že děkují ony za svůj původ zánovnímu domyslu.

O učení kněžíce Václava literárnímu umění není v Karlově legendě nic pověděno. Při zmínce o smrti knížete Vratislava dí se tam, že Vratislav zůstavil po sobě syna Václava a zemskou vládu své matce Lidmile. Tím rčením, jak se zdá, chtěl auktor legendy projevit svůj nesouhlas se zprávou některých legend, založenou na výzvědku z Kristiánovy legendy, že rozhodnutí o tom, kdo má se za nedospělého věku synů Vratislavových ujmouti zemské vlády a vésti ji, stalo se s radou zemských popředníků, i se zprávou jiných legend, že po smrti Vratislavově dotčení popředníci zvolili si knížetem Václava. Všecku pak zásluhu o vychování Václava v křesťanského muže a v šířitele křesťanské osvěty v Čechách přisoudil též autor svaté Lidmile. Podle slov legendy *Crescente fide*, k nimž mladší spisovatelé legend, počínaje od Gumpolda, již plně nepřihlédli, zdůraznil on ctnost panické čistoty sv. Václava („virginitatem seu castitatem portavit mente et corpore, martyrium siciens pro Christo“).

Ve vypravování o tom, jak bylo sv. Václavu zápasiti s kouřimským knížetem, vykládá král Karel na rozdíl od spisovatelů starších svatováclavských legend, že tento, znamenaje pokornou mysl onoho, pohrdl jím a opověděl mu válku (srovn. Kroniku tak zvaného Dalimila), ale, že sv. Václav mu vzkázal: Dychtíš-li po mém stolci, proč by měli ve válce zabíjení býti ti, nad nimiž chceš panovati? Já nehodlám a nechci připravovati o život tvé poddané. Toužíš-li po boji, nuže, přemoz ty sám mne samého a ovládni mé poddané mírným způsobem. Anebo, přemohu-li já tebe, nechť tvoji poddaní vejdou mírně pod mou moc. Vyslyšev ten vzkaz kouřimský kníže, přivolil s radostí k souboji a dal jeho výminky ujistiti rukojměmi obrannými z obou vojsk. Když

pak sjížděli se knížata k soubojování v přítomnosti vojsk stojících po stranách, andělé provázeli sv. Václava a kříž šel před ním, ozařuje jeho tvář. Jak ten div spatřil kourimský kníže, vrhl se před světce na zem a prosil ho za odpuštění. I řekl mu sv. Václav: Vrať se domů, zůstav si, co máš, a přestaň na tom! Já nežádám si zmocnití se cizích věcí.

Jiné další změny v líčení příběhů uváděných v legendě *Crescente religione christiana* jsou jen drobného zrna. Tak v popise příhody opozdilého příchodu Václavova k říšskému roku je přidáno, že císař nejen uvítal sv. Václava, nýbrž i že před ním padl na zem spolu se všemi přítomnými knížaty. Při řeči o důvěrníku světce Podivenovi („miles, suus secretarius nomine Podywoy“), jak on kdysi, provázeje na pouti sv. Václava, ozábl na nohou, ač byl obut, dodává se, že sv. Václav mu poradil, aby vstupoval do jeho šlépějí, a když Podiven to učinil, že necítil již mrazu. Ve zmínce o daru sv. Václava předpovídati budoucí věci praví, že světec věděl z božího vnuknutí, že tělo sv. Lidmily, jež dá přenést z Tetína do Prahy, bude shledáno neporušené. V odpověď, jakou dal řezenský biskup na žádost Václavovu, aby přišel posvětit kostel sv. Víta v Praze, je vloženo i prorocké slovo, že v tom kostele bude postavena metropolitní stolice. O knížeti Václavu, hodlajícím stát se mnichem, je řečeno, že vypravil on poselství k papeži žádat za svolení, aby směl přijmouti řeholi sv. Benedikta.

Na místo popisu boleslavské hostiny přivedl král Karel ve svém spise jen slova sv. Václava, pověděná při ní. Napsal totiž: Když světec seděl při večeři se svými společníky, řekl: Zítřa, v předvečer svátku sv. Michala budu pít kalich utrpení z lásky k Pánu, a rajský správce sv. Michal představí mou duši Bohu. Nyní ještě pijte se mnou a stolujte! Však já již od této chvíle nebudu pít s vámi z tohoto plodu vinné révy (srovn. Mt. 27, 29). O tom, co dále se po hostině, vypravuje Karel takto: Vstav on od večeře, oddal se na modlitbu a díkůčinění Bohu, vzbudil srdečnou lítost nad svými hříchy, vykonal zpověď, dosáhl rozhřešení od kněze a setrval v pobožnosti až do kuropění, načež, když vyslechl jitřní, ve chvíli, kdy rděl se východ nacheč červenků, přijal čisté, planoucí slunce duše, Tělo Páně, a jím jsa osvěcen, jako jitřenka bral se vstříc černým úkladům svého bratra. Pozdravil jej laskavým slovem a byl od něho raněn jako Abel od Kaina. Boleslav, udeřiv jej mečem, couvl a padl na zem, nejsa s to, aby přemohl muže božího. Ale sv. Václav, chtěje přinést Bohu oběť dobrovolnou a dát svůj život pro Krista, vrátil mu meč a řekl: Ve tvých rukou spočívá vůle tvá. Načež Boleslav opětoval vražedný útok s pomocí svých spiklenců, až krva-

vé dílo došlo konce, a duše světceva odešla k Bohu, tělo pak bylo zůstaveno zemi. V tu hodinu ukázal se dánskému králi Kristus pnějící na kříži a uložil mu, chce-li dojít odpuštění hříchů, aby vystavěl chrám ve jméno mučedníka sv. Václava.

Zaváděje řeč na odměny, jakých dostalo se Podivenovi za jeho oddanost ke sv. Václavu, král Karel podotkl, že váží svou vědomost ze staré písemnosti. Podle toho, co pak vypravuje jednak o příčině nenávisti knížete Boleslava k Podivenovi, jednak o době, po níž tělo Podivenovo bylo zůstaveno na šibenici. jednak o divech jevících se na tom těle, je zcela jisto, že starou písemností byla mu Gumpoldova legenda. Nepřisvědčil tudíž k fabuli podané v Kristiánově legendě a opakované potom v legendě Oriente iam sole a v obšírnější legendě Ut annuncietur, ač, jak jsme svrchu dovodili, je jisto, že znal legendu posléze jmenovanou a užil jí na pomoc při skládání svého spisu. Svou dopověď, že tělo Podivenovo bylo pochováno v pražském kostele, založil nejspíše na obšírnější legendě Ut annuncietur, v níž na rozdíl od Kristiánova údatku o pochování na hřbitově se praví: Jeho tělo bylo pohřbeno v kapli sv. Václava.

To, co napsal Karel o matce Václavově je dílem shodno s tenorem starších latinských legend a dílem o znění ještě příkřejším. Po starších spisovatelích opakoval náš autor, že Drahomír byla pohanka, že toužila po zemské vládě, že zuřila proti křesťanům; k tomu pak přidal, že ona, řídící vychovávání svého syna Boleslava, měla jej k tomu, aby oblíbil si pohanství, a že byla strůjkyní mučednické smrti Václavovy. Poznámává i trest, jenž ji stihl za její nešlechtnost, zapsal pověst, že zahynula touž smrtí, jakou utrpěli buřiči Dálav a Abiron, ona rozstoupila se země pod jejíma nohama a pozřela ji, a to na cestě před pražským hradem po západní straně (na Pohořelci), kdež, jak on dodává, až po dnešní den spatřují se stopy propadlé země.

O Boleslavovi vyslovil král Karel ve svém spise, že zůstal člověkem tvrdého srdce a že nevěřil ve svatost zabitého bratra, až teprve zázračné události, jež se staly při přenášení těla Václavova z Boleslavě do Prahy, kdy čtyři živlové, země, voda, světlo a vzduch, vydaly svědectví o dotčené svatosti, otrásly jeho nitrem a otevřely mu oči. Voda v Rokytnici přenesla totiž tělo světcevo z pravého břehu na levý, žalář v pražském podhradí zachvěl se ve svých základech, jeho tmavé místnosti ozážil jas světla, a mrtvé tělo sv. Václava šířilo vůkol libou vůni. Tak tehdy oslavil Bůh svého mučedníka; později pak povznesl pro jeho zásluhy české knížectví. Z dětí Boleslavových prvorozený syn Boleslav přímým Zbožný vyjednal povýšení kostela sv. Víta na stoličný chrám, dcera Mlada založila jeptišský klášter při

kostele sv. Jiří a stala se v něm první abatyší, druhý syn Strachkvas, narozený v čas smrti sv. Václava, přijal řeholi sv. Emrama v Řezně, ale pak neuposlechnuv rady sv. Vojtěcha, a dav se po jeho smrti zvoliti za pražského biskupa, byl při posvěcování na biskupství postížen posedlostí, i snášel muka z ní až do smrti. Tyto životopisné zprávy vyzvěděl Karel z Kosmova Letopisu. Zda nad to znal klášterní jméno druhého syna Boleslavova a zda znal legendu, vydanou ve jménu Kristiána mnicha, toho dobadati se nelze. Jeho slova o zardoušení sv. Lidmily najatými vrahy Tunou a Gomonem mohla býti vážena z legendy *Diffundente sole*.

Do soupisu svatováclavských zázraků pojal král Karel jen těchto šest divů: nesetlení těla Podivenova, zůstaveného na šibenici po dvě leta, vysvobození ze žaláře velkého počtu vězňů, vysvobození ze žaláře člověka pohana, uzdravení slepé ženy, uzdravení chromého Franka a vysvobození ze žaláře mnohých vězňů společným přičiněním obou zemských patronů, Václava a Vojtěcha, v roce 1091. Před tím ve zmínce, jak bylo ohledáváno tělo sv. Václava, přenesené z Boleslavě do Prahy, vzpomněl dvou zázračných zjevů, totiž poučení o tom sestry Václavovy Přibyslavy, kde zůstalo pohozeno uťaté ucho světcovo, a skutečnosti, že teprv tehdy, při ohledávání těla Václavova, přiložila Přibyslava shledávaly se zhojeny. Přidal však proti znění starších legend, že teprv tehdá, při ohledávání těla Václavova, přiložila Přibyslava uťaté ucho k hlavě svatého těla a že ucho srostlo s hlavou.

Na legendě *Crescente religione christiana* je znamenati nezvyklost jejího spisovatele v hagiografických pracích. Přes dobrou vůli svou nedovedl on zpracovati dílo v ladný celek. Jeho přechody ve spise od děje k ději jsou někde z míry náhlé, anebo jsou zjednány rčeními, jež nelze uznati za případná. Všude jeví se snaha piletí stručnosti, ač nemohlo to býti než s újmou klidného vypravování, jaké sluší legendní skladbě. Při tom auktor legendy opominul pochváliti sv. Václava pro jeho účelivost, pro jeho vlídnost, pro jeho slitovnost nad lidmi souzenými ze zločinů. Nicméně legenda *Crescente religione christiana* je skládání pozoruhodné jednak příčinou svého původu, jednak obsahem některých nových pomyslů.

XI.

Ke svatováclavské literatuře přísluší nejen legendy, nýbrž i liturgická rčení o světcích, hymny, tropy, antifony, responsoria, versikuly, invitatoria, kapitula, orace a kázání. Stran liturgického čtení je připomenouti, že ve slavnostní svátek, jakým v Čechách byl den sv. Václava (28. září), konalo se církevní

officium o devíti lekcích. Ta propověď má platnost vzhledem k světskému duchovenstvu, neboť mnichové řádu sv. Benedikta zpívali ve slavnostní svátky officium o 12 lekcích. Výběr lekcí závisel na rozsahu pohotového liturgického čtení o světcích, jehož slavnostní svátek se konal. Byl-li spis ten tak obšírný, že stačil k devíti lekcím, všechny lekce obíraly se z něho. Nebyl-li však srozumitelný, rozvrhovali jej ve tři lekce, jež přečítaly se ve třetím nokturnu matutina, kdežto za lekce prvního nokturna a za lekce druhého nokturna byly zvoleny částky písma svatého a oddíly spisů sv. Otců. V X. a XI. století, na díle pak i ve XII. století, lekce církevního officia byly o slušné délce, i nedopouštělo se je zkracovati. Teprve potom v diecésích střední Evropy ujal se obyčej zkracovati je a stanoviti jejich novou míru.

Prvním liturgickým čtením o svátku sv. Václava byla podle největší pravděpodobnosti legenda *Crescente fide*, to jest její přední částka, sahající až ke zprávě o přenesení těla sv. Václava z Boleslavě do Prahy. Tak usuzujeme my z okolností, o níž je třeba se rozepsati. Nejstarší zachovalý přepis legendy *Crescente fide*, jenž se shledává v kodexu státní knihovny mnichovské č. 4605, pocházejícím buď z konce X. století, nebo s počátku XI. století, má pokračující poznámky, totiž číslice, jimiž je naznačen rozvrh legendního textu v krátké lekce. Dotčené poznámky pocházejí buď ze druhé polovice XII. století anebo ze XIII. století, to jest z doby, kdy krátké lekce byly zaváděny. Z toho jde, že v ten čas sloužila legenda *Crescente fide* za liturgické čtení, a to, jak svědčí počet lekcí, v něž je rozvržena, za liturgické čtení ve slavnostní svátek sv. Václava. Poněvadž nelze za to míti, že by mimo Čechy a Moravu (na Moravě počal se slavnostně světiti svátek sv. Václava v roce 1131, kdy došel posvěcení tamní nový stoliční chrám sv. Václava v Olomouci) den sv. Václava byl slaven církevním officiem o devíti lekcích, a že by tedy kde jinde si poznamenávali, jak je rozvržen text té legendy v krátké lekce, mnichovský kodex ukazuje svým původem do Čech nebo na Moravu. Podle svého obsahu není řečený kodex passionálem, nýbrž legendariem čili sborníkem několika legend o svatých, některých dosti známých, zejména Ambroži, Jeronymu, Martinu Tourském, Medardu, Mikuláši, Vilibaldu, a jiných méně známých, Gangulfu a Severu, a několika theologických pojednání.

Otřes víry v to, co se četlo v legendě *Crescente fide* o Spytihněvovi, že byl on prvním křesťanským knížetem v Čechách, nastal uveřejněním spisů *Privilegium moraviensis ecclesiae* a *Epilogus Moraviae et Boemiae*, jmenovaných od letopisce Kosmy, a zesílil, když vešlo ve známost znění Kristiánovy legendy. I vi-

dělo se konečně předsevzíti opravu legendního textu; což pak bylo vykonáno jednak změnou slova Spytihněv ve slovo Bořivoj a jednak vsuvkou vyjadřující, že Spytihněv, zakladatel kostelů Panny Marie a sv. Petra, byl syn Bořivojův. Zároveň bylo vloženo do textu řečené legendy několik vět, jimiž nic z toho, co se v ní četlo od počátku, nedoznalo změny. Naše mínění je, že se stalo v době, kdy udál se tu převrat ve smýšlení takový, že byla předsevzata kanonisace sv. Prokopa, bývalého opata slovanského kláštera na Sázavě, a kdy lekce církevního officia, přečítané prve z passionálu nebo z legendaria, byly zapisovány do breviářů. První náznak existence interpolované části legendy *Crescente fide* jeví se v legendě *Oriente iam sole*, sepsané s počátku druhé polovice XIII. století.

Ve XIV. století složeno bylo nové liturgické čtení o sv. Václavu, jež počíná se slovy *Inclitam et gloriosam*. První lekce z něho má tvar výzvy k duchovenstvu, aby kovalo památku narození sv. Václava pro nebe. „Nejmilejší bratří,“ volá vzrušeně auktor toho čtení, „slavme slavně slovutnou a slavnou slavnost výtečného českého knížete sv. Václava, jehož mučednická krev, prolitá v dnešní den, přinesla všem věřícím slavný svátek, i hleďme mu vzdáti náležitou čest; ohlašujme nadšeným plesáním jeho mučednictví a provádme je důstojnou chválou, neboť jeho život zastkvěl se zázračnými činy a zasvítíl podivuhodným leskem svatosti!“ Potom následuje životopis světcův, zpracovaný na základě stručnější legendy *Ut annuncietur* a s pomocí výzvědků vážených z legendy *Oportet nos* a z Gumpoldovy legendy. Způsob, jakým těch pramenů bylo užito, vzbuzuje zdání, že autorem čtení *Inclitam et gloriosam* byl spisovatel obšírnější legendy *Ut annuncietur*, totiž Jan ze Středy.

Ve čtení *Inclitam et gloriosam* praví se totiž podobně jako v obšírnější legendě *Ut annuncietur*, že zvolení kněžice Václava za knížete bylo oznámeno římskému císaři a že od téhož císaře a od římské říše bylo knížeti Václavu vydáno žezlo vlády nad českou zemí, což je řečeno podle legendy *Oportet nos*, avšak s rozdílem, jenž svědčí, že auktor čtení *Inclitam et gloriosam* nevzal těch propovědí z obšírnější legendy *Ut annuncietur*. Dále pak ve čtení *Inclitam et gloriosam* je úvodní věta k popisu umučení sv. Václava vyjádřena týmiž slovy, jakými je vyjádřena v obšírnější legendě *Ut annuncietur*: „Nunc igitur articulum ad eius martyrium flectamus“. Ta shoda nemohla vzniknouti náhodou; i nelze ji vyložit tak, aby se řeklo, že auktor čtení *Inclitam et gloriosam* přepsal tu větu z obšírnější legendy *Ut annuncietur*, neboť všechny kusy vypravování, jež se shledávají jak ve stručnější legendě *Ut annuncietur* tak v obšírnější legendě *Ut annuncietur* a

různí se od sebe tím neb oním slovem popisu, vzaty jsou do čtení *Inclitam et gloriosam* ze stručnější legendy *Ut annuncietur*. Z toho podává se úsudek, že čtení *Inclitam et gloriosam* bylo sepsáno dříve než obšírnější legenda *Ut annuncietur*, a že jeho autorem byl nejspíše spisovatel dotčené legendy.

Čtení *Inclitam et gloriosam* je spis o živém tempu vypravování. Svou původní skladbou nesahá dále než do popisu smrti sv. Václava, jež obsahuje. Větší díl jeho sloužil za 18 lekcí, totiž 6 lekcí přečítaných ve svátek sv. Václava dne 28. září, 6 lekcí přečítaných „infra octavam“ toho svátku a 6 lekcí přečítaných „in octava“ téhož svátku dne 5. října. Lekce třetího nokturna nebyly obírány z něho, nýbrž z homilie sv. Řehoře (32 in Evang.), vykládající slova svátečního evangelia: „Chce-li kdo za mnou přijíti, zapři sebe sám a vezmi kříž svůj a následuj mne.“ K původní skladbě čtení *Inclitam et gloriosam* byl pak přičiněn dodatek o pohřbu sv. Václava, o marném smývání krve se stěny boleslavského chrámu, o potrestání vrahů světcových, o dějích Podivenových, o přenesení těla sv. Václava z Boleslavě do Prahy a zázracích při tom anebo potom nastalých. Avšak ten dodatek není zpracován samostatně, nýbrž je složen z kusů starších spisů.

Benediktini v Čechách užívali k liturgickému čtení o svátku sv. Václava částek legendy *Oportet nos*, kterou složil nejspíše některý člen z jejich řádu. Legenda ta je obšírnějšího znění než legenda *Crescente fide*, je mnohem zdobnější svým rytmiickým skladem, má tvar duchovní řeči a zdůrazňuje vlastnosti, jež byly v řeholi o veliké váze. Řekli bychom téměř, že formálním rozdílem, jaký je mezi ní a legendou *Crescente fide*, znázorňuje se rozdíl mezi tehdejší vzdělaností řeholního duchovenstva a světského kleru. Částky legendy *Oportet nos* shledávají se v breviáři jeptišek nejspíše svatojirského kláštera v Praze, napsaném buď na konci XII. století nebo s počátku XIII. století, kdež jsou rozvrženy v lekce a kdež za každou lekcí je poznamenáno heslo příslušné antifony. Většiny tam naznačených antifon užívá se posud v církevním officiu „in festo unius martyris“ mimo velkonoční období. K tomu je dodati, že byl zvyk v benediktinských kláštorech dočítati kusy legendy, jež nebyly přečteny o matutinu, v domovním shromáždění mnichů.

Jiné duchovní čtení ke svátku sv. Václava, pořizeno je výběrem některých částek Gumpoldovy legendy a svodem jich v celek. Podle slov, jimiž se počíná, nazýváno bývá legendou *Crescente per orbem universum*. Jeho autor vedl si tak, že dal v něm místo tomu, co je napsáno v Gumpoldově legendě o mládí sv. Václava, o jeho učení se literárnímu umění

v Budči, o jeho zvolení za knížete, o jeho zbožnosti, o jeho křesťanské horlivosti, o jeho pílení v dobrých skutcích, o jeho úmyslu státi se mnichem, o jeho mučednictví, a že pominul všecko ostatní, zejména vypravování o jeho daru předvídati a předpovídati budoucí věci, o protivenstvích, jaké bylo mu snášeti pro jeho náboženskou horlivost jak od matky a bratra, tak od dvorských anebo zemských popředníků, o jeho přičinění, aby byl vystaven v Praze kostel sv. Víta. Ve čtení *Crescente per orbem universum* není zmínky o pohanské reakci v Čechách za doby sv. Václava. Co se tam dí o spiknutí proti Václavovi, týká se jen úkladů nastrojených od Boleslava, pojatého touhou po vládě. Tím výběrem látky čtení *Crescente per orbem universum* shoduje se na velkém díle se staroslověnskou legendou o sv. Václavu.

Odhadnouti, ve kterých letech řečené čtení bylo složeno, není možno. Podle toho, že jeho skladatel pracoval o úpravu staré legendy ve stručné čtení, je pomysleti nejspíše buď na druhou polovici XII. století, nebo na XIII. století jako na čas hotovení té práce. Jak se podobá, bylo dotčené čtení sděláno k potřebě řeholní družiny nového štípení v Čechách, a jeho auktozem nebyl Čech. Aspoň rčení, jakého on užil k označení českého národa: „gens Bohemia vocitata“, není-li ono způsobeno chybou v přepise, svědčí, že nedělal rozdílu mezi německými názvy Böhmen a Böhmen. Slov, jež on přičinil ze svého vokabularia jednak na úpravu úvodu ke čtení, jednak na spojení čili svázání výpravných částek spisu, jednak na zjednání lepší srozumitelnosti textu, počítá se celkem 120. Všecka ostatní jsou přepsána z Gumpoldovy legendy.

Lekce církevního officia, konaného ve slavnostní svátek Přenesení sv. Václava dne 4. března, byly za první doby obírány nejspíše ze druhé částky legendy *Crescente fide*, jež obsahuje popis toho přenesení a soupis starobylých svatováclavských zázraků. Protože posud nepřivedli jsme řadu zázraků v tom spise poznamenaných, přivedme ji nyní. Čtyři zázraky týkají se vysvobození vězňů ze žaláře (a otroka z otroctví), jeden velkého počtu vězňů, druhý vězně pohana, třetí člověka upadlého v otroctví, čtvrtý vězně, jenž byl vsazen do žaláře na rozkaz vydaný od knížete. V popise prvního zázraku neshledává se nic pozoruhodného. Popisem druhého zázraku je naznačen vyšší stupeň účinnosti svatováclavské úcty, patrný v tom, že i pohan dosáhl, čeho si přál, když vzal útočiště ke sv. Václavu a zaslíbil svého syna ke kněžství. Popisem třetího zázraku podává se doklad, že působnost řečené úcty nepřestává na Čechách, ale že vztahuje se i k cizozemí sebe vzdálenějšímu, ježto člověk tam zavlečený a za otroka držený byl zázračně navrácen ke svobodě.

Čtvrtý příběh vysvobození vězně ze žaláře dává svědectví, že byla zázračnost skutku uznána od toho, kdo měl povinnost bdít nad vězením, to jest od žalářního správce. Dějištěm pátého, šestého a sedmého zázraku byl jednak kostel sv. Víta v Praze, jednak místo tomu kostelu velmi blízké. V dotčeném kostele u hrobu sv. Václava ozdravěla chudá žena Pražanka, byvši tam zbavena své slepoty a své chromoty na jedné ruce. Tamže došel svého bývalého zdraví Frank, chromý na nohou, jemuž před tím, když meškal doma, zjevil se ve snách muž oděný v bělostné roucho a nabádající jej, aby hledal uzdravení v Praze v kostele sv. Víta, kdež odpočívá tělo sv. Václava. U téhož kostela, proti dolejšímu vchodu do něho, posadili kdysi věřitelé svého dlužníka, spoutaného na rukou. A když on vztáhl své ruce ke chrámu, modle se k Bohu, i dovolávaje se zásluh sv. Václava, spadly okovy s jeho rukou, a věřitelé propustili jej na svobodu.

K počtu lekcí církevního officia ve svátek Přenesení sv. Václava bylo třeba obsírnějšího čtení, než jaké skýtala druhá částka legendy *Crescente fide*. Proto brávalo se k nim i znění duchovní řeči *Licet plura*, vykládající, kterým zvláštním vyznamenáním byl sv. Václav po své smrti obmyšlen od Boha. Tím vyznamenáním byla neporušenost jeho těla, jež na den vyšla po několikaletém spočívání v hrobě, v čas druhého pohřbu, totiž pochování v kostele sv. Víta. Spisovatel řeči *Licet plura* přirovnává v té příčině sv. Václava k proroku Jonášovi, spočívajícímu po několik dní v útrobách ryby a vyvrženému potom na břeh ve zdraví a v hotovosti kázati národu, k němuž byl poslán. Přecházejí pak k tomu, aby pověděl, proč byla propůjčena neporušenost tělu sv. Václava, a jaké cti proto světec zasluhuje, vyvrací propověď kohosi řkoucího: Duši má býti vzdávána čest, a ne tělu, neboť vzhledem k ní je tělo jen služebníkem, a slouží duši jako svému pánu, někdy k dobrému a někdy i ke zlému. Odpovídá mu na to: Zapomínáš, co se čte v Písmě svatém, že všem lidem bude se ukázati před soudnou stolicí Kristovou, aby přijal jeden každý na svém těle, jakž činil, buďto dobré nebo zlé. Kdyby nebylo, že naše těla vstanou s dušemi, proč přicházel by Pán soudit dobrých i zlých? Či myslíš, že jen duše budou souzeny, a že nebude rozdílu mezi tělem světcovým a tělem člověka zlého? Těla světců zasluhují naší úcty, protože se zúčastnila práce a trudu, podstoupených pro Boha, a tudíž i zásluh. Božím darem tělo sv. Václava zůstávalo neporušené. Jeho hlava nestala se kořistí červů. Nesetlel jeho jazyk, jehož on užíval jen k tomu, aby oslavoval Boha. Právem tedy vážíme si ctihodného těla Václavova, vyznamenaného neporušeností, pozdraveného zpěvem hymnů od věřících při jeho druhém pohřbu, a konáme svátek

jeho přenesení. Při tom vzpomínáme, že sv. Václav dal příklad, jak je se nám bráti cestou pozemského života, bychom dospěli ke stánkům nebeského plesání. Podle toho příkladu opásejme na cestu svá bedra ne slabou lněnou točenicí, nýbrž nerozvážitelným provazem víry, naděje a lásky. Vyčkávejme příchodu Páně, držice v rukou lampy naplněné olejem, to jest svědectvím dobrého svědomí, jako čekaly na příchod ženicha moudré panny. Jsme stvoření k obrazu božímu. Nuže, ať obraz jeho zrcadlí se na nás našimi ctnostmi! Následování mučedníků přivede nás k synovství božímu. Dosáhnouce té milosti vstoupíme k Otci světel patřit na slunce spravedlnosti, Krista, Pána našeho.

O stáří řeči *Licet plura* vysloven byl úsudek, založený na větě, jež se v ní čte: „O zázraku neporušeného těla sv. Václava dávají zprávu mnozí svědkové posud na živu jsoucí.“ To, jak praví Pekař, mohlo býti napsáno nejpozději ve druhé polovici X. století. Pokud my shledáváme, jsou v řeči *Licet plura* ještě dvě jiné věty, jejichž znění nese pomoc, aby se odhadlo, kdy asi jmenovaná duchovní řeč byla skládána. Jedna z nich: „*corpus ymnis celestibus a fidelibus diversarum professionum honoratur*“ je parafrází slov legendy *Crescente fide*: „*fideles populi cum ymnis et canticis condiderunt corpus in sarcofago*“, druhá: „*lingua, quo inter principes sapientiam loquebatur*“ shoduje se se slovy legendy *Oportet nos*: „*lingua eius inter principes loquebatur sapientiam*.“ V konceptě první věty pochybil spisovatel řeči tím, že se nedovtipil pravého smyslu slova „populi“; v úvodě ke druhé větě tím, že prohlásil rčení „*inter principes sapientiam loqui*“ za výrok Písma svatého, ač jím není. Z poměru vět a slov svrchu uvedených jde, že znal on legendu *Crescente fide* a i legendu *Oportet nos*, a že tudíž skládal svou řeč ne dříve než v XI. století.

Čtení *Licet plura* je v rukopisech z XI. a XII. století připojeno dodatkem ke Gumpoldově legendě. To sdružení textů vede k pomyslu, že byl tehdy v některých kostelích zvyk užívat k lekcím o Přenesení sv. Václava dílem druhé částky Gumpoldovy legendy, počínající se od popisu přenesení těla sv. Václava z Boleslavě do Prahy, dílem řeči *Licet plura*. V mladší době, to jest v prostředku XIV. století, auctor obšírnější legendy *Ut annuncietur*, Jan ze Středy, položil v tom svém spise na konec řeč *Licet plura*, jen že ne celou a ne o jejím starém znění, nýbrž namnoze předělanou. Účel nového zpracování je na bíledni. Řeč *Licet plura* starého znění má několik míst ne dosti výslovných, napovídá myšlenky, jež zasluhují, aby byly rozvedeny, a jak jsme již svrchu naznačili, není prosta věcných omylů. Tak na příklad hned její druhá věta po míře své stylisace působí

obtíž dobrému srozumění. Skladatel řeči chtěl tam snad povědět: „Odměna, jaké se dostalo sv. Václavu na těle, totiž neporušenost, podpirá naši naději, že i naše těla odplatou za ctnostný život budou po vzkříšení oslavena; a proto sluší učiniti úvahu o neporušenosti těla sv. Václava.“ Pohříchu však ani opravovatel řeči, Jan ze Středy, neztlumochil té věty, jak náleží. Za to povedlo se mu napravit dvě věty svrchu uvedené, když místo nich napsal: „*corpus ympnorum laudibus merito ab universis honoratur condigne fidelibus*“ a „*lingwam, qua, ut eius sacra testatur legenda, inter principes loquebatur sapienciam*.“

Jak se podobá, za liturgické čtení o Přenesení sv. Václava sloužila v některých kostelích jednak částka Kristiánovy legendy, počínající se slovy *Requievit corpus* a končící se větou: „*Celebratur autem translacio eius III. Nonas Marcii prestante domino nostro Iesu Christo, qui cum patre et spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum, amen*“, jednak částka legendy Oriente iam sole první recense, počínající se slovy *Post triennium* a končící se datem: „*Anno gracie DCCCCXVIII. passus est beatus Wencezlaus, translatur autem post annos tres sue passionis*.“ Aspoň přicházejí ty kusy legend, napsané samy o sobě, v rukopisech, onen v rukopise z roku 1402, tento v rukopise ze XIV. století. Čtení *Post triennium* je zosnováno namnoze podle Kristiánovy legendy, má však o to více, že se v něm přivádí zmínka o založení kostela sv. Václava na Proseku a vypravování o zázračném vysvobození vězňů ze žaláře, jenž byl v místech potomního kostela sv. Václava v Menším městě pražském.

K lekcím církevního officia o svátek Přenesení sv. Václava užívalo se v pražském kostele u sv. Víta na konci XIII. stol. a v potomních stoletích čtení *Corpus sanctissimi martyris*. Za jeho skladatele jest pokládati auktora stručnější legendy *Ut annuncietur*, podle toho soudě, že to čtení činí závěrečný díl řečené legendy a že obsahuje úvahu podobného rázu, jakého jsou ostatní úvahy, položené v tom spise. Dotčená úvaha zastává místo řeči *Licet plura*, o níž myšlenkami se opírá. Zní asi takto: Ó, slavná odměno sv. Václava, ó, podivu hodný zázrak, aneb zřídka kdy na světě slýchaný anebo nikdy neslýchaný! Hle, nebeský lékař užívá na zhojení lidské mdloby prostředků, jež jsou opáchny její povaze. Tělu, tři léta v zemi spočívajícímu, propůjčuje neporušenost, všem jeho údům dává zachovalost, zahojuje rány, jakoby je zalil nejlepšími mastmi, a dopouští, aby jen jizvy ran byly znatelný. To, nejmilejší bratři, nestalo se bez zvláštního úmyslu, nýbrž stalo se účelně řízením božské prozřetelnosti. Chtěla zajisté dobrotivost nejvyššího dárce na osobě sv. Václava ukázati českému národu, nedávno teprv

obrácenému k víře, slávu vzkříšení, posíliti mladou víru, pozdvihnouti naději, povzbuditi srdce váhavých lidí k milování nebeských dober, odhaliti některé stránky budoucí blaženosti, totiž nesmrtelnost, nepodlehlost bolesti, věčnost. Neboť tím, že Bůh zachoval tělo sv. mučedníka tři léta neporušené a prosté hniloby, pozval nás k opravdové nesmrtelnosti duše a těla, jaké dostane se svatým v příštím životě z daru svaté Trojice. Tím, že zhojil rány a zachoval v celosti údy, ukázal, že těla vyvolených nebudou již vydána v utrpení a zmrzačení. Mocného potvrzení dochází katolická víra, když po tak dlouhý čas bezduchému tělu propůjčuje se neporušenost. Liknavá mysl se povzbuzuje, když tělo rozseknuté ranami nabývá předešlé celosti. Člověku se zvěstuje budoucí věčnost, když mrtvému tělu na všech nemocných údech jeho dává se úplná zachovalost.

Kdežto církevní officium mělo zprvu jen jednu součástku rytmického skladu, totiž hymnus, a později dvě takové součástky, hymnus a sekvenci čili tropus, byly ve XIII. století (výjimek staršího data nevzpomínaje) zaváděny do něho pro slavnostní svátky i rytmické nebo rýmované antifony, responsoria, versikuly, invitatoria a kapitula, což dalo se tím způsobem, že na místo veršů Písma svatého kladla se v ně nová, umělá skládání „historiae“ zvaná, ztlumočující myšlenky, jež vzbuzoval sváteční den, a rozvíjející nebo doplňující to, co obsahovaly a podávaly lekce. Skladatelé rytmických anebo rýmovaných částek officií o sv. Václavu obrali si předmětem „historií“ buď projev chvály ctností světcových anebo ten či onen děj ze života světce a hleděli vyjádřiti jej tvarem několikařádkového verše. Ukázky toho podal Stejskal ve svém spise Svatý Václav na str. 215—234. Je však podotknouti, že zachoval se starší text officia o Přenesení sv. Václava, než jaký je tam na str. 227 nn. otištěn, v rukopise universitní knihovny pražské buď z konce XIII. stol. nebo z počátku XIV. století (Kodex XII. F. 5). I bylo by radno podejmouti se popisu a rozboru svatováclavských „historií“ jako plodů středověkého básnictví v Čechách. Myslíme na takový popis, jaký učinil Vilém Bitnar strany svatováclavských hymnů, složených od arcibiskupa Jana z Jenštejna (v Časopise katol. duchovenstva, LXVII, na str. 148 nn). Tuto však splnění toho překračovalo by meze rozpravy.

Zbývá přihlídnouti ku znění dvou kázání o sv. Václavu, zapsaných v tak zv. Homiliári pražského biskupa, jenž pochází buď z konce XI. století anebo z první polovice XII. století. V řečeném spise jsou sice podle jména tři kázání o sv. Václavu, avšak jedno z nich je v pravdě o sv. Vavřinci. První tamní svatovácl-

lavské kázání má ráz spíše mravoučný než oslavný. V něm zavádí se řeč na ctnosti Václavovy, zejména pokoru, trpělivost, slitovnost, lásku k Bohu, lásku k bližnímu, a na dobré skutky, z nich vyrostlé, jako na příklady, jež věřící mají následovati. Dokladem bliženské lásky sv. Václava až do obětování sebe přivádí se tam jeho chování ve chvíli, kdy proti němu zaútočil jeho bratr. Skladatel kázání napsal: „Když Boleslav, druhý Kain, chtěl jej udeřiti mečem, vypadl mu meč z ruky na zem. Sv. Václav, chopiv meč za jilec a stoje nad Boleslavem, řekl: Vidiš, nehodný bratře, jak mohla by se ruka moje obrátiti na tebe? Ale to buď daleko ode mne! Nechci, aby se mé ruce potřísnily bratrskou krví („sed absit hoc a me, ut non pollutantur manus mee sanguine fraterno“).

Ve druhém kázání vzpomíná se dobrých, křesťanských skutků sv. Václava, a děje se to nejen proto, aby byly pochváleny, nýbrž i aby mohlo býti dodáno, že pro ně světec trpěl a stal se mučedníkem. Skladatel kázání napsal: „Jeho bratr, neblahý Boleslav, nelibě hledě na ty jeho dobré skutky, nabádán jsa radou nešlechetných lidí („iniquorum hominum consilio monitus“), ba sveden byv ďábelským vnuknutím, zabil jej mečem. ale nedomnívejte se, bratří, že jmenovaný světec zasloužil u Boha milost svatosti pro ránu, kterou snesl od svého bratra, nýbrž vězte, že pro své dobré skutky, jež prve činil, byl od Boha korunován... Tento svatý mučedník Václav byl z boží milosti dobrý, ale učiněn je lepší, ježto z lásky ke Kristu prolil svou krev.“

Na to, že v kázáních, právě popsaných, přicházejí dvě věty, jež jsou, ač ne doslova, shodny se dvěma větami Kristiánovy legendy („sed absit dextre servi dei, ut unquam fraterno cruore maculetur,“ „Bolezlaus consiliis malignorum preventus quam plurimis“), upozornil Pekař. Podle jeho úsudku je shoda dotčených vět způsobena pravděpodobně tím, že skladatel kázání měl před rukama Kristiánovu legendu. Proti jinému možnému úsudku ozval se jmenovaný badatel hned zpředu, napsav: „Mám za to, že ne napadne nikoho zastávatí mínění, že Kristián látal svou velkou legendu i na základě řečených kázání.“ Tím výrokem je ohlašováno větší očekávání, než jaké může se splnit. Lze totiž zcela dobře se nadíti, že leckomu, kdo počne přemítati, jak mohl Kristián z malé legendy udělati velkou legendu, připadne myšlenka, že pomoc k tomu potřebnou shledával, kde se dalo, a zejména že pročítal spisy, v nichž třeba jen příležitostně jednalo se o svatováclavských dějích. Ukazuje pak rozbor Kristiánovy legendy zcela jasně, že její auctor byl dalek spisovatelské hrdosti myslí, jakou přisuzuje Pekař, a že bral za vděk i malé příspěvky ke zvětšení svého díla, a že v pravdě látal, protože hotoviti to dílo z jednoho kusu nebylo možno.

Kdo dovede z dvou kázání, svrchu popsaných, posouditi, odkud jejich skladatel vážil své historické vědomosti o sv. Václavu, uzná, že byla mu pramenem Gumpoldova legenda, což ten skladatel sám naznačuje, an dí k posluchačům kázání: „Ostatně mám za to, že znáte skutky sv. Václava lépe, než dovedu já vám je pověděti; čte se totiž ve spise jeho utrpení, jak on, noc co noc vstávaje se svého knížecího lože, vydával se bos a jen s jedním komorníkem na pouť do kostelů;“ o kterémžto vstávání s lože za noční doby a konání poutí spolu s komorníkem, je psáno v Gumpoldově legendě (a není psáno v Kristiánově legendě. I věta dotčeného skladatele, vyjádřující slova sv. Václava: „Vidiš, nehodný bratře, jak ruka má mohla by se obrátiti na tebe? Ale to buď daleko ode mne! Nechci, aby se mé ruce potřísnily bratrskou krví,“ je zosnována na základě slov Gumpoldových: „Vidiš, neblahý bratře, jak výpad, jež jsi na mne učinil, mohl by býti obrácen na tebe? Aj, co mi brání proliti tvou krev? Ale já nechci, aby v den posledního soudu krev tvá, bratře, byla vyhledávána z mé ruky.“ Dodejme k tomu, že ve Vavřincově legendě o sv. Václavu, jejíž auctor nemohl znáti ani kázání o sv. Václavu ani Kristiánovy legendy, čtou se v tom místě slova: „Ale buď daleko ode mne, abych potřísnil své ruce tvou krví.“

Pravíme-li, že skladateli kázání byly známy svatováclavské děje z Gumpoldovy legendy, nechceme, aby se tomu rozumělo tak, že Gumpoldova legenda byla mu popředním informatoriem. Účinek jedné z jiných legend, totiž legendy *Crescente fide*, jeví se ve slovech jeho kázání, jimiž je motivováno odhodlání kněžice Boleslava k bratrovraždě: „Byl on nabádán radou nešlechtných lidí a byl sveden ďábelským vnuknutím“ (srov. slova legendy *Crescente fide*: „Bolezlavus diabolica fraude deceptus cum impiis malignum inierunt consilium contra predictum virum beatum, ut eum perderent;“ v Gumpoldově legendě se praví: „Bolezlav diabolico tactu intstictus, ... regni fraterna manu rapiendi cupidus, cum nefaris ministrorum ausu mortales exitii insidias sibi tendere quam plurimum conatust est;“ ve staroslověnské legendě o sv. Václavu se dí: „V týž čas ďábel... vsel Boleslavu do srdce zlé myšlenky a ponukl jej na jeho bratra... Zlí rádcové ďábelští zamýšleli zlé v srdcích svých s Boleslavem proti blaženému knížeti Václavovi“). Stylistici těch vět je pokládati za původnější než stylistici Kristiánovy propovědi, že „ďábel ponukl Boleslava, předstíženého přemnohými radami nešlechtníků, aby nabrousil zbraň nenávisti a vraždy proti svému bratru Václavovi,“ neboť rčení: „byl nabádán radou nešlechtných lidí“ zní prostěji a srozumitelněji, ač nelze o něm říci, že je dobře

voleno („consilis monitus“). I přivedlo snad ono Kristiána na myšlenku, že byl to dříve úmysl nešlechtných lidí zbaviti sv. Václava života, než Boleslavův, a že Boleslav k jejich úmyslu teprve se přidal. Jak je usuzovati ze znění Vavřincovy legendy, šlo v Čechách za XI. století mínění, že k bratrovraždě navedli Boleslava zemští popředníci, jimž proti mysli byla štědrost knížete Václava k chudým lidem a neštědrost k dotčeným popředníkům. Kristián však jmenuje jinou příčinu nenávisti nešlechtných rádců Boleslavových ke sv. Václavu, totiž jejich zlost, že sv. Václav nedopouštěl jim, aby kráčeli po propastné cestě svých obvyklých nepravostí. To jeho ponětí je nové a ponášá se po myšlence, že příčinou odporu, zdviženého v Čechách proti biskupu sv. Vojtěchu, byla nelibost Čechů, že on zbraňuje jim bráti se cestou starých zlozvyků.

XII.

Z toho, co přinesla nejnovější svatováclavská literatura, upoutal naši pozornost nejvíce spis prof. dra Václ. Novotného, Český kníže Václav Svatý, svými poukazy na nejstarší skládání o sv. Václavu, jež se nezachovalo. Jmenovaný auctor pověděl již dříve ve svých Českých dějinách (r. 1910), že poznatky vážené z obadání písemných pramenů, obsahujících zprávy o sv. Václavu, chtějí tomu, aby se věřilo v existenci toho skládání. Nyní uživ příležitosti, jež se nahodila známým mlileniem, vyslovil se o tom šířeji.

Podle jeho úsudku nelze si mysliti, aby to, co je napsáno ve staroslověnské legendě o sv. Václavu, mohlo býti napsáno bez předlohy. Poněvadž mluví se jen o jednom zázraku svatováclavském, totiž o krvi, zůstávající proti obyčejnému běhu na povrchu země, kdežto kronikář Vidukind asi r. 967 činí zmínku o rozhlašování svatováclavských zázraků, tedy více zázraků než jednoho, klade Novotný původ předpokládané předlohy do první polovice X. století, do času nedaleko od boleslavských událostí. Zpráva o dotčeném zázraku je ve staroslověnské legendě o sv. Václavu vyjádřena těmito slovy: „Krev jeho nechtěla po tři dni vejíti do země, v třetí pak večer, ani všickni viděli, chrám vzešel nad ním. I divili se tu všickni, a ještě se nadějeme v Boha pro modlitby a pravověrnost dobrého Václava, že i větší se stane.“ Novotný má za to, že předloha v latině sepsaná, měla v tom místě znění, jehož auctor staroslověnské legendy o sv. Václavu nepřeložil bez omylu. Četlo se v ní nejspíše: *Vespere autem tertio ingruente videntibus omnibus ecclesia super eum se protendit*, což týž autor přeložil: „chrám vzešel nad ním“ (to jest nad sv. Václavem), ač měl pře-

ložiti: „chrám vzešel nad ní,“ totiž nad krví, jež nevsákla se do země. Na myšlenku, že by čtení: „chrám vzešel nad ním“ mohlo býti s chybou, připadl již Pastrnek (r. 1903). I vyslovil ji s podmínkou, řka: „Kdyby v slovanské legendě o sv. Václavu byly stopy předlohy latinské, mohlo by se pomýšleti na vliv rčení latinského: „super eum“, scilicet sanguinem.“

Jiný další náznak latinského skládání o sv. Václavu z první poloviny X. století jako předlohy ke staroslověnské legendě o témž světcu, shledává Novotný v tom, že některé bohemismy té legendy jsou spolu latinismy. Tak zejména přicházejí tam rčení: „v chrámě svatě Marie“ a „sluhové boží“, jako v latinských spisech se užívalo rčení: „ecclesia sanctae Mariae“ a „famuli dei“, onoho k označení chrámu Panny Marie, tohoto k označení duchovních osob, kněží a kleriků nižšího svěcení.

Novotný tvrdí, že na stopy latinského skládání o sv. Václavu z první poloviny X. století narazil všude, jak ve svatováclavských legendách z X.—XII. století, tak ve spiscích hledících k potřebě obřadného uctívání sv. Václava. Nuže, projděme za jeho vedení řadou těch spisů, abychom i my zvěděli o stopách starého skládání. V tom však hned staví se nám do cesty překážka. Popisu stop, na něž Novotný narazil v legendě *Crescente fide*, on neuvidí, nýbrž jen vykládá jak došel k přesvědčení, že spisovatel jmenované legendy měl za předlohu dotčené skládání. Podle jeho zbádání legenda *Crescente fide* je v některých místech svého textu o znění tak učeném, že nelze, než za to míti, že její pramen měl širší znění, a to takové, a jakém svědčí znění Gumpoldovy legendy. Z toho jde jeho úsudek, že legenda *Crescente fide* nemohla posloužiti za předlohu Gumpoldovi při spisování *Života a utrpení sv. Václava*. Další jistý poznatek Novotného jest, že všechny podobnosti a shody legendy *Crescente fide* s legendou Gumpoldovou, jež jsou dosti značné, stačí jen k pomyslu na společný pramen řečených legend, ale nestačí k důkazu o závislosti jedné z nich na druhé. Ten výsledek zkumu dal mu, jak praví, mimoděk vzpomenouti na nejstarší skládání o sv. Václavu, a poskytl mu důvod k tomu, aby prohlásil, že oba auktoři, Gumpold a spisovatel legendy *Crescente fide*, užili ke svým spisům stejné předlohy. K tomu podotýká, že jejich předloha, totiž ono nejstarší skládání o sv. Václavu, byla již toho času, kdy se jí oba zakládali, asi rozšířena o výčet některých svatováclavských zázraků, jehož původně neměla.

Ve zmínce, týkající se řeči *Licet plura* čili kázání na svátek Přenesení sv. Václava Novotný dí, že ta řeč je věrně opřena o dotčené staré skládání. Po tom stručném posudku přicházíme v

rozpaky, jak mu rozuměti. Nejspíše asi chtěl auktor říci: Spisovatel řeči Licet plura založil svou úvahu o tom, proč tělo sv. Václava, ač tři léta leželo v hrobě, zůstalo neporušené, na zprávě starého latinského skládání, kdež bezpochyby četlo se totéž, co je poznamenáno v legendě Crescente fide a napověděno v Gumpoldově legendě, totiž že při pochovávání těla Václavova v kostele sv. Víta obstaravatelé pohřbu viděli řečené tělo neporušené a ode všech ran zhojené. S tím pomyslem nesnáší se však úvodní slovo řeči Licet plura, podle něhož nepotřeboval její spisovatel psané historie, protože mu posloužili živým svědectvím mnozí lidé vypovídající, že po přenesení těla Václavova z Boleslavě do Prahy viděli to tělo neporušené a od ran zhojené. V jiném kuse, jenž může přijíti v úvahu, je podobně znamenati rozdíl mezi zněním Licet plura a zněním legend, ježto tam vyměřuje se doba spočívání těla Václavova v boleslavském hrobě slovy: „několik let“, tuto pak rčením: „tři léta“. Avšak ten rozdíl není věcný, poněvadž v řeči Licet plura hned potom vzpomíná se na přirovnanou zázračné příhody proroka Jonáše, muže, jenž tři dni a tři noci spočíval v břiše mořské ryby.

Ve staroslověnském kánonu čili souřadě liturgických ód, vyznívajících na oslavu sv. Václava, Novotný spatřuje dvě stopy starého latinského skládání, jednu na tamním rčení „zemlja bojemska“, o němž již Kalousek r. 1901 vyslovil zdání, že vzešlo nejspíše z lektury latinské legendy o sv. Václavu, druhou na opěvování zázraku, záležejícího v tom, že krev Václavova nemohla býti smyta. Novotný praví doslova: „Kánon, ač zná již větší počet zázraků, výslovně mluví o jediném s nesmytelnou krví.“ Vpravdě spisovatel kánonu přisuzuje působnosti sv. Václava tyto zázračné účinky: uzdravování nemocných a rozvazování lidí nespravedlivě svázaných. O krvi mučednickově mluví ve třech větách, an dí: „Prolitím své přečisté krve, slavný Václave, ozdobil jsi církev Kristovu jako královským purpurovým šatem, jímž ona se ozdobivši, svolává všechny krajiny k plesu, aby slavily tvou přesvatou památku.“ „Přesvětlou krví tvou ozdobiv se tvůj chrám, vypouští jasné paprsky zázraků těm, kteří opěvují tvou památku.“ „Z ďáblůvy lsti byla prve zbrocena země bratrovražednou rukou; nyní krví (tvou) skropená přináší libovonnou oběť Kristu.“ Na smývání krve řeč v kánonu nedochází. Ve druhé větě svrchu uvedené, je užito slova krev trvám ve smyslu mučednictví nebo mučednické zásluhy.

Na zkumné cestě po stopách starého latinského skládání Novotný stanul u Vavřince, mnicha monřekassinského kláštera a auktora legendy o sv. Václavu. I shledává v té legendě známky nasvědčující tomu, že ani Vavřincovi nebylo

dotčené skládání neznámo. Vavřinec totiž ve shodě s týmž skládáním (recte: se staroslověnskou legendou o sv. Václavu), zahajuje svůj popis života světceva zmínkou o Vratislavovi, otci Václavově; ač jeden omyl jeho, jak se zdá, zaručuje, že našel ve své předloze, to jest v řečeném skládání i jméno bratra Vratislavova, strýce Václavova, Spytihněva. K tomu je říci, že omyl, jehož Novotný vzpomíná, nezpůsobil Vavřinec, nýbrž Pekař svým výkladem z r. 1906. Vavřinec, nazýváje sv. Václava napořád králem, napsal o něm zcela správně: „Regio insignitus digniter sceptro iuxta etimologiam agnominis propriam regebat provide iram, humilitatem scilicet humanitatemque, quam privatus elegerat, nullius fortunae successibus intermittens.“ Nepodával tudíž etymonu jména Václav, jak usoudil Pekař, nýbrž příjmení Václavova král. A to učinil podle obecného středověkého poněmčí o věci, vyjádřeného hesly: „rex a recte agendo“, „rex eris, si recte facis; si autem non facis, rex non eris.“ Sv. Václav, vece Vavřinec, stav se králem, jak toho zasluhoval, kraloval podle etymonu svého příjmení prozřetelně nad svým hněvným chtěním (správnější překlad je: řídil prozřetelně své hněvné chtění), to jest nepřestával přes všecken pokrok ve štěstí piletí pokury a vlídnosti, kterou si soukromí (to jest: byv ještě soukromníkem) vyvolil. Hněvným chtěním čili hněvem v nejširším smyslu slova rozuměli theologové a rozumějí posud odpor a útočení proti překážkám dobra a příčinám zla.

Dále jda, Novotný tvrdí, že s náznaky starého latinského skládání, přijatého za předlohu k jiným slovesným dílům, potkává se i ve stručném staroslověnském Životě sv. Václava, čili v kratší prologové legendě a v legendě tak zvaného Kristiána. Závislost prologové legendy na řečeném skládání dovozuje formální nezávislost její na blízce jí příbuzné staroslověnské legendě o sv. Václavu. O Kristiánovi dí, že znal a užil starého latinského skládání, jak to ukazují některé shody jeho legendy se staroslověnskou legendou o sv. Václavu, a mezi nimi jedna jazykově velmi zajímavá. Ze spisů nedotčených vlivem toho skládání jmenuje legendu Oportet nos.

Novotný nejen přivádí spisovatele, jimž staré latinské skládání posloužilo za předlohu nových skládání, nýbrž i naznačuje tvar toho skládání a rýsuje dějiny téhož spisu. Praví, že to bylo dílo českého původu, sepsané pro uchování vědomostí o staroboleslavských událostech, snad ještě bez úmyslu, aby zastalo místo legendy. K rozšíření jeho obsahu přičinily dlením času doslechy a zkušenosti o svatováclavských zázracích, jež se nově přihodily. Dostí záhy nastoupilo řečené skládání pouf do cizozemská. Proniklo do Bavorska, kdež kterýsi literát, uživ ho

za předlohu, sepsal legendu *Crescente fide*; do Horní Italie, kdež podle něho složil Gumpold legendu o sv. Václavu pro císaře Otu II.; do Bulharska, kdež založil se jím skladatel kánonu; do dolní Italie, kdež vešlo ve známost mnichu Vavřincovi; do Ruska, kdež podle něho byla zpracována prologová legenda o sv. Václavu. Příčinu jeho zahynutí čili ztracení po skvělém pochodu světem vykládá Novotný takto: „Že nás ono skládání ani v rukopisech českého původu v původní formě nedošlo, nepřekvapí nikoho, kdo vzpomene, jak rychle se právě v legendární literatuře měnil středověký vkus, a jak snadno nová, lépe mu hovicí skládání, těšice se záhy oblíbě, vytlačovala starší, i taková, jimž bychom my dnes dali přednost.“ V nás působnost a osudy toho skládání vzbuzují vzpomínku na spis o sv. Václavu, předpokládaný Pekařem, jenž byl podle domněnky Pekařovy, vyslovené v r. 1906, předlohou dvou spisů, totiž bavorské legendy *Crescente fide* a české legendy *Crescente fide*, a jenž pak zanikl, zůstaviv jen stědy po sobě ve jmenovaných dvou spisech.

Zjišťováním jsoucnosti starého latinského skládání o sv. Václavu, třebaš již ztraceného, pokouší se Novotný zjednat prostředek k vysvětlení toho, co v některých legendách o sv. Václavu vzpírá se dobrému pochopení ne svým obsahem, ale svou podstatou. Zvláště, jak je znamenati, jde mu o staroslověnskou legendu o sv. Václavu, aby ke zprávám v ní přicházejícím byl odkryt historický základ. Ježto leckde důvody svého konečného úsudku jen napovídá a jich nerozvíjí, nelze ještě přesně je zvážiti a plně oceniti. Co však přece je možno, učiníme. Zkusme na dvou spisech, totiž na legendě *Crescente fide* a na staroslověnské legendě o sv. Václavu sílu jeho vývodů, že jejich auktoři užili za předlohu jednoho a téhož skládání.

Zásada historických badatelů jest: shledávají-li se ve dvou spisech anebo ve větším počtu spisů, nezávislých na sobě, stejné propovědi o věcech ne všedních, nebo stejné zprávy o osobách, předpokládaj existenci jiného staršího spisu, z něhož bylo vyvažováno. O obsahových shodách dvou spisů, totiž legendy *Crescente fide* a staroslověnské legendy o sv. Václavu, pověděli jsme svrchu ve IV. kapitole, tak že tuto stačí k nim odkázati. Příčinou těch shod nesluší hned utíkat se k zásadě dovolující nebo nabádající předpokládati stejnou předlohu; neboť dříve má býti ohledána možnost nebo nemožnost závislosti jednoho spisu na druhém. Pomoc k tomu ohledání dává rozdíl ostatního obsahu řečených spisů. Ve staroslověnské legendě o sv. Václavu, jejíž původ Novotný klade do prostředku XI. století a do sázavského kláštera, jsou vzácně podrobné zprávy o průběhu ubití a pohřbu sv. Václava, a v nich uvedení jmény spolu-

pachatelé ubíjení, spoluoběti mučednickovy a osoby obstarávající pohřeb, kdežto v legendě *Crescente fide* se to neshledává. Vzhledem k tomu budou s námi asi všichni theologové za jedno, že by řádný církevní spisovatel, pracující o životopise mučednickově a mající příležitost popsat poslední chvíle života svatého krvosvědka, způsob jeho umučení a okolnosti jeho pohřbu, nedal minouti té příležitosti, aby jí neužil. Byl totiž úmrtní den Kristova hrdiny uznáván za nejpamátnější chvíli jeho života, za den jeho zrození pro nebe. Nepoložení podrobností svrchu naznačených do legendy *Crescente fide* svědčí tedy (aspoň theologům, nepřidají-li se k nim i netheologové), že auctor spisu neměl příležitost o nich zvědět; i staví se na odpor pomyslu, že popis těch podrobností byl obsažen ve starém skládání, jehož užil spisovatel legendy *Crescente fide* a jehož prý rovněž užil spisovatel staroslověnské legendy o sv. Václavu. Jinak i shody svrchu dotčené, i různosti, jimiž staroslověnská legenda zní proti legendě *Crescente fide*, je možno vyložití pospolu, jednak závislostí oné na této, jednak přílivem nových výzvědků z lidové tradice, jednak hlediskem mladšího spisovatele, rozdílným od hlediska staršího spisovatele. Mimo jiné různosti máme tu na mysli rozdíl mezi přiměřenějším ponětím o zbožnosti Václava knížete a ponětím méně přiměřeným.

Novotný sám luští jednu záhadu, jež po rozumu starších badatelů nebyla záhadou, nýbrž dokladem původu staroslověnské legendy z první polovice X. století, rozuměj větu položenou v té legendě, že ctitelé světcovi, kteří vědí o prvním zázraku svatováclavském, totiž krvi nevsakující se do země po tři dni a pak zaštítné posunutím chrámu, dělají si naději na příští dalšího, ještě většího zázraku. Ta věta, napsaná v prostředku XI. století, kdy podle znění jiných legend počítalo se již asi 13 posmrtných zázraků svatováclavských, je z míry podivna. Novotný, připomenuv nejprve, že všechny texty staroslověnské legendy o sv. Václavu (miní ovšem rukopisy pořízené v cizozemí a tam dochované), i ty, jež podlehlý značným změnám, podržely onu zmínku o jediném zázraku, dí: „To jistě dovoluje poznati, že máme před sebou zajímavý zjev konservatismu, jenž se neodvažuje dotknouti se textu, i když jeho znění již neodpovídá skutečnosti, jenž neváhá opakovati svou předlohu, i když vývojem událostí je předstižena. Jinými slovy, vše to vede k poznání, že ona zmínka v sázavském textu legendy slovanské je sice zárukou vysokého stáří, nikoli však starší legendy samé v této její podobě, nýbrž její původní předlohy, z níž beze změny byla přejata.“ Jinak, jak víme, vykládá týž auctor na jiném místě zánik starého latinského skládání zálibou středověkých lidí v nových a nových skládáních, a usuzuje,

že redakce řečeného starého skládání, již užil spisovatel legendy *Crescente fide* v 70. letech X. století, byla již rozšířena o výčet některých zázraků, jehož prve neměla. Staroslověnskou legendu o sv. Václavu psal pak kdosi o 70 let později.

Kdo přijme s Novotným, že legenda posléze jmenovaná byla sepsána v sázavském klášteře v prostředku XI. století, připadne na myšlenku hledící k výkladu toho, proč auctor legendy zaliboval si v konservatismu. Pomyslí asi na to, zda nebyla intence řečeného auctora dáti slovanskému legendnímu skládání o sv. Václavu vzhled starobylejšího rázu, než jaký měl latinský spis téhož druhu, třebaš tento byl základem k onomu. Dalšími známkami téže intence budou se mu jeviti i úvodní slova slovanské legendy: „Hle, nyní vyplnilo se prorocké slovo, jež pověděl Pán náš, Ježíš Kristus; neboť, bude, pravil, v poslední dni, které, jak myslíme nastaly, že povstane bratr proti bratru svému“ (o kterýchžto slovech, směřujících k témuž cíli, k němuž směřuje doslov o jediném zázraku svatováclavském, sotva kdo řekne, že byla ve starém latinském skládání, neboť ona jsou spíše kazatelská než dějepравná), i úprava děje třídenního marného smývání krve se země a se stěny, chrámové ve velký zázrak přemístění nebo rozšíření se boleslavského chrámu, i několik jiných spekulací, založených na rčeních nebo na větách legendy *Crescente fide* a Gumpoldovy legendy. Proti tomu trvá Novotný na chvále staroslověnské legendy, že ta legenda zachovala nám ve svém znění ono staré latinské skládání českého původu, sice snad ne bez proměny, ale přece neobyčejně věrně, a že téměř nahrazuje dotčený nejstarší pramen.

Dr. Vladimír A. Macourek:

Počátky katolické restaurace na Moravě za biskupa Prusinovského (1565—1572).

(Pokračování.)

Klášter u Všech svatých.

O kláštery.

Za hrozného tehdejšího úpadku klášterního života a nedostatku řádového dorostu zely i olomoucké kláštery prázdnotou. Často žili v nich jen 2—3, někdy docela jen jediný mnich. Z toho chtěla městská rada a činila si často nárok na užívání klášterních budov i statků. Biskup ovšem zase se snažil

zachovati je církevním účelům a k tomu právě užíval rovněž velmi často jesuitů. Jak již zmíněno,⁶³⁾ chtěl je původně uvést do augustiniánského kláštera u Všeck Svatých a svěřiti jejich vedení novou školu, kterou tam r. 1565 zamýšlel zříditi. Císař byl by asi svolil k provedení biskupova úmyslu, kdyby proti němu nebylo podalo rozklad město, dovolávajíc se toho, že od krále Vladislava má „dědičnou opravu“ (Erbschucz) na kláštere a nadevším, což k němu přísluší. Protest měl tím větší váhu, že město tou dobou bylo i ve faktickém držení klášterních statků i klenotů.⁶⁴⁾ Proto císař nemohl tak snadno vyhověti biskupovi, ale pověřil 30. října 1565 zemského hejtmána maršálka Pertolta z Lipé a podkomořího Jetřicha z Kunovic, aby obě sporné strany vyslechly a přičinili se o jejich dohodu. K ní však nedošlo, poněvadž i tito královští komisaři při jednání, které se konalo v lednu 1566, spíše přáli městu než úmyslu biskupovu, ačkoliv původně neodmítli podepřítí žádost Prusinovského svojí přímluvou. Zástupcové města jednoduše prohlásili, že nebudou odváděti z klášterních statků platů na novou školu. Tím sice původní biskupův projekt padl, ale klášter ještě nebyl obětován. Prusinovský nyní nařídil jako visitátor kláštera volbu nového probošta dle privilegií, jež klášteru udělil král Vladislav.⁶⁵⁾ Byl to totiž jediný prostředek záchrany statků klášterních před světským zábořem.⁶⁶⁾ Již 1. února 1566 postulován byl⁶⁷⁾ za probošta kněz Ondřej, převor kláštera hradištského. Olomoučtí ovšem uplatňovali i proti této postulaci u císaře své námitky, jež bylo biskupovi vyvracet i činiti neškodnými dopisy císaři, jeho sekretáři Walterovi z Waltersbergu, podkomořímu i městu samému.⁶⁸⁾ Zvláště obtížno bylo vymoci novému proboštu vrácení klášterních statků od města.⁶⁹⁾

⁶³⁾ Sr. S H K 1928 str. 128.

⁶⁴⁾ Ježto se v kláštere rozmohly poslední dobou velké zlořády (Kameníček, Sněmy III. str. 134.) a r. 1564 sám probošt uprchl, zadluživ klášter a odciziv některé klenoty, svěřil císař správu celého klášterního jmění purkmistru a konšelům města jakožto „oprávním“ dotyčného kláštera. Navrátil, Jesuité str. 36. Kameníček, Sněmy III. str. 316, Přílohy č. 34/str. 629.

⁶⁵⁾ Maxmilián II. arciknížeti Ferdinandovi o dobrozdání 10./X. 1565. Maxmilián II. Portoltu z Lipé a Jetřichu z Kunovic 30./X. 1565. Sekretář Walter Olomučanům 6./XI. t. r., Prusinovský Maxmiliánovi a Walterovi 24./I. 1566. — Navrátil, Jesuité I. č. 2—6. str. 2—8.

⁶⁶⁾ Prusinovský kard Commendone 26./III. 1566. Navrátil, I. c. str. 73.

⁶⁷⁾ Navrátil tamže. Biskup doporučuje nově zvoleného přízni Olomuckých. Prasek, Kopiař 1566, č. 73.

⁶⁸⁾ Prasek, Kopiař 1566, č. 106—109, 485, 703.

⁶⁹⁾ Aby je uspišil, biskup prosil o přímluvu hejtmána i komorníka moravského i kancléře Pernštejna. (Prasek, I. c. č. 181—182, 700—702, 706.) Aby i císař sám spíše byl nakloněn příznivému rozhodnutí, přiměl

Konečně císař listem ze dne 26. prosince 1566, poslaným biskupovi a hejtmanovi jakožto komisařům určeným k visitaci moravských klášterů, rozhodl, že postulace nového probošta je pravoplatná, že tento má od komisařů jmenovaných býti uveden v plné držení kláštera a jeho statků a jemu počet ze správy jejich od města vydán. Visitační právo biskupovo, ale také právo města na „opravu“ kláštera znovu bylo potvrzeno.⁷⁰⁾ Brzy na to v lednu 1567 byl biskup jmenován i císařským komisařem nad jměním některých moravských klášterů, mezi nimi také kláštera u Věch svatých.⁷¹⁾ Možná tedy říci, že tuto při s městem biskup plně vyhrál.⁷²⁾ Tím, že jesuity později uvedl jinam, totiž do kláštera sv. Františka, rovněž vrátil jeden klášter i kostel církevním účelům. Vždyť kostela toho používalo se již za zbrojnicí a prostor klášterních k hrám a zápasům a k shromážděním a slavnostem cechů.⁷³⁾ Podobně bývalý klášter augustiniánek u sv. Jakuba osadil r. 1569 františkány, již jesuitům postoupili svá místa.⁷⁴⁾ Předešel také rychle město, zabrav r. 1571 klášter sv. Bernardina pro seminář a obnoviv v klášterním chrámě každodenní bohoslužby, a nedělní kázání.⁷⁵⁾ Pochopitelně vznikla z toho velká nechuf města a evangelických jeho obyvatelů k semináři. Neustávali si stěžovati na žáky, že ruší svým křikem a zvoněním nekatolické pohřby na hřbitově u sv. Bernardina a ohrožovali někdy docela jejich bezpečnost, takže sama městská rada musila učiniti pro seminář ochranná opatření.⁷⁶⁾

Boj o školy.

Město cítilo se také dotčeno zavedením a poznenáhlym budováním jezuitského školství, s nímž se měřiti bylo učitelům a školám městským nemožno. Na příklad městská škola sv. Mořice po otevření škol jezuitských měla tak málo žáků, že učitel žádal radu za své propuštění a setrval jen tehdy, když město prohlásilo jeho školu za svobodnou a raději mu při tom poskytlo i plat, jen

probošta samého, by se stal vojenským kazatelem proti Turkům L. c. č. 591, 596, 700.

⁷⁰⁾ Městu ponechán i dozor částečný nad klášterními klenoty, od nichž mělo míti jeden ze 3 klíčů. List císařův viz v plném znění. Kameníček, Sněmy III. Přílohy č. 34.

⁷¹⁾ Kameníček, l. c. str. 320—321/1¹.

⁷²⁾ Walter, dvorní sekretář Maxmiliánův, hrál v ní úlohu velmi obojetnou. Byl v písemném styku s biskupem i s městem, od obou sporných stran přijímal podrobné zprávy a od obou byl žádán za přímělu u císaře. Biskupovi však, jak víme odjinud, přízniv nebyl.

⁷³⁾ Schmidl I. 245., Kroess I. 308.

⁷⁴⁾ Wolný, Kirchl. Topographie I. 302.

⁷⁵⁾ Navrátil, Jesuité I. str. 116. a j.

⁷⁶⁾ Schmidl I. 292, Kroess I. 346.

aby odchodem jeho neutrpělo zase novou porážku se strany biskupa.⁷⁷⁾ Vedle zakládání škol jezuitských i protestantských došlo později v městech královských i k zápasu o veřejné školy městské a farní, na nichž dosavadní učitelé namnoze byli nahražováni rovněž protestantskými, již přišli z Německa. Biskupové chtějíce to překaziti, osobovali si právo schvalovati dosazování učitelů na farní školy městské, nebo alespoň zkoušeti podezřelé z nich z pravověrnosti. Jestliže však úsilí zcela obdobné selhalo velmi často při obsazování far a kostelů, tím častěji ovšem ztroskotávalo při dosazování učitelů. Tento zápas o školy rozpoutal se však více vlastně až za nástupců Prusinovského.⁷⁸⁾ Za jeho biskupování počátky jeho jevíly se právě v založení školství vysloveně katolického, totiž jezuitského, a v řevnivosti poškozovaného školství městského proti němu.

Spor o pohřby nekatolíků.

Největší však a nejprudší spor, který biskup s Olomoučany měl, vznikl pro pohřbívání nekatolíků. Po stránce právní zde vlastně sporu nebylo, neboť právo bylo nepochybně na straně biskupa. V příkré však protivě k němu a bez ohledu na ně bral se skutečný vývoj věcí. Vývoj a skutečný stav vší silou svou často lámal a troufal si zlomiti i zde platnost dosavadního práva. Církevní předpisy a právo duchovní, platné na Moravě jako v jiných zemích,⁷⁹⁾ neznaly společného pohřbívání katolíků s jinověrci. Pod obojí ovšem za jinověrce pokládáni nebyli a bývali dosud v městech pohřbíváni spolu s katolíky, třebaže pod jménem podobojích namnoze se kryli neb rozuměli protestanté. Bylo třeba zvláště nápadného, ba křiklavého případu, aby biskup a jiní činitelé si uvědomili právě tuto poslední okolnost a zaujali k ní stanovisko. Jakmile se tak stalo, objevil se biskup — jako v jiných případech — rázem rušitelem dosavadní praxe a —

⁷⁷⁾ Kroess I. 299. — Podle Wintera (Život církevní I. 149.) městská rada proti jezuitské zřídila novou školu, jejíž správu svěřila protestantskému rektorovi.

⁷⁸⁾ Kameníček, Sněmy III. str. 258-288, 457, 459.

⁷⁹⁾ Brandl, Kniha Tovačovská, kap. 219., str. 120—121. Zde se praví „Duchovní právo v této zemi jest jako jiná práva duchovní“. — A dále zajímavý pasus: „I nalezeno jest pány, aby každý kněz povinnen byl osadným svým, srovnajte se s ním v přijímání nebo nesrovnajte, všemi svátostmi kostelními služebnost činiti, zpovídati, křtíti, vzdávati, pochovávatí..., kdož toho žádost má krom rozdávání; ten, kdož by jiný obyčej měl než kněz, ten sobě toho hled tu, kdež se obejítí muož k svému spasení; tím jemu farář povinnen není.“ — Passus ten není zcela jasný. Biskup se knihy Tovačovské v sporu tom výslovně dovolával. Kameníček I. c. III. 353.

domněle novotářem.⁸⁰⁾ V říjnu 1570 zemřel v Olomouci morem Jiří Taller, evangelík, jenž poskytoval ve svém domě útulku protestantské bohoslužbě a před smrtí svou byl zaopatřen ne-katolickým duchovním z Litovle. Poněvadž zde nepochybně šlo o exponenta vysloveného protestantismu, biskup, chtěje zjednatí průchod svému církevnímu a právnímu přesvědčení, výslovně zakázal pohřbíti Tallera na některém farním hřbitově a uvědomil o tom také podkomořího, jemuž rovněž zákaz svůj odůvodnil. Rozhořčená obec zakročila u purkmistra Jiřího Gausera, jenž v důsledku toho svolal radu a vydal rozkaz, aby Taller byl přes zákaz biskupův pohřben na farním hřbitově u sv. Mořice. Rozkaz tento byl násilím a beze všech církevních obřadů také vykonán, třebaže biskup ihned proti němu písemně protestoval. Žádal radu městskou, aby se nemísila v obor jeho působnosti, ježto hřbitovy — jako jiná místa posvátná — náležejí pod správu biskupovu a ne purkmistrovu, a aby Tallera pohřbila buď na radnici, buď někde v zahradě nebo na předměstí.⁸¹⁾ Olomoučané chtěli asi urychleným pohřbem předstihnouti protesty biskupovy, zbaviti je praktického významu a návrhy jeho učiniti bezpředmětným.⁸²⁾ Biskup se však tím nedal mýlití a trval na exhumaci nebožtíka.⁸³⁾ Tím ovšem spor byl rozdmýchán do rozměrů, jež pro biskupa mohly se státi nebezpečnými. Dostavili se k němu zástupci městské rady, mezi nimi hlavně nějaký Dr. Ház a městský písař Jan, a vyhrožovali mu podobnou vzpourou, jakou nedávno zažil v Opavě, zůstane-li neústupným. Biskup však neustoupil, nýbrž prohlásil, že jest mu lehčeji vpadnouti v ruce lidské nežli v ruce boží, byť ho oni rozsekati chtěli, že mu povoliti k tomu nenáleží; chtějí-li jej zamordovati nebo zabíti, že toho vůli a moc mají; on jim sám osobně brániti se nechce, ani aby jiní jej brániti měli, k tomu přijíti, že nedá.⁸⁴⁾ K větším násilnostem nějakým sice nedošlo, ale spor byl přenesen na širší forum. Obě neústupné

⁸⁰⁾ Ve spisu prosebném podaném císaři počátkem 1571 prosí Olomoučané, aby směli dále pochovávat *„secundum veterum morem, qui tempore antecessorum reverendissimi istius moderni conservatus est.“* Nováček, Paralipomena str. 9, Přílohy č. III.

⁸¹⁾ Kameníček Sněmy III. 352/22³; Navrátil, Jesuité str. 120¹⁴.

⁸²⁾ Dle Navrátila l. c. str. 120¹⁴ Taller zemřel 20. října a hned 21. října byl u sv. Mořice pohřben. Biskupovy listy jsou datovány: podkomořímu hned 20., radě olomucké 21. — Je možné, že dopis biskupův radě ze dne 21. byl alespoň psán, ne-li dodán ještě před pohřbem.

⁸³⁾ Navrátil, tamtéž. — Německý kronikář města, protestant, dokonce tvrdí, že biskup chtěl dokonce mrtvé tělo dáti spáliti. Dudík, Sammelchronik str. 35., Str. Richter, Series pg. 205.

⁸⁴⁾ Z Kopiaře X. f. 217—224. cituje Wolný, Kirchl. Topographie I. str. 71⁹.

strany obrátily se se žalobami a stížnostmi na císaře. Biskup tak učinil 24. října obšírným listem, v němž císaři vše důkladně vysvětluje a zapřisahá jej, aby rozhodl v jeho prospěch. Městská rada pak vyslala k císaři své zástupce, kteří za ním cestovali z Prahy až do Špýru a předložili mu prosebný list, aby nedopouštěl biskupovi zaváděti v městě novoty, které mohou se státi nebezpečnými. Císař nechtěje si žádnou z obou sporných stran pohněvati, užil svého obvyklého prostředku v podobných případech. Jmenoval — „chtěje poznati základ a podstatu sporu“ — k vyšetření jeho pětičlennou komisi, skládající se ze dvou katolíků (hejtmana Zachariáše z Hradce a Jáchyma Zoubka ze Zdětína, podkomořího), a tří nekatolíků (maršálka Pertolta z Lipé na Krumlově, Albrechta Černožorského z Boskovic a Znátu z Lomnice na Říčanech), která u příležitosti zasedání zemského soudu v Olomouci po Třech králích r. 1571 měla obě sporné strany vyslechnouti. Než k zasedání zemského soudu pro nebezpečí moru nedošlo a komise se nedostavila. Tu Olomoučané předložili císaři druhý pamětní spis prosebný, v němž jej žádají, aby je alespoň do té doby, kdy komisi jmenované bude možno ujmouti se svěřeného úkolu, ponechal při dřívějším způsobu pohřbívání, který nerozlišoval mezi katolíky a příslušníky jiných vyznání. Císař nařídil Olomoučanům, aby v žádném případě nepřipustili bouří a nepokojů v obci, zvláště od cizích řemeslníků, o nichž se v obou stížnostech svých s obavou zmiňovali, a nepřekáželi biskupovi ve vykonávání jeho pravomoci. Biskupovi pak 15. ledna 1571 z Prahy oznámil, aby až do té doby, kdy jmenovaná komise bude moci věc vyšetřiti, sobě počínal dle svého svědomí. Prusinovský, jemuž byla rada sama sdělila též odpověď, kterou ona od císaře obdržela, ujišťoval na to 28. ledna 1571 Olomoucké svou přízní, ale zároveň prohlašoval, že v otázce pohřbů jim vyhověti nemůže a varoval je před dalším pohřbíváním nekatolíků na farní hřbitovy.⁸⁵⁾ Trval tedy pevně na svém stanovisku, s něhož mínil ustoupiti jen tehdy, kdyby papež neb nuntius jemu tak nařídil.

⁸⁵⁾ Nováček, *Paralipomena de vitis episcoporum*, Věstník královské spol. nauk r. 1902/XV. Přílohy č. I.—IV., str. 7—10. — Nováček zde uveřejňuje 4 listy z pozůstalosti kardinála Commendone, které vesměs týkají se otázky pohřbů. Listy tyto nebo jejich kopie zasílal biskup kardinálovi ad informandum, jak víme také odjinud. (Viz Navrátil, *Jesuité* str. 108.) Je zde otištěn list biskupův Olomoučanům ze dne 28./I. 1571 (I.), Maxmiliánův biskupovi ze dne 15./I. 1571 (II.), výtah „ex supplici libello Olomucensium“ (III.) a konečně list Maxmiliánův Vilémovi ze Špýru z 9. prosince 1571 (IV.). Mám za to, že tento dopis poslední omylem nějakým je zde datován o rok později, poněvadž věčně úplně zapadá do prvních počátků sporu, a že datum jeho jest 9./XII. 1570, do kteréž doby padá také pobyt Maxmiliánův ve Špýru. — Srovnej Navrátil, *Jesuité* 120¹⁴.

Odpověď císařova jej neuspokojovala, pokud se týče ustanovení vyšetřující komise. Bylo mu nemilo, že v ní jsou 3 nekatolíci, a podnikal ihned kroky u císaře i u nuntia Melchiora Biglia, aby byla odvolána.⁸⁶⁾ Formálně namítal při tom, že členové její jsou laici neznalí práva duchovního. Opíraje se však jinak o zatímní rozhodnutí císařské, dal 11. února všemi kazateli ohlásiti, že na příště nebudou církevně pohřbeni, kdož zemrou v heresi neb v jiných veřejných hříších, aniž by byli přijali svátosti od domácích kněží, podléhajících pravomoci biskupově. Určil však zároveň prostranné místo v okrsku městském, kdež měli býti pohřbíváni ti, jímž tím byl církevní pohřeb na farních hřbitovech odepřen.⁸⁷⁾ Místo toto bylo asi od počátku na hřbitově poblíže kláštera sv. Bernardina, určeném původně pro ty, již zemřeli morem. Tam, jak se zdá, byli už dříve pochováváni někteří méně významní protestanté, kteří zemřeli mezi tím, než od císaře přišla odpověď.⁸⁸⁾ Městská rada odkazovala tamtéž pohřby chudých katolíků, kteří nebyli v Olomouci usedlí a neměli zde nemovitého majetku.⁸⁹⁾ Mrtvola Tallerova zůstala podle všeho ještě pohřbená na hřbitově u sv. Mořice, ale od onoho osudného pohřbu a zvláště po odpovědi císařově byl asi biskupův zákaz respektován již proto, aby vyšetřování komise a konečné rozhodnutí císařské nedopadlo pro radu nepříznivě.⁹⁰⁾ Veřejné ohlášení biskupova zákazu po všech kazatelnách, jež stalo se 11. února, nepřispělo ovšem nijak k uklidnění mysli; a když v březnu 1571 zemřel soukeník Václav Čepka a rovněž nesměl býti pohřben u sv. Mořice, došlo k novým výtržnostem proti biskupovi. Přátelé

⁸⁶⁾ Císaři psal 4. února, Navrátil, tamtéž. — Sr. list Commendonovi ze dne 5. února 1571. — Navrátil, l. c. 108.

⁸⁷⁾ Navrátil, Jesuité 119—121. (Zpráva jesuity Pyrringera generálovi de Borja o tom), str. 121¹⁵. (Zpráva pana Albrechta z Boskovic o tom ze dne 16. února t. r.)

⁸⁸⁾ Sammelchronik, str. 35. — Dle ní první tam byl pohřben tovaryš pasiřský Mert.

⁸⁹⁾ Kameníček, Sněmy III. 353/3¹.

⁹⁰⁾ Sammelchronik l. c. — Protestantský kronikář a po něm Richter, *Episcoporum olomucensium series*, pg. 205 praví, že odpor lidu zachránil vykopání mrtvoly Tallerovy u sv. Mořice. — Maxmilián II. 9. pros. 1570 (1571?) píše biskupovi „de sepultura quondam Georgii Talleri, qui tandem tamen in cimiterio ecclesiae S. Mauricii sepultus est, (Nováček, V. kr. sp. n. 1902/XV. str. 10). „Historia collegii Olomucensis“ však vypráví (autorem jejím je rektor Pérez) již při r. 1570 o pohřbu Jiřího Tallera na místě biskupem vykázaném, a to za stejných okolností, o nichž vypráví se jinde, (sr. Sammelchronik l. c. Navrátil, Jesuité 120¹⁴) až při pohřbu Václava Čepka. (Kroess 345—346.) — Snad se tedy do zprávy o osudném Tallerově pohřbu anticipací dostalo u Péreze vypravování o událostech o rok pozdějších, podobných a souvisejících.

a příbuzní jeho chtěli jej převézt do Šternberka, ale k tomu zase rada nechtěla přivolit. Po osmidenním otálení a marném vyjednávání bylo se jim přece jen podvoliti nařízení biskupovu a pohřbíti jej rovněž u sv. Bernardina. Učinili tak sice bez obřadů, ale přes to okázale, za zpěvu německých, protestantských písní. Že se tak nestalo zcela klidně a bez projevů obecné nevole proti biskupovi, je samozřejmé. Došlo k bouřím, za nichž byl ohrožen také seminář biskupský v sousedství hřbitova.⁹¹⁾ Na nové stížnosti Olomoučanů i biskupa odpovídal císař jmenováním nových komisí a ke konci r. 1571 změnil své hledisko v příznivější Olomoučanům. — Biskup však pokládal spor vlastně již za vyřízený tím, že přikázal protestantům vlastní pohřebiště, s nímž se i protestanté sami konečně také smířili. Aby si jaksi vynahradili své obmezení a odstranili s něho všeliký stín a přídach potupy, konali své pohřby s největší okázalostí. V čele průvodu, jehož se zúčastňovaly cechy řemeslníků, nošen nový, červeně natřený kříž a pochodně, zpívány německé a později i české pohřební písně, nad hrobem konány modlitby i pronášeny pohřební řeči. Hřbitov u sv. Bernardina, jež nazývali potom „Gottesacker“, přestal takto býti místem méně čestným, výlučným pohřebištěm morem zemřelých, chudých a bezvýznamných. Do 9. září 1571 bylo prý tu pohřbeno na 220 lidí.⁹²⁾ Olomoučané se uklidnili a komise císařem ustanovené se vůbec nesešly. Biskup však neustával stěžovati si u císaře na zavádění nových a nezvyklých pohřebních obřadů a písní.⁹³⁾ Ještě v říjnu 1571 vymáhá, upozorněn byv na ně znovu rektorem Pérezem, prostřednictvím kancléře Pernštejna císařský zákaz jejich⁹⁴⁾, patrně však s malým výsledkem. Celkem však císař biskupovu posici v tomto zápase značně posílil a přispěl tak k jeho zakončení dosti příznivému pro biskupa. Morální opory dostalo se biskupovi i od papeže Pia V., jenž informován kardinálem Commèudone, brevem ze dne 25. března

⁹¹⁾ Ohrožení semináře, o němž vypravuje Schmidl (I. 292) a po něm Kroess (I. 346) na základě Péreze, nemůže býti v souvislosti s pohřbem Tallerovým, neboť seminář byl uveden k sv. Bernardinu až 5. února 1571. — Někteří ovšem smrt Tallerovu mylně položili až do r. 1571, po vydání biskupského zákazu z 11. února 1571. (Tak kronikář v Sammelchronik str. 35 a Richter v. Series str. 204—205) a tím umožnili, aby obě události byly uvedeny v časový vztah. — Zřejmě zaměňuje se i zde pohřeb Tallerův s Čepkovým. Připouštětí snad exhumaci Tallerovu a druhý jeho pohřeb u sv. Bernardina r. 1570 nebo dokonce až 1571 po uvedení semináře, není snad třeba.

⁹²⁾ V důsledku tak velkého množství pohřbů biskup prý přece později povolil alespoň vyzvánění. Sammelchronik l. c.

⁹³⁾ Navrátil, Jesuité 120—121, Kroess 345—346, Kameníček, Sněmy III. 353—4.

⁹⁴⁾ Navrátil, l. c. str. 126—127.

1571 chválí jeho pastýřskou bdělost a těší jej pro příkoří a nepokoje, jež mu povstaly z hájení katolického stanoviska v otázce pohřební.⁹⁵⁾ Z tohoto zájmu papeže vidno, že běželo v tomto případě o daleko více než o spor pouze místního významu.

(Pokračování.)

P. Dr. Jan Kapistran Vyskočil, O. Fr. M.:

Účast Minoritů na boji Ludvíka Bavora s papežem Janem XXIII.

(Dokončení.)

Potom vydal papež Jan 16. listopadu r. 1329 bullu slavnostní celému světu jako odpověď na appellaci Cesenovu i proklamaci Ludvíkovu, začínající slovy „Quia vir reprobus“. V této bulle papež od věty k větě vyvrací slavnostně a zavrhuje všechny bludy Minoritů odpadlých, zvláště Cesenovy, na kterého v první řadě míří už slovy začátečnými „Quia vir reprobus“.

4. Krise řádu překonána.

Nyní měl papež vyhráno. Cesena byl neškodným, nyní mohl naříditi novou volbu generála na kapitole v Paříži.

Kapitola se sešla již 10. června 1329; papež vyslal legáta Bertranda, aby uspořádal definitivně věci řádu. Generál odpadlý k Ludvíku Bavorovi, zřejmému nepříteli církve svaté, byl vyloučen z řádu a novým generálem zvolen Geraldus Odonis (Eudes) Franconys, až slepě oddaný Janu XXII. nejen rozkazům jeho dřívějším, nýbrž obhájce i soukromých sentencí Janových, jako byla na př. soukromá a jím samým odvolaná sentence Janova de visionem beatifica, kterou generál tento obhajoval i potom, když všichni byli proti ní. Kapitola tato značí definitivní zažehnání krise řádové. Řád definitivně se odkloňuje od Ceseny, ač ještě po dlouhou dobu mnozí z členů k němu tajně chovají sympatie, jak bylo viděti z jednání Minoritů v království neapolském. I královna Sancia se již neprojevuje přímo pro Cesenu, nýbrž spíše svoje sympatie přikrývá osobním odporem k novému generálu, zvláště když tento ji urazil. Ale Cesena zjevně přestal již býti reprezentantem mocného řádu, klesl na pouhého utečence a odpadlíka. Také Ludvík musil brzy poznati, že Cesenou a jeho družinou nezískal mocného spojence, nýbrž, že vzal pod ochranu jen ubohé uprchlíky, kteří nemají za sebou nic než slavnou minulost a nyní exkommunikaci církve i řádu svého. Tak vidí-

⁹⁵⁾ Podle opisu pap. breve v Kroměříži Kroess I. 346.

me potom, že Ludvíkovi také již nikterak nezáleží na Minoritech těchto, nestaví se již za ně, nýbrž jest ochoten, žádá-li to jeho potřeba, ubohé uprchlíky vydati papežské stoličce, jak o tom svědčí zvláště prokuratoria Ludvíkových poslů k Janovi i jeho nástupcům.¹⁵⁰⁾

Minorité pozbyli pro Ludvíka již toho významu, kterého on čekal, a tím též přestávají jako celek býti spojencem Ludvíkovým.

Václav Oliva:

Kacířská záplava.

Obraz z rozvrácených náboženských poměrů v době XVIII. věku
na Litomyšlsku.

(Dokončení.)

Jiří Ostrý pocházel z Hlavňova a slul původně Scharff. Jméno přeměnil si až po svém útěku z Čech do Zhořelce. Odešel tam asi roku 1725, ale každoročně se vracel do svého rodiště a lákal jiné na cestu do ciziny. Tak odvedl asi 14 osob z Hlavňova a také svou vlastní sestru z panství polického. Roku 1732 zabloudil až do Mladočova. Ale tam mezi službami božími byl od Matyáše Prense, kaplana dolnoújezdského, zachycen a do Litomyšle odveden. Při výslechu tvrdil, že je rodilým Lužičanem. Byl vyučen kamenictví, ale provozoval řezbářství a hodinářství. Před svým dopadením připravoval v Lubné k smrti Matěje Dalibora. Byl ve stálém spojení s predikantem Janem Liberdou a oddaným jeho pomocníkem. Procházel na Moravě krajem bystrickým a v Čechách poličským. Časem zapadl i do Heřmanic. Roku 1735 byl z doživotního žaláře na Špilberku, k němuž byl odsouzen, vydán klášteru Broumovskému, jakožto své vrchnosti, k dalšímu opatrování. Ale brzy z Broumova utekl a sváděl lid k tajným, nekatolickým schůzkám zase.⁷⁾

¹⁵⁰⁾ Müller ve spise svém *Der Kampf L. d. B. etc.* I. 241 a dále podává toho četné doklady. Viz *Procuratorium L. B. ve Vat. Akten* č. 1841 p. 642 a č. 1842, též *Gewald: Defensio Ludovici IV.* str. 118. Ingolstadt 1618.

⁷⁾ Když byl vyslýchán v Litomyšli po svém polapení v Mladočově o své víře, říkal s hlubokým povzdechem: „Ach můj Jesu! Ach, můj nejmilejší!“ Když k námitkám nemohl odpovědět, hledíval zádumčivě k zemi. Když od něho bylo žádáno, aby vyložil těžší některý výrok Písma sv., protože se chlubil, že má od Boha dar výkladu Písma, říkal: „Vyložte vy mně to!“ a když mu vše bylo vyloženo, dodával: „U nás to taky tak vykládají.“ Lidé si ho velice vážili a říkali o něm, že má pravého ducha a že duch Boží je v něm. *Sr. Podlahá, d. c., 52.*

Jakub Svítílů či, jak dle litomyšlského nářečí se mu říkalo, Snitili, pocházel z Řetové, studoval původně v Litomyšli u Piaristů a potom v Hradišti, načež stal se učitelem ve Věčově za Jimramovem. Pak přidržel se tajných nekatolíků a zdržoval se nějaký čas v Mlčkově u sedláka Jakuba Proksy. Vázal a prodával knihy, jako evangelia, kalendáře, modlitby. Znal dosti obstojně latinsky. Proto předstíral, že studuje. Nekatolíky odváděl do Vrbovce v Uhrách. Podobně činil i mladší jeho bratr Pavel. I ten vázal knihy a bludařské spisy jak mohl, šířil nejen v okolí Litomyšle a Heřmanic, ale i v Dobrouči, kde byl chycen a knihy byly mu vzaty.

Vavřinec Pakosta býval mlynářem v Kamenném Sedlišti a zavilým nepřitelem katolíků. Kde mohl, šířil blud. Byl proto tedy vícekrát trestán, ale nepolepšil se. Byl odveden k vojsku, ale desertoval a konečně r. 1733 uprchl do Saska. Ale hned roku následujícího se vrátil do Čech a vzal s sebou ženu a děti. Podobně počínal si i bratr jeho Jiří Pakosta, rovněž mlynář a zároveň pilař, jenž usadil se po útěku z Čech ve Zhořelci. Oba Pakostové časem se vraceli a pro svůj blud na Litomyšlsku agitovali. Roku 1734 potloukali se i na Heřmanicku.

Stejně počínali si také Václav Vopálka, který byl tkalcem a pod záminkou, že prodává plátno, roznášel nekatolické knihy, a krejčí Matouš Paďour. Byli usedlí po odchodu z Čech v Lužici, ale více nežli tam zdržovali se v Čechách, hlavně na Litomyšlsku.

Tím v letech 1725—1735 vytvořila se na Heřmanicku opravdová záplava tajných nekatolíků, kteří na oko stavěli se upřímnými syny katolické církve, ale zatím sváděli kde koho k odpadu od ní. Středem jich byly Heřmanice, Horky, Zálší a Voděraďy. Proto duchovní práce heřmanického faráře byla marnou. Až tu náhle, když totiž polapen byl r. 1733 jako účastník těchto nekatolických schůzek i heřmanický katolický učitel Jiří Bečička zároveň se svými bratry Mikulášem Bečičkou z Chotěšin a Václavem Bečičkou z Horek a mimo to když od r. 1725 vrchnostensťi poddaní na Heřmanicku stále a čím dále více utíkali do ciziny, nastalo přísné vyšetřování, či, jak se dí v aktech, inkvisice polapených a po dlouhém uvažování i jich odsouzení.

K prozrazení došlo tím způsobem, že roku 1733, dle pokynů vládních, byla vrchností na celém panství litomyšlském prohlášena generální prohlídka knih, a to ve všech domácnostech a u všech lidí bez výjimky. Stalo se tak z toho důvodu, že r. 1732 v základě působení různých protikatolických agitátorů a doličováním blaha, jež přistěhovalce ve Zhořelci a na jiných místech

v Lužici čeká, nastala hromadná emigrace z tohoto panství do Gerlachsheimu a v následujícím roce tato emigrace přes zákaz vrchnosti se opakovala. I bylo tedy vrchností pátráno po příčinách tohoto na jiných panstvích v podobných rozměrech nezvyklého zjevu, z čehož vzalo podnět ono nařízení o prohlídce knih, při níž došlo se k překvapujícím výsledkům a pak ovšem také důsledkům.

Alespoň dr. Antonín Rezek dle dějepisce Bílka a jiných píše: „Knih bylo na celém panství nalezeno mnoho. S vinníky, dle velikosti přečinu nebo zločinu, bylo různě naloženo. Největší však justifikace byla provedena v Heřmanicích. Zde asi u 40 sedláků shledány knihy evangelické, ba na 30letého Josefa Hájka i udáno, že přispěl penězi na vydání Vratislavského zpěvníků. Za to při prvním výslechu byl na zem povalen, šaty s něho strhány a po 2 hodiny, t. j. od 10—12 dopoledne mrská n tak, že přítomnému missionáři sželelo se ho a pravil k němu: „Tolik jsi vystál a přece jsi ještě tvrdohlavý.“ Při druhém výslechu dostal ještě více. Pak byl zavřen do vězení se všemi společníky, z nichž mnohým nedařilo se lépe. V tuhém žaláři byli Jan Hajný, Mikuláš a Jan Andrlé, Mikuláš Marchulík, Jiří Ostrovský, Matěj Precký, Václav Kavka a Jan Jiřícký⁸⁾ přikováni a od vojáků až do zakrvácení bití tak, že v jejich ranách, poněvadž jich nikdo neošetřoval, červi se jen hemžili. Jan Jiřícký do zvláštní bedny musil strčit hlavu a nohy tak, že jenom zadek mu vyčníval. I byl tak dlouho bit holí, až smyslů pozbyl. K tomu všemu musil zaplatiti 100 zl. pokuty. Matěji Preckému odňat statek, odhadnutý za 200 zl. Mikuláš a Jan Andrlé musili složit pokuty po 50 zl. Bez bití toliko penězi pokutováni byli Jakub Čapek, Jakub Šlegr, Václav Němec a Jiří Andrlé, kteří zaplatili po 100 zl. Jiří Čapek musil dáti 150 zl. Věznění netrvalo stejně dlouho. U některých 7 neděl, u jiných čtvrt léta a snad i déle. Všickni pak byli propuštěni na revers, že se po celé příští pololetí každého měsíce budou zpovídati. Ale oni neposlechli a katolíky se nestali. Proto v krátkém čase znovu byli zatčeni a majetek jim zapečetěn. K novému výslechu vedeni byli nepochybně do Litomyšle, k tehdejšímu děkanovi Zikmundu Adamovi Náchodskému z Neudorfu. První výslech potrvál tři hodiny a zajatí tušili si nedobře. Proto pokusili se o útěk, kterýž zdařil se toliko Josefu Hájkovi s 8 soudruhy. Ostatních asi 30 sousedů heřmanických bylo odvedeno na vojnu a ženy jich načas zavřeny. Také tři 18leté dívky z Heřmanic⁹⁾ pokusily se

⁸⁾ Sr. Bílek, d. c. 273.

⁹⁾ Mezi nimi byla Marie, dcera Matyáše Strnada. Sr. Bílek, d. c. 274.

o útěk. Ale byly chyceny a v žaláři ukrutně mrskány. Na spoutané jich nohy stoupl si jeden pochop, druhý držel hlavu a třetí mrskal.“

Tím ovšem na Heřmanicku hlavní proud protikatolických agitátorů a jimi svedených vinníků byl na krátký čas zastaven a dalšímu jeho šíření byla položena „mocná“ „protiváha,“ ale nebyl nadobro odstraněn, jak jasno z dob následujících a zvláště z roku 1745, kdy dle výslechu Václava Litochleba ze dne 1. června je zcela jasno, že protikatoličtí agitátoři objevili se na Heřmanicku zase a to v dosti značném počtu a šířili mezi lidem zapovězené knihy, nic nedbajíce na přísné tresty, jež na podobné činy byly stanoveny. Alespoň Litochleb doznal nepokrytě, že prodával tyto knihy do Horek, Chotěšín a do Sloupnice,¹⁰⁾ tedy do míst bezprostředně v okolí Heřmanic se nalézajících. Proto potrestání heřmanických z roku 1735 nemělo vlastně žádného jiného praktického výsledku, leč že nekatolíci nescházeli se více v Heřmanicích, ale v osadách sousedních, a to až do doby tolerančního patentu, kdy mnozí z nich přihlásili se k evangelíkům reformovaným¹¹⁾ a jiní zabředli do náboženského blouznílství. Tím teprve záplava kacířská byla svedena jednak do středu náboženství státně dovoleného a jednak vybočila ve směr, jehož zánik sám sebou byl neodvratným.

* * *

Původní, pokud vím, zpráva o krutém potrestání 40 heřmanických sedláků z roku 1735, kteří svodem protikatolických agitátorů dali se nalákati v okruh nekatolíků, nalézá se v Přídavku německého vydání (z roku 1739) spisu J. A. Komenského, nadepsaného „*Historia persemtionum ecclesiae bohemicae iam inde a primordis conversionis suae ad Christianismum, h. e. anno 894 ad annum usque 1632,*“ t. j. „Dějiny o pronásledování církve české, a to od počátků obrácení se ku křesťanství, t. j. od roku 894 až do roku 1632,“ či určitěji do roku 1648, kdy kniha tato po prvé byla vydána u Wechela ve Frankfurtě. Odtud přešla pak zpráva tato do všech českých dějepisných děl od dob nejstarších až po Denisovy „Čechy po Bílé hoře“¹²⁾ a všude

¹⁰⁾ Sr. Bílek, d. c. 294; Rezek, d. c. 112.

¹¹⁾ Roku 1782 bylo v Heřmanicích 220 katolíků a 166 protestantů a na celé farnosti mimo Voděrad 1790 katolíků a 836 protestantů. Ve Voděradech bylo 100 katolíků v 17 domovních číslech a 256 protestantů ve 43 domovních číslech.

¹²⁾ D. c. I, 389—390 s poznámkou, že justifikace heřmanická prozrazuje jakési zuřivé šílenství pronásledovatelů, jakési kruté pomatení, jež zmocňuje se lidí nepatrných, vzdoruje-li se jich moci.

byla vykládána, ba namnoze přímo i využívána v neprospěch katolické církve s mnohými důraznými poznámkami o kněžské nesnášlivosti, náboženském fanatismu a p.

Nedá se ovšem upříti, že trest heřmanických nekatolíků dle názorů nábožensko-právních naší doby, byl-li ve skutečnosti takovým, jak Historie jej líčí, zasahal příliš daleko a hraničil s krutostí Neronovou. Pravím, byl-li ve skutečnosti takovým, jak Historie v Přídavku, jenž ovšem nepochází od Komenského, jej líčí, neboť jest známo, že spis tento není právě nejobjektivnějším, jedná-li se o katolíky a katolické kněze, ježto účelem jeho bylo podnítiti nekatolickou cizinu proti katolíkům v Čechách a zprávu samu nelze již dle pravdy zkontrolovati, poněvadž jak vyšetřující akta u farního úřadu v Heřmanicích, tak u vrchnostenského úřadu v Litomyšli i s rozsudkem nejsou více k dispozici.¹³⁾ Alespoň v Heřmanicích zničili je r. 1758 Prušáci a v Litomyšli správa panství, jež staré dokumenty z dob minulých zaprodala v XIX. věku papírníkům na výrobu nového zboží. Proto nezbyvá, než německému Přídavku Historie věřiti v celém rozsahu tak dlouho, dokud nebudou nalezeny listiny, jež by „justifikaci“ heřmanickou podrobněji osvětlily, buď ve směru kladném, t. j. potvrdily zprávu Historie, anebo ve směru záporném, t. j. přísný rozsudek v mírnější zkorrigovaly.

Než, i kdyby „justifikace“ heřmanická zůstala úplně beze změny, t. j. v plném svém nynějším znění, chceme-li souditi spravedlivě, nemůže za ni býti k zodpovědnosti volána katolická církev, neboť justifikace tato nebyla činem jejím, ale činem moci státní. Vždyť stát to byl, jenž císařským reskriptem ze dne 28. prosince 1725 a guberniálním patentem pražským ze dne 29. ledna r. 1726 podobné jednání vrchnostem přímo nařizoval a vnucoval tak, že dějepisec dr. Rezek píše: „Užitek z podobného přísného trestání nekatolíků měly toliko: 1. Sasko a zejména Prusko, kam mnoho tajných nekatolíků uprchlo, 2. církve augsburská i helvétská, k nimž celá řada nových věřících přistupovala a 3. náboženské blouznílství. A na církvi panující či katolické jen z toho skvrna zůstala. Neboť, ač ne ona, ale stát to všecko nařizoval, propůjčily se některé církevní orgány, protože státem byly k tomu donuceny, světské moci ku provádění ukrutností, kteréž se základními ideami křesťanství naprosto se nesnášely.“¹⁴⁾

Ostatně justifikaci samu neprováděli kněží, kteří jenom kacíře

¹³⁾ Sám Denis, hugenota, t. j. evangelík reformovaný, přiznává, že „některé podrobnosti srdce rozrývající, jež uvádí Historie, jsou smyšleny“. Čechy po Bílé hoře, d. c. I., 49.

¹⁴⁾ D. c. 67.

z rozkazu státního vyšetřovali, ale vykonávali ji vrchnosti světské, jakožto nadřízené úřady svým poddaným, a potrestání kacířů musilo v každém případě býti schváleno mocí státní.¹⁵⁾ Mimo to protestu církve proti podobnému krutému jednání s nekato-
líky stát vůbec nedbal, jak toho dokladem je spor pražského arcibiskupa Khünburga s císařem Karlem VI. o způsobu, jakým kacíři mají býti souzeni a odsuzováni. A konečně v té době, kdy katolík Karel VI. zuřivě nakládal v Čechách s tajnými nekato-
líky, stejně krutě protestanti v Anglii nakládali s katolickými Irčany na doklad, že hmotná síla státu vždy a všude hledí ovládnouti tužby a snahy duševní...

Frant. Václ. Peřinka:

Oč mezi biskupem Stanislavem Pavlovským a Žďárem činiti bylo.

1588—1598.

Vypravuje o tom dějepisec kláštera a města Žďáru, dr. Bedřich Drož stručně, hlavně čerpaje z klášterního žďárského diplomataře posledního cisterckého opata Steinbacha a z církevní topografie benediktina Řehoře Volného. Majíce po ruce expedit kanceláře biskupa Stanislava Pavlovského, můžeme o událostech vypravovati zevrubněji. Věci jsou totiž zajímavý nad pomyšlení.

Oprava nad klášterem žďárským patřila rodu pánů z Kunštátu, kterýž rod založil dva cistercké kláštery, ve Vizovicích a ve Žďáře. Z moravských Kunštátů přešla na syny Jiříka z Poděbrad a dědičně dále na vévody Münsterberské, potomky krále Jiříkova. R. 1588 kníže Karel Münsterberský na hradě Šternberku postoupil celé právo nadační a ochranné ke Žďáru olomouckému biskupovi Stanislavovi II. Pavlovskému. To bylo počátkem dlouhé řady mrzutostí, neshod a svízelnů jak pro biskupa samého,

¹⁵⁾ Alespoň „Hrdelní a soudní řád“ Josefa I. ze dne 16. července r. 1707 ve článku 19. v § 2 nakazoval: „Kacířství, jež není ničím jiným, než tvrdošíjně přijatý a hájený blud v oboru věroučném, náleží sice, a to z důvodu, že jedná se při něm zcela určitě o přijetí klamné nauky, před církevní soud, ale poněvadž veřejně zamítnuté a prohlášené kacířství považoval vždy Jeho Veličenstvo za zločin proti státu (crimen contra statum), má na příště každé kacířství dle tíže okolností, svodu jiných, a pro rušení veřejného pokoje (ob perturbatam tranquillitatem publicam)... býti trestáno soudy světskými a to trestem ztráty života, anebo jinými tresty tělesnými.“ Sr. Jaksch, d. c. III, 289.

tak i hlavně pro klášter žďárský, dokládá dr. Drož. A také pro městečko, dodáváme my.

Kníže Karel Münsterberský měl úmysl zbaviti se svých práv na Žďár, neboť neměla pro něho hospodářského významu. Na jaro r. 1588 sešel se biskup Stanislav v Kutných Horách s Vilémem z Rožmberka, a mezi řeči dověděl se od něho, že miní se ucházeti a dáti jednati s knížetem o tom, aby právo své fundátorské na kláštere žďárském převedl na rod rožmberský. Biskup odpověděl panu Vilémovi, že by mu toho věrně před jinými přál, ačkoliv také biskupovi někteří přátelé knížete navrhovali postup těchto práv, aby se urovnala pře, která byla mezi biskupem a knížetem o nějaké manství biskupské. Biskup však přes to chtěl panu Rožmberkovi k tomu dopomoci. Při dalším jednání s přáteli knížete se biskup sice dověděl, že se smlouvy s Rožmberkem nebude asi nic, přece však by rád se svými plány ustoupil a práv žďárských dopřál panu Vilémovi. Posílá proto k němu služebníka svého Valentina Laubana (byl to německý sekretář biskupa Pavlovského, právník), aby s ním pojednal o fedruňku té věci, ale také o přimluvě u císaře, aby potvrdil všeliká privilegia a výsady biskupství olomuckého. Lauban nesl s sebou pro umění milovného vladaře domu rožmberského dary: dva obrázky z Vlach, které byly biskupovi přineseny od kardinála Medices, velikého knížete florentského. (Datum na Kroměříži 7. května 1588. Kop. 16 fol. 118v—119v).

Bylo by zajímavé odpověděti na otázku, proč se oba tito, bez odporu velicí a významní mužové ucházeli o fundátorská a opravní práva klášterská, která nenesla nijakého užitku a která, kdyby se měla vykonávati v intencích církevních, působila jen mrzutosti a trampoty svým nositelům. I Rožmberkové i biskup byli vzdáleni kláštera a jeho statků, Žďár jim byl, tak řečeno, z ruky. Klášter byl na českých hranicích, statky klášterní byly roztroušeny po Moravě i po Čechách, ba, i tři vesnice ve Slezsku patřily pod opatovo poddanství. Rožmberk chtěl snad jen zvětšiti svůj vliv. Jiného důvodu nevidíme. Nasvědčuje tomu i to, že plánu svému dal tak lehkou padnouti, jako by se byl nikdy neobíral touto myšlenkou. I biskupovi šlo o zvětšení vlivu. Důvody k tomu byly ryze náboženské, reformační, obranné proti luterství, výbojné na posílení katolicismu. Biskup se nehnal za hmotným ziskem, jak ukazuje další vývin této věci. V listě, poslaném panu vladaři pánů z Růže, píše sice, že očekává návrhu knížete Münsterberského, aby sporné biskupské léno bylo mu dáno v dědictví, a směnou za to že má ten klášter se svým příslušenstvím k biskupství olomuckému býti připojen; tomu nemůžeme rozuměti tak, že statky kláštera žďárského měly se státi stolním statkem

biskupským, ale klášter měl býti tak biskupským, jako před tím byl kunštátským. Ukáže nám to smlouva sama. Oč tedy šlo biskupovi? Na patronátech klášterských bylo dosti kněžstva, opat byl podacím pánem několika far a jakmile by fundátorská práva přešla na biskupa, měl tento rozhodný vliv na obsazování farářských míst. Proti vůli biskupově nemohl zaujati faru kněz buď nábožensky podezřelý nebo přímo kacířský. Když pan Vratislav z Pernštejna měl veliké těžkosti s obsazováním far na svých početných patronátech, pověřil r. 1580 částečně, r. 1582 pak úplně biskupa Pavlovského vykonáváním patronátních práv na rozsáhlých dominiích perňštejnských na celé Moravě. Od té doby vykonával biskup ostře rekatolisaci nejen na svých farách, ale také na farách perňštejnských. (Viz dr. Navrátil, Jesuité olomoučtí, I., Brno 1916, str. 245.) Nyní mu šlo o rozšíření vlivu také na fary žďárské, neboť ani opat nebyl vždy zárukou pravověrnosti svého kurátního kněžstva a vesnických poddaných. Za chvíli to ukážeme na řádových bratřích ve Žďáře samém.

Práv na Žďár dostalo se biskupovi smlouvou ze dne 30. listopadu 1588. Smlouva je urovnáním sporů mezi biskupem a knížetem Münsterberským. R. 1583 zemřela paní Kateřina Berkovna z Dubé a z Lipého, v Slezí kněžna Münsterberská a hraběnka Kladská a na Šternberce. Od biskupství olomuckého držela na dobu života svého manství: zámek pustý a ves Medčlice, městečko Domštát, ve vsi Madějovicích devět člověků, Novou Věsku, Rejhartice, Dobrou Lhotu, Krakovice, Skřípov, Bělou, Hečendorf, ves pustou Bušovec, Hraničné Kunčice, Gerhartice. Toto léno mělo se vším svým příslušenstvím spadnouti na biskupa jakožto odúmřel na přímého feudálního pána. Manžel, kníže Karel se po její smrti uvázal v toto manství, práva k tomu nemaje, a biskupovi toho nechtěl napravit. Biskup jej pohnal před kroměřížský manský soud z 25.000 hřiven grošů českých širokých. Pohnal jej také druhým půhonem, že statku toho nechce vydati k držení a spravování hofrychtýři dvoru biskupského, jenž podle pořádku práva manského měl manství spravovati až do rozeznání pře. Manství toto dal kdysi biskup Marek v léno panu Václavovi Berkovi z Dubé a Lipého a na Šternberce. Kníže Karel uváděl, že dědicem po jeho manželce je jeho a její syn Jindřich Václav a že se v léno uvázal jménem tohoto syna. Kníže věděl, že léno odumřelo, že nebylo dáno dědičně i na potomstvo ženské linie pánů z Dubé, věděl také, že podle pořádku práva manského byl povinen o nové udělení léna pro svého syna žádati biskupa, který ovšem nebyl vázán ani právem manským ani jinou právní normou statkem tímto mládenečka obvěniti. Protože však manský statek byl cennější a výnosnější než fundátorské a ochranné

právo na kláštere žďárském, a biskup byl by manského statku k své ruce beztak nedržel, nabídl mu výměnou za manství svá práva na Žďáře. Biskupovi tato práva, jak jsme již ukázali, měla vysokou cenu morální. Proto se na manském soudě biskupském v Kroměříži v první týden adventní r. 1588 smluvil s knížetem o směně, zvláště když vladař Rožmberský, neznámo z jakých příčin, o klášterní práva už dbal pramálo. Kníže dává biskupovi právo své dědičné fundátorské na Žďáře, kteréž po páních předcích svých, slavných paměti knížatech Münsterberských a páních z Kunštátu zdědil. Při smlouvě byli přítomni kněz opat žďárský Tomáš, kněz Jiřík převor, a kněz Lukáš, bratr toho konventu. Tito se přiznali, že právo fundátorské ukládá klášteru povinnost slušně vychovati pány fundátory s jistým počtem osob a koní, kdybykoliv bytovali na kláštere, že fundátoři mají právo na odumřel po opatech v témž kláštere prostředkem smrti s tohoto světa sešlých a na poplatky za potvrzení a dosazování jich na opatství. Opat i konvent hned při smlouvě se zavázali, že o těchto povinnostech srovnají se s biskupem v jistém čase.

Kníže Karel se zavázal, že při páních stavích markrabství Moravského při nejbližším obecném sněmu spolu s biskupem bude jednati, aby klášter a jeho statky nadále náležely nikoli k zemskému soudu, ale k biskupskému soudu manskému.

Naproti tomu biskup, děkan a kapitula kostela olomouckého postupují knížeti ono výše uvedené manství, o které šli půlhonové, v dědictví a v dědičné držení, nic, ani povinnosti manské si tam nepozůstávajíce a nezanechávající. Podmínkou jest však svolení stavů moravských, aby tento druhdy manský statek náležel k soudu zemskému, a schválení smlouvy císařem. Jakmile svolí stavové i císař, bude smlouva vtělena do desk zemských. Za potvrzení smlouvy a za vklad do desk zaplatí kníže útraty společně s biskupem. Kníže propustí opata i konvent z přísahy a povinnosti, kterými jsou mu povinni, vydá také biskupovi všecky majestáty, privilegia, listy, smlouvy a jiné listovní spravedlnosti, kteréž na ten klášter má po svých předcích. Proti tomu biskup a kapitula dá statek manský vymazati z desk manských a na půhony dá zapsati poklid.

Císař Rudolf II. potvrdil smlouvu na hradě pražském v pondělí po neděli provodní (30. dubna) 1590, nařídív současně nejvyššímu komorníkovi a sudímu na Moravě, aby vtělili smlouvu i s císařským potvrzením do zemských desk beze všeho zmatku a všeli jaké odpornosti. (Listina je v Steinbachově sbírce pod č. 133, opis v arcib. arch. krom. Registra manská, 14 fol. 94 sq.)

Potvrzení nedalo na sebe dlouho čekati, protože biskup podnikal různé kroky a hledal různých přímluv u císaře, obávaje se,

že by bez potvrzení smlouvy neměl na Žďáře nijakých práv. (Kop. 28 fol. 135 v.)

Dr. Drož k tomu dokládá, že opat Tomáš a konvent ke smlouvě nesvolili prohlašující, že celá ta věc přičí se starým a mnohokráte slavnostně potvrzeným výsadám klášterním. Jakou smlouvu měl před rukama Drož, nevíme, ale opis v arcibiskupském archivu kroměřížském výslovně tvrdí, že opat i konvent povinnosti své přiznali a uvolili se srovnati se s biskupem o budoucí formě jich plnění. Po našem soudu nebylo ani příčiny protestovati proti smlouvě. Měli přece mniši určité závazky, oproti svým oprávcům a fundátorům, a dokud se na ně neuvalovalo nových povinností, dokud se nezatěžovali novými břemeny, bylo jim přece lhostejno, komu tyto povinnosti odvádějí nebo plní. Závazkem byla povinnost, a dával-li klášter určité dávky knížeti Münsterberskému anebo knížeti-biskupovi, to bylo přece na povinnost a závazek úplně bez vlivu. Oprávněný mohl tyto dávky cedovati osobě jiné právě tak, jako jí mohl cedovati aktivní pohledávku v hotovosti. Myslím proto, že náš opis, který nese i opis schválení Rudolfa II., je věrný. Však i podle Drože protestoval opat jen v mezidobí mezi sepsáním smlouvy a jejím potvrzením císařem. Vyloučeno to není, ač nemáme zpráv, že by se biskup byl pokoušel na nějaký způsob snést se s opatem Tomášem o plnění závazků oproti fundátorům. Leč snad i biskup vyčkával schválení smlouvy, a Tomáš opat protestem dodatečně, po podpisu smlouvy podaným, proti smlouvě remonstroval. Snad chtěl snížit své a konventní povinnosti na míru nejmenší.

Jisto je, že biskup počal se ve svá nově nabytá práva uvažovati ještě před schválením smlouvy. První, co žádal, byl soupis všech usedlých poddaných ve vsích klášterských a z nich plynoucích důchodů vrchnostenských. Potřeboval zajisté podkladu pro další jednání o dohodě s opatem a konventem. Opat Tomáš odepřel. Stanislav Pavlovský mu pohrozil sesazením, nevyhoví-li, a oznámil mu, že za tou příčinou přijede osobně na Žďár. To bylo začátkem zimy r. 1591. Opat nečekal příjezdu nového fundátora, ale uprchl do Čech, kde jej přijali ve Vyšším Brodě cisterciáci do kláštera jako spolubratra. Pochybuji, že utekl den před příjezdem biskupovým, jak píše Drož, protože Pavlovský vydal v sobotu po novém létě (3. ledna) 1592 „list na obeslání všech lidí z městeček a vesnic poddaných a ku klášteru žďárskému náležitých,“ ve kterém jim oznamuje, že kněz opat z hodných a slušných a důležitých příčin z toho ouřadu zsazen a zbaven jest. Biskup všem poddaným poroučí, aby se postavili na klášter na den slavnosti svatých třech králův. Tam jim bude uvedeno a předloženo, jaká toho další potřeba jest. Biskup nepochybuje, že znajíce

věc slušnou a povinnou býti, v tom se zachovají volně a poslušně. (Kop. 30 fol. 1v.)

Zatím počal však celý tento spor bráti na sebe vážnější tvářnost i ve Žďáru samém. Konvent objasnil totiž svým žďárským poddaným stará a tak často slavnostně potvrzená práva, výsady a svobody kláštera a spojil se s občanstvem žďárským k boji proti biskupu, maje v úmyslu neohroženě se hájiti proti poškozování privilegií klášterských. Tím ovšem napjetí mysli značně stouplu a při nahromadění tolika hořlavé látky dostačila malá jiskérka, aby vášně rozkvašeného lidu vyšlehly v mohutný plamen vzpoury. Biskup den před třemi králi r. 1592 skutečně přijel na Žďár. Provázelo jej několik kanovníků. Přijeli ve skvostných kočárech. Biskup poručil před farou zastaviti, sesadil faráře žďárského, cisterciáka Jana Hurtu, a dosadil na faru světského kněze Václava Claveidesa. Mniši v klášteře byli totiž nespolehliví a nevedli řádného života. („Die ungehorsamen und liderlichen Mönche von Saar,“ píše o nich rytíř Chlumecký, Carl von Zierotin, Brno 1862, str. 113.) Lid shromážděný před farou veřejně reptal a hrozivě si počínal. Biskup rozhodil mezi zástup několik hrstí peněz, lid se utišíl a biskup odjel se svým průvodem do kláštera. Tam ustanovil hned administrátora na místě sesazeného opata, ale nedopustil volby opata, ba ani administrátora nejmenoval ze žďárských cisterciáků. Byl dosazen dosavadní děkan u Panny Marie v Kroměříži, kanovník olomoucký Lukáš Laetus. Poměry na západní Moravě nebyly novému administrátorovi neznámé, protože před r. 1586 byl farářem v Kdousově a zároveň ve Velkém Oujezdě u Mor. Budějovic a děkanem bitovským. Tato znalost poměrů stejně jako důvěra v jeho náboženskou spolehlivost a schopnost diplomaticky vystupovati, padaly jistě u biskupa na váhu při tomto osobním opatření. Jako nebylo v řadě schopné osoby na farářský úřad, tak nebylo ani schopného řeholníka na hodnost opatskou.

Na druhý den předvolal biskup na klášter celou obec žďárskou, rychtáře i konšele, a zajisté také obce poddanské, které už před týdnem sezval do Žďáru. Lid se shromáždil pod lipami před konventem, kde mu administrátor Laetus sdělil, že byl jmenován správcem kláštera a jeho statků a že biskup očekává poddaných ve velkém sále klášterním, hotov jsa přijati od nich přísahu poddanství. Zástup vyslechl administrátora, žádal několik minut na rozmyšlenou, a po krátké poradě sdělil, že neuznávají biskupovy svrchovanosti a že držíce se svých starodávných práv a svobod nebudou nikomu jinému holdovati, než žďárskému opatu a konventu. Na to se zástup obrátil ke klášterní bráně, že se rozejde. Brána však byla zavřena a střežena biskupovými vojáky ozbro-

jenými puškami a mušketami. Několik chasníků vniklo do klášterní kovárny, a pobravše tam kladiva a železné tyče, počali zběsile bušiti do biskupské stráže, až ji odzbrojili, vyvalili vrata u brány a rozběhli se do městečka. Biskup přenocoval ještě v klášteře, ale hned za svítání příštího rána odejel lesními cestami, sebrav veškerý kostelní poklad, opatské klenoty a jiné drahocenné věci s sebou, což mu právem fundátorským bylo dovoleno.

Biskup nemínil poddati se. Na klášteře zůstal kanovník Lukáš Laetus jako administrátor a biskup zastavil se v Brně, kde ve čtvrtek po třech králích prohlédl si klášterský dům žďárský (na nynějším Zelném trhu č. 11, majetek obchodníka hudebními nástroji a houslaře Lídla) a dal zinventovati věci a nábytek. Inventář má kulturně-historickou cenu, proto jej uvádíme celý: Tři koflíky, dva stříbrné a jeden pozlacený; dvě velké konve, jedna na pět, druhá v půlpáta másu; jedna konev třímásní a druhá ve tři másy (je v tom rozdíl? patrně!); dvě polomásní konvice, 7 velkých mis, 3 prostřední mísy, 2 křenové mísy, 6 cínových talířů, 3 měděné medenice, mosazný svícen o třech ramenech (? v rukopise „rernách“), kotel, 2 panvě, rošt, ložní šaty, v panském pokoji dvě duchny a jedna spodní peřina, 2 polštáře a 1 poduška, 1 cvilichová cícha a 2 kmentové prostěradla, .cíška kmentová, cícha, 2 ubrusy, 3 ručníky, v druhé komoře čelední šaty, 3 peřiny a 1 polštář, 2 prostěradla, 4 stoly. Obilí se našlo: pšenice 3 mety 8 měřic, žita 13 měřic (met měl 32 měřice). Rystuňky se vším příležitým na 8 koní, totiž 8 caňkami, 8 šorcí, 7 párů rukavic, 4 páry ručnic. (Kop. 30 fol. 3 v.)

V Brně se biskup nebavil. Odejel hned na svůj statek Chrlice, kde byl už ve středu na noc. V Brně v domě žďárském inventoval z jeho rozkazu biskupský úředník. Na Chrlicích čekali na biskupa již klášterní poddaní z Hrušovan (v okrese židlochovském), kteří postavivše se před biskupem slíbili mu člověčenství a na předložení biskupovo připověděli, že budou bráti pivo z jeho chrlického pivovaru. Z Chrlic jel biskup na Vyškov, kam si zavolal klášterské poddané z Kučerova. Postavili se před ním, slíbili člověčenství a připověděli, že budou bráti pivo z biskupského pivovaru vyškovského. Postěžovali se také, že bývalý opat Tomáš je jim dlužen 63 a půl zlatého za pšenici, kterou od nich koupil a kteráž jest nyní v Brně v klášterním domě. Biskup žádá administrátora Lukáše Laeta, aby pšenici zase prodal v Brně na rynku a z toho kučerovským poddaným zaplatil. Ovšem jen tak, může-li se bez toho obilí obejít.

Biskup končí pak svůj dopis takto: Bylo by za dobré, abyste do těch vesnic sjeli, strany takových spravedlností i jinejch věcí radou svou je podělili i ochránili, též ouřady obnovili, i sice, co

potřebného uznáte, nařídili, tak, aby tíž lidé klášterští, že oprávdovou ochranu mají, poznati mohli. Kněz Tomáš pak, poněvadž se takové nevážnosti dopustil a se překryl, poručte se na něj pilně ptáti a doptajíc se, jeho nám na Kroměříž odešlete. (Kop. 30 f. 3.)

Vidno z toho, že některé dědiny uznaly biskupa hned svojí vrchností. Někteří měli na to dobré příčiny. Na př. Hrušovanští. Sotva biskup odejel z Chrlic, odeslali mu na Kroměříž opisy svých nadání, aby je potvrdil jako jejich fundátor a vrchní pán. Poddaní páně Frydrychovi z Žerotína, pána na Židlochovicích, vstupovali jim hlavně v právo odoumrtí, chtějíce je přivésti k přesuzování k právu brněnskému. Biskup je 25. ledna 1592 odkázal na administrátora Laeta, aby ve všem hledali jeho rady a pomoci, a jen, kdyby jim nastala důležitá potřeba, budou se moci utéci a odvolati k biskupovi, jakožto vrchnímu pánu a fundátoru. (Kop. 30 f. 23 v.)

Jednalo-li se o poddané hrušovanské s panem Frydrychem, nevysvítá z listin, které máme po ruce. Administrátor však neopustil svých poddaných a pan Frydrych nechtěje vyvolávati sporů s biskupem, požádal jej, aby mu k panství židlochovskému postoupil Hrušovan, za které chtěl dáti mu směnou jinou vesnici. Ale na směnu nedošlo. Biskup podle smlouvy s knížetem Münsterberským nesměl od statkův toho kláštera pod propadením práva kolátorského dopustiti se nijakých prodejů, zástav ani směn, ba nesměl tak učiniti ani předešlý fundátor, kníže sám. (Kop. 30 fol. 83 v.)

Administrátor Laetus se sice bývalého opata Tomáše doptal, ale osoby jeho nemohl se zmocniti: nepostavil jej tedy na Kroměříž před biskupem. Dal-li mu pokoj Tomáš, přece jen cisterciáci nebyli spokojeni, ani ne tak žďárští, jako z jiných klášterů. Biskup také chtěl naočkovati na pláň náboženského a řeholního života ve Žďáře čerstvý roub, ne sice v osobě opata, ale hlavně chtěl omladiti konvent dobře zachovalými bratřími z některého jiného cisterckého kláštera. Na Moravě Velehrad mu jich dodatí nemohl, proto se obrátil do Zbraslavi u Prahy, kde cistercký klášterní chrám byl ochráncem hrobů posledních Přemyslovců. Biskup žádal opata zbraslavského, měl-li by některé příkladné a pobožné bratry té řehole, aby je v nedostatku bratří konventních ve Žďáře poslal tam. Opat sice takových neměl, neboť kázeň byla uvolněna i ve Zbraslavi, přece však ujal se bratří žďárských proti biskupovi a uznámil na Žďár, že tam přijede a bude klášter visitovati, ba dosadí také opata.

Biskup se o tom dověděl od ouředníka, kterého dosadil na Žďár, aby po boku administrátorově spravoval pozemské statky

klášterské. Byl to Kašpar Štysl z Blyšic a na Templi (což bylo léno biskupské ležící v Maletíně), před tím biskupský hejtman na Kroměříži. Bylo sice již ke konci roku, cesta ze Zbraslavi na Žďár ne zrovna příjemná, ale biskup přece jen se domníval, že opat mohl by přijeti. Proto dne 18. prosince r. 1592 nařídil Štyslovi, aby nikoho do kláštera nepouštěl, byť by to byl opat nebo kdokoli jiný. Kdyby přijel, má mu dáti se odpověď, že ani kněz administrátor ani Štysl nemají o tom od biskupa nijakého poručení a nemohou, ani nesmějí nikoho pustiti do kláštera. Chtějí-li přece klášter visitovati, aby toho hledali při biskupovi, jakožto fundátorovi. Pavlovský takových bezbožných a rozpustilých kněží v klášteře žďárském trpěti nechce, tedy ani ne je přijíti. Tak prý je nejlépe odbude. Ale i kdyby měli snad poručení císařské, netřeba se na tom urážeti. Žďárský klášter není komora JMC. a proto by si mohli takové psaní císařské opatřiti jen nepořádně a na omylnou zprávu. Ať jim tedy Štysl ani neotvírá, a kdyby chtěli jeti k biskupovi, ať mu to zavčas oznámí. Biskup přikládá list papežskému nunciovi, který má Štysl hned po zvláštním poslu poslati do Prahy. Byl však ještě biskupovi na starosti výstupný cisterciák Jáchym, o kterém nařizuje ouředníkovi, aby jej dal zavřít do kamrlíka a žaláře mnišského a dobře strážiti, aby nemohl ujíti. Ve vězení má jej opatřiti in pane et aqua tantum (jen chlebem a vodou). Druhého jeho tovaryše má poslati ihned opatu v Sedlci a odeslati s ním psaní o jeho nemravích a neřádném chování. (Kop. 30 fol. 209.) (Pokračování.)

Jos. Vojáček:

Klášter Augustiniánů bosáků v Lysé nad Labem.

(Pokračování.)

R. 1722 dne 25. června koupil Lysou ze záliby honební hrabě František Josef Czernín z Chudenic; Špork si ponechal pouze Bon repôs s čižbou (aucupium); annalista podotýká jasně, že Bonrepôs v nynější podobě vystavěl nákladně arcibiskup Příchofský.

P. Maxmilián již od r. 1716, sídlil „na odpočinku“ v Lysé, ale ve skutečnosti věnoval se s nejpilnější snahou zvelebení a rozšíření kláštera; pobyt v Lysé byl mu dovolen císařským reskriptem, jenž byl v archivu uložen pod značkou C. I. 9.

Na severní straně vyprosil si po celé délce kláštera, kostela a hřbitova 1½ lokte z veřejné cesty — bez služebnosti — jižní frontu domu prodloužil o dvě klenuté celly, před nimi k severu

postavil ambit a zařídil v nich všechno příslušenství. Jeho práci zarazila nejprve konsistoř a pak nemoc. „Podagra, jež se obrací k žaludku“ skličila jej tak, že z Prahy přivolaný znamenitý lékař Karel Demaggi zjistil stav beznadějný! Pražský převor hned poslal do Lysé výborného bratra, P. Amanda od Jména Ježíšova, P. Emericha od s. Kasimíra (Václav Svoboda z Radotína), a lékárníka bratra Vojtěcha od Zvěstování P. M. (Leopold Kostecký z Brandýsa nad Labem).

Umírající P. Maxmilián svěřil P. Amandovi všechny záležitosti kláštera i svoje plány, zapřísahaje ho, aby svědomitě dokonil započaté dílo.

Umřel 20. ledna r. 1727 a jako věrný člen bratrstva sv. Anny na Zderaze výslovně žádal, aby byl pohřben v kostelíčku před oltářem této světičky.*)

Dle přání nebožtíka P. Maxmiliána i na výzvu hraběte zůstal P. Amandus v Lysé představeným a s ním P. Jan Nep. od s. Martina a P. Gelasius od s. Aloisia, kteří oba konali farářské horlivě služby kaplanské.

P. Amandus počal se neodkladně starati nejen o rozšíření budovy, ale i o confirmaci residence se šesti kněžími. Jeho podnikavost a neúnavná vytrvalost byly podporovány neobyčejnými vlastnostmi ducha, jimiž dovedl svoje okolí takřka opanovati a každého pro svůj náhled získati; bylať mu každá překážka příležitostí, ukázati svou novou a vítěznou duchapřítomnost. Měl mnoho a mocných přátel. Byl císaři Karlu VI. osobně znám a kdykoliv k audienci připuštěn, rovněž byl oblíben i u manželky jeho, Alžběty Kristiny, jež byla štědrá dárkyní řádu. Jakožto znamenitý hudebník na loutnu-mandolu, byl zván „Kaiserlicher Lautenschläger“.

P. Amandus dokázal, co chtěl, byť se i konsistoř nebo vláda bránily proti zřízení nových, přespočetných klášterů.

Nejprve bylo velkého zastání třeba u konsistoře. Obrátil se tedy na vdovu po vrchním radovi Hannelovi, jenž kdysi podporoval na studiích chudého žáka Fricka, který zatím již dospěl úřadu arcibiskup. kancléře. Přímluva patrně pomohla, neboť generální vikář a světící biskup Daniel de Mayer osobně gratuloval Amandovi k dobrému výsledku. Proto ale přece konsistoř pokračovala „v olověných botách“; ba najednou objevila se v Lysé komise: Jan Ritter, kanovník staroboleslavský, P. Adrián od sv. Michaela,** pražský převor Antonín Molinari, děkan poděbradský a vikář Hájek z Čelákovic. Předvolán byl též místní farář, aby znovu dosvědčil 21. července 1730, že kostelíček P. Marie na zámku nenáleží pod jeho pravomoc; — další jednání již dobře

*) Oltář i obraz sv. Anny daroval sem asi r. 1713. duchovní Payrle.

**) rodem Jan Roland z Tábora.

dopadlo a za nedlouho souhlas arcibiskupův došel. Pak byl P. Amandus stále na cestách mezi Prahou a Vídní, jednáje s úřady státními. Nejvyšší kancléř království Českého František Ferdinand hrabě Kinský, jeho zástupce hrabě Vilém Kolovrat i ostatní členové české kanceláře: hrabě Kořenský z Terešova, hrabě Šlik, Wiedmann, Hotovec, August de Hub, Turba a Jordán byli vítěznými zástanci této záležitosti. Audience u císařských manželů korunovala výsledek a 9. dubna 1731 měl P. Amandus císařský diplom v ruce, že povolen jest hospic pro 6 kněží, zajištěný 24.000 zlatými, a to s prominutím všech tax — na 300 zl. r.

Nyní zbývala ještě cesta s diplomem na konsistoř, k místodržitelství a do zemských desk; vše bylo hladce urovnáno, jenom na místodržitelství taxu 40 fl. neodpustili. Celé jednání ukončeno bylo diplomem ze dne 25. května 1731.

Výsledky Amandovy práce budily úžas úřadů i jiných klášterů, ale také i závisť a úštěpky pražských bratří, kteří teď chtěli fondy lysského kláštera obrátiti na konvent pražský. Sám Špork byl hrdou radostí naplněn, že jeho „založení“ tak prospívá a byl by dal pro klášter všechno! P. Amandus dovedl si také přízeň hraběte udržovati; nejen dle ujednání jednou týdně, ale vícekrátě sám od sebe o šesté hodině již byl na Bonrepu, a sloužil mu ranní mši sv., aby hraběte překvapil svou úslužností. Při honbách svatohubertských míval slavnou mši a kázání. Pravidelným společníkem na honbách, rybolovu a j. radovánkách byl P. Josef od Ježíše Marie; narodil se r. 1680, 29. června ve Vltavotýně, jako syn purkraběte. Jeho pravé jméno bylo: František Moučka. Zemřel v Lysé 1751. Byl prvním střelcem do terče. Hrabě často zval Augustiniány na hostiny, které slavíval na Bonrepôs; na př. na sv. Havla byl oběd pouze z nachytaných ptáček připravený. — kdyby se mělo na každého hosta dostat jen půl sýkorky. Na sv. Martina přišla na tabuli hraběcí pravá, česká martinská husa. Tak neustálým stykem společenským udržovali si Augustiniáni přízeň zakladatelovu.

Hrabě daroval lysským Augustiniánům celou fundaci (20.000 zl. r.) na Vysoké.

Těžko souditi o tom, co Šporkovi dodnes vytýkají, že totiž s velikášským gestem štědře rozdával vysoké summy, ale v pochybných pohledávkách; s Vysokou to skoro tak dopadalo! Známý Dr. Neumann de Puchholz šťval klášter do nákladných sporů o Vysokou a když si bratři vzali advokáta jiného, Dra Felixe z Prahy, Neumann obrátil se mstivě proti nim.

P. Amandus dal zhotoviti malou a velkou pečeť lysského kláštera, na níž byl vyobrazen sv. Jan Nepomucký, držící obraz P. Marie staroboleslavské.

Před znakem P. Amanda vynořoval se nový, vábný sen: velký, slavný klášter, jaké prý jsou v cizině, okrasy a hloubky celého kraje, pomníky vzdělanosti několika věků. Podle návrhů P. Amanda zhotovil vlašský stavitel z Prahy Bartolomeo Scotti plány (1733.) a předložil je tehdejšímu pánu lysskému, hraběti Czernínovi, který byl jimi překvapen a nadšen, ač litoval zastavené vyhlídky, o níž ho velká stavba připraví; ale svolení dal. Nikdo netušil, že to bude poslední dobrodíní, klášteru prokázané. Za několik dní po svém synu Václavovi, na cestě ke korunovací polského krále, zemřel ve Vídni hrabě Czernín v náručí P. Amanda; pitvou prý bylo zjištěno, že zemřel „na dva polypy v srdci.“ Okamžitě ujížděl P. Amandus do Prahy, po 40 hodin bez odpočinku, aby ubohé paní šetrně zvěstoval hroznou tu zprávu.

Započaly se tedy 26. března 1733 kopati základy, ale s velkými potížemi, neboť do rozhasené opuky a do zasutých lomů nemožno bylo zapustiti pevné základy pro vysokou budovu. Bylo nutno hledati pevný, skalnatý spodek a k němu se prokopávati až 12 loktů do hloubky. Proto bylo zapotřebí většího stavebního místa a P. Amandus jel za hraběnkou do Karlových Varů a vyprosil si darem od ní „spodní cestu“, která z města pod samým klášterem vedla směrem k západu do polí.

Potřebné peníze vypůjčil si P. Amandus od bratrského kláštera ve Vídni a sice 5.000 zl. r. na roční splátky „s úrokem,“ což nebylo právě bratrské.

Stavba tak rozlehlá žádala skoro nepřemožitelných obětí a dle „Úctů stavebních 1733—41.“ zachovaných na lysské radnici pozorujeme, v jakých nesnázích rodina Augustinská často úpěla. Zedník dle délky dne měl 24—27 kr., polír 36—42 kr. Stavitel si svoji odměnu občas vybíral; stavitel Scotti konventu ještě 500 zl. půjčil! Dlouhé dříví plaveno bylo na vorech z Borohrádku a nauta — plavec — dostal 68 zl. Cihly kupovali z Prahy, z Nymburka; tašky z Litovle od Boreckého a Budkovského; kámen a vápno vozili také zápští, přerovští, čelákovští, selčanští a Toušenští sousedé.

Neznámý dobrodinec — hrabě? — daroval 2.000 zl. Pater Martin dal 40 zl., pražští Jesuité půjčili 500 zl. Soused Vojáček 60 zl., kovář Koutský 50 zl., r. 1738 zase hraběnka darovala 1000 zl. Přišla dokonce taková nouze, že v červnu, červenci a srpnu 1734 prodali postupně francouzské knihy, celkem za 1200 zl. A když prodali také za 1½ zlatky — starou almaru — bylo snad nejhůře! Malíř František Vogl dostal za vymalování kostela 110 zl., za evangelisty a doktory 48 zl. (r. 1740.), štukatér od hlavic 60 zl. Soused Loudil přivezl z Prahy „velký obraz“ — od Reinera — a dostal 46 kr. Jelínek přivezl z Vy-

soké tři vozy mramoru, pak dlaždice mramorové z Prahy; dlaždič dostal 22 zl. R. 1741 přivezl hospodský z Nebořad u Děčína oltářní kameny; za 4 apoštoly v sakristii dostal štukatér ještě 20 zl. Pozlacení „Božího oka“ bylo za 8 zl. Dle seznamu archi-
valii má býti mezi listinami také plán (delineatio) celé stavby i s okolím, ale nebyl nalezen!

K rozšíření pozemku koupěn byl nejprve pod klášterem domek sedláře Dusila, který si ztěžoval, že se mu kamení, ze základů vyházené sype na viničku; domek stál celých 50 zl. Pak vykoupěn jiný malý domeček a velký dům lysského stavitele Hebka, kdež také mniši po čas stavby zůstávali a měli dokonce i malý refektář, v kterém se i vznešeným hostům líbilo. Nahoru do kostela chodili po dřevěných schodech. Později přikoupili ke klášteru ještě více domků a viniček. Když se jednalo o prodej domku s Bendlem a jeho spolumajitelem, přišly také ženy jejich a hrozným křikem chtěli jednání přerušiti. Koupěn byl tedy pro ně dům Kučírkův s vinicí, kdesi západně od kláštera. Kučírkovi pak koupili od obce místo „u pastoušky“ za 10 zl. r. Když dosáhly základy úrovně země, ptali se otcové řeholníci zakladatele hraběte Šporka, na který den by si přál míti slavnost kladení základního kamene; byl určen 11. říjen 1733. Když biskup Jan Rudolf Špork přijeti nemohl, pozván byl vyšehradský děkan Ditrich z Lilienthalu*), který skutečně přijel a byl hostem paní hraběnky Czernínové na zámku. Z pražského konventu na Zderaze přijeli 4 kněží, 3 klerici a 2 fráteri. Ráno o 9. hodině přivedl farář Werner z kostela na náměstí procesí do kostelíčka P. Marie na zámku; po kázání odešel průvod ke stavbě. Do dutého mramorového kamene byla vložena cínová krabice s ostatky svatých. Hrabě Špork, veliký mecenáš myslivosti, vložil tam „roh sv. Huberta,“ znak to řádu jím založeného, vlastní pamětní peníz se svým obrazem a konečně pak přidána listina s obvyklým tehdy chronografem:

aVspICe DIVIna gratIa et sVbse-
qVa gratIosa mVnIfICentIa Domini
de Sporck etc.....
sVrreXIt noVa fapriCa DIVo Nepo-
MVCeno ConVentVs LIssensIs eIVs
DIVI tItVLo In Regno prima.

Kámen jest zazděn v severovýchodním rohu vedle hořejší fortny. Při slavné mši sv. hráli hudebníci hraběte Czernína z Konic pod taktovkou Filipa Kreutzbergra, řiditele kůru z pražského zderazského kláštera. Slavnost zakončena hostinou v zámku.

*) nazvaný: „druhý zakladatel Vyšehradu“.

Toho roku 14. července uzavřel farář Werner s řeholníky smlouvy o výpomoci v duchovní správě.

V listopadu r. 1733 byla stavba zhruba hotova. Tu naskytla se příležitost k založení knihovny, která se během krátkého času stala chloubou kláštera. Hraběnka Khüenbergová roz. Czernínová prodala klášteru knihovnu po zemřelém arcibiskupovi Khüenbergovi za 2.200 zl. i s pěknými skříněmi, z nichž jedna jest nyní v řiditelně zdejší měšťanské školy chlapecké. Knihy samy prý měly cenu nad 5.000 zl. r. Bratři se usnesli na doplňování knihovny věnovati základ 1.000 zl. r., dar to Filipa Lobkovice, nejvyššího komořího. Mívali též svého vlastního kniháře; v pozdějších letech sestavil P. Štěpán od sv. Antonína dvojmo úplný a přehledný seznam kněh. Dle přípisu dp. arciděkana Pekárka, narodil se v Kutné Hoře 16. listopadu 1745 Antonín, Josef, Tadeáš, Ignatius, Leopold, syn urozeného a statečného rytíře, pana Antonína Josefa Chlumčanského z Přestavek, pána na Hosticích a manželky urozené paní Josefy Antonie, rozené Obitecké z Obitce. Kmotrem byl stat. rytíř, pan Josef Obitecký z Obitce; svědkové: Václav Obitecký, baron z Obitce, na Klukách a Chválovicích; vysoce urozená slečna Františka Raubenhauptova, baronka ze Suché. Křtil v chrámu P. u sv. Jakuba Václav Jindřich Erythrei, arciděkan kutnohorský. Týž P. Štěpán od sv. Antonína zemřel jako vojenský kněz kdesi v Uhrách 28. ledna 1780. v cizích službách. Poněvadž toho roku bylo až do vánoc teplo, pokračovala stavba tak, že na Štědrý den večeřeli bratři již v novém domě.

Počátkem roku 1734 přistoupil P. Amandus ku vrcholu svých tužeb — dosáhnouti počtu 12 osob a titulu skutečného konventu. Podal žádost 4. května 1734 a začal usilovně pracovati. Ale hned u prvního referenta ve Vídni zle pochodil a byl zahrnut výčitkami o podvodu a úskoku, jimž chce revers na 6 kněží překročiti. Vrchní kancelář Frant. Ferd. Kinský s Vilémem Kolovratem vyjednali mu však u císaře audienci, při které P. Amandus použil neslýchané podnikavosti a vynalézavosti; o své záležitosti napsal jednu žádost co nejstručněji, několika jasnými větami, druhou žádost pak napsal obšírně se všemi formalitami tehdejšího vysokého slohu (*stylo, in dicasteriis usitato*).

Předstoupiv před Karla VI., oznámil mu, že podává o téže věci dvě žádosti najednou a na vybranou. Na to děl císař s úsměvem: „Toť zcela nový způsob podávání žádostí.“ Vztáhl ruku po stručné žádosti a jediným pohledem přehlédl její obsah. Pak vzal si též druhou žádost a kynul knězi na rozloučenou, s ujištěním své přízně; totéž slibila i císařovna. Ostatní úřady P. Amandus obcházel, ovšem již jako vítěz, jemuž nelze odpírati.

Arcibiskup podal své dobrozdání o konventu 18. října t. r.

V dubnu 1734 koupil hrabě Špork Lysou zpět z téměř insolventní pozůstalosti Czernínovy, a to hospodářsky velmi zanedbanou. Dal zasypati hradní příkopy a zřídil parkové nádvoří mezi zámkem a klášterem. Jednání o velký konvent protáhlo se ovšem ještě do roka, ale po opětné audienci 2. května 1735 odnášel si P. Amandus císařský diplom a povolení ku koupi pozemků. Do desk zemských dal vložit 40.000 zl. klášterního majetku. R. 1736 řídil klášter lysský P. Archangel od sv. Daniele, Moravan Vilém Weidhofer, nar. v Jihlavě r. 1702, který svou obezřetností přišel na advokátské, již zmíněné šmejdy Dr. Neumanna. R. 1737 dostavoval se severní trakt kláštera, i bylo nutno sbořiti starodávnou rotundu sv. Desideria, jehož socha byla však v novém kostele s význačnou úctou umístěna. Hrabě dal též svolení ku prodloužení budoucího kostela i za cenu krásné vyhlídky ze zámku do Polabí.

Pražský malíř Špizar (Spitzer) vymaloval refektář se znaky hraběte Czernína, jenž tuto práci platil. Zakladatel kláštera, hrabě Ant. Špork nedočkal se ukončení svého díla, neboť dne 30. března 1738 zemřel tento vznešený mecenáš všemožných šlechtických snah a umění; na smrt jej připravil P. Josef od Ježíše Marie. Mrtvola byla v sále vystavena po dva dny, nepřetržitě slouženy zaň mše sv. a konečně třetího dne místní farář Werner, řeholníci a nesčetní věřící doprovodili zesnulého „až ke křížku za Koncem“ (směrem k Nymburku). V Kuksu nádherná hrobka přijala v cínové rakvi tělo velkého dobrodince. Brzy na to ztratil konvent silného zastávce. Dne 21. dubna zemřel ve Vídni místokancléř hrabě Vilém Kolovrat.

Nový majitel hrabě Karel ze Sweerts-Šporku půjčil bratřím na stavbu kláštera 1.000 zl. r. bezúročně a tábořský konvent bratrský 2.000 zl., takže pokročila stavba na východní (hlavní tehdy) frontě k úplnému zakončení a na štítu postavena byla ohromná socha sv. Jana Nep. V archivu byly uschovány dimissoriales (25. VI. 1738) od Jesuitů v Kutné Hoře pro Františka Nováka, jenž přestoupil k Augustiniánům a stal se lékárníkem, přijav jméno bratr František od Srdce Ježíšova; narozen byl v Praze I. roku 1710 15. listopadu a zemřel ve Lnářích 1. VIII. r. 1777.

Časně z jara 1739 byl P. Amandus již opět u hraběte Sweerts-Šporka, poraditi se o stavbu nového kostela „dle vkusu a přání pana patrona.“ Hrabě půjčil 12.000 zl. bezúročně a svolil, aby se zbourala druhá staročeská památka, kostelíček P. Marie, což stalo se po velikonocích. Z kostelíčka odnesli a ve velkém kostele uctivě „pro památku starých zakladatelů“ postavili dva

náhrobní kameny, jeden s lilíí ve znaku, druhý se třemi šípy (tres cuspides). Škoda, že další popis chybí a nelze určit přesně jména oné rodiny; a ještě větší škoda, že při bourání klášterního kostela v době nedávné, kameny ony přišly úplně nazmar. Služby B. se zatím konaly v loretánské kapli, kterou hrabě klášteru daroval i s kryptou.

Do stavby chrámu pustil se člen proslulé pražské stavitelské rodiny, Vlach Anselm Loragho a polír Jan Ihlavec z Prahy. Poněvadž bylo nutno prostranství kolem kostela rozšířit, daroval hrabě místo před kostelem na západní straně. Koupil též za 200 zl. vinici pod Klášterem na stráni, k čemuž si bratři koupili ještě vinici Duchačovu a Červinkovu.

Dne 3. září přijel do Lysé biskup hrabě Jan Rudolf Špork, šestý syn marnotratného a výstředního Ferdinanda Leopolda Šporka z Heřmanova Městce, tedy přímý bratranec tehdejší majitelky zámku; posvětil tři zvony: sv. Jana (178 lib.), Václava Vojtěcha (93 lib.), malý zvonek z Lorety, který prý byl v Lorettu italském posvěcen a dotýkán a zvonilo se naň „proti kroupám“; pro novou potřebu byl přelit. Za zmínku stojí nehoda jednoho zedníka „melioris oris quam artis“, který se pouštěl také do klenby, ale všechno mu spadlo! V novém kostele udělali výklenek pro památnou sochu sv. Desideria z rotundy a přenesli na význačné místo obraz sv. Anny, který míval P. Maxmilian Dubský tak rád. Památek a dobrodinců si bratři uměli skutečně vděčně vážit, proto se jim darů sešlo v tak hojné míře, že byl chrám už napřed vším výborně opatřen, o čemž později více najednou.

Dokončení svého díla nemohl býti přítomen sám P. Amandus, byv odvolán do Vídně k úřadu provinciála; na jeho místo přišel P. Vavřinec od sv. Stanislava (Vojtěch Höffer z Lišova). P. provinciál přijel však do Lysé opět 23. července 1740 ku svěcení základního kamene nového kostela; zdá se, že se tato slavnost jaksi opozdila a byla dodatečně za velice slabé účasti a všedního dne, v sobotu odpoledne 23. července vykonána bývalým arcibiskupským kancléřem a pak děkanem od sv. Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi, Janem Frickem. Z jara dokončil pražský malíř Reiner obraz sv. Jana pro hlavní oltář a dostal odměny 400 zl., k čemuž P. Amandus přispěl 100 zl. V srpnu začal pražský malíř Vogl malovati klenbu kostela (první zázrak v Káni Gal.), později pak maloval i v knihovně a dostal za to od P. Amanda zlaté hodinky s budíkem, (dar to hraběnky Kolovratové) konvent přidal 10 zl. Na jaře započato v kostele s prací štukatérskou a zároveň konány sbírky na varhany a přijímány darem spousty železných prutů na mříže, kování a zámky. Současně

dostavoval hrabě Sweerts-Špork po 20 leté přestávce nový kostel farní, a to pod vedením místního stavitele Hebka.

Oba kostely byly skoro stejně hotovy a zároveň vysvěceny; ale tentokrát se bratři opozdili. Dne 30. července 1741 vysvětil biskup, bratr J. Rudolf Špork farní kostel za asistence „alumnů zbraslavských“ a zpěv gregoriánský obstarali zdejší bratři. Za tři neděle, dne 20. srpna t. r. vysvěcen byl týmž biskupem kostel klášterní. Obřady počaly o 6. hodině ráno v lořetě za asistence farářů místního Wernera a liběšického Jiří Paroubka. A. Amand byl ovšem zase přítomen a z pražského konventu přišlo 7 kněží, 2 klerikové a 2 bratři. Zpěv si opatřili zdejší bratři opět sami. Hlavní oltář byl zasvěcen Narození P. Marie a spolu sv. Janu Nepomuckému; vpravo byl oltář sv. kříže a Panny Barbory, vlevo oltář sv. Anny, před nimž byly brzy na to znovu pochovány ostatky P. Maxmiliána Dubského. Na hřbitůvku „cleganter“ kázal benátský kaplan Jan Kříž. Slavnost byla zakončena pontifikální mší sv., k níž se ještě dostavil brandýsský vikář Josef Hořícký, nový farář kostomlatský Josef Břežanský a Čapek, kaplan z Proseku. Pak vystrojil hrabě slavnou hostinu v zámku; ale někteří hosté raději se uchýlili na pohodlnější a příjemnější oběd do kláštera. Byl to hrabě z Klenové na N. Benátkách, farář z Bříství a ze Sadské. Odpoledne bylo biřmování. Kostel byl dlážděn mramorovými dlaždicemi (bílými a tmavými), a okrášlen nádhernými vykládanými dveřmi u sakristie, které věnoval pražský konvent. Nyní jsou v lysské zámecké kapli. Tou dobou byla získána a hypotékárně zajištěna kolovratská starodávná nadace.

(Pokračování.)

Z francouzských relací v českém povstání.

(1618—1622.)

Z francouzských archivů podává P. Augustin Neumann, O. S. A.

Úvodní stat zpracoval Jan Tenora.

(Pokračování.)

Za takového nátlaku veřejného mínění stával se král Jakub velmi vrtkavým. Francouzský vyslanec oznamoval o tom následující doklady: Proti Unii trval na svém odmítavém rozhodnutí a byl velmi rozhorlen na Fridricha, že chtěl pomoc od Turků, a svému vyslanci v Cařihradě poručil, aby to všemožně překazil, ježto by turecký vpád do Uher byl povel, aby se proti nim postavilo celé křesťanstvo, — potají však podporoval Bethlena Gabora a snažil se utratiti všechny cařihradské jesuity pod záminkou, že jsou

ve spojení s velkým vezírem a císařem, — v tom prý je asi návod benátského vyslance v Londýně. Prohlašoval, že chce býti dobře se Španělskem, jak z obavy před velkým loďstvem španělským a před jeho možným útokem na Irsko nebo Skotsko, tak i proto, že pořád ještě nepřestal usilovati o španělský sňatek, ač již se tušilo, že k němu nedojde, třebaž ještě sliboval španělský vyslanec králi věno v obnosu dvou milionů ve zlatě; — již se totiž povídalo, že Španělsko jen proto vyjednává o sňatek, aby král anglický byl zdržen od pomoci Fridrichovi. Ale také prý král Jakub poslal vyslance do Turecka, Polska a Dánska se vzkazem, že styky se Španělskem ho neodvrátí od pomoci Fridrichovi. Puritani počítali že při možném konfliktu s Francií bude na straně krále anglického polovice Francouzů, a král tomu věřil, — než tyto výpočty pokládal francouzský vyslanec za bludné (č. 71).

Pravda však bylo, že v Anglii rostly sympatie k Fridrichovi až k nadšení, hlavně u puritanů, kteří po některých úspěších Fridrichových věřili, že bude jistě císařem, že v Německu bude katolictví úplně zničeno, načež že přijde na ně řada i v jiných státech; přišel prý čas k zapuzení modlárství a zničení papeže. Král k tomu mlčel, ale zdál se mlčky souhlasiti. V takové náladě protikatolické v Anglii viděl francouzský vyslanec nebezpečí i pro Francii, neboť se mluvilo hlasitě po celé Anglii, že ani Hugenoti nedají se lehce upokojiti, budou-li protestanté míti úspěch. Anglický král (dle relace francouzského vyslance) stranil koncem dubna Fridrichovi již zřejmě, když tehdy bylo sebráno asi 12.000 liber, sám král naléhal, aby oněch najímaných 2000 pěších šlo co nejdříve do Čech a sliboval při dalších úspěších také sám pomoc; (č. 72) — ale najímání se protahovalo a ve Skotsku nemohli býti hotovi, takže vojsko neodjelo do Čech ještě ani koncem května; — jaké pak bylo, o tom velmi nepříznivě psal francouzský vyslanec: byla to hotová sebranka a mezi 900 muži v pohotovosti byla prý polovice kapesních zlodějů (č. 76). Ale při svém stranění Fridrichovi nechával si král zároveň zadní dvířka; nechtěl se pro něho přece ještě vysloviti přímo proto, aby prý neučinil z války v Německu válku náboženskou a nevyvolal spojení katolických knížat potud nerozhodnutých. Takto mínil ukonejšiti katolické panovníky, proti nimž vystupoval jen nepřímě. Španělů se ještě bál, ale aby moc jejich byla rozdělena, snažil se, by příměří jejich s Holandskem bylo přerušeno, ve Francii chtěl viděti zmatky a k tomu pracoval, a v Německu toužil, aby podlomil vliv papežův, jehož chválil proto, že s pomocí svou císaři váhá (č. 72). Zase tedy jen prospěchářství, sobectví a pokrytectví určovalo politiku anglického krále.

Když Francie v dubnu 1620 vypravila slavné poselství do Německa, pozorovala jeho účel Anglie nedůvěřivě a podezřívavě,

— jakoby jím chtěla znesvářiti Unii. Také vyslanec Fridrichův Donin sesiloval se své strany tuto nedůvěru a podezření a přikládal králi francouzskému špatné úmysly (č. 72). Král Jakub čeliti tomu minil vlastními vyslanci do Německa, — ale aby sám dostál svým závazkům k Unii, jak se toho její zástupce dožadoval, k tomu se nechtěl odhodlati. Francouzský vyslanec soudil, že dostane asi jen pěkná slova, a další jednání s Uníí, že vezme na sebe Henry Wotton, který právě byl poslán od krále ve zvláštním poselství do Německa a pak měl jíti až do Benátek; byl prý nejzuřivější puritan a zapřisáhlý odpůrce Francie, — odkud soudil francouzský vyslanec, že anglický král nemá žádných mírumilovných snah (č. 76). Vskutku strana Fridrichovi Falckému příznivá vším úsilím tlačila krále k tomu, aby konečně postavil se přímo na stranu Fridrichovu a jej ze všech sil podporoval. Aby toto nebezpečí pro rod Habsburský bylo odvráceno, byl poslán od španělského krále do Anglie hrabě Gondomar, jenž plně byl si vědom vážnosti svého poslání. Dospěv do Londýna sám se přesvědčil, jak nesnadná úloha byla mu svěřena; v Anglii nedělali si nic z toho, nastane-li roztržka se Španělskem, ano přáli si války s ním.¹³⁾ Gondomarovi záleželo v těchto obtížích na tom, aby si získal krále, a aby ho udržel při dosavadní jeho politice. Jak se mu při tom dařilo, sděloval Tillières do Francie (27. květ, 1620); viděl při všem jednání krále anglického jen neupřímnost, vrtkavost, obojetnost. Při audienci hned vytýkal král Gondomarovi, že poslal svému španělskému králi list, v němž nazýval krále anglického zrádcem, zlomyslným mužem, jenž nezná dostáti slovu svému, že nebude proti katolíkům a že nebude pro Fridricha. Král ujišťoval, že není zrádcem, ale připouštěl, že byl oklamán zrádci, mezi něž čítal arcibiskupa canterburského, jehož nazval bezbožným puritanem,¹⁴⁾ a markýze Buckinghamu, — a za chvíli tohoto markýze objal! Proti Fridrichovi ozval se král ostře: nazval jej bezbožným uchvatitelem, jehož věc je špatná, prohlásil, že mu nikdy nechce pomoci, a přiznal, že spravedlivě jest, aby Čechy byly císaři restituovány. Dodal pak, že ho Unie prosila o pomoc, ale že jí neposkytne, a v tom smyslu že své královské slovo zachová; — španělský vyslanec ať to jen napíše svému králi. Gondomar na to odpověděl, že Španělsko nežádá nic jiného, než co král právě řekl, jak dokazuje pamětní spis, jejž mu s sebou přináší. Vyslanec francouzský, jenž ve své relaci k tomu poznamenával, že naproti tomu Donin ubezpečoval Unii, že Anglie jí pošle pomoc, považoval to všecko za frašku a za náladový projev krále, jenž je mrzut, že nemá zpráv o poselstvu francouzském do Němec, a jenž si myslí, že svým diplomatickým jednáním o španěl-

¹³⁾ Gindely, u. m. II. 43.

¹⁴⁾ Srov. Gindely. u. m. II. 50.

ský sňatek bude držeti Španělsko na uzdě. Na druhé straně byl zase rozzuřen, že dostal ostrou upomínku od Unie, a přísahal při druhé audienci španělského vyslance, že nebude pomáhati Unii, a žádal, aby to bylo oznámeno králi španělskému; při tom podotkli že Fridrich opustí Čechy, ale že císař udělí mu titul krále falckého! Také tento projev anglického krále posuzoval vyslanec francouzský jako šalbu, která má za účel vzbuditi žárlivost Francie; — vůbec viděl u krále všude jen neupřímnost a zlomyslnost a za doklad toho uvádí, že se chce hraběti Gondomarovi zavděčovati, ale snad prý dělá tak proto, aby proti němu poštal anglickou vefejnost (č. 76.)

Doklady.

70.

Z instrukce dané legaci Angoulemově.

Poměr francouzského vyslanectví vídeňského k Bedřichovi a Ferdinandovi II. Bedřich a protestantská knížata německá. Pomlouvání katolíků. Vzkaz Unii. Savojsko pro císaře.

Duben, 8, 1620, Fontainebleau.

(Tamže, us. fr. 3973, fol. 9b—13a).

Il es oray qu'elle prevoit, qu'il sera difficile par douceur de faire desister Monsr. l'electeur pallatin de la possession qu'il a prise du royaulme de Boheme accompagnée des honneurs et marques souveraines de la royauté, aussy lesdits ambassadeurs n'entreront en ce particulier devant ladicte conference, crainte que les obstacles qui s'y rencontreroient soient cause de retarder ceste action, ainssy l'empereur ou ses ministres refusent d'entrer en pour-parler devant que ledit electeur ait remis toutes choses en leur premier estat pretendant ses droits et sa dignité y avoir este notoirement blessées. Ils luy en remonsteront ses inconveniens, et le priant de donner cela au publicq, et a luy mesme luy feront cognoistre l'avantage qu'il en recevra tant par l'assistance des associez que parce qu'il justifiera ses intentions et desseins a la confusion de ses adversaires.

Et d'autand que Sa Maté a fait refus de donner le tiltre de roy audit Sr_ electeur non obstant qu'il luy escript plusieurs fois en ceste qualité et que d'autres de la religion catholique n'ont pas esté si considerez a l'endroit de l'empereur et par consequent qu'elle ne peu trouver bon qu'ilz l'aillent visiter pour ne luy laisser ce desgoust, ne luy donnant ce tiltre et d'ailleurs ne faire ce desplaisir et prejudice a Sa Mté imperiale, de quoy Ste Catherine a eu charge d'exposer ses raisons aux conseillers dudict electeur, ils se feront informer de luy, de l'estat des affaires de Boheme,

de la disposition dudit Palatin et par son organe luy feront porter ce qu'ils estimeront devoir estre representé sur le subject de leur commission pour d'avancer les effects, ou et ainsy qu'ils ingeront convenable.

Sa Maté se persuade facilement que plusieurs princes de la religion protestante ne prendront plaisir a l'accroissement dudit electeur, celuy de Saxe en est des premiers et d'autres qui comme electeurs favorisoient ses desseins pour tenir affaires en balance ne le feront sy volontiers en qualité de roy tant par emulation et ialouzie de son pouvoir que pour crainte que la creance des calvinistes odieuse a aucuns s'estende a leur detrimment. Ce qu'estant recognu dudit electeur comme il a ia quelque subject de s'en deffier, le rendra plus enclin a consentir ladicte communication et aux conditions qui seront en icelles trouvera raisonnable. Il ne faut douter pareillement que les apprests des princes et estats catholiques en mesmes temps dedans et dehors l'empire, la trefve faite naguere avec le prince de Trans[s]ilvanye et les estats du royaume de Hongrie, la declaration de Sa Majeste de laquelle ils ont desia le vent, si non l'entiere assurance avec la monstre de ses forces, ne soit bon argument pour le persuader ioint qu'il ne recognoist point encore par effect que tous ceux qui pour l'embarquer a ceste entreprise luy avoient promis assistance, l'ayent departie telle qu'il en a besoin pour soustenir l'effort et de la durée d'une guerre contre le pouvoir et les armés de ceux qui se tiennent offences.

Celuy sur lequel il avoit fait son fondement principal est le roy de la Grande Bretagne, son beau pere, lequel plus ouvertement qu'aucun a blasmé son dessein, mesmes naguere au baron Daune que ledit electeur luy a depute pour le rendre favorable, soit qu'il ne se trouve iuste ou que par l'approbation d'iceluy, il craigne d'estre engagé d'honneur a le seconder et prendre part des peines et despenses qu'il eu prenoit sagement, tant y a que iusques a present quelques efforts d'industrie qu'il ayt emploiez, il n'a peu l'induire a aucune declaration en sa faveur. Sa Majesté d'ailleurs luy fait donner part de ceste sienne deliberation de porter les choses a un traicte aimable ce qu'elle estime qu'il fera contenance d'approuver comme il s'en est laissé aucunement entendre tant pour avoir ce pretexte honneste et specieux de n'y engager sa reputation et moyens que pour l'apprehension qu'il aura quant il feroit le contraire de n'estre puissant assez pour empescher des bonnes et sages deliberations de Sa Majesté, et par consequent de l'honneur et avantage qui luy en reviendront.

Ce n'est pas que le roy pour cause de religion et l'interest de son gendre n'eust bien agreable la prosperite dudit electeur, et qu'en ce cas il ne luy donne la main ouvertement et possible a

descouvert s'il est inquieté par d'autres en sa nouvelle possession, mais d'ailleurs il ya apparence pour les considerations susdictes qu'il embrassera plus tost ses expediens d'un accord aimable.

Les autres princes, estats et republicques de la Germanie dont plusieurs ont a desplaisir de veoir leur repos troublé, comme aucuns ont ia publié pour contenter les interests privés seront bien ayse qu'[u]n tiers puissant en dignité et creance s'entremette d'accorder ces differendz et luy aresteront plus volontiers la main qu'ils ne traverseront son entreprise quant avec cela ils seront rendus capables par raisons publiques et celles de leur intherrest, comme lesdit ambassadeurs s'estudiront de faire avec soin et vigilance pour les des tromper des impressions malignes que les facieux et brouillons s'efforcent de leur donner du dessein des catholicques comme sy s'estoient eux qui eussent meu la noise pour attaquer lesdits protestans et procurer leur ruyne.

Que s'ilz peuvent estre persuadez d'approuver ladicte suspension a la conference ensuitte, ceux dehors l'empire portez maintenant a la deffence des affaires de Boheme s'en pourront retirer doucement tant pour ne pouvoir soustenir seulz tous les fais de la guerre que pour ne s'exposer a la hayne publique et a la revanche que la maison d'Autriche a ses adherans pourroient prendre avec opportunité de ladite assistance.

Et comme lesdits princes unis ont ia prius allarme des preparatifs de guerre que fait Sa Majesté et qu'ils pourront comme ils ont faict deça par leur dernier envoye s'enquerir, desdits Sieurs ambassadeurs de la cause dec es armes de force ils pourront leur faire entendre qu'il est decent et utile a un grand roy d'armer quant ses voisins sont en armes en intention de les employer ou la justice et l'intherrest public luy conseilleront et sans leur declarer que ce n'est contre eux pour rendre plus profitable son entremise. Ne se mettons aussy en peyne de leur enlever le soubcon affiu de les conduire plus facilement par quelque sorte d'apprehension au but que Sa Majesté se propose de leur propre bien.

Monsieur le duc de Savoye a fait proposer au roy sa delibération de servir l'empereur de ses forces, mesmes de sa personne pourveu que Sa Majesté imperiale le veuille honorer du tiltre de roy et encore de son alliance, priant Sa Majeste de favoriser son desir et dessein ledit empereur. Elle l'a conforté en ceste resolution, asseuré que pour ce qu'il l'a fait requerir; elle y employera volonc tiers ses Offices par ses ambassadeurs, par tant sy ceux dudict dus'adressent a ceux de Sa Majesté. Ilz luy departiront avec la discretion qu'il convient toute bonne assistance principalement au fait dudit mariage s'ils recognoissent ledit empereur en l'estat qu'il se retrouve avec inclination a se marier et que ladite ouverture ne

luy desagreable, et pour le regard de tiltre du roy ils s'y rendront plus considerez sans toutesfois que les autres ayent subject de se vouloir en cela de leur retenue.

Otisknuto v Ambassade du duc d'Angoulême (Paris, 1664), str. 11n.

71.

Tillieres k p. z Puissieux.

Poměr Jakuba I. a Bedřicha falckého k Turecku. Pomoc Čechám závisí na poměru ke Španělsku. Král anglický ujišťuje Turecko, Polsko a Dánsko pomocí Bedřichovi. Vojsko pro Čechy.

Duben, 26, 1620, Londýn.

(Tamže, Ms. franc. 15988, fol. 448a—450b).

Monsieur,

Durant l'absence du Sr. Dumolin j'ay recogneu que la plus part des Mss. de ce conseil estoient fort en peine, que Sa Maté ne fit une rupture entiere avec ce roy. Les uns pour l'affection qu'ilz portent a la France, les autres qu'ilz ayment leur pays, et qu'ilz croient que ce luy seroit une chose desavantageuse. Et la plus part pour la crainte qu'ilz ont que cella obligeast ce roy a se donner plus particulièrement a l'Espagne, ce qu'ilz croient n'estre ny le bien, ny l'avantage de l'Angleterre.

Quant au dit roy, il a temoigné quelque chose, mais il a des heures si inegalles selon les exercices qu'ilz a faictz, qu'on ne peult s'asseurer a ses parolles, et aussy qu'il a tenu un propos que verrez en suite de ce discours qui y est tout contraire. Il a esté surpris en plain [sic] conseil du mesme accident qui arriva autre fois a un empereur romain. Si j'estois aussy bon orateur que celluy qui nous a laissé ce fait par escrit, j'essayerois a le depeindre particulièrement.

Il y a assez de matiere en toutes facons, mais du deffault de mon costé l'action n'a rien d'extraordinaire, sinon le lieu.

Je vous avois mandé par mes dernieres comme il estoit fort en colere contre son gendre parce qu'il disoit scavoir qu'il avoit appelle le Turc a son ayde. J'ay appris depuis qu'il a fait une despêche en Turquie par laquelle il mande a son ambassadeur, qu'il face tout son effort pour empescher ledit Turc de passer en Hongrie et luy remonstrer ou a ses ministres, que ce sera un moyen, s'il fait cella de unir tous les princes chretiens pour s'opposer a luy et mesmes luy courre sus (!), mais bien qu'il apporte toute son industrie, affin que soubz main il favorise les dessains (sic) de Gabor et ceux de son gendre et employe son pouvoir pour perdre tous les Jesuites qui sont a Constantinople, donnant a entendre qu'ilz

tiennent intelligence avec le grand vesir¹⁾ et luy avec l'empereur, qui est chose contraire au bien de son empire. Cest advis est certain, je doute qu'il ayt esté concerté avec l'ambassadeur de Venize lequel fait icy non pas l'ambassadeur, mais le valet de ce roy, lequel j'ay sceu avoir tenu un discours fort secret, mais asseuré que je vous diray de mot a mot.

C'est que sur ce que quelqu'un de ses princez luy parloit des faveurs qu'il faisoit a l'Espagne, et qu'il luy sembloit qu'elles seroient aussy bien employées a la France. Il luy repliqua, qu'il desiroit vivre en paix que l'Espagne luy pouvoit faire du mal, d'autant qu'elle tenoit intelligence dans ses paix, qu'elle avoit plusieurs de ses subjeetz et gens de quallité refugiez vers elle, qu'elle avoit plusieurs vaisaux de guerre, et qu'il pouvoit avec lesdicts intelligences descendre ou en Escosse, ou en Irlande et en troubler ses affaires, ce qu'il ne vouloit en aucune façon, et que pour cella et non pour amitié qu'on luy porte. Il se maintenoit bien avec elle que pour la France, elle luy pouvoit faire mal d'autant que le roy estoit jeune et son Estat mal gouverné, et que ce mauvais gouvernement avoit alteré les espritz tant des grandz que de la noblesse, des parlemens et du peuple, que les remedes a ces maux ne paroissent point presentz, que quant ilz le seroient. Il faudroit un long temps pour rabiller ce qui estoit gasté, mais de plus, si le roy vouloit entreprendre contre luy, qu'il estoit asseuré que la moitié de la France se declareroit pour luy. Je croy qu'il est trompé de plus de la moitié de juste prix, mais il en juge suivant les avis des Puritains.

Par ce discours vous pouvez juger, d'ou procedent tous les mescontentemens que l'on donne a la France, et que ce prince ne prend ses dessains de se maintenir bien avec ses voysins que selon le mal qu'ilz luy peuvent faire, et que cella manquant il n'y a ny courtoisie, ny bonne conduite qui puisse empescher les mauvaises rencontres. Je le voiz recognoissant davantage de jour en jour.

Le mariage d'Espange va tousjours a l'ordinaire, c'est a dire, le petit pas d'hier, seulement les commissaires deputéz pour en traiter avec le comte de Gondomar s'assemblerent, on ne scait encores ce qui en est reussy. Je croy qu'en si peu de temps il ne s'est pas fait grande chose. On dit, que l'ambassadeur d'Espange fait de grandz partiz a ce roy, qu'il luy offre deux millions d'or pour le dot de la princesse d'Espagne, et se relasche en beaucoup de pointz ausquelz il estoit demeuré ferme devant que de partir, et particulièrement en ce qui touche la religion catholique pour laquelle il tire peu d'avantage. Cella fait juger que le roy d'Espagne

¹⁾ Ali paša (od r. 1619).

n'a de l'accomplir, mais seulement par ce traite tenir en bride le secours que ce roy pourroit envoyer a son gendre, lequel est assez malitieux pour s'apercevoir de cella, mais je croy qu'il a d'autres desseins qui sont: Premièrement de satisfaire a son humeur de ne se brouiller pour autruy prenant le subject du mariage pour couverture. Secondement, qu'il attend comme ses affaires iront en Boheme, et de plus qu'il veult gagner temps jusques a ce que la trefve finisse en Hollande, laquelle il empesche d'estre continuée, affin que le roy d'Espagne ayt tant d'affaires sur les gras qu'il ne luy puisse plus unire, et a l'heures asseurez vous qu'il ne fera grand cas de l'Espagne. Cella me fait croire que le mariage ne se fera, si ce n'est que pauvreté qui est deçà, et qui ne se peult guerir que par une tenue d'Estatz de laquelle on ne veult ouir parler. Obligé ce roy a prendre ces deux millions, et que quelque autre desseing de brouiller dans l'Angleterre convie le roy d'Espagne de sacrifier sa fille pour ses interestz.

La queste que je vous ay mandé se faire icy pour l'electeur palatin se pourra monter a deux centz mille escuz. Les deux mille hommes angloix du colonel Grez (sic) seront pretz a partir dans quinze jours. Il est allé lever autant d'Escossois et se sont donnéz rendez vous a Ambourc (sic).²⁾ Ce roy fait tous bons offices soubz main a son gendre. Il a envoyé en Turquie et en Dannemarck et envoie encore en Pologne, et asseure tous ses amys protestans, que l'alliance d'Espagne ne l'empeschera de luy ayder.

Je suis bien de l'advis que vous avez pris, que je continuasse a vivre avec l'ambassadeur d'Espagne, d'autant que aucuu de ces gens icy luy ayant donné le contentement qu'ilz ont fait en la dernière cerimonie plus tost pour nous mettre mal ensemble que pour bien qu'ilz luy veuillent toutes et quantes fois qu'ilz auroient jalousie de l'intelligence de France et d'Espagne. Ilz rechercheroient pareille occasion pour l'interrompre et tousjours au desavantage de la France parce que l'Espagne ne s'en tient pas offencée comme l'on a veu en d'autres occasions, et aussy que ledict comte de Gondomar, qui est un matois, semble s'esloigner de moy pour temoigner a ce roy, qu'il ne tient intelligence qu'avec luy, et par ce moyen je le mettray en opinion du contraire, ce qui n'est pas difficile parmy ces espritz qui sont soubçonneux et malicieux et ignorans tous ensemble.

Je crains ne vous donner pas a entendre les choses comme je les gousté en moy mesme, et me semble, si je pouvois avoir l'honneur de vous entretenir, je vous ferois cognoistre des affaires de par deçà autre chose que l'on en pense, et qui donneroient

²⁾ Srov. Gindely, III., 49.

subject d'y regarder de pres. Je feray ce que me commanderez et demeureray, Monsieur,

Vostre tres humble serviteur
Tillieres.

De Londres, le 26 avril, 1620.

72.

Tillieres k p. z Puissieux.

Veliké sympatie k Bedřichovi. Falešnost Jakuba I. Naděje Puritánů ve zničení katolictví. Obavy ohledně Angoulemovy legace. Donín u Tillières-a.

Duben, 30. 1620, Londýn,
(Tamže, fol. 455b—457a).

. . . C'est une chose incroyable de l'affection que ce peuple icy porte a l'electeur palatin, et combien volontiers il contribue la levée (que) l'on fait pour luy, et particulièrement les Puritains. L'on croid (sic) qu'elle se pourra monter a 12000 livres³⁾ ou environ. Ce roy, qui veoid bon succes de son gendre l'a fomenté plus ouvertement qu'il ne faisoit, et haste (que) les deux mille hommes, qui doivent aller en Boheme, tant qu'il peult. Je croy que, si les affaires s'acheminent a bien, qu'il fera encores donner de l'ayde a son gendre, se reservant neanmoins une porte de derriere, affin que si les choses venoient a prendre un mauvois succes, il peust tousjours avoir une retraite et dire; qu'il n'avoit aprouvé, ny favorisé les desseins de sondit gendre. Il dict pour raisons de ce qu'il ne se declare pour luy, que c'est a cause, que s'il le faisoit, qu'il donneroit a juger a tous les princes catholiques qui ne sont encores declarez, qu'il voudroit faire affaire de religion de la guerre d'Allemagne, et qu'ainsy il leur jailleroit subject de s'unir tous ensemble pour l'empereur, leurs aydes seroient grandz, et que le sien seroit fort mediocre, et qu'en faisant soubz main ce qu'il fait, c'est autant que si ouvertement je secourois son gendre, et que par ce moyen il endormira les princes catholiques, lequel (il dit) en cest affaire avoir tous le veue sur luy.

Ce n'est pas a mon advis le principal subject, pourquoy il le faict bien que son discours ne soit sans raison, mais parce qu'il craint encores l'Espagne, hayt la peine et le soing, et veult attendre qu'il veyoe (comme il espere et comme il s'y travaille) le France toute en brouillerie, la trefve rompue en Hollande, les affaires d'Allemagne en si bon estat, qu'il ne puisse plus craindre de personne pour le pape. Il s'en mocque disant que c'est un bon homme

³⁾ Gindely (III. 49) mluví o 13 tisících liber.

qui ne songe qu'à avancer ses parans, qu'il prie Dieu, qu'il vive long temps, de peur qu'après luy on n'en elise un plus habille.

Les Puritains ne se peuvent plus tenir et depuis ce peu de bon succes qu'a eu l'electeur palatin, ilz croient qu'il est desja empereur et disent, qu'il ne fault point d'accord, que cella ne soit, et que la relligion catholicque soit ruynée en Allemagne, et puis apres que l'on fait le mesme aux autres endroitz, que le temps est venu de chasser l'idolatrie et ruyner le pape. Ce roy n'en dit mot, mais tout son procedder va là, et vous supplie d'y regarder pres tant par mes depesches que par autres nouvelles, que pourrez avoir et vous jugerez, que c'est la verité. Il y a long temps (a mon advis) qu'il ne s'est présenté affaire en la chretienté, en laquelle la France eust plus d'interest, car si Mons. l'electeur palatin vient a avoir le dessus, je croy que les Huguenotz de France malaisez a contenter. Ce que je diz se publie icy tout hault et avec des parolles bien plus aigues que les miennes.

Le mariage d'Espagne va peu en avant, et ce d'aautant que les bons succes des protestans d'Allemagne fait aller ce roy bride en main. Lequel ne l'ayant voulu traitter ou accomplir que pour s'oster de la crainte d'Espagne, comme il veiod que ses forces se debilitent par la quantité d'affaires qu'il a sur les bras, il s'en soucye moins, toutes fois il ne rompit rien suivant ses maximes accoustumées, affin que si les affaires changent de face, il se puisse aussy changer.

Mons. le baron d' Aune m'est venu veoir aujourd'huy, lequel s'est enquis de moy, quant les ambassadeurs que Sa Maté avoit destinéz pour l'Allemagne partiroient. Je luy ay respondu, qu'ilz estoient depeschéz il y avoit quinze jours et que je croyois qu'ilz estoient desja bien advant en chemin. La dessus il m'a demandé, si j'avois communiqué au roy de la Grande Bretagne leurs instructions ainsy, qu'il s'y attendoit. Je luy ay reparty que je ne scavois, sur quoy il avoit fondé ceste attente, mais que de moy je n'avois aucune charge de luy en parler. „Comment?“ m'a il replicque, „Sa Majesté tres crestienne veult donc entreprendre ceste affaire toute seulle? Je veoy bien qu'en tout cela il n'y a rien de bon pour nous. Premièrement, parce que l'on n'en fait point de part a ce roy, et secondement a cause des personages que l'on envoie, lesquelles nous sont suspectes. „A quoy je' ay respondu, que Sa Maté ne pouvoit pas empescher les soubcons qu'on pourroit prendre de gayeté (sic) de cotur, mais que s'il vouloit juger des seigneurs desquels il parloit sans passions et avec circonspection qu'il trouverroit ceste legation aussy accomplye, qu'il s'en estoit fait il y a long temps en France, soit qu'il jetta la veue sur la quallité des personnes, ou bien sur leur experience, ou leur prud-

hommye, mais que je voyois bien qu'il vouloit donner un mauvais sens aux bonnes intentions de Sa Mat^e, lesquelles je croyois qu'il trouveroit plus favorables, qu'il n'esperoit. Il m'a replicqué, qu'il prioit a Dieu qu'ainsy fast, mais qu'il ne se l'ozoit promettre, jugeant les choses presentes par les passées et en considerant l'advenir par les unes et les autres.

Je prie Dieu, Monsieur. qu'il vous ayt en sa sainte et digne garde.

Escrit Londres le XXXe jour d'Avril, 1620,

Vostre serviteur tres humble
Tillieres.

73.

Dumaurier k p. z Puissieux.

14. května se čeští stavové usnesli poslati poselstvo k Fridrichovi s darem v ceně 60.000 zl.

Květen, 9, 1620, Haag.

(Tamže, Ms. fr. 15958, fol. 381a).

Il est incroyable avec quels artifices ilz ourdissent leurs impostures. Le 14 du moys passéé entr'autres choses il fut resolu aux estat^z de Boheme que l'on envoyeroit de leur part deux barons vers le grand seigneur avec des presens de la valeur de soixante mille florins, desquelz barons, l'un est le baron de Bergka; leurs instructions devoient estre dressées par certains deputéz desdictz estat^z, ce qui sonne tres mal aux oreilles de tous les gens de bien. Cet adviz est tres asseuré.

74.

Puysieux k vídeňským vyslancům francouzským ohledně královského titulu Bedřicha falckého.

Bedřich předstírá, že dostal titul od rady vyslanců a knížat. Král francouzský jej neuznává za krále. Vyslanec de Ste Catherine opatří o tom informace z okolí Bedřichova. Zástupce Francie není připuštěn k českému dvoru ke škodě Bedřichově,

Květen, 17, 1620, Paříž.

(Tamže, Ms. français 3972, fol. 31b—32b).

[Copie de la lettre de Monsieur de Puysieux recue a Salsbourg par le lacquais de Monsieur de Ste Catherine, le XXIIIe May, 1620].

Messieurs,

Vous savez le commandement qu'a eu le Sr de Ste Catherine de s'acheminer vers Monsieur l'electeur pallatin pour y continuer

sa residence et services ordinaires sur les occasions qui s'offrent, mais ledit Sr de Ste Catherine nous a fait scavoir par ce laquais qu'il nous a depesché expres que ledit electeur aussy qu'il a desja compris de ce qui luy a esté mandé, desire et pretend que le tiltre de roy luy soit donné par les ambassadeurs et ministres des roys et princes qui l'iront trouver, si non, les siens se font entendre assez clairement qu'il n'est pas pour les admettre, et que c'est une resolution prise en l'assemblée des estats de Boheme lors de son couronnement. Sa Majesté pour bonnes raisons et considerations n'a pas jugé luy devoir donné la qualité de roy ainsi qu'il est porté par vostre instruction, partant ordonne sur cela audit Sr de Ste Catherine, sy le grand maistre dudit electeur auquel il s'est adressé par lettre pour estre mieux esclaircy de l'intention dudit palatin ne la luy fait scavoir plus favorable qu'il se rende au plus tost pres de tous messieurs pour vous informer de bourse, et a plein detour ce qui est de sa cognoissance qui puisse servir a vostre legation. Il demeurera pres de vous comme personne priée, sa charge aupres dudict electeur estant par la expirée jusques a ce que le roy en ayt autrement ordonné. Il est assez duit et instruit des ceremonies, allemandes et specialement en ce qui concerne les princes de l'„Union“ que vous avez a voir ensemble, aussy il luy mande de la part de Sa Maté, s'il peut qu'il soit après de vous avant ladite assemblée que Monsieur le duc de Wirtemberg⁴⁾ a deu moyenner sur ce que le Sieur de Bunichau s'en luy aura porté, ledit Sieur de Ste Catherine est de la religion pretendue refformée, vous en userez avec luy sur ceste cognoissance, du reste bon homme. Il est bien connu de Monsieur de Preaux⁵⁾ auquel ie m'en remetz. Les affaires a ses esprits s'echauffent en Allemagne, se dernier exploit du conte de Buquoy⁶⁾ a relevé aucunement les affaires de l'empereur a peut servir a mieux disposer lesdits de l'„Union“ a faciliter un accomodement. Il nous semble que ledit palatin prend mauvais conseil de ne laisser venir et demeurer aupres de luy l'homme du roy que savoit tousjours donner quelque lustre et force a son party, lequel faute de ceste admission demeurera affoibly et descrié de ses adversaires en scauront bien profiter. Et sy sa Majeste n'estoit plus considerée pour le public, elle y procedderoit plus hardiment sur ceste conduite dudit electeur qu'il reigle plus a la passion d'autrui qu'a la raison et

⁴⁾ Jan Fridish (1608—1628), vnuk Jiřího hr. Montbéliarda. (Nar. 5. května 1582). Přidal se k Unii a Fridrichovi falckému. (L'art de vérifier les dates, III. 392).

⁵⁾ Jilji z P. a Lavardin-u, pán z la Brosse, guvernér ve Vendôme: Vyznamenal se na Bílé Hoře. (Dictionnaire de la noblesse, XI, 503). — ⁶⁾ Bitva u Sinsendorfu (13. dubna 1620), kde poražen Kolona z Felsu [Gindely, II, 80],

a son benefice, de quoy toutesfois il ne fault faire demonstration a present envers lesdits de l'„Union“ pour ne leur faire croire que ceste action rende Sa Maté partiale et moins affectionnée a la cause generale. Le roy est en bonne santé . . .

Messieurs Vostre tres humble et tres affectionné serviteur
Puysieulx.

(NB) Messieurs i'apprends encore que les catholiques et l'electeur de Saxe naguerez assemblez a Milhausen (sic) ont advisé d'escrire aux princes unis pour les inviter a la paix et d'y exorter encor l'electeur palatin ce qui vous pourra servir.

Escrit a Paris, le XVIIe jour de May, 1620.

Otisknuto v Ambassade, str. 62—63.

75.

Jiří Michal z Lingelsheimu, rada Bedřicha falckého k franc. vyslanci, p. de Ste. Catherine, sídlícímu v Amberku.

Král dánský Kristián IV. poslal v březnu vévodovi saskému Jiřímu káravý dopis, protože opustil Bedřicha Falckého.

Květen, 15-25, 1620, Heidelberg).

(Bibliothèque Nationale, Paris, Ms. français 4122, fol. 9.)

Le roy de Danemark a escrit un belle lettre au duc de Saxe par laquelle il luy reprosche de ce qu'il s'est ioint aux papistes au preiudice de la religion veu que le comte Palatin est d'une mesme confession quant aux articles fondamentaux, disant qu'il sera inexcusable a la posterité, s'il continue, la lettre est datée en mars.

77.

Tillieres k p. z Puissieux.

Úsudky anglického kabinetu o Angoulémově legaci. Zástupce Unie v Londýně. Povaha Wotonova. Vojsko pro Čechy, jeho kvalita.

Květen, 27. 1620, Londýn.

(Bibl. nat., Ms. franc. 15988, fol. 463a, 463b—464b).

On va tousjours assurant icy (en publica) que Messrs les ambassadeurs d'Allemagne ne portent aucune instruction pour l'accomodement de l'affaire de Bohesme. mais on dit au cabinet qu'ilz sont chargez d'essayer a desunir les princes protestans, que cela est un des principaulx subjectz de l'ambassade outre qu'on veult icy faire une querelle a Mons. l'electeur Palatin scachant qu'il ne donnera aucune satisfaction a Sa Maté affin d'avoir vu pretexte ap-

parant et plansible d'assister l'empereur. Je scay ce discours de bon lieu.

Il est venu un gentilhomme des princez uniz qui a aportép responce des lettres dont le S. de Bewikausen s'estoit chargé de ce roy qui n'est autre si non que lesdicts Srs princes veulent avoir une assurance entiere dudict roy touchant l'accomplissement des articles de leur ligue au cas qu'ilz vont tenir en faveur de Sa Maté par ce que suivant sa resolution ilz prendront leurs conseilz. Je croy que ce gentilhomme ne rapportera que des parolles de complement et qu'il remettra le tout au cavalier Woton⁷⁾ qu'il envoie ambassadeur a Venize lequel passera par l'Allemagne pour avoir l'oeil aux affaires qui y sont maintenant sur le tapis. C'est le plus violent homme d'Angleterre, le plus grand brouillon, le plus affectionné Puritain et ennemy iuré de la France. C'est pourquoy il s'en faudra bien prendre garde. Les conditions de cet homme vous feront bien juger que ce roy n'a aucune intention au bien de la paix ny a favoriser les bons destings de Sa Maté car son envoy n'a point esté precipité mais concerté avec le conseil plusieurs jours durant . . . Les soldatz Angloix pour Bohesme ne sont encores partiz de neuf cens qu'ilz sont ou environ. Il y en plus de la moitié de coupeurs de bourses. Les Escossois se levent mais ilz ne sont encores pretz comme j'entendz et prie Dieu, Monsieur, qu'il vous ayt en Sa santé et digne garde.

Escrit a Londres, le 27 May, 1620.

Vostre serviteur très humble
Tillieres.

Zprávy.

Zlaté jubileum kněžské sv. Otce Pia XI. připadá na 20. prosinec. Celý svět křesťanský s láskou a radostí bude mu holdovati a na prvém místě ovšem věrní katolíci, kteří dobře vědí, kým je nynější sv. Otec Církvi a celému světu.

PhDr. Matěj Kovář. K jubileu 60. výročí jeho doktorátu obšírné ocenění osobnosti a díla prof. Kováře podal Dr. Mich. Navrátil ve spisku prohrátém upřímným obdivem, úctou a láskou žáka k býv. učiteli. Dr. Kovář byl vždy věrným stoupencem „Vlasti“, redigoval patnáct ročníků Sborníku Hist. kroužku. K jeho jubileu i my se připojujeme s přáním všeho dobra.

Začátky protestantismu probírá H. Belloc v díle „How the reformation happened“ (New York 1929) s politicko-kulturního hlediska a dokazuje, že nebylo „náboženství hnutím lidovým“, kterým, jak dosud se hlásá, překonal anglický lid katolický způsob religiosity,

⁷⁾ Poslán do Vídne, (Gindely, III, 56).

nýbrž hlavní příčiny byly docela jiné, jak ukázaly také následky. Belloc je obdivován pro exaktnost vědecké metody spolu s názorností a půvabem stylu a zejména pro věrnost historické pravdě, kteréžto vlastnosti jeho zvláště vynikají v jeho několikadílných dějinách Anglie a v řadě monografií o revoluci francouzské.

Filosofický a sociologický kongres v Oxfordě se konal u příležitosti 250. výročí úmrtí anglického filosofa Tom. Hobbesa ve dnech 27.—30. září za nepatrné účasti. Usneseno založiti pro podporu a soustředění badání o Hobbesovi Societas Hobbesiana, jež by se připojila k Societas Spinozana.

IV. mezinárodní sjezd archeologický v Barceloně se konal ve dnech 23.—29. září. Zájem o sjezd byl veliký, za Československo byli přítomni Absolon, Dobiáš a Vl. Groh, účastníků však bylo na půl páta sta. Přednášky se konaly ve 12 sekcích: archeologie praehistorická, orientální-praehellenská, italo-etruská, španělská, klasická, starožitnosti řecko-římské, epigrafie-papyrologie-numismatika, mythologie a věda náboženská, starověká topografie, křesťanská archeologie, organisace archeologického výzkumu.

† **Dr. František Hýbl.** Dne 31. července 1929 skonal tragicky vynikající učitel středoškolské mládeže a historik školy Gollovy prof. akadem. gymnasia v Praze PhDr. Frant. Hýbl, nar. 6. V. 1875 v Plumlově. Hýbl podal vedle „Dějin starověku“ řadu prací, které se obírají tematy z českých dějin církevních. Již jeho první práce jest z tohoto oboru a nese titul „Počátky Minoritů v Čechách a na Moravě“. (ČCH, 1896.) Z dalších dlužno uvést: „Brun Quefurtský a jeho životopis sv. Vojtěcha“ (ČCH, 1898), Slovanská liturgie na Moravě v IX. věku (ČCH, 1908). Odlišné stanovisko, k němuž prof. Hýbl se dopracoval, vyvolalo polemiku s Msgre Frant. Snopkem, autorem „Studii Cyrilomethodějských (1906), Konstantin-Cyryl a Methoděj, slovanští apoštolové“ (1908) a něm. zpracování Konstantinus-Cyryllus und Methodius (1911). Hýbl tvrdí, že se význam slovanské bohoslužby u nás namnoze přeceňuje, ne obřad, ale myšlenkově dogmatický a také politický rozpor obou kulturních světů tehdejší Evropy byl podstatou sporů na Moravě v IX. stol., proto Hýbl hájí Svatopluka a kurii papežskou, která se chovala k Slovanům v tom směru stejně jako k národům jiným. Možno za to míti, že otázkou cyrilometodějskou byl prof. Hýbl přiveden k studiu dějin jižních Slovanů, jak nasvědčovaly tomu referáty a články v ČCH. A skutečně v pozůstalosti jeho nalezen byl úplný rukopis „Dějin národa Bulharského“, které vydá Historický klub. Dílo zahrnuje dějiny bulharské od prvních počátků do konce světové války. Je psáno na základě zevrubné znalosti pramenů a literatury. Epochální, ale padesátiletým vývojem vědy zastaralá kniha Konst. Jirečka prací Hýblovou výborně nahrazena. Velkou předností práce Hýblovy jsou kapitoly o vnitřních bulharských dějinách, jež dosud v žádné knize o bulharské minulosti nebyly zpracovány tak podrobně.

Prof. Dr. Václav Novotný šedesátníkem. Dne 5. září 1869 v Ivančicích na Moravě spatřil světlo světa náš jubilant, který prostřednictvím Emlerovým se seznámil V. V. Tomkem a stal se jeho spolupracovníkem „Dějepis města Prahy“. Ačkoliv byl žákem školy Gollovy, přece více strhl ho František Palacký. Obě jména: Tomek a Palacký, se stala programem jeho rozsáhlého díla a to jednak starších dějin českých, jednak dějin husitství. Novotného „Hus“, ač přirozeně s našeho stanoviska nemůžeme se vším souhlasiti, je dílo, které nám imponuje

jak vědeckou akribií, tak láskou, s jakou psáno. „České dějiny“ jeho prozatím dovedeny až k r. 1253, k nastoupení krále Přemysla II. Přejme jubilantu, aby mohl dokončiti toto své životní dílo, za něž mu bude široký kruh jeho přátel i celé české veřejnosti opravdu vděčen.

Jos. Hronek.

Literatura.

Památce Josefa Dobrovského. Bratislava, časopis učené společnosti Šafaříkovy, který pořádají prof. Dr. J. F. Babor, prof. Dr. Albert Pražák a prof. Dr. Otakar Sommer, v letošním trojčísle nádherně vypraveném podstatnou měrou přispěl k oslavám Josefa Dobrovského a to těmito studiemi: Autobiografie Josefa Dobrovského (361). — J. Hanuš, Dobrovského časopisy: Böhmische Litteratur auf das Jahr 1779; Böhmische und Mährische Litteratur auf das Jahr 1780; Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren (373). — J. Hanuš, Jos. Dobrovského Geschichte der Böhmischen Sprache, 1791, Geschichte der Böhmischen Sprache und ältern Litteratur, 1818 (494). — Ferdinand Hrejsa, Dobrovský a čeští evangelíci (575). — Pavel Bujnák, Dobrovského místo v ugrofinské lingvistice (601). — Albert Pražák, K stykům Dobrovského se Slovenskem (665). — Dr. Vilém Pražák, Dobrovský a národopis (695). — Dr. Ján Stanislav, Slovenčina v diele Dobrovského (792). — Prof. Zdeněk Mysliveček, Duševní choroba Josefa Dobrovského (825). — Prof. Dr. J. F. Babor, K problematice duševní choroby u Josefa Dobrovského (836). — Jindřich Květ, Dr. Jan Theobald Held o chorobě Josefa Dobrovského (842). — Albert Pražák, Dobrovský v dopisech hr. Eugenu Czerninovi (850). — O. Franta, Po stopách Dobrovského v deníku hraběte Eugena Černína z Chudenic (869).

Evermond Vladimír Balcárek, Doksany nad Ohří. Nákladem vlastním 1929.

Vyprchaly z krásného konventu světlé postavy bílých sester premonstrátek, osířel monastýr nad Ohří a šedý příkrov zapomenutí měl dokonati zhoubu zlého člověka v bývalém královském klášteře panenském v Doksanech. Ale synové sv. Norberta se ujali dědictví, zvelebili je a dnes svatyně tak krásná a památná září leskem k oslavě Eucharistie. A lásku k ní budí horlivý a obětavý její strážce P. Evermond. Aby tím více na Doksany upozornil, vydal roztomilou tuto knížku — průvodce dějinami a památkami kláštera s 8 obrazovými přílohami. Zaslouhuje za to, aby v četných proudech přicházeli dobří lidé shlédnouti památky jedinečného půvabu.

PhDr. A. L. Krejčík: Příspěvky k soupisu archivů velkých statků. V Praze 1929. Nákladem Československé Zemědělské akademie.

Zakladatel a ředitel Čsl. stát. archivu zemědělského podává v přítomné publikaci popis archivů a registratur hospodářských, důležitý to pramen pro budoucí dějiny našeho zemědělství, a to v těchto místech uložených: a) v Čechách. Bechyně (1), Benešov bei Prag (2), Bezno (3), Blatná Horní (Bergstadt Platten) (4), Bohutín (5), Brandýs nad Labem (7), Branná Horní (8), Brod Vyšší (Hohenfurt) (10), Budenický (13), Buštěhrad (14), Bystré bei Polička (16), Bystřice na Úhlavou (18), Cerhenice (19), Hlavňovice (26), Hořice v Podkrkonoší (30), Hradec Jindřichův (31), Hrady Nové (34), Hroby bei Tábor (35), Chlum u Třeboně (37), Chotěšov (Chotěschau) (38), Chýnov bei Tábor (39), Jáchymov (Sankt Joachimsthal) (41), Jeneč (42), Jilemnice (Starkenbach) (43), Jistebnice (44), Kácov (45), Kladruby nad Labem (47), Konopiště (49), Kuks (Kukus) (54), Lanškroun (Landskron) (55), Ledec nad Sázavou (56), Libo-

chovice (57), Litvínov Horní (Ober-Leutensdorf) (58), Marianovice (60), Nejdek (Neudek) (63), Ostrov (Schlockenwerth) (65), Pardubice (66), Písek (69), Ploskovice (Ploskowitz) (70), Poděbrady (71), Police nad Metují (73), Police Horní (Ober-Politz) (74), Poříčí Červené (75), Poučnick (76), Praha (78—79), Průhonice (81), Radenin (83), Řečice Kardašova (84), Ronov nad Doubravkou (85), Ruda Železná (Eisenstein Markt) (86), Rumburk (87), Smiřice (88), Stráž pod Ralskem (Wartenberg) (92), Štěkeň (94), Šternberk Český (95), Třeboň (104), Tuchoměřice (105), Zákupy (Reichstadt) (110) a Zvoleněves (111);

b) na Moravě: Bouzov (6), Břeclav (9), Bruntál (Freudenthal) (11), Bučovice (12), Čejkovice (21), Černá bei Velké Meziříčí (22), Drnovice (23), Hodonín (27), Holešov (28), Hrotovice (36), Ivanovice na Hané (140), Kelč (46), Kounice Dolní (51), Křižanov (52), Kroměříž (53), Loučka Dolní Dlouhá (Unter-Langendorf) (59), Meziříčí Velké (61), Mikulov (Nikolsburg) (62), Pozořice (77), Račice u Vyškova (82), Sovinec (Eulenberg) (91), Zábřeh (Hohenstadt) (109), a Židlochovice (113);

c) ve Slezsku: Frýdek (24), Hamry Staré (25), Pražmo (80), Těšín, Český (100) a Těšín-Mosty (101);

d) na Slovensku: Bystrica Báňská (17), Častá (20), Holič (29), Hrádok Liptovský (32, 33), Kokošovce (48), Košice (50), Orava (64), Peklany Kecerské (67), Pezinok (68), Podzámok Oravský (72), Solivar (89, 90), Šaštín (93), Štiavnica Báňská (97—99), Topolčianky (102), Vígláš (108) a Žarnovica (112);

e) v Podkarpatské Rusi: Buština (15) a Užhorod (107).

Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka. Svazek I. 1418—1437. V Praze 1929. Vydala Blažena R y n e š o v á. Vydal Československý státní ústav historický nákladem ministerstva školství a národní osvěty. Stran 327 velkého kvartu. Cena neuvedena. Tento první svazek Listáře a listináře Oldřicha z Rožmberka je počátkem velké edice, která ve čtyřech a snad i více svazcích obsáhne činnost jednoho z nejvýznačnějších českých politiků století XV. Oldřicha z Rožmberka v letech 1418—1462. Osvětlí se jí památná leta z českých dějin, zápas Oldřichův s Tábority, kolísání jeho mezi husitstvím a katolictvím, přechod jeho na stranu královskou, později zápas Oldřichův s Jiříkem z Poděbrad a jeho konečná porážka, po níž ustoupil do soukromí. Tento první svazek podává v jádře korespondenci mezi Oldřichem a králem Zikmundem, psanou většinou jadrnou češtinou, listy k městům jihočeským, zvláště Budějovicům i soukromé listy hospodářské.

Sdělení redakční. Přejav po zemřelém profesoru Dru Frant. Stejskalovi redakci SHK usiloval jsem za těžkých poměrů udržeti SHK. Pokud se to podařilo, náleží posouditi odborníkům a těm, kteří znali krisi družstva »Vlast«. Cele zaměstnán novými úkoly svého povolání skládám redakční funkci SHK a vřele děkuji všem váženým spolupracovníkům, kteří rádi přispěli ke zdaru společného díla.

Josef Hronek,

*supl. prof. katechetiky a pedagogiky
na theol. fakultě Karlovy university.*